

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TOKAT ERBAA'DA GEÇİŞ DÖNEMLERİ İNANIŞ VE
UYGULAMALARI

Yüksek Lisans Tezi

YUNUS EMRE BOLAT

AMASYA

Temmuz-2020

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TOKAT ERBAA'DA GEÇİŞ DÖNEMLERİ İNANIŞ VE UYGULAMALARI

Hazırlayan
Yunus Emre BOLAT

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Orhan Fatih KUŞDEMİR

AMASYA-2020

ETİK BEYAN

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. .../.../....

Yunus Emre BOLAT

"Değerli Erbaalı hemşehrilerime ve onların gelecek nesillerine..."

ÖZET

TOKAT ERBAA'DA GEÇİŞ DÖNEMLERİ İNANIŞ VE UYGULAMALARI

Yunus Emre BOLAT

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Temmuz / 2020

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Orhan Fatih KUŞDEMİR

"Tokat Erbaa'da Geçiş Dönemleri İnanış ve Uygulamaları" başlığını taşıyan bu yüksek lisans tezi, Tokat ilinin Erbaa ilçesindeki geçiş dönemlerine bağlı inanış ve uygulamaları konu almaktadır. Çalışma inanış ve uygulamaların derlenmesi, tarihsel ve mitolojik kökenine gidilerek yorumlanması, geçmiş ile günümüz âdetleri arasındaki değişikliklerin tespit edilmesi, gelecek kuşaklara kültürel miras olarak geçişinin gerçekleştirilmesi için yazıya aktarılması, somut örnekler olmasını sağlamak adına çeşitli uygulamaların fotoğraflanmasını içermektedir. Çalışmaya konu olan geçiş dönemleri "doğum, evlenme, askerlik, hac ve ölüm" olarak ayrılmış ve incelenmiştir. İncelenen bu âdetler çalışma içerisinde ayrı bölümler halinde belirtilmiş ve tüm âdetlerin "öncesi, sırası ve sonrası" alt bölümlere de ayrılarak düzenlenmiştir. Çalışmanın kapsamına Tokat'ın Erbaa ilçesine bağlı tüm mahalle ve köyler dâhil edilmiştir. Bu kapsama alınan bölgelerde çeşitli derleme faaliyetleri yürütülmüş ve bu esnada halk biliminin "gözlem" ve "görüşme" yöntemleri kullanılmıştır. Konuyla ilgili bilgi sahibi olan kaynak kişilerin aktarmış olduğu bilgiler büyük oranda sesli olarak kaydedilmiş, kayıtların mümkün olmadığı durumlarda yazışma yoluyla veriler elde edilmiştir. Aynı zamanda tespit edilen uygulamaların bir kısmı katılımlı ve katılımsız gözlem yoluyla elde edilmiş, görsellerle desteklenerek çalışma içerisine dâhil edilmiştir. Bu çalışmada geçiş dönemleriyle ilgili yalnızca güncel inanış ve uygulamalar tespit edilmemiş, kimi kaynaklardan tarihsel verilere ulaşılmış ve günümüz ile geçmiş dönemlerin karşılaştırılması yoluna gidilmiştir. Bu sayede tespit edilen inanış ve

uygulamaların tarihsel olarak değişimi, kimi zaman da kayboluşu işlenmiştir. Çalışma içerisine dâhil edilen geçiş dönemi inanış ve uygulamalarının bir kısmının Türk dünyasında ve Türk mitolojisindeki aynı ya da benzer şekilleri kaynaklar aracılığıyla tespit edilmiştir. Bu anlamda çeşitli kaynaklar taranarak ilçedeki inanış ve uygulamalarla karşılaştırmalar yapılmıştır. Çalışma içerisinde incelenen başlıklar hakkında daha önceden yapılmış bilimsel çalışmalardan faydalanılarak ön bilgiler verilmiştir. Verilen bu bilgiler inanış ve uygulamalar hakkında genel olarak bilgi sahibi olunmasını amaçlamaktır. Bu bilgilerin ardından konuya kapsam olarak alınan Erbaa'daki inanış ve uygulamalar işlenmiştir. Çalışma sonucunda ilçede geçiş dönemine bağlı âdetlerin zaman geçtikçe azalmaya ve kaybolmaya başladığı tespit edilmiştir. İlgili çalışma bu durumun devam etmemesini, konuyla ilgili âdetlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını amaç edinmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erbaa, geçiş dönemi âdetleri, doğum, evlenme, askerlik, hac, ölüm.

ABSTRACT

BELIEF AND PRACTICES OF RITES OF PASSAGES IN TOKAT ERBAA

Yunus Emre BOLAT

Amasya University, Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language And Literature, Master's Thesis, July / 2020

Supervisor: Asist. Prof. Orhan Fatih KUŞDEMİR

This thesis, titled "Belief and Practices of Rites of Passages in Tokat Erbaa" focuses on beliefs and practices related to the rites of passage in Erbaa district of Tokat province. The study includes compiling beliefs and practices, interpreting them with their historical and mythological origins, identifying the changes between past and present customs, transferring them to the text for the transition to the next generations as a cultural heritage, and photographing various applications to ensure concrete. The rites of passage that are the subject of the study are separated and examined as "birth, marriage, military service, pilgrimage and death". These customs were examined in separate sections in the study and they were arranged by dividing them into "before, during and after" sub-sections. All neighborhoods and villages in the Erbaa district of Tokat were included in the scope of the study. Various compilation activities were carried out in the regions covered, and the methods of "observation" and "interview" of folklore were used. The information conveyed by the resource persons who are knowledgeable about the subject were recorded to a large extent, and data was obtained through correspondence in cases where recording was not possible. At the same time, some of the identified applications were obtained through participatory and unattended observation, supported by visuals and included in the study. In this study, only current beliefs and practices related to rites of passage were not identified. Historical data were obtained from some sources and a comparison was made between present and past periods. In this way, the historical change, and sometimes its disappearance, of the beliefs and practices detected were processed. The same or similar

forms of some of the rites of beliefs and practices included in the study in the Turkish world and Turkish mythology have been identified through sources. In this sense, various sources were scanned and comparisons were made with beliefs and practices in the district. Preliminary information was given about the titles examined in the study by making use of the previous scientific studies. This information is aimed to gain general knowledge about beliefs and practices. Following this information, beliefs and practices in Erbaa, which is determined as the scope of the subject, were covered. As a result of the study, it has been determined that the customs related to the rites of passage started to decrease and disappear over time. This study aimed to prevent this situation from continuing and to transfer the customs related to the subject to the next generations.

Keywords: Erbaa, rites of passage, birth, marriage, military, pilgrimage, death.

ÖN SÖZ

Geçiş dönemi âdetleri, bu dönemlerdeki inanış ve uygulamalar belli bir toplumun kültürel birikim ve kodlarının en önemli parçalarını oluşturmaktadır. Hayatın belli dönemlerinde bir eşik olarak görülen bu geçişler kişide tedirginlik uyandırabilmektedir. Aynı zamanda bu dönemlerin bireylere birçok açıdan mutluluk verici yönü bulunmaktadır. Bu nedenle geçiş dönemleri bireyin kendisini ilgilendirdiği kadar çevresini de etkilemektedir. Tedirginlik ve mutluluk bireyin çevresindeki insanlarla paylaşılır, hayat boyunca en unutulmaz anlar bu dönemlerde yaşanır. Geçiş dönemleri insanların hayatı anlayış ve algılayış biçimini de yansıttığından bir bilimsel inceleme alanı olarak da ele alınır. Halk bilimi bu konuyu inceleme alanına alarak, belli bir yörenin kültürel mirasının kaydedilmesi, incelenerek yorumlanması, kökenine inilmesi, değişim sürecinin gözlemlenmesi ve kuşaklara aktarılmasını amaçlamaktadır. Aynı amaçla yola çıkılan bu çalışmada da Tokat'ın Erbaa ilçesinde geçiş dönemi âdetlerine bağlı inanış ve uygulamalar incelenmiştir.

İlgili çalışma saha ve masa olmak üzere iki ayrı yerde ve şekilde yürütülmüştür. Saha çalışmalarında halk biliminin derleme yöntemlerinden "gözlem" ve "görüşme" yöntemleri kullanılmıştır. Görüşme yönteminde daha önceden kaynaklardan edinilmiş ve çeşitli değişikliklerle hazırlanmış sorular konuyla ilgisi olan ve konuya dair bilgisi olan kişilere yöneltilerek cevaplar alınmış ve bunlar ses kaydı yoluyla kaydedilmiştir. Kimi kaynak kişilere elektronik yazışma yoluyla ulaşılmış ve bilgiler elde edilmiştir. Kimi kadın kaynaklara sorulacak sorular için çeşitli kişilerden yardım alınmış ve bu kişiler çalışmanın "Teşekkür" bölümünde de belirtilmiştir. Kaynak kişilerden elde edilen bilgiler metin içerisinde alıntı olarak verilirken güncel Türk yazı dili kullanılmış, yöresel ağız özellikleri yalnızca tespit edilen ninni metinlerinde korunmuştur. Gözlem yöntemi daha çok evlilik, askerlik ve hac âdetlerinde kullanılmış olup katılımlı ve katılımsız olmak üzere iki çeşidi de tercih edilmiştir.

İnsanlar kimi zaman memleketinin tarihine, kültürüne, coğrafyasına, doğasına, havasına ve birçok unsuruna karşı kendilerini borçlu hissetmektedirler. Nitekim bu borcu

uzmanlık alanı olarak seçtikleri disiplinin çerçevesinde bilimsel olarak da ödeyebilmektedirler. Bu çalışma da memlekete karşı hissedilen borcun bir kısmının karşılanmasını temenni etmektedir. Nitekim kültürel verilerin tespit edilmesi, kaydedilmesi ve aktarımının sağlanması memleket adına sevindiricidir. Bu anlamda bireylerin hayatı boyunca en önemli ve belirgin dönemlerinden olan "doğum, evlenme, askerlik, hac ve ölüm" Tokat'ın Erbaa ilçesindeki şekilleriyle bilimsel yöntem ve tekniklerle kayıt altına alınmıştır. Çalışmanın bilim dalımıza, memlekete ve tüm insanlığa faydalı olmasını, gelecek nesillere aktarılarak kültürel mirasın korunmasına katkı sağlamasını temenni ediyorum.

Yunus Emre BOLAT

TEŞEKKÜR

"Tokat Erbaa'da Geçiş Dönemleri İnanış ve Uygulamaları" başlığını taşıyan yüksek lisans tezi çalışmamın konu belirleme aşamasından tamamlanmasına kadar geçirdiği tüm süreçlerde, bilimsel araştırma yöntem ve teknikleri konusunda her türlü bilgi ve desteğini aldığım değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL'a, bilgi, deneyim ve gözlemlerini büyük sabırla ve akademik bakış açısıyla şahsıma kazandıran yüksek lisans tez danışmanım değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Orhan Fatih KUŞDEMİR'e, alanımızla ilgili yüksek lisans ders dönemimde genelde halk bilimi, özelde ise halk edebiyatı alanında bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Cavit GÜZEL'e, geçen süreç içerisinde çalışmalarımı takdirle karşılayan ve beni destekleyerek yanımda olan çok kıymetli aileme, sahadaki derleme faaliyetlerimde kadın kaynak kişilerden bilgi toplanması hususunda büyük desteğini gördüğüm arkadaşlarım Emine UZUNÖZ, Hafize YILDIRIM Halise Selay KARAGÖL, Aysu TAŞHAN, Hatice KAHRAMAN ve Büşra KEKLİK'e, çalışmanın temel yapı taşlarının oluşmasını sağlayan, sorulan sorulara sabırla yanıt vererek çalışmama ve bu sayede geleneğin aktarımına büyük katkıda bulunan "Kaynak Kişiler" başlığı altında yer alan tüm Erbaalı hemşehrilerime teşekkür etmeyi büyük bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
İTHAF	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vii
TEŞEKKÜR	ix
İÇİNDEKİLER	x
GÖRSELLER DİZİNİ.....	viii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı.....	1
1.2. Araştırmanın Yöntemi	2
1.3. Araştırmanın Amacı.....	3
2. ERBAA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	3
2.1. Erbaa Tarihi	4
2.1.1. Erbaa'daki Yerleşim Yeri Adları ve Erbaa Adı.....	4
2.1.2. Türk Hâkimiyetinden Önce Erbaa	5
2.1.3. Türk Hâkimiyetinden Sonra Erbaa	6
2.2. Erbaa Coğrafyası	8
2.2.1. Erbaa'nın Coğrafi Konumu	8
2.2.2. Erbaa'nın İklimi ve Bitki Örtüsü	9
2.2.3. Erbaa'nın Nüfusu ve Ekonomisi.....	9

I. BÖLÜM

1. DOĞUM İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR.....	11
1.1. Doğum Öncesi	11
1.1.1. Gebeliği Engelleme ve Sonlandırma	11
1.1.2. Gebe Kalma	14
1.1.2.1. Kutsal Mekânları Ziyaret Etme	16
1.1.2.2. Köy Ebelerine Başvurma.....	21
1.1.3. Doğum Öncesi Kaçınmalar	23
1.1.4. Doğum Öncesi Temenniler.....	24

1.1.5. Aşerme.....	25
1.1.6. Cinsiyet.....	26
1.1.6.1. Cinsiyet Temennisi	27
1.1.6.2. Cinsiyet Belirleme	29
1.1.6.3. Cinsiyet Töreni	31
1.2. Doğum Sırası	33
1.2.1. Geleneksel Doğum ve Köy Ebeleri	33
1.2.2. Doğum Sırasındaki Kaçınmalar ve Temenniler	34
1.2.3. Göbek Bağı	35
1.3. Doğum Sonrası	37
1.3.1. İlk Uygulamalar	37
1.3.1.1. Yıkama / Temizleme	38
1.3.1.2. Tuzlama	38
1.3.1.3. Giydirme	40
1.3.2. Doğum Müjdesi	40
1.3.3. Doğum Kaçınma, Temenni ve Hastalıkları	41
1.3.4. Lohusa Ziyaretleri ve Çocuk Görme	43
1.3.5. Al Basması / Al Karısı.....	45
1.3.6. Kırk Basması ve Kırklama	49
1.3.7. Ad Verme	51
1.3.8. İlk Diş, Tıraş, Tırnak Kesimi.....	56
1.3.9. Sünnet.....	57
1.3.9.1. Sünnet Etme.....	59
1.3.9.2. Sünnet Töreni	60
1.3.9.3. Kirvelik.....	61
1.3.10. Ninniler.....	62

II. BÖLÜM

2. EVLENME İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR.....	65
2.1. Evlenme Öncesi.....	65
2.1.1. Evlilik Biçimleri	65
2.1.2. Evlilik Çağı ve Evlilik Temennisi	70
2.1.3. Gelin/Güvey Seçimi ve Kız Görme.....	73
2.1.4. Kız İsteme ve Söz Kesme.....	74

2.1.5. Yüzük Töreni / Küçük Nişan.....	76
2.1.6. Nişan Töreni	77
2.1.7. Nikâh	81
2.2. Evlenme Sırası.....	82
2.2.1. Düğün Dönemi ve Yerleri	82
2.2.2. Düğün Günleri ve Süresi	85
2.2.3. Okuntu / Davetiye.....	86
2.2.4. Düğün Görevlileri.....	88
2.2.4.1. Düğün İdarecileri.....	89
2.2.4.2. Sağdıç	89
2.2.4.3. Yiğitbaşları	92
2.2.4.4. Karşılıyıcı.....	94
2.2.4.5. Kız Başları / Gelin Başları.....	95
2.2.5. Düğün Müzisyenleri ve Düğün Türküleri	96
2.2.6. Düğün Yemekleri	100
2.2.6.1. Erbaa Yaprak Sarması / Erbaa Dolması	101
2.2.7. Düğün Oyunları ve Eğlenceler	102
2.2.7.1. Muhtar ve Kızları	102
2.2.7.2. Sırık (Keklik) Oyunu	103
2.2.7.3. Damat Çimdirme	103
2.2.7.4. Paşacılık / Paşalık	104
2.2.7.5. Para Toplayan Davulcu	105
2.2.7.6. Deve Oyunu	106
2.2.7.7. Deli Oyunu	106
2.2.7.8. Dede (Dede-Arap) Oyunu	107
2.2.8. Damat Tıraşı	107
2.2.9. Gelin Başı	109
2.2.10. Kına Gecesi	109
2.2.11. Kız Çeyizi	111
2.2.12. Ağırılık.....	112
2.2.13. Düğünlerde İlk Gün.....	113
2.2.14. Düğünlerde İkinci Gün	114
2.2.15. Düğünlerde Son Gün / Gelin Alma	117
2.2.16. Gerdek	119

2.3. Evlenme Sonrası	121
2.3.1. Damat Pikniği	121
2.3.2. Düşün Sonrası İlk Hafta	122
2.3.3. İlk Ziyaret	123

III. BÖLÜM

3. ASKERLİK VE HAC GELENEKLERİ	124
3.1. Askerlik	124
3.1.1. Askerlik Öncesi	125
3.1.1.1. Asker Araba Yazıları	125
3.1.1.2. Asker Ziyaretleri	126
3.1.1.3. Asker Mevlidi ve Eğlencesi	126
3.1.1.4. Asker Uğurlama	128
3.1.2. Askerlik Dönemi	129
3.1.3. Askerlik Sonrası	130
3.2. Hac	130
3.2.1. Hac Öncesi	131
3.2.2. Hac Sonrası	132

IV. BÖLÜM

4. ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR	134
4.1. Ölüm Öncesi	134
4.1.1. Ölümü Hatırlatan Düşünceler ve Belirtiler	135
4.2. Ölüm Sırası	138
4.2.1. Ölüm Sırasındaki Temenni ve Kaçınmalar	138
4.2.2. Ölümün Duyurulması	140
4.2.3. Ölünün Bekletildiği Zaman ve Yer	141
4.2.4. Ölü Yıkama ve Kefenleme	142
4.2.5. Cenaze Namazı	143
4.2.6. Cenaze Taşıma ve Gömme	144
4.3. Ölüm Sonrası	145
4.3.1. Ölü Aşısı	145
4.3.2. Yas Tutma	147
4.3.3. Başsağlığı / Taziye	148

4.3.4. Mezarlık ve Mezar Ziyaretleri.....	148
4.3.5. Ruhlarla İlgili İnanışlar.....	149
4.3.6. Ağıt Yakma ve Ölüm Konulu Şiirler.....	150
SONUÇ.....	152
KAYNAK KİŞİLER	156
KAYNAKLAR.....	166
TEZ İLE İLGİLİ SORULAR	174
GÖRSELLER.....	186
ÖZGEÇMİŞ.....	211

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1. Erbaa Kale Köyü Boğazkesen Köprüsü	186
Görsel 2. Erbaa Akça Köyü Silahtar Ömer Paşa Cami.....	186
Görsel 3. Erbaa Yerleşim Planı.....	187
Görsel 4. Doğan Şah Türbesi kurban kesme bölümü	187
Görsel 5. Cinsiyet töreni için hazırlanmış bir oda	188
Görsel 6. Bebek mevlidinde misafirlere verilen hediye.....	188
Görsel 7. Bebek mevlidinde misafirlere verilen dua kitabı ve tespihler.....	189
Görsel 8. Bebek kırklama için hazırlanmış su	189
Görsel 9. Bebeğin kesilip saklanan ilk saçı ve göbek bağı	190
Görsel 10. Sünnet töreni davetiyesi	190
Görsel 11. Sünnet törenindeki altın hediyeler için hazırlanmış yastık ve yatak.....	191
Görsel 12. Çocuk gezdirmeden bir kesit.....	191
Görsel 13. Evlenme temennisi için çivi çakılmış bir ayakkabı.....	192
Görsel 14. Evlenme temennisi için iğne bırakılmış bir ayakkabı	192
Görsel 15. Kız görmede temizlik kontrolü	193
Görsel 16. Kız isteme töreninde hediye götüren damat.....	193
Görsel 17. Tuzlu kahve içme ritüeli.....	194
Görsel 18. Yüzük / küçük nişan töreni.....	194
Görsel 19. Nişan töreni	195
Görsel 20. Nişan tarihi de verilmiş düğün davetiyesi	195
Görsel 21. Erbaa Belediyesi Nikâh Salonu.....	196
Görsel 22. Erbaa'da bir mahalle düğünü	196
Görsel 23. Erbaa'da bir kır bahçesi düğünü	197
Görsel 24. 1989 yılına ait bir düğün davetiyesi	197

Görsel 25. Sosyal medyadan oluşturulan davetiye etkinliği.....	198
Görsel 26. Günümüz kız tarafı ve erkek tarafı davetiyelerinden bir örnek	198
Görsel 27. Karşılıyıcı, Hoş geldin tepsisi ve sandık	199
Görsel 28. Yöresel elbiseleriyle davul-zurna ekibi.....	199
Görsel 29. Düğün orkestrası	200
Görsel 30. Çerkez oyunu.....	200
Görsel 31. Yöresel cevizli bat.....	201
Görsel 32. Erbaa sarması/dolması.....	201
Görsel 33. Sırıksız keklik oyunu.....	202
Görsel 34. Kına gecesinden bir kesit	202
Görsel 35. Kına gecesinde gelin ve damat.....	203
Görsel 36. Düğün için asılmış çeyiz	203
Görsel 37. Komşu yemeği	204
Görsel 38. Düğün konvoyuna katılan araçlar için havlu.....	204
Görsel 39. Düğün konvoyu	205
Görsel 40. Gelin evinden alınırken	205
Görsel 41. Gelin ve damat inerken	206
Görsel 42. Damat gerdeğe girerken	206
Görsel 43. Asker ve araba yazısı i	207
Görsel 44. Asker ve araba yazısı ii	207
Görsel 45. Toplu asker eğlencesinde bir askerin arkadaşları adına konuşması.....	208
Görsel 46. Erbaa Belediyesi cenaze yıkama aracı	208
Görsel 47: Büyük Cami'de cenaze namazı	209
Görsel 48: Şehit cenazesi.....	209
Görsel 49: Ölüyü anma töreni.....	210
Görsel 50: Mezarlık genel görünüm	210

KISALTMALAR DİZİNİ

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı

MÖ: Milattan önce

TDK: Türk Dil Kurumu

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Bu başlık içinde, "Tokat Erbaa'da Geçiş Dönemleri İnanış ve Uygulamaları" adlı çalışmanın kapsamı, yöntemi, amacı ve süreci hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir. "Araştırma Kapsamı" başlığı içinde "inanış" kavramı tartışılmış, çalışmanın konusu olan "geçiş dönemleri" açıklanmış ve folklor çalışmaları içindeki yeri incelenmiştir. "Araştırmanın Yöntemi" başlığı içinde, hazırlanan bu çalışmada halk bilimi alanında var olan derleme ve inceleme yöntemlerinden hangilerinin kullanıldığı ve bu yöntemlerin hangi kaynaklardan tespit edildiğine dair bilgiler verilmiştir. "Araştırmanın Amacı ve Süreci" başlığında ilgili çalışmanın hangi amaç için hazırlandığı ve hazırlanma süreci içinde geçirmiş olduğu aşamalar hakkında bilgiler verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

İnanış ve bunlara bağlı uygulamalar, insan hayatının her aşamasında olabileceği gibi bazı dönemlerde daha fazla ağırlık gösterir. İnsanın kutsala duyduğu ihtiyaç kendisini en güçsüz hissettiği zamanda ortaya çıkar. Öyledir ki insan tek başına üstesinden gelemeyeceğini anladığı bir sorunda kutsala sığınır ve kutsalın gerektirdiği inanış ve uygulamaları hayata geçirir. İnsan hayatında da belli başlı geçiş dönemleri yer alır ve bu dönemler insanların kendilerini en güçsüz hissettiği dönemlerdendir. Bu dönemlerde ümit ve kaygılar daha belirgin bir hale gelir. Geçiş dönemlerinin insan üzerinde bir tedirginlik oluşturduğu gözlemlenir. İnsan, kendisini ve çevresindekileri her türlü tehlikeye karşı savunmasız bir halde görür (Eroğlu, 2017: 258). Kişinin eski bir durumdan yeni bir duruma geçişinde bir eşik olarak görülen dönemler, insanlar tarafından önemli görülmekte ve kutsanmaktadır (Yeşil, 2014: 38). Geçişteki temel esas, yerin, durumun, sosyal pozisyonun ve yaşın değişmesidir. Bu değişim esnasında gerçekleşenlere eşlik eden her inanış ve uygulama "geçiş töreni" olarak tanımlanır. Geçiş dönemleri "*statüdeki değişimin beraberinde getirdiği ritüeller*" ve "*bireyin yaşamında önemli geçişlerde düzenlenen törenler*"dir (Artun, 2014: 201).

Geçiş dönemleri en genel şekliyle insan hayatında bir tören olarak görülen, kutsanan "doğum, evlenme ve ölüm" âdetlerini, bu dönemlerdeki inanış ve uygulamaları kapsamaktadır. Kimi zaman bu geçiş törenlerine "askerlik ve hac" uygulamaları da eklenebilmektedir. Çalışmanın da konusunu kapsayan "geçiş dönemi, geçiş törenleri ya da geçiş ritüelleri" şeklinde günümüz Türkçesine aktarılan "the rites off passage" terimini ilk olarak Arnold van Gennep kullanmıştır. Gennep aynı adlı eserinde insanlığın başlangıcından sonuna kadar ayrılık törenlerinin, mekân/hal değişimi törenlerinin ve uyum ritüellerinin olduğunu belirtmiştir (Gennep'ten aktaran Ozan, 2011). Tüm bu geçiş dönemlerinde insanlar çok çeşitli âdetleri hayata geçirir ve geçmişten gelen inanışlarını yaşatır. Örnek olarak doğum ile ilgili âdetler çocuk henüz dünyaya gelmeden önce başlar. Tüm geçiş dönemi âdetlerinin daima öncesi, esnası ve sonrası vardır. İnsanın bu dönemlerin öncesinde, esnasında ve sonrasına kutsala duyduğu ihtiyaç, onu çeşitli inanış ve uygulamalara yönlendirir.

Bu çalışmada da ilçedeki tüm bu geçiş dönemlerinde insanlar tarafından unutulmuş, kısmen devam ettirilen ve tam anlamıyla yaşamaya devam eden inanış ve uygulamalar tespit edilmektedir. Araştırma kapsamında bu dönemlerde icra edilen halk edebiyatı ürünleri de derlenerek insanların geçiş dönemlerindeki duygu ve düşüncelerinin edebiyata nasıl yansıdığı da belirlenmek istenerek bu edebî ürünler de araştırma kapsamına alınmıştır.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak halk biliminin derleme yöntemlerinden olan gözlem ve görüşme yöntemlerinin tüm çeşitleri kullanılmıştır. Araştırmada özellikle evlilik dönemindeki inanış ve uygulamaların belirlenmesinde "gözlem yöntemi" ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Gözlem yöntemlerinden de en çok "katılımsız gözlem" kullanılmıştır. Katılımsız gözlemin tercih edilme sebebi ise ortamdaki herhangi bir icranın doğal bir şekilde sürdürülmesini sağlamaktır. Bu çalışmada konuyla ilgili yazılı kaynaklar da tespit edilmiş, bu kaynaklarda var olan bilgiler çalışmanın içerisinde atıf yapılarak kullanılmıştır. Bununla beraber araştırma konusu hakkında bilgi sahibi olan çeşitli mahalle, kasaba ve köylerden kaynak kişiler seçilmiş, bu kişilerin konuyla ilgili bilgilerine başvurulmuştur. Araştırma esnasında ulaşılan görseller ve bizzat çekilen fotoğraflar da çalışma kapsamına alınmıştır. Çalışmada performans (icrâ) kuramına göre inceleme yapılmıştır. Çalışma

boyunca kuram ve yöntemler konusunda Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu'nun "Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş" (Çobanoğlu, 2019) adlı eseriyle Prof. Dr. Metin Ekici'nin "Halk Bilgisi (Folklor)" (Ekici, 2011) adlı eserinden faydalanılmıştır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Somut ve somut olmayan kültürel miras, geçmişin bugüne olan emaneti olarak görülmelidir. Bu emanetin gelecek kuşaklara aktarılması, emaneti alan günümüz insanların temel görevleri arasındadır. Bir toplumun, yörenin ve kesimin belli bir döneme ait kültürel mirası, ilgili dönemdeki hayatı ve insanı anlama ve algılama biçimini ortaya koyar niteliktedir. Nitekim kültürel miras bu anlamda çeşitli bilimsel çalışma alanlarının ihtiyaç duyduğu verileri sunmakla beraber, konuya ilgili olan insanların da gerekli durumlarda bilgi edinmelerini sağlamaktadır. Zamanla büyük bir kısmı unutulmuş hatta kimi zaman kaybolan kültürel verilerin yazıya aktarılması, kayıt altına alınması önem arz etmektedir. Çoğu zaman bu kaydetme işlemi konuya ilgi duyan kişilerce yapılmış olsa da elde edilen tüm verilerin herhangi bir bilimsel disiplinin süzgecinden geçirilmesi gerekmektedir. Kültürel mirasın tespit edilmesi, kaydedilmesi ve korunması konusunda halk bilimi alanında bilimsel çalışmalarını yürüten insanlara büyük görev düşmektedir.

Bu niyetle ve amaçlar konusu belirlenerek yola çıkılan bu bilimsel araştırmanın temel amacı Tokat'ın Erbaa ilçesindeki "doğum, evlenme, hac, askerlik ve ölüm" gibi geçiş dönemlerindeki inanış ve uygulamaların tespit edilmesi, tarihsel ve mitolojik olarak kökenine inilmesi, günümüz ile geçmiş dönemlerin karşılaştırılması, kültürel verilerin sesli ve yazılı olarak kayıt altına alınarak gelecek kuşaklara aktarılmasıdır.

2. ERBAA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Bu çalışmada araştırma alanı olarak Tokat'ın Erbaa ilçesi belirlenmiştir. Çalışmaya ilçeye bağlı tüm mahalle, kasaba ve köyler dâhil edilmiştir. Bu bölümde, araştırma alanı olarak belirlenen Erbaa'nın tarihî, coğrafyası, nüfusu, ekonomisi hakkında çeşitli kaynaklardan elde edilen genel bilgiler verilecektir.

2.1. Erbaa Tarihi

Tokat'a bağı olan Erbaa ilçesinin öncelikle adıyla ilgili tarihsel ve güncel bilgiler verilmiş, daha sonra ilçenin tarihi iki ayrı kısımda incelenmiştir. Bu kısımlardan ilki Türklerin bu topraklara henüz hâkim olmadığı dönemleri anlatmaktadır. İkinci kısımda ise Türk hâkimiyetinden günümüze kadar olan Erbaa tarihi hakkında bilgiler verilmiştir.

2.1.1. Erbaa'daki Yerleşim Yeri Adları ve Erbaa Adı

Erbaa'nın bölgesel olarak bilinen en eski adlarından biri "Phanarolia"dır. Bölgeyi ifade eden bu adlandırma Roma Dönemi'ne dayanmakta olup coğrafyacı Strabon tarafından bugüne ulaştırılmıştır (Strabon, 1993: 32). Strabon o dönemde bu bölgeyi "Pontus'un en iyi kısmı" olarak tanımlamış ve bu bölgenin "Sidenê, Themiskyra, Pharnakia" adlı yerleşim yerlerinin üst kısmında bulunduğunu belirtmiştir (Strabon, 1993: 32). Daha sonra Pontus kralı IV. Mithridates Eupator, bugün Erbaa'ya bağı Kale köyünde "Boğazkesen" olarak anılan ve bir kent olarak varlığını sürdüren bölgeyi ele geçirmiş, oraya Niksar ve Amasya'yı bağlamak üzere bir köprü yapmıştır (Strabon, 1993: 32). Bu köprü bugün ilçede "Boğazkesen Köprüsü" (Görsel 1) olarak ayakta durmaktadır. Köprüyü yapan kral kendi adından kaynaklı olarak bölgenin adını "Eupatoria" yapar. Daha sonra ise henüz oluşumunu tamamlamamış bu kente daha fazla arazi ilave ederek nüfusunun da artmasını sağlayan Pompeius bölgeye "Magnopolis" adını verir (Strabon, 1993: 32). Bu isimlendirmeler bugünkü Erbaa topraklarında kurulmuş olan kentleri ifade etmektedir.

"Erbaa" adının tarihte bu yerleşim yeri için kullanımı ise "Nevâhî-i Erbaa" adlandırmasına dayalıdır. Amasya ile Niksar arasında kalan "Erek, Karakaya, Sonusa ve Taşâbat" adlı yerleşim yerlerinin tamamını ifade etmek üzere "Nevâhî-i Erbaa" adlandırması yapılmıştır. Resmî kayıtların gösterdiğine göre bu adlandırmaya 18. yüzyılın başlarında rastlanmıştır (Temiz ve Peynirci, 1996: 6). "Erbaa" Arapça bir kelime olup "dört" anlamı taşımaktadır (Devellioğlu, 2007: 226). Buradan anlaşıldığı üzere "dört nahiyeler" ya da "dört nahiyeye" şeklinde belirtilen bu dört yerleşim yerlerinin tamamı için "Erbaa" adı kullanılmıştır. Aynı zamanda bu dört yerleşim yeri için "Kaza-i Erbaa" adlandırması da kullanılmıştır (Erbaa Kaymakamlığı, 2020). Bugünkü Erbaa ise bu dört yerleşim yeri içinden "Erek" adı verilen yerdir. "Erek", amaç, gaye, ulaşılmak istenen hedef anlamını taşımaktadır; ancak ilçede yaşayan bazı insanlar bu adlandırmanın çiftçilikle ilgili olduğunu ve "Er ek." cümlesinin birleşiminden meydana geldiğini

söylemektedirler (KK21). "Erek" için "Aşağı Köy" adlandırması da yapılmıştır (Saatçigil, 1947: 17). Nitekim bugün yerleşimi daha güneye taşınan Erbaa'da eski Erek'in yerleşim yeri olarak kullanıldığı bölgeye de "Aşağı Şehir", "Eyrek" ve "İrek" de denmektedir. Erek adlandırmasının "herek" kelimesinden geldiğine dair görüşler de vardır. Bu görüşlere göre "fasulye sırıği" anlamına gelen kelimenin başından "h" sesinin düşmesiyle Erek adı oluşmuştur. İlçede fasulye sırıği için "herek" kelimesi bugün de kullanılmaktadır (Temiz ve Peynirci, 1996: 6). Erek Nevâhi-i Erbaa içinde en fazla gelişim gösteren yerleşim yeri olduğu için tek başına "Erbaa" adını almıştır (Saatçigil, 1947: 17-18).

2.1.2. Türk Hâkimiyetinden Önce Erbaa

Tokat'ın Erbaa ilçesinin bilinen ve yerleşimin olduğu tarihini Kolkolitik Çağ'a kadar götürmek mümkündür. Bununla birlikte Erbaa tarihinin en eski ve önemli izleri Tunç Çağı'na denk gelmektedir. (Uyanık, 2014: 97). Erbaa'nın tarihöncesi dönemdeki durumuna bakıldığında en eski buluntunun ilçeye bağlı bugünkü Kozlu köyünde tespit edilen ve MÖ 5000 yılına tarihlenen yer altı maden işletmesi olduğu görülür. Burada bulunan sülfürlü bakır yatağı Anadolu'da madenciler tarafından işletilmiştir (Kaptan, 1980: 151). Burası "Gümüslük", "Eski Gümüslük", "Gümüslük Eski Madenlik Mevkii" olarak anılan, yaygın olarak gürgen ve kayın ağaçlarıyla çevrili bir bölgedir. Bu alana ait araştırmalar Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nde görevli olan Birleşmiş Milletler ekibi tarafından 1972-1974 yılları arasında yürütülmüştür. Yapılan çalışmalar sonucunda Anadolu'da bilinen en eski yeraltı bakır madenciliği işletmesi olduğu saptanmıştır (Kaptan, 1980: 154).

Erbaa'da Tunç çağına ait merkezler arkeolojik çalışmalarla ortaya çıkarılmıştır. Bölgede tespit edilen merkezleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Çernik (Bölücek) Höyük, Hacıpazar Höyük, Horoztepe Höyük, Horoztepe Mezarlığı ve Yerleşmesi, Höyüktepe, Kaleköy Höyük, Karayaka (Çobantepe) Höyük, Kızılçubuk Höyük, Kömüşlük/Gümüslük, Köyönü Yamaç Yerleşmesi, Tanoba Höyük, Tepecik Höyük, Toni (Tonu) Höyük (Uyanık, 2014: 102-108). Bu döneme ait en önemli bulgulardan biri bugün Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmekte olan "Çocuğunu Emziren Ana Heykeli"dir. Horoztepe'de aynı zamanda şu eserler de tespit edilmiştir: boğa heykelciği, geyik heykelciği, tunç mızrak ucu, hançer, kulplar, kirmen, çaydanlık, ayna... (Özgüç, 1964: 19-25).

Helenistik Döneme ait bilgileri Amasyalı coğrafyacı Strabon tarafından kaydedilen bilgilerden öğrenmekteyiz (Strabon, 1993). Bu bilgilere göre o dönemde ilk adı Phanaröia olan Erbaa bölgesi, Sidenê, Themiskyrai Pharnakia adlı yerleşim yerlerinin üst kısmında bulunmaktadır. Burayı "*Pontus'un en iyi kısmı*" olarak ifade eden Strabon bir ülkenin sahip olabileceği bütün nimetlerin burada bulunduğunu söylemektedir. O dönemde zeytin ağaçları ve bağların çok olduğunu vurgulamıştır (Strabon, 1993: 32). Bugün de Erbaa'da bağcılık faaliyetleri yoğun bir şekilde devam etmektedir. Strabon o dönemde iki nehrin birleştiği yerde bir kent kurulduğunu ve o kentin ele geçirilerek adının da değiştirildiğini bildirmiştir (Strabon, 1993: 32). Tarif edilen bu yerleşim yeri bugün de Erbaa sınırları içinde yer alan Kale köyü civarındaki Boğazkesen mevkiidir. Pontus kralı IV. Mithridates Eupator, bu bölgeyi ele geçirdikten sonra "Eupatoria" adını vermiştir. Daha sonra bölgeye daha fazla arazi ilave eden ve nüfusunun da çoğalmasını sağlayan Pompeius, bölgeye "Magnopolis" adını verir (Strabon, 1993: 32). Günümüzde Erbaa'da bu dönemlere ait eserler bulunmaktadır.

2.1.3. Türk Hâkimiyetinden Sonra Erbaa

Erbaa 1077 senesinde Melih Danişment Ahmed Gazi tarafından Bizans egemenliğinden kurtarılmıştır. Bu sayede bölgede İslamiyet'in yayılması da hız kazanmış ve bölgede Türk nüfusunun artışı hızlanmıştır. Erbaa 1140-1164 yıllarında tekrar Bizans yönetimine girse de Selçuklu Sultanı 2. Kılıçarslan tarafından tekrar alınmıştır. Bu dönemden sonra Erbaa'da halkın yönetimden beklentileri üzerine çıkan yeni karışıklıklardan faydalanan Bizanslılar şehri tekrar ele geçirmiştir. Daha sonra Rumların geri çekilmesiyle Erbaa 2. Kılıçarslan'ın büyük oğlu Nükreddin Süleyman Şah'ın yönetiminde yer alan topraklar içinde kalmıştır (Tuğlacı, 1985: 115).

Erbaa'nın Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmesi 1392 yılında Bayezid tarafından gerçekleşmiştir. 1402 yılından sonra Kubadoğlu'nun hücumlarına uğrayan Erbaa belli bir süre Osmanlı ile Anadolu'da kurulan diğer Türk toplulukları arasında bir sınır olmuştur (Temiz ve Peynirci, 1996: 22-23). 1473'te Akkoyunlular Devleti ile yapılan Otlukbeli Savaşı'ndan sonra Erbaa resmen Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmiştir (İlgazi ve Cenik, 2003: 1091). Nevâhî-i Erbaa'dan biri olan Ereğ'e yani bugünkü Erbaa'ya ait kayıtlara milâdî 1500'lü yıllara gidildiğinde de ulaşılmaktadır (Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2020a). Milâdî 1740 yılında ise tımarla ilgili bir meselenin geçtiği kayıтта Ereğ'in "İreğ" şeklinde

de anıldığı görülmektedir. İlgili kayıta Erek, Sivas sancağının Sonusa nahiyesine bağlı bir karye (köy) olarak geçmektedir. (Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2020b).

Erbaa Osmanlı Dönemi yıllarında "Nevâhî-i Erbaa" adı verilen ve Amasya ile Niksar arasında kalan "Erek, Karakaya, Sonusa ve Taşâbat" adlı yerleşim yerlerinden biridir. O dönemlerde "dört nahiyeler" ya da "dört nahiyeye" şeklinde belirtilen bu dört yerleşim yerinin tamamını ifade etmesi için "Erbaa" adı kullanılmıştır. "Nevâhî-i Erbaa" dışında "Kaza-i Erbaa" adlandırması da halk arasında ve resmî kayıtlarda yer almıştır (Erbaa Kaymakamlığı, 2020). Sonusa'ya bağlı olan Erek, Nevâhî-i Erbaa'daki diğer üç yerleşim yerinden daha fazla gelişim göstermiştir. Bu gelişimindeki en büyük etmen Erek'in konumu olmuştur. Sonraki dönemlerde Ünye'nin Sonusa bucağından ayrılarak Sivas vilayetinin Amasya sancağına bağlı Erek bucağı haline gelmiştir. Daha sonra ise Erek 1872 yılında tek başına "Erbaa" adını alarak ilçe olmuştur. 1892 yılında da Amasya'dan ayrılarak Tokat'a bağlanmıştır (Saatçigil, 1947: 17-18).

Erbaa'ya bağlı Akça köyünde tarihi bir yapı olarak varlığını sürdüren Silahtar Ömer Paşa Camii (Görsel 2) Osmanlı Dönemi'ne ait ilçede bulunan sayılı eserlerdendir. Cami Selçuklu mimari tarzından izler taşımaktadır. Nitekim bugün caminin inşa edilmiş tarihi hakkında çok farklı bilgiler elde edilmekte ve caminin Selçuklu mu yoksa Osmanlı eseri mi olduğu kafa karışıklığına sebebiyet vermektedir. Silahtar Ömer Paşa Camii'nin yapıma tarihleriyle ilgili bilgiler vakıf beratlarında ve camiye vakfedilen şamdanlarda yer almaktadır. Vakıf beratlarından 1678, şamdanlardan ise 1670 tarihi elde edilmektedir. Caminin bu tarihler arasında inşa edildiği düşünülmektedir (Kürklü, 2008: 27).

Erbaa, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında işgal bölgelerinden uzak bir konumda yer aldığı için savaştan çok fazla etkilenmemiştir; ancak bölgede Ermeni ve Rum nüfusundan kaynaklı olarak bazı azınlık faaliyetlerinin yapıldığı bilinmektedir (İlgazi ve Cenik, 2003: 1091). Mondros'tan sonraki işgaller döneminde Erbaa'da bulunan bazı Rumlar azınlık konumunda olmalarına rağmen ilçede yaşayan halka zarar vermişlerdir. Bu düşüncelerindeki temel amaç Karadeniz'de kurulması istenen Pontus Rum Devleti'ne destek vermektir. Bu çetelerin planları Erbaa halkı içerisinde çok büyük zararlara sebebiyet vermemiş, halkın bilinciyle birçok plan bozulmuştur. Çeteler karşısında halk da teşkilatlanarak gerekeni yapmıştır (İlgazi ve Cenik, 2003: 1091-1092).

Erbaa işgal bölgelerinden uzak olmasına rağmen Millî Mücadele'ye destek vermiş ve azınlıkların Müslüman halka karşı tutumları bu desteklerinin artmasını ve bir bilincin

oluşmasını sağlamıştır. Bu amaçla Erbaa'da faaliyet gösteren Erbaa Redd-i İlhâk Cemiyeti ve Erbaa Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti, Rum ve Ermenilerin faaliyetlerine engel olmuş ve çetelerle mücadele etmişlerdir. Bu mücadele başarılı bir şekilde 1923 yılına kadar sürmüştür (İlgazi ve Cenik, 2003: 1112-1113).

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında Erbaa bugünkü adıyla "Eski şehir, aşağı şehir" olarak bilinen bölgede bir ilçe olarak varlığını sürdürmektedir. Erbaa'nın bugünkü konumu ise henüz yenidir. İlçe 1939, 1940, 1941 ve 1942 yıllarında yaşanan depremlerden çok fazla etkilenmiştir. Bu depremlerin peşinden gelen 1943 depremiyle şehrin yerinin değiştirilmesi elzem hale gelmiştir. Bu sebepten 1944 yılında Bakanlar Kurulu bir karar alır ve Erbaa yaklaşık 2 km güneye taşınır. Erbaa'nın yeni taşındığı yer "Ardıçlık" mevki olarak bilinir ve eski yerine göre daha sağlam bir zemine sahip olduğu tespit edilir. (Şahin, 2012: 51). Erbaa bulunduğu konum itibarıyla büyük gelişim göstererek artık kendi düzeni oturmuş bir ilçe haline gelmiştir.

Erbaa'da Cumhuriyet'ten hemen önce Cumhuriyet Dönemi boyunca belediye başkanlığı yapan isimleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Mustafa Tanoba (1915-1916), Hacı Fethullah Efendi (1916-1920), Ali İçelloğlu (1922-1923), Salih Kadızade (1923-1926), Ziya Gegin (1926-1930), Şevki Taşova (1930-1934), Behçet Üstün (1936-1938), Bedrettin Üstün (1939-1940), Sami Erk (1940-1941), Halis Hakimoğlu (1941-1942), Enver Sattçigil (1947-1948), Adnan Çoruh (1950-1952), Alişan Diktaş (1952-1954), Sururi Aytaç (1954-1955), Sermet Durmuşoğlu (1955-1958), Ali Önder (1959-1960), İhsan Kocaoğlu (1973-1980), Akif İkiz (1980-1980), Hikmet Tan (1980-1980), Niyazi Kırımca (1984-1994), Ahmet Yenihan (1994-2014), Hüseyin Yıldırım (2014-2019), Ertuğrul Karagöl (2019-...) (Erbaa Belediyesi, 2020).

2.3. Erbaa Coğrafyası

Bu başlık altında Erbaa'nın coğrafi olarak konumu, iklimi ve bitki örtüsü, nüfusu ve ekonomisi hakkında çeşitli kaynaklardan elde edilen veriler ışığında bilgiler verilmiştir.

2.3.1. Erbaa'nın Coğrafi Konumu

Tokat'ın Erbaa ilçesi Türkiye'de Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü'nün iç kesiminde yer almaktadır (Görsel 3.). Erbaa'nın doğusunda Tokat'ın Niksar ilçesi ve

Ordu'nun Akkuş ilçesi yer almaktadır. İlçenin batısında Amasya'ya bağlı Taşova ilçesi bulunur. Kuzeyinde Samsun'un Ayvacık ilçesi, güneyinde Tokat Merkez ilçesi ve güneybatısında Tokat'ın Turhal ilçesi yer almaktadır. Erbaa, Kelkit ve Tozanlı çaylarının birleştiği topraklarda kurulmuştur. Bu çayların birleştiği yer Yeşilirmak adını almaktadır (Yılmaz vd., 2013: 414).

2.3.2. Erbaa'nın İklimi ve Bitki Örtüsü

Erbaa ilçesinde genel anlamda Karadeniz iklimi hâkimdir; ancak ilçedeki 1000 metrelik yükselti farkları ve Canik dağlarının Karadeniz ile ilçenin arasını kapatması bazı iklim farklılıklarını da beraberinde getirmektedir (Yılmaz, 2019: 24). Erbaa'da kış aylarından sıcaklık değerleri çok uzun süre düşmez ve ilçe merkezine çok fazla kar yağışı almaz. Bununla birlikte yaz aylarında ise en yüksek sıcaklıklar en fazla 40° civarına yakın olarak ölçülmektedir (Yılmaz, 2019: 25).

Erbaa ilçesi flora bakımından ise nemli *"Avrupa-Sibirya Bölgesi (Öksin) ile daha kuram olan İran-Turan Bölgesi arasında geçiş kuşağında yer almaktadır"* (Yılmaz, 2019: 64-65). İlçedeki bitki türleri çok çeşitli olup Akdeniz iklimine dâhil edilen bitki türleri de görülmektedir (Yılmaz, 2019: 65). Erbaa'daki bitki örtüsü çeşitliliği üç farklı grupta şu şekilde incelenmektedir. İlk gruba göre dağlık ve yüksek alanlarda kendini gösteren orman, çayır ve çalılıklar yer alır. İkinci grupta ise ova ve çevresindeki alçak yerlerde yayılan stepler ve antropojen stepler bulunur. Üçüncü grupta ise, *"akarsu kenarları ile yer altı su seviyesinin yüksek olduğu ova tabanında yayılış gösteren sazlıklar ile bataklık bitkileri"* yer alır (Yılmaz, 2019: 65).

2.3.3. Erbaa'nın Nüfusu ve Ekonomisi

Türkiye'de adrese dayalı olarak gerçekleştirilen 2019 toplu nüfus sayımı verilerine göre Tokat'ın nüfus bakımından en büyük ilçesi Erbaa olmuştur. Buna göre Erbaa'nın köyleriyle birlikte genel nüfusu 95.611 olarak belirlenmiştir. Bu nüfusu %49.56 oranında erkek %50.44 oranında da kadın vatandaşlar oluşturmaktadır (Erbaa Nüfusu, 2020).

Erbaa'nın ekonomisine bakıldığında ise Cumhuriyet'in ilk yıllarında tütün tarımının çok önemli görüldüğü tespit edilmektedir (Saatçigil, 1974: 19). O yıllarda buğday ve arpanın da en fazla üretilen tarım ürünleri arasında olduğu bilinmektedir (Saatçigil, 1947:

22). Bugün ilçe ekonomisine bakıldığında ise endüstriyel anlamda tekstil ve toprak sanayii sektörleri ön plana çıkmaktadır. Bu sektörlerde faaliyet gösteren fabrikaların nicelik olarak çokluğu birçok ailenin geçim kaynağı olmasını sağlamaktadır. Erbaa Belediyesinin "Organize Sanayii Bölgesi" adıyla anılan yerleşkesinde özellikle tekstil fabrikalarıyla beraber çok farklı sektörlerde istihdam sağlanmakta ve bu istihdam alanları zaman içerisinde çoğalmaktadır. Köyden kente göçün en önemli nedenlerinden biri de bu yerleşkedir. Bununla beraber Erbaa Küçük Sanayii Sitesinde de birçok kuruluş insanlar için büyük oranda istihdam alanı sağlamaktadır. İlçe ekonomisinin geçim kaynaklarından biri de tarımdır. İlçede özellikle tescilli bir ürün olan Narince Bağ Yaprağı yetiştiriciliği ve ticareti yaygındır. Üretilen ürünler ilçe ekonomisi için büyük önem taşımakta ve bağcılık faaliyetleri gün geçtikçe de artmaktadır. Bunun yanında tütün, bamya, pancar, şeker pancarı gibi ürünler de halk ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır.

I. BÖLÜM

1. DOĞUM İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

1.1. Doğum Öncesi

Geçiş dönemlerinden biri olan "doğum" dönemine ait inanış ve uygulamalar doğumun henüz gerçekleşmediği dönemlerden itibaren tespit edilebilmektedir. Bireylerin çocuk sahibi olma ya da olmama istekleriyle başlayan bu dönem, çocuğun cinsiyetine, fiziksel özelliklerine dönük kimi inanış ve uygulamalarla devam eder. Doğum öncesinde kaygı ve temenniler daha belirgin şekilde yer alır.

1.1.1. Gebeliği Engelleme ve Sonlandırma

Birçok insan çocuk temennisi için çeşitli yöntemleri uygulamakta ve sonuç almak için büyük çabalar sarf etmektedir. Bununla birlikte insanlar gebeliği engelleme isteği de taşıyabilmektedirler. Bunun en temel sebepleri arasında günümüz toplumunun aile planlaması konusundaki düşünceleridir. Günümüz dünyasında tıbbî bilgi ve deneyimlerle teknolojinin ilerleyerek geldiği noktada, insanların sağlık açısından yaşadığı problemlerin ve isteklerin birçoğu çözüme kavuşturulmuştur. Bunlardan biri de gebeliğin engellenmesi hususunda yapılan tıbbî ve modern uygulamalardır. Bu tıbbî uygulamaların olmadığı dönemlerde insanların kendi aralarında geliştirdikleri halk inanışları ve uygulamaları doğmuş ve yaygınlaşmıştır. Bugün bile halen geleneksel çevrelerde bu inanış ve uygulamalar yaşamaya devam etmektedir. Gebeliğin engellenmesi hususunda da çok değişik çevre ve toplumlarda birbirinden farklı ya da birbirine benzer uygulamalara rastlanılmaktadır.

İlçede tespit edilen gebeliği engelleme uygulamalarının başında -eğer herhangi bir yöntem veya ilaç bilinmiyorsa- kişinin eşiyle birlikte olmaması gelmektedir. Nitekim birçok kaynak kişiden alınan ilk cevap bu olmuştur (KK8, KK9, KK10, KK18). Bu önlem zaten bilinen ve doğal olarak da gebeliğin mümkün olmayacağı bir önlemdir. Asıl önemli olan nokta ise gebe kalma durumunun olağan olduğu durumlarda gerçekleştirilen uygulamalardır. Bu durumda da insanlar eskiden geleneksel yöntemlerle, şimdi ise artık

herkesçe bilinen korunma yöntemleriyle gebeliği önlemektedirler. Önceden bunun için halk arasında çok çeşitli ilaçlar yapılmakta ve uygulanmaktaydı (KK9). Bu bilginin alındığı kaynak kişi geleneksel olarak yapılan bir ilaçtan bahsetmekte; ancak tarifini bilmemektedir. Burada ele alınan durumlar gebeliğin hiç olmaması için gerçekleştirilen uygulamalardır. Bir de gebe kaldıktan sonra gebeliğin devamlılığını engellemeye dönük uygulamalar vardır.

İnsanlar çoğu zaman istemeden gebe kaldıklarında çocuklarının dünyaya gelmesini önleme çareleri ararlar. Bu durumun İslam dinine ve devletin yasalarına göre yasak olması ve toplumsal olarak da kabul edilmemesi kişiler açısından caydırıcı olabilmektedir. Yine de insanlar bugün bile modern uygulamalara başvurarak gebeliklerini engelleyebilmekteler. Bu modern ve bilimsel uygulamaların olmadığı ya da bilinmediği dönemlerde de çocuğun düşürülmesi için çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Bunların en başında "yüksekten atlama, ağır iş yapma, zıplama" gelmektedir (KK8, KK9, KK10, KK12, KK18). Konuyla ilgili bir kaynak kişi de aynı yöntemlerin yaygın olarak kullanıldığını söylemiştir: *"Çocuğun düşmesi için nerede ağır bir şey varsa onu kaldırırsın. O çocuk da zayı olurdu. Kendi çabalarıyla sıcağa oturursun. Doktora gitme işi yok, çocuk kendi başına düşerse düşer. Şeker çuvallarını kaldırırdık; ama bunun faydasını göremedim. Çocuk yine dünyaya geldi; ama şu an saçının dökülmesi belki de bu yüzden"* (KK10). Burada aktarılan bilgiye göre kullanılan yöntemlerin hepsi kişinin tek başına geliştirdiği ya da büyüklerinden öğrendiği yöntemlerdir. İnsanlar bu yöntemleri gizlilik esasına göre uygulamışlardır. Ağır kaldırmak, sıcağa oturmak gibi uygulamalardan sonuç alınmadığında ve çocuk dünyaya geldiğinde ise çocuktaki en ufak problem, denenen bu yöntemlere bağlanmaktadır. Örnek olarak bir çocuğun sakat doğmasının sebebi, annenin geleneksel yöntemlerle zamanında onu düşürmek istemesi olarak algılanabilmektedir.

Gebe kadınların kendi çabalarıyla gerçekleştirdiği çocuk düşürme uygulamalarından bir diğeri yüksek bir yerden atlamaktır. Gebe eğer yüksek bir yerden atlarsa çocuğun düşmesi beklenir. Bu yöntem de faydasız olursa ve çocuk dünyaya gelirse, yine çocuğun yaşadığı tüm sağlık problemleri zamanında denenen bu uygulamalara bağlanır. Konuyla ilgili kaynak kişi bir anısını şu şekilde anlatmıştır: *"Motorun vagonundan aşağı atlıyordun, çocuk öyle düşüyordu. Biz üç arkadaş denemiştik. Onları düşmemiştik, benimki düşmüştü. "Hadi vagondan hoplayalım da kimin çocuğu düşüyor?" dediler. Hopladık,*

onları kaldı" (KK9). Kaynak kişinin aktarmalarına göre üç gebenin dendiği traktör römorkundan atlama yönteminde bir kişinin çocuğu düşmüş; ama diğer gebelerin çocukları düşmemiştir. Buna göre kullanılan yöntem her gebede aynı sonuçları vermemektedir. Konuyla ilgili bir başka kaynak kişi de aynı yöntemin etkili olduğunu ve eskiden beri uygulandığını dile getirmiştir: "İstenmeyen bir çocuk olduğunda, tarlaya giderken traktörün vagonundan hep atlanırmış" (KK16).

Gebeliği engelleyemeye yönelik uygulamalar arasında "bel düşürme" adı verilen bir teknik de bulunmaktadır. Bu tekniğin esasına göre gebe kalması istenmeyen kadının sırtının altına, onu yükseltecek bir eşya -genellikle yastık veya minder- konulur ve o şekilde uzanması sağlanır. Bu esnada belinin alçakta kalması onun doğurganlık özelliğinin yitireceğini düşündürür. Bu yöntem duruma göre defalarca uygulanabilmekte ve gebe kalmayı istemeyen kadın çoğu kez bu şekilde uyumaktadır (KK18).

İnsanlar çocuk düşürülmesi konusunda bilgi ve deneyimlerine güvenilen kişiye danışmaya da giderler. Kişisel çabaların sonuç vermediği durumda ikinci seçenek olarak bilgili bir kişiye danışılır. Bu danışmanın ikinci plana atılmasında ise kişisel çekinmeler ve dışlanma korkusu yer almaktadır. İnsanlar son seçenek olarak bu işi iyi bildiği düşünülen kişinin tavsiyelerine uyarak çocuğun düşmesini sağlamaktadırlar. Bu işlemlerde kullanılan araçlar arasında şiş, kına ve tavuk yelegi bulunur. Bu işlemler için kendisine başvuru alan bir kişi kendi yöntemini anlatmaktadır: "*Çocuk düşürmek için etekten şiş sokulur, tavuk yelegi koyulur ve kına içilir*" (KK17). Bu yöntemler denenerek sonuç alındığında insanlar arasında daha çok yayılmakta ve geleneksel çevrelerde yaşamaya devam etmektedir. Kaynak kişilerden biri mahallelerde bu konuda bilgi sahibi olan kişiler olduğunu ve onlara başvurmak gerektiğini belirtmiştir: "*Hamileliği engellemek için genelde doktora başvurulur. Kendi düşürmek isteyen kişi mahallede bu işlerden anlayan kadınlara başvurabilir*" (KK11). Konuyla ilgili deneyimli olan bir başka kişinin aktardığı bilgiler de şu şekildedir: "*Çocuk düşürülmesi için herkes bana geliyordu. Ben ne biliyorsam söylüyordum. Çuval taşı, ağır taşı, sandığı buradan oraya götür, yatak kaldır, sandık kaldır diyordum*" (KK10). İnsanlar deneyimli olduğunu düşündükleri kişilerin verdiği tavsiyelere uyarak çoğu zaman istedikleri sonuçları alabilmektedirler; ancak geleneksel yöntemlerin birçoğu kişide sağlık açısından çeşitli problemlerin oluşmasına sebebiyet vermektedir.

1.1.2. Gebe Kalma

Türk anlatılarına bakıldığında "çocuksuzluk motifinin etkin bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Türk destanlarında yaygın olarak işlenen bu motif, kahramanların babalarının bey olması, malının mülkünün çok fazla olması, birden fazla eş sahibi olunmasına rağmen çocuk yapılamaması, çocuğun olduğuna dair haberin mucizevi şekilde verilmesi, şartlı olarak bağışlanma gibi çeşitli temalarla zenginleştirilerek yer bulmuştur (Yıldız, 2009: 87). Dede Korkut'ta da işlenen "çocuksuzluk" manevî bir ceza olarak görülmektedir. Buna göre Oğuz erkeklerinden daha çok oğul sahibi olmaları istenmiştir (Ergin, 2012: 21). "Çocuksuzluk" Anadolu sahasındaki masallarda da gözlemlenmiş bir motiftir. Masallarda çocuksuzluk bir problem olarak işlenmiş ve çocuk sahibi olmanın önemli olduğu vurgulanmıştır (Gedik, 2019: 41).

Geleneksel toplumlarda, kadının birçok maddî ve manevî görevinin yanında temel görevlerden biri olarak dünyaya bir çocuk getirmesi beklenir. Öyle ki kimi yörelerde kadının ilk ve en büyük görevi budur. Bu görevin yerine getirilmediği düşünüldüğünde ise toplum içindeki konumu değişir. Çocuk sahibi olmayan kadın ve erkek toplum içinde hor görülür. Aslında problemin erkek ya da kadında olabilme ihtimali varken, yaşanan sorun çoğu zaman kadınlara yüklenir. Toplum içerisinde çocuğu olmayan kadın ya da erkeğe çeşitli adlandırmalar da yapılır. Aslında bu, yörede "kakınç" olarak görülür ve muhataba sürekli söylenir. Konuyla ilgili adlandırmalar erkek ve kadın için yer değiştirebilmektedir. Örnek olarak "kısır" adlandırması bir köyde erkek için yapılırken diğer bir köyde kadın için de yapılabilmektedir. Konuyla ilgili adlandırmalar genel olarak şu şekildedir: *kuru toprak, zürriyetsiz, hadım, kısır, dölsüz, çocuksuz* (KK8, KK9, KK10, KK11, KK18). Bu adlandırmalar çoğu zaman muhataba söylenmese bile onun anıldığı herhangi bir toplumda kişiler tarafından belirtilmektedir. Çocuksuzluktan ötürü aileler içerisinde çeşitli problemler de yaşanır. Bu problemler kimi zaman boşanmaya kadar gidebilmektedir. Boşanmanın yaşanmadığı ailelerde erkek yeni bir eş bulup evlenmektedirler. "*Çocuk olmayınca ya boşanma olur; ya da üstüne evlenirler*" (KK8). Çocuğu olmayan aileler çeşitli modern yöntemleri denerler ve bu sayede çoğu zaman da olumlu sonuçlara varmaktadırlar.

Tüm problemleri atlatan ve gebe kalan kadın, geleneksel toplumlarda halk bilgisine göre gebe olduğunu anlar. Buna göre gebe olan kişinin midesi yoğun bir şekilde bulanmaya başlar ve canının istediği her şeyi yer. (KK8). Daha çok mide bulanmasıyla

gebe olduğunu anlayan kadın ilk başta bu durumu kocasına söyler (KK9, KK17). Bununla birlikte gebe olduğunu anlayan kişinin kocasıyla beraber ilk olarak kaynanasına haber vermesi de yaygındır (KK11, KK17). İnanışa göre gebe olduğunu anlamayan kadına konuyla ilgili ruhsal güçleri olduğuna inanılan bir kişi bakarak bilgi verebilir: "*Bazı kadınlar ilk başta hamile kaldığını anlayamaz. Yüzünden efsunlu olduğu anlaşılan bazı kişiler de gebe kadının yüzüne bakarak onun hamile olduğunu anlayabilir*" (KK11). Aynı zamanda gebe kalan kişinin ruhsal değişiklikler yaşadığı gözlenir. Geleneksel çevrelerde bir kadının gebe kaldığı, onun sergilediği davranışlarla belirlenir. Gebe kalan kadınlar artık toplum içinde ilk başlarda huysuz bir şekilde gözlemlenir (KK20).

Gebe kadınlara genel olarak verilen en yaygın isimler "*gebe*", "*hamile*" ve "*yüklü*" şeklindedir (Örnek, 1995: 135). Erbaa'da gebe olan kadına "ikicanlı, yüklü, ağır ayak, hamile, gebe, eksik etek" gibi isimler verilmektedir. (KK8, KK9, KK10, KK12). Gebe olan kadının toplum içerisindeki yeri değişmekte, çevresindeki insanlar tarafından önemsenmektedir. Misafir olarak gittiği yerlerde ona yapılan hizmet daha ayrı ve özel olmaktadır. Gebe kalan kadının edindiği yer kocasının ailesi için de çok önemli görülür; çünkü o kendisinden beklenen en büyük görevlerden birini yerine getirmiş sayılır. Gebelik kadının kendisini ilgilendirdiği kadar çevresini de ilgilendiren önemli bir olgudur.

Gebe kalmak için aranan çareler Pertev Naili Boratav'a göre iki bölümde ele alınmaktadır: "a) olağanüstü güçlerden yararlanmalar ve çeşitli büyüklük işlemler b) akılcı-gerçekçi "ilaç" ve "onarım" tipinde işlemler işlemler (Boratav, 1984: 144). İki bölüm de göz önüne alındığında ilk bölümde inanışların, ikinci bölümde ise uygulamaların ağır bastığı belirlenmektedir. Doğum ile ilgili uygulamalar Sedat Veyis Örnek'in belirlemelerine göre ise üç başlık altında incelenir: 1. Dinsel-büyüsel nitelikte olanlar 2. Halk hekimliği kapsamına girenler 3. Tıbbî sağaltma alanına girenler (Örnek, 1995: 132). Boratav ve Örnek'in sınıflandırmalarında ilk iki başlık içerdiği alan bakımından benzerdir. Çalışma açısından Örnek'in sınıflandırmasına göre "tıbbî sağaltma alanına giren uygulamalar" modern yöntemleri içerdiğinden, daha çok tespit edilen inanış ve uygulamalar "dinsel-büyüsel nitelikte olanlar" ve "halk hekimliği kapsamına girenler"dir. Boratav'ın sınıflandırmasında ise iki başlık da çalışmanın konusu açısından önemlidir. Konuyla ilgili ilçedeki yöntemler de ayrı başlıklar halinde incelenmiştir. Gebe kalmak için en çok kullanılan yöntem kutsal mekânları ziyaret etme ve ebelere başvurmadır.

1.1.2.1. Kutsal Mekânları Ziyaret Etme

Doğum ile ilgili âdetler içerisinde halk arasında "gebe kalma" temennisine dönük olarak yaşayan çok fazla inanış ve uygulama mevcuttur. En bilinenlerinden biri ise kutsal ziyaret mekânlarına gitmektir. Bu ziyaretler en çok problem olarak görülen çocuksuzluk üzerine yapılır. Benzer ritüeller yalnız Anadolu'da değil tüm Türk dünyasında yaşamaya devam etmektedir. Yüce olduğuna inanılmış bir kişiden yardım bekleme inanışı aslında İslamiyet ve veli kültü bağlantısıyla da ilişkilidir. Halk arasında velilerin yerinin Allah katında çok farklı ve önemli olduğuna dair inanç, çocuk isteyen insanların velilere başvurmasındaki temel sebepler arasındadır (Kalafat, 2002: 8). Ziyaret mekânları olarak görülen su kaynaklarının, çeşitli ağaçların ve dinî yönü olan şahsiyetlerin mezarlarının kutsal sayılmasında eski Türk dininin izleri bulunmaktadır. Bu anlamda yaşayan inanış ve uygulamalar zamanla İslami bir karaktere bürünmüştür. Bu durumun sürekliliğinin temel etkenlerinden biri de türbelerde yatan kişiler hakkında anlatılan menkıbelerdir (Günay, 2000: 285). Kadim dönemlere baktığımızda benzer işleri şamanın yaptığı görülmektedir. Bu duruma bir örnek olarak Yakut Türklerinin çocuk isteme ritüelleri verilebilir. Yakutlar'da Tanrı'dan çocuk isteyen biri ak şamana başvurmak zorundaydı. Bu istek genelde erkek çocuklar için daha önemliydi (İnan, 2015: 166).

Türk dünyasının birçok bölgesinde çocuk temennisi için ziyaret mekânlarına gidilir. Hem Müslüman hem de Hristiyan Türkler Bulgaristan'ın Deli Orman bölgesindeki Demir Baba Türbesi'ne çocuk temennisiyle giderler (Tacemen, 1995: 138). Hazara halkı arasında da yaşayan bir geleneğe göre çocuğu olmayan kadınlar belli mekânlara götürülür. Bu uygulamayı yapan kişiler temennileri gerçek olduğunda ilgili mekâna giderek kurban keser ve adaklar adarlar (Kalafat, 2002: 8). Karakalpakistan'da yaşayan gelenekler arasında da çocuğu olmayan ailelerin kutsal kişilerin ve ataların mezarlarına giderek temennilerde bulunduğu görülmektedir (Kalafat, 2002: 59). Bayırbucak Türkmenleri arasında da benzer uygulamalara rastlanır. Bir kadının çocuğu olmuyorsa, "*bazı zamanlar üzerine nur indiğine*" inandığı mekânları ziyaret eder. Bu mekânlarda da kan akıtma ve çaput bağlama yaygındır (Kalafat, 1996: 24).

Erbaa'da doğum âdetleri içerisinde ziyaret mekânlarının durumu genel olarak değerlendirildiğinde inanış ve uygulamaların doğum öncesinde ve doğum sonrasında ağır bastığı görülmektedir. Özellikle doğum öncesi çeşitli problemler ve temenniler için ziyaret mekânlarına gitmek daha yaygındır. Temelde biyolojik bazı sebeplerden kaynaklanan

çocuksuzluğa çeşitli ziyaret yerlerinde çareler aranır. "Çocuksuzluk, karnında çocuk durmaması, sürekli düşük yapma" gibi doğum öncesi problemlerin çözümü için bazı türbeler özel görülmektedir. Yine de hepsini gezmenin daha etili ve faydalı olacağı düşünülür. Bu durumda insanlar en faydalı olduğu düşünülen türbelere gitmeye önem ve öncelik vermektedir. Yörede doğum âdetleri çerçevesinde daha çok Koçak, Keçeci, Aydınsofu, Yukarı Çandır, Yoldere ve Çevresu köylerindeki ziyaret yerleri tercih edilir.

Bir kaynak kişi "*Çocuğumuz olsun diye tekkelere ve ebelere giderdik*" (KK9) şeklindeki açıklamasıyla, insanların köy ebelerinde ya da tekkelerde çare aradığını belirtmektedir. Aynı zamanda çocuksuzluk problemi için insanların kurban kesmesi, bu kurbanların da türbelerin etrafında kesilmesi dikkat çekicidir. "*Erkek çocuğu olmasını istiyorsan erkek kurban, kız çocuğu olmasını istiyorsan dişi kurban kesersin. Bunları tekkede kesersin. Iravak'ta olur, Eksel'de olur, Yukarıçandır'da olur*" (KK10). Ölmüş insanların ruhu için kesilen kurbanlar, köklerini en kadim dönemdeki inanışlardan almaktadır. Bu uygulamalar Şamanizm'in etkisiyle inançlarımızın ve geleneklerimizin birleşmesi sonucu kendini göstermektedir. Türbelerde kesilen kurbanlarda, orada metfun olan kişiyi ululaştırma ve temenniler için o zata saygıdan da dolayı çareler arama düşüncesi vardır (Kuşdemir, 2004: 11).

İlçeye bağlı Çevresu köyünde bulunan "Ravak Baba" -yöresel ağızda Revvak Baba ya da Iravak Baba- adıyla anılan türbeye yaygın olarak çocuksuzluk ve düşük problemi için gidilmektedir. Kaynak kişilerden birisi bizzat şahit olduğu olayı şu şekilde özetlemektedir: "*Gebe kalmak için hocaya gidersin, köy ebesine gidersin. Hocaya "hamaylu" yazdırırsın, muska yazdırırsın. Iravak Tekke'sine çocuk için gidilir. S. ile P.'yi Iravak'a götürdük. Orada bir kadın var. O kadın kolla ovar ve yeşil giydirir. Seni sorutturuyordu ortaya, yeşil bir şey doluyordu vücuduna. Tekkenin yeşili olduğu için doladığı şey de yeşil renktedir. Sonra kol gibi bir şey vardı taş, onu alıyordu, döndürdü döndürdü S. ile P.'yi ovmuştu*" (KK9). Aynı kaynak kişi bir başka çocuksuzluk problemi yaşayan kadını Koçak'a (Eksel) götürmüştür. İki farklı ziyaret yerinde yapılan uygulama aynıdır. Kol şeklindeki bir taşın, temennide bulunan kişiye teması esasına dayanan bir uygulama gerçekleştirilmektedir. "*Eksel'e de E'yi götürmüştük. Orada da yapılmış demek ki. Oradaki kadın "M. Hoca olsaydı seni ovardı" dedi*" (KK9).

İki ziyaret yerinde de örneği görüldüğü gibi bu işi yapan ve kendilerine güvenilen belli kişiler bulunmaktadır. O kişiler, türbedeki zatın ve genel olarak mekânın

kutsiyetinden yararlanarak insanlara şifa dağıtmaktadırlar. Bu sırada da benzer fizikî özelliklerdeki taşı ve yeşil türbe örtüsü kullanılmaktadır. Bu işleme "ovma" adı verilir ve çocuksuz problemi için çare olarak görülür. Kutsalın etki ettiği düşünülen taşlar bu anlamda önemlidir.

İlçede çocuksuzluk problemi için gidilen bir başka türbe ise Keçeci Baba'dır. Ünü tüm Anadolu'ya yayılan Keçeci Baba türbesinde de yaklaşık bir metre boyunda bir taş bulunur. Bir rivayete göre bu taş Keçeci Baba'nın Horasan'dan çıkarken fırlatarak gönderdiği değnedir. Bu taşın adı "satı taşı"dır. Bu taşın çocuğu olmayan kadınlar için şifa olacağı düşünülür. Bu taş o kadınlarca öpülür, dilekler dilenir. Kadınlar çoğu zaman bu taşın önünde eğilirler. *"Bazen, burada, kaynanaları tarafından temsilî bir şekilde, başka bir kadına satılır. Böylece çocuğun olacağına inanılır."* (Keskin, 2000: 216). Bu türbede "Ayakbastı Taşı" denilen bir taş bulunur. Bu taşta Keçeci Baba'nın ayak izi bulunur ve buradan su çıkmaktadır. Yürüyemeyenler ve felçlilerin burada derman bulacağına inanılır. Bu sebeptendir ki yürüyemeyenler o taşın üzerine bastırılır (Maden, 2014: 153). Geç yürüyen çocuklar için de burada şifa aranır.

Taşları kullanmak suretiyle çocuk temennisinde bulunma inaniş ve uygulaması Yoldere köyünde de yaşamaktadır. Çocuklarının olmasını ve ya da anne karnında sağlıklı bir şekilde durmasını isteyenler köydeki taşın yanına giderek dua etmekte ve etrafında dönmektedirler. Daha sonra evlerine giderken yolda gördükleri ilk kadın ve erkeğe isimlerini sorarlar. Çocukları sağlıklı bir şekilde dünyaya gelirse, ilk gördükleri kadın ve erkeğin adlarını cinsiyetine göre çocuklarına verirler (KK15).

Ziyaret yerlerinde gerçekleştirilen *"dilek tutarak taş atma, taş yapıştırma"* tüm ziyaret yerlerinde görülebilen yaygın uygulamalardır. İnsanlar taşın sirayet etmesiyle şifa bulacaklarına inanırlar. Şifayı vermekte olan asıl gücün ise türbede metfun olan ve mübarek görülen zatın *"manevî kuvvet, güç, feyz ya da bereketi"* olduğu düşünülür (Arık, 2017: 79). Kadim dönemlerde de Türkler için "taş" birçok anlamda önemli bir yer tutmuştur. Mitolojik anlatılarda yaratılış tasvirleri yapılırken daima bir taştan bahsedilir ve Tanrı'nın bu taşın üzerinde oturarak yaratma işlemini yaptığı anlatılır. Bu anlamda ilk yaratılışta taşın olması önemlidir. Taş yeniden yaratılmayı ve oluşumu simgeler. Altaylılar'da kutsal sayılan bazı taşlar bulunmaktadır. Bu taşların kutsal sayılmasında günlük hayatta insanların işlerinde sağladıkları kolaylıklar dikkat çeker. Bazı taşlarla insanlar yağmur yağdırabilirler. Bazı taşlar kısırlığa sebep olurken bazı taşlar da doğumu

kolaylaştırır birçok hastalığın tedavisinde kullanılır (Seyidoğlu, 2017: 49). Buradan anlaşılacağı üzere kadim dönemlerde de taşın sirayet etmesiyle doğumun kolaylaştırılması söz konusudur. Yine benzer taşlar kısırlık için de kullanılmıştır. Aynı zamanda taşların insana teması kadim dönemlerde de çok büyük bir anlam ve önem taşımaktadır. Altaylılar'da *"taşlar ve dağlara yakın olmak, onların oluşmasını sağlamış olan Tanrıya ve tanrılara yakın olmak anlamına gelir"* (Seyidoğlu, 2014: 48). İnsanların da türbelerdeki taşlara verdikleri önem ve o taşlarla problemlerine çare bulunacağına dair inanış, bu mitolojik yorumla açıklanabilecektir.

İlçede insanların uğrak yerlerinden biri de Koçak (Eksel) köyüdür. Burada Şamlı Evliya olarak da bilinen Muhammed Emin ve Muhammed Sait türbelerine çocuğu olmayan insanlar çok sık giderler. Burada esas olan üç perşembe ya da üç cumartesi arka arkaya ziyarette bulunmaktır. Bu ziyaretler esnasında çocuğu olmayan kadınlar dileklerini dilerken mum da yakarlar. Bir miktar toprak alan insanlar, kendilerine şifa olacağı düşüncesiyle bu toprakları yutarlar (Keskin, 2000: 215). Bu türbede de insanlar tarafından kurban kesilir. *"Buraya gelen insanlar, dualarını ederler, Allah'tan çocuk dilerler. Mezarların üzerine su dökerler, namaz kılarlar. Bu merdivenden çıkarken dua etmeye başlarlar. Burada kurban da kesilir, başka yiyecekler de getirilir"* (KK24).

Yine Koçak köyünde bulunan Hz. Doğan Şah türbesi, yaygın bir inanışa göre çocukları olmayan ailelerin sıklıkla ziyaret ettiği bir türbedir. Buradaki uygulamalar, yöredeki diğer tüm türbelerde yapılan uygulamalarla büyük oranda benzerlik göstermektedir. Özellikle Doğan Şah türbesinde yapılan uygulamalarda ziyaretçilerin gizlilik esası dikkat çekmektedir (Bolat, 2012: 33). Diğer tüm türbelerde olduğu gibi Doğan Şah türbesinde de iki rekât namaz kılmak, uygulamaların merkezini oluşturmaktadır. Kılınan namaz, Fatıha Suresi, Kevser ve İhlas surelerini okumak suretiyle eda edilmektedir. Burada aynı zamanda ziyaretçilerin adakları için kurban kesme bölümü de yer alıyor (Görsel 4).

Hz. Doğan Şah türbesinin yanında kutsal olduğuna inanılan, kesmeye kalkanlara da büyük zararlar veren ağaçlar bulunmaktadır. Bu ağaçların bir kerametinin olduğu düşünülerek eller ağaçlara sürülmektedir. Yörede bu ağaçlara çaput bağlama geleneği yoktur. Kimi ziyaretçiler böyle bir uygulama yapmayı isteseler de türbede bulunan kişiler bunun uygun olmayacağını belirtmektedirler (KK25). Türklerin en eski inanç sistemlerinde ağaç, Tanrı'dan ayrılmış bir parça olarak görülür. Şamanların davulunda da ağaç figürünün

olması bununla ilgilidir. Ağaç, Altay Türklerinde de kutsal sayılır, Dede Korkut'ta, Manas'ta, Oğuz Kağan Destanı'nda ağaçların varoluşu *"inanma ihtiyacının ağaç merkezli yansımaları"*dır (Yonar, 2011: 102-103). Oğuz Kağan Destanı'nda ağaç, doğurganlığın da bir simgesi olarak karşımıza çıkar. Destanda Oğuz Kağan'ın av esnasında ağaç içinde bir kız görmesi ve orada kızın gebe kalması, ağacın bereket ve doğurganlıkla ilgili inanış yönünün destana yansımalarıdır (Ergin, 1988: 16). Ağaç, insanın arzularını yansıtır ve bu nedenle de bereketli bir yanı vardır. Cambell'in ifadesiyle *"Dünya Ekseni"*dir (Campbell, 2013: 241). Ağaç, yakında dünyaya gelecek doğacak olan şamanın bir belirtisidir. Örnek olarak Sagay Şamanları, yeni bir şamanın doğacağına işaret alabilmek için kutsal ağaçların etrafını gezerlerdi (Sagalayev, 2017: 142). Çocuksuzluk ve diğer problemlere şifa amaçlı yapılan türbe ziyaretlerinde ağaçların şifa veren bir özelliğinin bulunduğu inanılır. Doğu Türkistan'da yaşayan ve Müslüman olan kamlar da hastalık tedavilerinde çevrelerinde sürekli kayın ağacı bulundururlar. Şamanist inanç sisteminde en kutsal sayılan ağaçların başında yine kayın ağacı gelir (İnan, 2015: 64). Çocuğu olmayan Yakut kadınları bir ağaç dibinde çocuklarının olması için dua ederler. Çocukları olduğunda ise bu çocuğun yer ağaç ruhları tarafından gönderildiğine inanırlar (İnan, 2015: 167). Mitolojik düşüncede *"tepelere ve ağaçların kendi doğaüstü koruyucuları vardır"* (Campbell, 2013: 56). İnsanlar bu yüzden bazı ağaçlara yaklaşırken çekimser davranırlar. Bunlardan bir kısmı da kutsal mekânlarda, ziyaret yerlerinde bulunan ağaçlardır. Bunları kesmeye kalkan kişilerle ilgili doğaüstü hikâyeler anlatılabilir.

İlçede insanların çocuksuzluk problemi için gittiği diğer bir ziyaret yeri ise eskiden köy olup daha sonradan ilçeye bağlı bir mahalle konumuna getirilen Evyaba'dadır. Buradaki türbenin yanında bulunan su şifalı sayılır ve suyun içine temennilere göre çeşitli maddeler bırakılır. Tekkenin ve suyun etrafındaki ağaçlara belli temenniler için bez de bağlanır. Çocuksuzluk problemi için ise ailedeki karı ve kocanın atletleri birbirine bağlanır. Bu bağlanan atletler suyun içine atılır ve problemin çözüleceğine inanılır (KK12). Yine suyun belli bir türbenin yakınında olması önemlidir. *"Su kaynakları kutsiyetlerini çeşitli şekillerde kazanır. Bazen bu sular bir velinin kerâmeti ile ilişkilendirilir. Ancak çoğu suyun kutsiyetini nereden kazandığına dair bilgiler bulunmaz. Bazı sular müstakil olarak kutsal kabul edilirken, mezar ya da ağaç motifiyle bütünleşmiş sular da vardır"* (Arık, 2017: 81). İşte bu bölgedeki su ikinci madde olarak zikredilen mezar ve ağaç motifiyle beraber bütünleşmiş bir sudur. Su kaynakları genel manada bölgedeki bir evliya kültürüyle

bağlantılıdır. Bu kaynakların, şifa verme güçlerinden ötürü kutsallık karakterleri yüksektir. (Boratav, 2012: 114).

İlçede Karayaka'da bulunan Hüseyin Gazi türbesine de çocuk temennisi için gidilmektedir. Türbeye gelen ziyaretçiler, abdestli olmak kaydıyla kaosun hâkim olduğu dünyadan kendilerini sıyrarak sağ ayakla içeri girmektedirler. İçeri girildiğinde mermerden yapılmış mezara eller sürülür. Ardından iki rekât namaz kılınır. Burada en çok dikkat çeken uygulama, türbe içerisine şeker ve çikolata gibi gıda maddelerinin atılmasıdır. İnsanlar buraya gelip çocuk temennisinde bulduktan sonra, getirdikleri şeker ve çikolataları yerlere atmaktadırlar. Bu uygulamanın zemininde yatan sebep, temenninin çabucak gerçekleşmesi yönündedir. Burada bir de dünya nimetlerinden kendini soyutlama, dünya ile ilişkiyi kesme düşüncesi yer alır. Dikkati çeken diğer unsur, gıda maddelerinin tatlı olması yönünde bir genel kabulün bulunmasıdır. Yukarıda da zikredildiği gibi dünyanın nimetleri insanlara tatlı gelir. O nimetler insanı gaflete düşürür. Ziyaretçilerin burada şeker ve çikolata gibi tatlı gıda maddelerini kullanması, kendini soyutladığı bu dünya nimetlerinin de tatlı oluşunu gösterir. Bu tatlı nimetleri terk etmesi zordur. Bu zorluğa karşın temennide bulunulan durum için her şey göze alınmıştır.

1.1.2.2. Köy Ebelerine Başvurma

Çocuğu olmayan kadınlar gebe kalmak için köy ebelerine de başvurabilmektedir. Nitekim köy ebeleri geleneksel çevrelerde kadınların doğumla ilgili olan ya da olmayan birçok probleminin çözümü için temel başvuru kaynağı halini almışlardır. Köy ebeleri bu anlamda çocuğu olmayan kadınlara da çeşitli yöntemlerle yardım edebilmektedir. İnsanlar çoğu zaman kendi kişisel çabaları faydasız olduğunda, kısmen de kendi çabalarıyla beraber daha etkili olacağı düşüncesiyle köy ebelerinden yardım alırlar. İlçede tespit edilen köy ebelerinin uygulamalarında çocuksuzluk problemine dair çeşitli yöntemler yer almaktadır.

Köy ebelerinin ilçede uyguladığı yöntemlerin başında "sabun bağlama" gelmektedir. Sabun bağlama yönteminin uygulanmasındaki temel sebep, hasta olarak görülen ve gebelik temennisinde bulunan kadının rahim sapması problemini ortadan kaldırmaktır. Bu anlamda köy ebesine getirilen kadın düz ve sert bir yere oturtulur. Bunun hemen ardından karnı açılır ve o bölgeye çeşitli sabunlar bağlanır. Bağlanan bu sabunların şifalı olduğu da düşünülerek rahim sapmasını engelleyeceği ve kadının gebe kalması için tüm engelleri ortadan kaldıracağı düşünülür (KK9, KK10, KK18). Çocuksuzluk

problemlerinde sabunla ilgili tedavi uygulamalarının benzer şekilleri Adana Misis'te (Peker, 2008: 8), İzmir Menemen'de (Akalın, 2019: 7), Tunceli'de (Taş, 2019: 79), Samsun Çarşamba'da (Yıldırım, 2019: 28) da yaşamaktadır.

Köy ebelerinin çocuksuzluk problemi için uyguladığı yöntemlerden bir diğeri ise "süt buharına oturtma" yöntemidir. Bu yöntem için de büyük bir kap ve bol miktarda süt gereklidir. Büyük kabın içine konulan süt uzun süre pişirilir ve artık kaynama noktasına gelir. Süt kaynama noktasına geldiğinde buharları çıkmaya başlar ve gebe kalma temennisindeki kadın, buharın geldiği noktaya doğru oturur vaziyette yaklaşır. Bu sayede birçok konuda faydalı olduğu bilinen sütün gebe kalmak isteyenler için de çare olacağı düşünülür (KK9, KK10). Anadolu'da çok yaygın olan bu yöntem ve benzerleri Adana Misis'te (Peker, 2008: 7), Gaziantep İslahiye'de (Seçinti, 2014: 10), Samsun Canik'te (Sönmez, 2019: 20), Samsun Çarşamba'da (Yıldırım, 2019: 28), İzmir Menemen'de (Akalın, 2019: 7) de uygulanmaktadır.

Köy ebelerinin gelen hastalara önerdiği yöntemlerden bir başkası da kadının kırk gün boyunca eşyle hiçbir şekilde beraber olmaması yönündedir. Kırk gün süre boyunca eşinin yanında olmayan kadının kırkinci günün sonunda belli temennilerle dua ederek eşyle beraber olması artık çocuksuzluk problemi karşısındaki çözüm olarak görülmektedir. Halk inancına göre kırk günlük süre kadınların kendilerini biyolojik ve ruhsal anlamda çocuk yapmaya hazır hissetmeleri için gerekli olan zaman dilimidir (KK18).

Köy ebelerine başvuranlar arasında çocuğu olmayan kadınların dışında karnında çocuk durmayan kadınlar da yer alır. Bu kadınlar da bir hasta olarak görülür ve kendilerine çeşitli yöntemler uygulanır. Köy ebeleri kimi zaman kişinin çok büyük problemi olmadığını düşünerek ona yalnız tavsiyelerde bulunur; ancak o tavsiyelere uyulduğu halde problemler yaşanmaya devam ediyorsa artık kendine has olan halk tıbbı deneyimlerini ortaya çıkarır. Bunlardan biri kadını uzun süre bacakları dik kalacak şekilde yatırmaktır. Bu uygulamayı bir kez gösteren köy ebesi, hastanın sürekli olarak evde bunu yapmasını da telkin eder. Bir zemin üzerine uzanan kadının bacaklarının altına, onu yüksek bir şekilde kaldıracak seviyede yastık ve minderler konur. Bacağı yüksekte kalan kadının uzun bir süre bu şekilde beklemesi ve bu uygulamayı da sık sık tekrar etmesi gerekir (KK9, KK10, KK17, KK18).

Köy ebelerinin, karnında çocuk durmayan kadınlara uyguladığı bir başka yöntem ise "karın çekme" yöntemidir. Bu yönteme göre çocuğun durmaması kadının karnıyla

alakalı bir probleme dayalı olarak görülür. Bir yatak üzerine uzanan kadının karnı açılır ve bu işi bilen köy ebesi yavaşça ovmaya başlar. Bu işlem belli aralıklarla devam eder ve kişinin bu yöntemle iyileşeceği düşünülür. Aynı zamanda köy ebeleri yanlarına gelen hastalarına beslenmeye dikkat etmelerini ve özellikle ayaklarını çok sıcak tutmalarını söyler (KK11). Bu yöntemler çok kez denenerek tecrübe edilmiş ve karnında çocuk durmayan kadınlara öneri olarak sunulmuştur. Birçok uygulamanın ziyaret yerinde yapılması ya da orada tekrarlanması yaygındır.

1.1.3. Doğum Öncesi Kaçınmalar

Gebe kadın doğum öncesinde çevresindeki insanlar tarafından hasta olarak kabul edilir ve kendisine buna göre muamele yapılır. Bu sayede toplum içinde üstlendiği yeni role uygun olarak davranışlar sergilemesi ve hayata dair birçok durum ve olaya daha farklı, dikkatli yaklaşması gerekmektedir. Bu durumda kadın doğum öncesi belli kaçınmalara ve toplumun geçerli saydığı kurallara uymak zorunda kalır (Örnek, 1995: 135). Toplumun beklentilerinin yanında eski âdetlerle ilgili birtakım inanış ve uygulamalar kadını içinde bulunduğu durumdan dolayı tedirgin etmekte ve kaçınmalara yönlendirmektedir. Nitekim gebe kadın bu sürecin en kolay ve sağlıklı bir şekilde ilerlemesini, sona ermesini temenni eder. Günümüzde her ne kadar modern tıbbın olanaklarıyla gebelik süreci en normal ve sağlıklı hale getirilse de gebe kadınlar inanışlarını yaşatmaktadır. Tüm Türk dünyasının genelinde de hamile kadının gebelik döneminde yaptığı tüm işlere, yediği yiyeceklere önem vermesi, dikkat etmesi gerekmektedir (Yeşil, 2014: 79). Gebe kadının kaçınmalarının bazen toplum tarafından kabul edilmemesi, sorunları daha da büyütmektedir. Gebe kadının ruhsal durumu diğer kadınlarla aynı olmamakta, kendisine ve çocuğuna dair bazı korku ve endişeleri yaşamaktadır (Örnek, 1995: 138).

Gebe kalan kadının kaçınmalarında dikkat etmesi gereken hususlar aslında çalışmada da "Gebeliği Engelleme" başlığı içinde yer alan uygulamaları yapmama yönünde olmalıdır. İlçede gebe kalan kadınların yiyecek ve içecek konusunda çok seçici davranmalarına özen gösterilir. Gebe kadının balık, acı yiyecekleri ve gazlı içecekleri tüketmemesi gerekir (KK11, KK2). Bunlarla birlikte asitli içecekler, sigara ve alkol de gebelik sürecinde tüketilmemelidir (KK13). Yediğine içtiğine dikkat eden gebe kadın yaptığı tüm işlere de dikkat etmelidir. Bunlardan en önemlisi ağır bir eşya kaldırılmamasıdır.. Nitekim ağır kaldırmak ilçede çocuk düşürme maksadıyla uygulanan

yöntemler arasındadır. Bunun ölçüsü ise beş kilo olarak yaygın bir şekilde belirlenmiştir. Bununla beraber gebe kadının yüksek bir yere asılması, karnına sert darbeler alması, topuklu ayakkabı giymesi, soğuk suyla çok fazla uğraşması da gebeliği tehlikeye götürmektedir (KK11). Hamile kadının eşiyle çok yan yana gelmemesi tavsiye edilir. Bu durumun hem biyolojik hem de ruhsal yönden gebeyi olumsuzluğa götüreceğine inanılır. Aynı zamanda gebe kalan kadın eşinden şiddet görmemeli, azar bile işitmemelidir. Çalıştığı bir iş varsa bırakmalı, köylerde tarla işlerine ara vermelidir (KK17).

1.1.4. Doğum Öncesi Temenniler

Doğum öncesinde anne ve baba adayları ile bu kişilerin ailelerinin yeni doğacak çocuk için çeşitli temennileri bulunur. Bu temenniler çocuğun cinsiyeti, ahlaki özellikleri ve fiziki özellerine dayalı olmaktadır. Her aile yeni doğacak çocuğunun dilediği cinsiyette, dilediği fiziki özellikte ve doğup büyüdüğünde dilediği ahlaki özellikte olmasını temenni eder. Cinsiyet ve fiziki özelliklerin oluşmasında her ne kadar biyolojik bazı sebepler bulunsa da insanlar bu konuyla ilgili de inanış ve uygulamaları yaşatmaktadır. Cinsiyetin belirlenmesine yönelik temenniler "cinsiyet belirleme" başlığı altında incelediğinden burada yeni doğacak olan çocuğun fiziki ve ahlaki kimi özelliklerinin önceden belirleneceğine dair inanışlar ve bu inanışlara bağlı gerçekleştirilen uygulamalar incelenecektir.

İnsanların doğum öncesi en büyük temennileri çocuklarının sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesi için iyi bir gebelik döneminin geçirilmesidir. Bununla beraber geleneksel yerleşim yerlerinde -kısmen de şehir yerleşimlerinde- çocuğun fiziksel ve ahlaki kimi özelliklerinin daha önceden temenni edilmesine yönelik inanış ve uygulamalar yaşanmaktadır. Bunlardan birçoğu fiziksel temennilere yöneliktir. Fiziksel temennilerin ağırlıkta olması, çocuk dünyaya geldiğinde herhangi bir değişikliğin mümkün olmamasından kaynaklanmaktadır.

Doğum öncesi temenniler içinde yiyeceklerle ilgili çeşitli inanışlar yaşamaktadır. Yeni doğacak olan çocuğun fiziksel olarak güzel olması için insanlar ayva yemektirler (KK9). Aynı zamanda gebe kadın ayvayı bol tükettiğinde doğacak çocuğunun gamzelerinin çok belirgin bir şekilde görüleceğine inanır. Doğacak çocuğa dönük temenniler içerisinde ayva ile ilgili inanışlar Trabzon Akçaabat'ta (Kolot, 2017: 21), Kandıra Türkmenleri arasında (Altun, 2004: 115), Kosova Gilan'da (Köktan, 2008: 74),

Batı Trakya Türkleri arasında (Moumin, 2009: 32), Gaziantep İslahi'ye'de (Seçinti, 2014: 15), İzmir Menemen'de (Akalin, 2019: 11), Zonguldak Ereğli'de (Öztürk, 2019: 111), Bitlis'te (Ergöz, 2019: 106), Samsun Çarşamba'da (Yıldırım, 2019: 35) yaşamaktadır. Çocuğun cildinin güzel olmasını temenni eden anne adayları bol miktarda yoğurt tüketirler. Yoğurdun saflığı ve beyazlığı yeni doğacak olan çocuğun tenine sirayet edeceği düşünülür (KK11). Çocuğun gözlerinin renkli olmasını temenni eden anne adayları bol miktarda erik tüketirler. Bu sayede doğacak çocuğun gözlerinin özellikle yeşil renkte olması beklenir (KK10).

İlçede çocuğunun fiziksel olarak güzel görünmesini temenni eden anne adayları, hamilelik döneminde özellikle kendi küçük akrabalarından fiziksel olarak beğendikleri biri varsa ona uzun uzun bakmak isterler. Bu uygulamayı gerçekleştiren gebe kadın, dünyaya gelecek olan çocuğunun uzun süreli olarak baktığı kişiye benzemesini temenni eder. Benzer bir şekilde ilçede doğacak olan çocuğun gözü renkli olsun diye renkli gözlü kişilere bakılır (KK9). Çocuğun fiziksel olarak güzel görülen birine benzemesi temennisiyle güzel görünümlü, bakımlı birine bakma inancı bugün de etkin bir şekilde yaşamaya devam etmektedir.

Doğum öncesi temennilerin fiziksel yönünün dışında bir de ahlaki yönü bulunmaktadır. Ahlaki temennilerin birçoğu doğacak olan çocuk dünyaya geldiği zaman da gerçekleştirilebileceğinden doğum öncesi çok yaygın değildir. Yine de insanlar bu yönde çeşitli inanış ve uygulamaları yaşatırlar. Bu inanışlar da genel olarak hamile olan kadının, iyi huylu olduğu düşündüğü birine uzun uzun bakması esasına dayanır. Bir diğer inanışa göre ise kadın hamile kaldığını öğrendiğinde ilk defa kime uzun süreli bakarsa doğacak çocuğunun o kişinin huylarını alacağına inanılır (KK16). Bunun yanında bol miktarda hurma tüketen annenin çocuğunun güzel ahlaklı bir şekilde yaşayacağına inanılır (KK11). Çocuğun çok zeki olmasını isteyen anne adayları ise hamilelik döneminde bol bol ceviz tüketirler (KK16).

1.1.5. Aşerme

"Aşerme" tabirinin aslı "aş yerme"dir ve deyim bu haliyle "aşı istememe, beğenmeme" anlamını taşır. Bugün ise "aşerme" şeklindeki kullanımıyla halk arasında "*yüklü kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi*" anlamında kullanılmaktadır (Örnek, 1995: 134). Aşermeyle ilgili Anadolu'daki çeşitli adlandırma ve deyimler ise şu şekildedir:

"aşeriyor, aşyeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, aş çalıyor, yerikliyor, yerüklü, yerik yeriyor, yerikli, yergin, yerikleme, başı kel, başı döngün, başı bozuk, bazı bulanık, göğnü kötü..." (Örnek, 1995: 135). Erbaa'da da aşermenin çok çeşitli adlandırmaları vardır. Kaynak kişilerin konuyla ilgili cümleleri şu şekilde sıralanabilir: "Aşermeye "yörük yörüme" denir ve canının istediklerini yersin" (KK8). "Aşermeye "yerüklü" denir. Eskiden ben öyle biliyorum. Kadının canı bir şeyi çekince "yerüklü karı" derler" (KK10). "Aş çekilmesi" de derler" (KK9). "Aşermenin başka adı var: yerüklü olma" (KK17). Burada en çok karşılaşılan isim "yörük, yerik ya da yerük" şeklindedir. Bu noktada yöresel ağız özellikleri de devreye girerek çeşitli söyleyişler ortaya çıkmaktadır. Aşerme dışındaki söyleyişlerin yaşlılarda daha çok yaşadığı, gençler arasında ise "aşerme" tabirinin daha sık şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Aşerme doğum öncesindeki belli bir aşamayı ifade eder. Çoğu zaman gebeliğin ilk aylarında yaşanan dönem olarak bilinir. Bu dönemde olan gebe kadın belli yiyecekleri yemek isterken, belli yiyecekleri yemekten de kaçınır. Özellikle ekşi yiyeceklerden kaçınması ve daha çok tatlı yiyeceklerin yenilmesi bu dönemde yaygındır. Yiyecek seçimleri cinsiyet tayini açısından da önem teşkil etmektedir (Örnek, 1995: 134). Kadın aşerdiği zaman özellikle eşinden birçok talepte bulunur. Kişilerin bu anlamda bazı kaçınmaları ve korkuları da vardır. "Kadın aşerdiğinde istediğini yemezse, çocuğu "huysuz, kulaksız, bir yeri noksan olur" derler" (KK10). Bu bilgidен hareketle çocuğunun fiziksel ve ahlaki durumunun istendik yönde olmasını dileyen baba adayları aşerme hususunda hassas davranarak eşlerinin isteklerini yerine getirmeye özen göstermektedir. Bununla birlikte aşermenin ilk üç ay boyunca daha etkin bir şekilde yaşadığı, diğer aylarda bu durumun çok fazla etkilemediği düşünülür (KK17).

1.1.6. Cinsiyet

"Cinsiyet" kelimesi en genel anlamıyla biyolojik olarak farklı iki cins olan erkekliği ve dişiliği karşılamaktadır (Türküne, 1995: 7). Bununla beraber "cinsiyet" kavramı sosyal ve kültürel olgu halini almıştır. Bu bağlamda her topluma ait bir "cinsiyet kültürü" oluşmuştur. "Cinsiyet kültürü" kavramının çatısı altında kadın ve erkeğin toplum içerisindeki imajı ve özellikleri, cinsiyet rolleri ve statüleri, davranış biçimleri, cinsler arası ilişkileri, evlilik anlayışları ve âdetleri, bunlara dayalı aile tipleri, cinsel ahlak, aşk ve güzellik anlayışları ve tüm bunların oluşum, gelişim ve sonucuna dayalı aşamaları yer

almaktadır (Türküne, 1995: 14). Cinsiyet kültürünün toplum içerisindeki aktif durumu, o toplumun yapısını yansıtmada en önemli faktörlerden biridir. Doğum âdetleri içerisinde de önemli bir yere sahip olan cinsiyet olgusu, birçok inanış ve uygulama içerisinde kendisine yer bulmuştur. İnsanlar modern yöntemlerin henüz olmadığı ya da yaygınlaşmadığı dönemlerde çocuklarının cinsiyetlerini önceden belirlemek, anlamak ya da belli bir cinsiyeti temenni etmek için çeşitli inanışlarla uygulamalara başvurmuşlardır. Bugün bu inanış ve uygulamalar kısmen de olsa devam etmektedir. Özellikle kent kültürünün getirmiş olduğu "cinsiyet partisi" (çalışmada "cinsiyet töreni") uygulaması günümüzde yaygın bir şekilde düzenlenmektedir.

1.1.6.1. Cinsiyet Temennisi

Sedat Veyis Örnek'in belirlemelerine göre çocuğun cinsiyetine dair temennilere dönük bazı uygulamalar şu şekildedir: Adak ve kurban adama, yatırları ziyaret etme, muska ve tılsım yazdırma, kadının yatış pozisyonunu belirleme, gelinin yatağına erkek çocuk yuvarlama, gelinin kucağına erkek çocuk verme, ağaca taş atma oğlan doğurana kadar çocuk yapma ve temennilere göre çocuğa ad koyma (Örnek, 1995: 136). Bu uygulamaların benzer bir şekilde kız çocuk temennisine bağlı olan şekilleri de bulunmaktadır.

Erbaa'da cinsiyet temennisi hususunda erkek çocuk isteği daha ağır basmaktadır. Bu da geçmiş zamanda geleneksel toplumun çiftçilikle uğraşması ve bu sebepten insan gücüne ihtiyaç duyulmasıyla ilgilidir. Aynı zamanda soyun devamı için erkek çocuk önemsenmiştir. Bu düşünce toplumumuzun birçok kesiminde günümüzde geçerliliği azalsa da yaşamaktadır. Erkek evin direği olarak görülür ve koruyucu, kollayıcı bir özelliğe sahip olduğu düşünülerek istenir. Erkek çocuk bir güç ve övünç kaynağıdır. Aynı zamanda erkek çocuğun sayısı da ailelerin övünmesi için bir sebep olarak görülmektedir (KK2, KK9, KK10, KK11, KK12, KK17, KK18, KK19, KK20). Bunun dışında kaynak kişilerden birinin görüşüne göre kız çocuklarına hak verilmesi ve sebepten dolayı da verilen hakkın damada yani yabancıya gitmesi kız çocuklarının istenmeme sebeplerinden biridir. *"Adamlar çok fazla istemezler kız çocuklarını, erkek kardeşler de çok istemezler kız kardeşlerini. Hak alıyor diye istemezler"* (KK9).

İlçede erkek çocuk isteğinin yanında kız çocuk isteğini taşıyan aileler de vardır. Kız çocuklarının daha içten ve samimi geldiği düşünülür. Özellikle babalarla kız çocuklarının

ilişkisinin daha yakın olduğu belirlenmiştir. Ailesine düşkün olan kız çocuğu, aile bireyleri belli bir yaşa geldiğinde de onlarla ilgilenecektir. Bu da kız çocuğunun istenmesindeki temel sebepler arasında yer alır (KK10, KK17). Kaynak kişilerden biri bu durumu bir deyimle özetlemiştir: "*Kız evladım öz evladım derler aslında, kız çocuğu daha yakın olur*" (KK10). Kız çocuklarının ebeveynler tarafından istenmesinin bir başka sebebi ise ev işlerine yardım etmesi ve bu sayede annesinin iş yükünü azaltmasıdır. Annesine yardımcı olan kız çocuğu aynı zamanda annesine yoldaşlık ve arkadaşlık eder. Anneler erkek evlatlarıyla paylaşamadıklarını kız çocuklarıyla rahatlıkla paylaşabilmektedirler (KK11). İlçede kız çocuklarının, ailelerinin cennete gitmesindeki sebeplerden biri olacağına dair inanışlar da vardır. Bu inanış da kimi zaman ailelerin kız çocuklarının olmasını temenni etmesine sebep olarak gösterilmektedir (KK2, KK18, KK20).

Erbaa'da yaşayan inanış ve uygulamalar arasında çocuk cinsiyeti temennisi için kurban kesme geleneği yaşamaktadır. Bu kurbanlar belli ziyaret mekânlarında kesildiğinde daha etkili olacağı düşünülmektedir. Bu anlamda kesilen kurbanların cinsiyeti de önem taşımaktadır. Aileler eğer kız çocuklarının olmasını isterseler dişi kurban, erkek çocuklarının olmasını isterseler de erkek kurban keserler. Bu kurbanlar için seçilen ziyaret yerleri de ilçedeki Koçak, Çevresu ve Yukarıçandır köyündeki türbelerdir. Bu türbelerin civarına götürülen ve temenniye göre seçilmiş kurbanlar namaz kılınmasının ve dua edilmesinin ardından kesilir. Bu kurbandan çıkan et ise ya türbenin giderleri için türbedara ya da ihtiyaç sahibi ailelere bağışlanır. Kurban kesenin bu etten yemesi uygun görülmez. (KK10). Çocuk doğduğunda eğer temenni edilen cinsiyette dünyaya geldiyse ona da kurban kesilir. "*O cinsiyette olmasını istiyorsan ve o istediğin cinsiyette doğduysa çocuk ona göre o cinsten kurban kesilir*" (KK10).

Çocuğun cinsiyetinin temenni olarak istenmesinde de ona uygun ayakkabı alma geleneği vardır. Erkek olmasını isteyen aileler erkek ayakkabısı, kız olmasını isteyen aileler de kız ayakkabısı alır. Bu durumda doğacak çocuğun alınan eşyaya uygun şekilde dünyaya geleceğine inanılır. Çocuğun cinsiyetinden emin olan aileler de buna uygun çeşitli hazırlıkları da yapmaya başlarlar. Bu hazırlıkların büyük çoğunluğu yine kıyafetle ilgilidir ve renk seçimi bu anlamda önemlidir. "*Erkek çocuk doğacaksa mavi renkli eşyalar alırsın, kız olursa pembe*" (KK9). Doğacak çocuğa eşya alımındaki renk seçimlerinde erkek çocuklar için sarı renk de tercih edilmektedir (KK10).

Anadolu'da yaygın olarak uygulanan "yatakta takla attırma" geleneği Erbaa'da da etkin bir şekilde yaşamaktadır. Kadın hamile kaldığında erkek çocuğunun olmasını istiyorsa aileye yakın olan bir erkek çocuğunu yatağında takla attırır. Aynı durum kız çocuğu için de geçerlidir. Takla attırılan çocuğun fiziksel ve ruhsal durumu da temenniye göre seçim için bir sebeptir (KK18). Benzer uygulamalar Karabük Safranbolu'da (Akbulut, 2002: 3), Prizren Türkleri arasında (Eroğlu, 2008: 220) Kosova Gilan'da (Köktan, 2008: 206) Samsun Canik'te (Sönmez, 2019: 27), İzmir Menemen'de (Akalin, 2019: 29) yaşamaktadır.

1.1.6.2. Cinsiyet Belirleme

İlçede cinsiyeti belirlemeye yönelik uygulanmış ve kısmen de olsa hala yaşayan inanış ve uygulamalar bulunmaktadır. Kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre ilk cinsiyet belirleme yöntemleri arasında anne adayının psikolojik ve fizyolojik durumuna bakmak yer alır. Bunlardan birisi çocuğun anne karnındaki hareketleridir. Çocuğun anne karnında sağ tarafta kımıldaması erkek olacağına, sol tarafında kımıldaması ise kız olacağına işaret eder (KK10). Kadının kalçasının büyümesi ve karnının daha sivri bir görünüme ulaşması erkek çocuk olacağını düşündürmektedir (KK10, KK11, KK16, KK18). Anne adayının yüz güzelliğinin durumu da cinsiyet tahmini açısından önemli görülür. Kız çocuğu sahibi olacağına inanılan gebe kadının yüz güzelliği azalır. Bu güzelliğin kaybolması kız çocuğu olacağına işaret sayılır ve güzellik unsurlarının kız çocuğuna geçeceğine inanılır. Tam tersi bir şekilde annenin yüzü eskisinden daha pürüzsüz ve güzel bir hale geliyorsa erkek çocuk dünyaya getireceğine inanılır (KK16). Aynı zamanda anne adayının yüzünde çeşitli çillerin çıkması da doğacak çocuğun kız olacağına işaret etmektedir (KK28). Kadının fiziksel durumuyla cinsiyet tahmininde bulunan kişiler genel olarak köylerde ya da mahallelerde bilgi ve tecrübelerine güvenilen kişiler olmaktadır. Bu kişiler konuyla ilgili güvenilir kişilerdir ve sözlerine itimat edilir.

Cinsiyet belirleme yöntemleri arasında yiyecek ve içeceklerle ilgili inanış ve uygulamalar da yer almaktadır. Doğacak çocuğun cinsiyetini anlamak isteyen aileler bunun için bir kurban kesmektedirler. Kesilen kurbanın kellesi cinsiyet tayini için önem arz etmektedir. Bu kurbanın kellesi açılır. Kelle içinde bulunan kemiklerin durumuna dikkatlice bakılır. Bu kemiklerin üzerinde saç anımsatan etler varsa doğacak çocuğun kız olacağına inanılır. Eğer açılan kemikler kuru ve etsiz bir şekildeyse erkek çocuk

doğacağına inanılır (KK10). Kelle ile ilgili cinsiyet belirleme yöntemleri Batı Trakya Türkleri arasında da yaşamaktadır (Moumin, 2009: 34).

Aşermedeki belirli gıdalar da cinsiyete yönelik tahminler açısından önemlidir. Kadının canı ekşi gıdalar isterse kız, tatlı gıdalar isterse erkek çocuğu olacağına inanılır. Aynı şekilde temenni olarak da kız çocuğu isteyen gebe kadın ekşi yiyecekler, erkek çocuk isteyen gebe kadınlar da tatlı yiyecekler tüketmektedir (KK11). Aşermeyle çocuk cinsiyeti tayininde özellikle ilk aylar önemli görülür ve kadının hamilelik döneminde ilk aylarda neleri aşerdiğine dikkat edilir. İlk aylarda kadının canı kırmızı et çekerse erkek çocuk olacağı, canı turşu ve çeşitli sebzeleri çekerse kız çocuğu olacağı düşünülür. Bununla birlikte ilk aylarda süt ürünleri aşeren kadının erkek çocuk sahibi olacağına inanılır (KK11).

İlçede özellikle geleneksel köy kesimlerinde cinsiyeti anlamaya yönelik olarak "karbonat testi" yapılmaktadır. Bu testin uygulanması için karbonat ve kadının idrarı gereklidir. Bir bardağın için belli bir miktar karbonat dökülür ve üzerine de kadının idrarı eklenir. İdrar eklendiğinde dikkatli bir gözlem yapılır. Yapılan gözlem sonucunda idrarın çok şiddetli bir şekilde köpürdüğü görülürse erkek çocuk, köpürmeden sabit kalırsa kız çocuk olacağına inanılır (K11).

Çocuğun cinsiyetini tayin etmeye yönelik uygulamalardan biri de bıçakla anlama yöntemidir. Bu yöntemin uygulanma esası şu şekildedir: Konuyla ilgili deneyimli kadınlar gebe kadının evine gider ve evde belirlenen bir odada toplanırlar. Bu törenin başlangıcında belirli temennilere dayalı dualar edilir. Duaların ardından duruma göre üç, dört ya da beş adet minderle bir de bıçak getirilir. Gebe kadın odanın dışına alınır ve minderlerden bir tanesinin altına erkek çocuğu temsil etmesi üzerine bıçak bırakılır. Bu işlemin ardından gebe kadın odaya çağırılır ve minderlerden birinin üzerine oturması istenir. Kadın bir minder üzerine oturur ve biraz bekledikten sonra ayağa kalkar. Kadının oturduğu minder eğer altında bıçak olan minderse erkek çocuğu olacağına, boş minderse kız çocuğu olacağına inanılır (KK14).

İlçede cinsiyet belirlemeye yönelik bir başka uygulama ise yüzük yardımıyla yapılır. Gebe kadın düz bir zemin üzerine sırt üstü yatırılır. Bir ipin ucuna yüzük bağlanır ve kadının karnı açılarak üzerinde gezdirilir. Bu yüzüğün dik ya da yatay gelme durumuna göre çocuğun cinsiyeti tahmin edilir. Bu durumda yüzük dik bir şekilde konumlanırsa erkek çocuk, yatay bir şekilde konumlanırsa ise kız çocuk olacağına işaret eder. Bu yöntem

uygulanırken de yine konuyla ilgili daha önceki uygulamalarına şahit olunmuş tecrübeli kişilere başvurulmaktadır (KK19).

Çocuğun cinsiyetini anlamaya yönelik yöntemler arasında kadının gördüğü rüyalar ve psikolojik durumunun kontrolü de yer almaktadır. Gebe kadın kimi zaman rüyasında direkt çocuğunun cinsiyetini görebilmektedir. Bunun yanında rüyasında sık gördüğü renklere göre de cinsiyetini anlayabilmektedir. Konuyla ilgili olarak bir kaynak kişi, doğacak çocuğunun cinsiyetini bizzat rüyasında gördüğünü de belirtmiştir (KK11). Rüya ile anlama yönteminin yanında çiftlerin psikolojik durum ve davranışlarına da dikkat edilir. Çiftlerden baba adayı çok asi davranışlar sergiliyorsa çocuk erkek, anne adayı çok asi davranışlar sergiliyorsa da çocuk kız olacak şeklinde düşünülür (KK18).

Bunların yanında çocuğun cinsiyeti ne olursa olsun onun ikiz olacağı da önceden tahmin edilir. Bu durumu anlamamanın en temel yöntemi anne adayının fiziksel durumunun kontrolüdür. İkiz bebek taşıyan anne adayının karnı çok daha büyük olur. Bu durumu konuyla ilgili tecrübe sahibi olan kişiler ve köy ebeleri anlayabilmektedir. Aynı zamanda ikiz çocuk doğuracağı düşünülen gebe kadının hamilelik şartları daha ağırlı ve sancılı geçmektedir. Tüm bu anlama yöntemleri halkın tecrübelerine dayalı olarak geliştirilmiştir (KK10).

1.1.6.3. Cinsiyet Töreni

Günümüzde özellikle şehir kültürü içinde cinsiyete dayalı olan geleneksel inanış ve uygulamalar birtakım değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliklerin temel sebepleri arasında insanların yaşamını kolaylaştırmak adına meydana gelen teknolojik gelişmelerdir. Teknolojinin imkânlarıyla beraber çocuk bekleyen aileler doğacak olan çocuklarının cinsiyetini hastanede modern yöntemlerle öğrenmektedirler. Bu yöntemler çoğunlukla doğru sonuç vermekte ve cinsiyete dayalı merak duygusu doğumdan önce giderilmektedir. Cinsiyetin bilinmesi aile ve çevredeki yakınlar için büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple hastanede doktorun ağzından direkt olarak öğrenilmesi insanlar için yalın kalmakta ve cinsiyetin öğrenilmesi için bir törenin tertip edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu tören de günümüzde "cinsiyet partisi" ya da "cinsiyet öğrenme partisi" adıyla yaygınlaşmaya başlamıştır. Çalışma içerisinde bu uygulama için "cinsiyet töreni" adlandırması yapılmıştır.

Amerika kültüründe "*gender party*", "*baby gender reveal party*" adıyla anılan bu uygulama, anne ve babanın hastanede çocuklarının cinsiyetini kapalı bir zarf içinde almaları ve partiyi düzenleyecek kişi ya da kişilere teslim etmesi esasına dayanmaktadır. Partiyi düzenleyenler pastanın rengini çocuğun cinsiyetine göre erkekse mavi, kızsız pembe olarak hazırlatırlar. Törenin düzenleneceği mekânda mavi ve pembe renkler hâkim olur. İnsanlar çeşitli tahminlerini bu aşamada söylerler (Büyükokutan Töret, 2018: 105). Cinsiyet törenlerinin Amerika'dan çeşitli ülkelere yayılmasıyla birlikte Türkiye'de de son yıllarda uygulanmaya başlandığı görülmektedir. Erbaa ilçesinde de cinsiyet töreni uygulamaları yaygınlaşmıştır (Görsel 5).

Kişisel tespitlerimiz ve gözlem yöntemiyle elde ettiğimiz verilere göre doktordan bir zarf içinde öğrenilen cinsiyet bilgisi töreni düzenleyecek kişilere verilmektedir. Bu kişiler ebeveynlerin kardeşleri ve arkadaşlarından herhangi biri olabilmektedir. Cinsiyeti daha önceden bilen kişiler bu tür organizasyonları yapan bir şirketten çeşitli malzemeleri edinmektedirler. Bu malzemeler mavi ve pembe renklerinin hâkim olduğu balonlar, çeşitli süs malzemeleri, masa örtülerinden oluşmaktadır. Bu malzemelerin yanında büyük bir balon alınmaktadır. Cinsiyeti bilen ve töreni organize eden kişi bu balonun içine doğacak çocuk kız ise pembe, erkekse mavi süs malzemeleri koymaktadır. Bununla beraber çocuğun cinsiyetine göre mavi ya da pembe pasta yaptırılmaktadır. Kimi zaman cinsiyet öğrenilmeden pasta kesileceği durumlarda bu pastanın rengi mavi ve pembe karışık bir şekilde hazırlanabilmektedir.

Bu törenler genel olarak gebe olan kadının evinde düzenlenir. Eşlerin aileleri ve yakın akrabaları, çok yakın arkadaşları bu uygulama için davet edilir. Çeşitli yöresel hafif yemekler yapılır. Alınan malzemelerle beraber törenin yapılacağı oda süslenir. İnsanlar toplanıp yemeklerini yerler, sohbet ederler. Bu sohbetler genellikle cinsiyet tahminiyle ilgili olmaktadır. Çeşitli tahminler de yapıldıktan sonra gecenin sonuna yaklaşıırken gelin ve damat pastanın kesildiği masanın başına geçerler. Cinsiyeti belirten süslerin olduğu balonu ellerine alırlar ve aynı zamanda ellerinde birer adet iğne bulunur. Misafirler hep birlikte ondan geriye doğru sayarlar ve sonunda eşler aynı anda iğnelerini balona batırarak balonu patlatırlar. Patlayan balon içinden çocuğun cinsiyetini belirten renkte süsler etrafa saçılmaktadır.

Doğum gelenekleri içinde cinsiyet tahminine yönelik uygulamaların birçoğu tören halini almaktadır. Kendi kültürümüz dışındaki kültürlerde yaşayan kimi uygulamalar da

bizim geleneklerimiz arasına girdiğinde öz kültürümüze ait çeşitli uygulamalarla iç içe geçebilmektedir. Cinsiyet töreninin günümüz Türk toplumunda yayılmasının sebeplerini yorumlayan Aslı Büyükokutan Töret, konuyla ilgili şu şekilde yorum yapmaktadır: *"Kanaatimizce, cinsiyet partilerinin Türkiye'de kabul görmeye başlamasının nedeni; kent hayatının, bireyleri her geçen gün yalnızlığa itmesidir. Anne ve baba adayı, doğacak olan bebeklerinin cinsiyetine dair eş, dost ve akrabalarının tahminlerini duymak, cinsiyeti onlarla birlikte öğrenmek, paylaşmak istemektedir. Geleneksel toplum hayatındaki gibi bu süreci samimi bir ortamda, eğlenceli bir ana dönüştürmek amaçlanmaktadır. Kabul günlerindeki gibi yenilip içilmekte, oyunlar oynanmakta, cinsiyete yönelik tahminler doğrultusunda getirilen hediyeler verilmekte ve keyifli bir gün geçirilmektedir."* (Büyükokutan Töret, 2018: 106).

1.2. Doğum Sırası

Doğum dönemiyle ilgili inanış ve uygulamalar doğumun olacağı ve olduğu sırada da devam etmektedir. İnsanlar geleneksel doğumlarda çeşitli yöntemler kullanarak köy ebeleri gözetiminde doğum gerçekleştirirler. Bu esnada kimi zaman çeşitli zorluklar ortaya çıkabilmektedir. Tüm bunlarla beraber doğum sırasındaki kimi kaçınma ve temenniler, göbek bağına dönük inanış ve uygulamalar da halk arasındaki önemli yerini korumaktadır.

1.2.1. Geleneksel Doğum ve Köy Ebeleri

Günümüzde doğumlar kadın doğum uzmanı olan hekimler ve bunların ekipleriyle birlikte hastanelerde modern yöntemlerle gerçekleşmektedir. Bu imkânların olmadığı ya da kısıtlı olduğu dönemlerde ise doğum işleri köylerde, mahallerde bulunan ebeler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu işleri gerçekleştirmeleriyle ön plana çıkan insanlar kendi kültürel belleklerinden, gözlem ve deneyimlerinden biriktirerek getirdikleri geleneksel bilgileri kullanmışlar ve bunlar üzerine temellenen yöntemleri uygulamışlardır. "Halk ebeleri" olarak da anılan köy ebeleri toplum içinde saygıdeğer insanlar olarak görülmüşler ve doğum yaptırdığı ailenin de bir bireyi gibi algılanmışlardır. Yalnızca doğum yaptırma görevinde bulunmayan köy ebeleri, kadınlarla ilgili kısırlığı giderme, gebeliği engelleme gibi sorunlara da çözümler üretmişler ve gerektiğinde hastalığına göre çeşitli geleneksel ilaçlar da hazırlamışlardır (Karayaman ve Akçiçek, 2012: 83).

Çalışmanın amacı açısından incelenecek olan temel konu doğum yeri ve yöntemlerine ait geleneksel bilgi ve deneyimlerdir. Orhan Acıpayamlı'nın belirlemelerine göre de geleneksel doğumlar dört farklı şekilde gerçekleştirilir: İlk yöntem "*oturarak doğum*"dur ve leğen içerisine, yastık kenarına, ebe kucağına oturma suretleriyle gerçekleşir. İkinci yöntem "*diz çökerek doğum*"dur ve çuval üzerindeki yastığa diz çökme, yaygı üzerine diz çökme, ebenin çöken kadını arkadan sarması suretleriyle gerçekleşir. Üçüncü yöntem "*yatmış vaziyette doğum*"dur ve yatakta sıcak toprak üzerinde gerçekleşir. Dördüncü yöntem ise "*asılarak doğum*"dur ve gebe kadının ipe sarılması suretiyle gerçekleşir (Acıpayamlı, 1974: 47-49).

İlçedeki geleneksel doğumlar köydeki ya da mahalledeki ebelerin evlerinde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte doğumu yapacak gebe kadının evindeki herhangi bir odada da yapılabilmektedir. Doğumun yapılacağı odada yetişkin erkek ve erkek ya da kız çocuk bulunmaz. İşe yarayan ve yardımcı olacak kişiler dışında çok fazla kadın da olmaz (KK17). İlçedeki köylerde ebenin olmadığı ya da ebelere ulaşmanın mümkün olmadığı durumlarda gebe kadın tek başına da doğumunu gerçekleştirebilmektedir. Zor durumda kalan gebe kadın başkalarının yardımı olmadan yattığı yerde çocuğunu dünyaya getirebilmektedir; ancak bu durum kadının ve çocuğun sağlığı açısından çok tehlikeli olmaktadır (KK8). Köy ebelerinin olduğu durumlarda ise en yaygın doğum yöntemi yatmış vaziyette doğumdur. Bunun dışında nadiren de olsa asılarak doğum yöntemleri kullanılmaktadır (KK11). Doğumu yaptıran ebeler daha çok deneyimli ve 50-60 yaşlarındaki kişilerden seçilmektedir. Genç yaşta köy ebesine çok fazla rastlanmamaktadır (KK17). Köy ebesi doğumu yaptırdıktan sonra, doğum yapan kadının aile bireyleri tarafından kendisine çeşitli hediyeler verilir. Bu hediyeler giysi ya da para olabilmektedir (KK17). Giysi konusunda etek ve yazmalar tercih edilir. Kimi zaman çeşitli ziynet eşyaları da hediye edilmektedir (KK11).

1.2.2. Doğum Sırasındaki Kaçınmalar ve Temenniler

Uzun bir gebelik dönemi sonrası çocuğuna kavuşmayı bekleyen anne adayları ve çevresindeki tüm insanlar sürecin en sağlıklı ve normal şekilde sona ermesi için çeşitli önlemler alırlar ve geliştirdikleri kurallara riayet ederler. Doğumun en az sancıyla geçmesi, çocuğun normal olarak dünyaya gelmesi ve mutluluğun bir an önce yaşanması için çeşitli inanış ve uygulamalar yaşamaktadır. Tüm bunlar geleneksel doğumlarda daha yaygınken,

günümüzde dünyasına daha az yaşamaktadır. Sedat Veyis Örnek'in belirlemelerine göre doğum sürecinin kolay geçmesi için şu uygulamalar yapılmaktadır: Kadının saç bağlarının çözülmesi, kilitli olan her şeyin açılması, doğumu kolay atlatan kadınların gebeyle temas etmesi, kuşlara yem serpilmesi, dileklerde bulunulması, silah atılması, çeşitli vefk ve tılsımların kullanılması, kadına tuğla ve saksı kırdırılması ve çeşitli otların sularla karıştırılarak gebe kadına içirilmesi (Örnek, 1995: 140).

Tecrübeli olan köy ebeleri de bazen doğumun zorlaştığına şahitlik edebilmektedir. Doğum zorlaştığında inanç unsurunun da devreye girmesiyle ebeler gebe kadının karnını sıvazlayarak çeşitli dualar okurlar (KK17). Çocuğun ters gelmesi ya da kadının aşırı sancı çekmesi durumunda gebe kadının bel kısmına deneyimli bir kişi hafifçe vurmakta ya da tekme atmaktadır. Bu sayede çocuğun daha kolay bir şekilde doğması sağlanır. Aynı zamanda normal durumlarda da kadının belinden destek verilmesi gerekebilir. Bu sebepten ötürü doğum olacağı zaman kadının beline müdahale edilmesini sağlayan çeşitli malzemeler bulundurulur (KK11).

Kadınların gebelik dönemi boyunca ciltlerinde çeşitli sivilce ve yaraların çıktığı gözlemlenmektedir. Çoğunlukla kişinin psikolojisini de olumsuz yönde etkileyen bu yaraların düzelmesi için doğum anı önemli görülür. İnanışa göre doğum anında gebe kadın saçıyla yüzünü silerse yüzündeki tüm leke ve sivilceler kaybolur, temiz bir cilde kavuşur (KK45). Temenniler arasında gebe kadının daha önceki günahlarından arınma isteği de yer almaktadır. Buna göre gebe kadın doğumdan hemen sonra bebeğini öpüp kokladığında çektiği doğum sancısının bir karşılığı olarak günahların affolunacağına inanmaktadır (KK16).

1.2.3. Göbek Bağı

Çocuk doğduğunda göbek kordonu kesilir ve geride bir damar kalır. Göbek bağı anne ile çocuk arasında fiziksel bir bağ olduğu kadar manevî ve ruhsal olarak da önemli görülmektedir. Bu bağ ile ilgili tüm uygulamalar anne ve çocuk üzerinde tesirini göstereceğinden rastgele bir muamele yapmaktan kaçınılır. Göbek bağı örnek olarak "toprağa gömülür, yüksek bir yere asılır, yakılır, akarsuya atılır" ve bu işlemler sonucunda bu kutsala yönelik alelade herhangi bir uygulama yapılmamış olur. Göbek bağı çocuğa ait en önemli parçalardan biri olduğundan, onun üzerinde çeşitli inanış ve uygulamalar gelişmiştir. Bu anlamda en çok yeni doğanla ilgili temenniler için kullanılır. Anadolu'nun

birçok yöresinde göbek bağıyla ilgili aynı ya da benzer uygulamalar yaşamaktadır. Bunlardan en bilineni yeni doğanın büyüdüğü zaman ilim yolunda ilerlemesine dönük temenni için göbek bağının okul bahçesine gömülmesidir (Acıpayamlı, 1974: 124-125). Göbek bağıyla ilgili inanış ve uygulamalar yalnız Anadolu'da değil Türk dünyasının çeşitli bölgelerinde yaşar. Bu bağın kutsallığı ve yeni doğanla ilgili temennilerdeki kullanımı Kırgız ve Çuvaş Türklerinde kendini göstermektedir. Kırgız Türklerinde bu bağı kesen kadın çok önemli bir konumda görülürken, Çuvaş Türklerinde de bağın "*kader tayini*" aracı olarak kullanılması dikkat çekmektedir (Yeşil, 2014: 87). Göbek bağıyla ilgili en önemli nokta ise çocuğun göbeğinde kalan parçadır. Bu parça çocuğun geleceğiyle ilgili temennilere bağlı olarak Anadolu'nun birçok yerinde kutsanır.

Sedat Veyis Örnek'in belirlemelerine göre göbek bağıyla ilgili çeşitli inanış ve uygulamalar şu şekildedir: Dinci olsun diye cami duvarına veya avlusuna gömme, okusun diye okulun duvarına veya bahçesine gömme, hayvan sever olsun diye ahıra gömme, gözü dışarda olmasın diye eve gömme, kismetini dışarda arasın ve huyu su gibi temiz olsun diye suyun içine atma, terzi olsun diye dikiş makinesinin gözüne koyma (Örnek, 1995: 142). Bu pratikler çok yaygın olarak belirlenmiş uygulamalardır. Ailenin temennisine göre göbek bağı çeşitli mesleklerin bina ya da araç gereçleriyle de ilişkilendirilebilmektedir.

Göbek bağının çocuktan düşmesi için bir ya da iki hafta beklenir. Bu süreçte göbek bağının düşmesiyle beraber çocuğun yıkanacak duruma geldiği anlaşılır. İlçede çocuğun göbek bağı düşmeden yıkanması uygun görülmez (KK11). Göbek bağı düştüğünde göbek bağıyla ilgili uygulamalar devreye girer. Erbaa'da eskiden göbek bağının bir müddet çocuk beşiğinde bekletilmesi geleneği yaşamıştır. Bu gelenekteki esas, göbek bağının çocuktan ayrılıp hemen kaybolmaması ve çeşitli temennilerde kullanılacağı için çocuğun bulunduğu ortamdaki havanın göbek bağına sirayet etmesidir. Kimi zaman göbek bağının orada kuruyarak kaybolması beklenir; kimi zaman da orada kurduğunda kaybolmasına yakın çeşitli temennilere bağlı olarak belli mekânların bahçelerine gömülür (KK8). Göbek bağları Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi Erbaa'da da rastgele atılmaz ve en fazla okul bahçelerine gömülür. Bununla beraber Kur'an-ı Kerim okusun, imam olsun ya da dini bütün olsun diye Kur'an kursu ya da camii bahçelerine gömülmektedir. Bu uygulamadan da sonra en yaygın olanı hastane bahçelerine gömmektir. Göbek bağı hastane bahçesine gömüldüğünde çocuğun gelecekte doktor olacağına ya da sağlıklı bir şekilde ömür süreceğine inanılır (KK1, KK2, KK11, KK17, KK18, KK19, KK20).

1.3. Doğum Sonrası

Doğum geçiş döneminde doğumun öncesi ve sırası olduğu kadar sonrasında da inanış ve uygulamalar geniş yer tutmaktadır. Bu uygulamalar arasında ilk olarak çocuğun ve annenin bakımı, yıkanması, temizlenmesi, giydirilmesi yer alır. Bununla birlikte geleneksel olarak sürdürülen bebek tuzlama uygulamaları ve sünnet de doğum sonrası âdetler içinde önemli görülmektedir. Lohusa kadınlar ve bebeklerle ilgili çeşitli hastalıklar, kimi kötü ruhlarla ilgili inanışlar da büyük oranda yaşamaktadır. Fiziksel ve ruhsal olarak iki alanda ayrılabilen bu hastalıklar ve rahatsızlıklar için halkın kendi inanış sisteminde çeşitli çözümler de üretilmiştir. Doğum sonrası geleneksel uygulamaların birçoğu günümüzde de etkin bir şekilde devam etmektedir.

1.3.1. İlk Uygulamalar

Yeni doğanla ilgili ilk uygulamalara göbek bağı kesildikten sonra başlanır. Bu uygulamalarda yer alan kişilerin yaşlı ve deneyimle olmasına dikkat edilir. *"Doğumdan hemen sonra lohusaya çay ya da kahve verilir, sonrasında yemek yer. Acısı ve ağrısı kesilir"* (KK8). Bu uygulamanın hemen ardından belli temennilere bağlı olarak çocuğun ağızına tükürme geleneği yaygındır. Bu tükürme, kişinin iyi bir özelliğinin bulunmasıyla ilgilidir. *"Çocuğun doğduğu zaman iyi huylu biri varsa gelir çocuğun ağızına tükürür. Bu sayede huyunun ona çekeceği düşünülür"* (KK10). *"Babam boğazına çok düşküdü ve çocuğum doğduğunda ağızına tükürmüştü, çocuk da boğazlı olsun diye"* (KK9). Çocuğun ağızına tüküren kişiyle o çocuk arasında da bir bağ olduğu düşünülür. İleriki yaşantısında çocuğun olumsuz bir özelliği görüldüğünde de tüküren kişiye bağlanır. Yörede de sık kullanılan "ağızına tükürdüğüm" şeklinde söylenen deyim aslında olumlu bir anlam taşır. Bu sözü söyleyen kişi "Sen bendensin, bana çektin, senin ağızına ben tükürdüm" mesajını vererek kişi üzerindeki önemini belirtmek ister. Aynı zamanda deyim kullanan kişinin muhataptan daha üstün nitelikte olduğunu gösterir. Bunun en temel sebebi de kimi çocukların belli hocalara götürülerek ağızlarına tükürtülmesidir (Yurtbaşı, 2012: XXII). Bu deyim zamanla olumsuz bir söz olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Doğumdan sonra lohusa eve döndüğünde kendisi için yün yatak serilir. Yatağın üzerine herhangi bir problem için önlem olarak naylon ve bez serilir. Bu bezin üzerine taşsız temiz bir toprak serilir. Bu toprak çoğu zaman elenerek hazırlanır. Toprağın üzerine de bir bez daha serilerek lohusa yatırılır. Bebeğin de annesinin yanından ilk ayrıldığı

zamanlarda yattığı yer aynı esasa göre hazırlanmaktadır. Bu yataklar "cibinlik" ya da "ciminlik" adı verilen ince tüllerle de süslenerek kapatılabilir. Özellikle yaz aylarında hem sineklerden korunma hem de lohusanın bulunduğu odayı süsleme amacı taşınmaktadır (KK9, KK10).

1.3.1.1. Yıkama / Temizleme

Erbaa'da yeni doğan ile annenin yıkanma ve temizleme işlemlerinde kırklama yapılmaktadır. Bu uygulamalar köylerde ve geleneksel mahallelerde daha yaygın bir biçimde yaşamaktadır. İlk uygulamalardan olan yıkama ve temizlemenin kırklama olarak yapılması köy ya da mahallenin geleneksel alışkanlıklarıyla ilgili olabilmektedir. Nitekim çalışma içerisinde "Kırk Basması ve Kırklama" başlığında ilk yıkamanın kırklama şeklinde yapılabileceği belirtilmiş ve nasıl uygulandığına dair bilgiler verilmiştir. Bununla beraber ilk yıkamanın kırklama şeklinde yapılmasının yaygın olmadığı belirlenmiştir. Yıkama ve temizleme işleminin kırklama olarak yapılmadığı durumlarda anne ve çocuğun ayrı ayrı zamanlarda yıkanması esastır. İlçede bu uygulama için "ilk yıkama" ve "ilk banyosu" gibi isimler verilir. Bu uygulama da göbek bağı kesildikten hemen sonra yapılmaktadır. Kırklama yapılmayacağı için bir tören edası görülmemektedir. Yıkama için hazırlanan su kırklamada olduğu gibi özel olmamakta ve içerisine temennilere dönük olarak çeşitli eşyalar atılmamaktadır. Yeni doğan açısından ilk yıkama, tuzlanmasına bir ön hazırlık olarak görülür ve ılık suyla genel temizliği yapılır. İlk yıkamasının ardından tuzlanan yeni doğan belli bir süre sonra tekrar yıkanır (KK46).

1.3.1.2. Tuzlama

Tuzlama, Türk halk geleneğinde doğum sonrası uygulamalar içinde önemli bir yere sahiptir. Türklerin yerleştiği hemen hemen her bölgede bu uygulamaya rastlanabilmektedir. En genel tanımıyla yeni doğan çocuğun yıkanarak, vücudunun tamamının ya da belli bölgelerinin tuzla ovulması işlemidir. Tuzun büyü, bereket ve uğurla yakın bir ilgisi vardır. Tuzlama uygulamasının bebeğin ilk yaşlarından yaşlılığına kadar birçok alanda faydasının olduğu düşünülmektedir. Çok terleyen, ter ve ayak kokusu yoğun olan kişilerin bebeklikleri döneminde hiç ya da yeterince tuzlanmadığına dönük bir kanaat oluşmaktadır. Tuzlama uygulamasında bebeğin ileriki yaşantısında terinin, bedeninin ve

ağzının kokmaması, ileride oluşacak yaralarının daha çabuk iyileşmesi gibi temenniler yer alır. Bu anlamda tuzlama Türk halk geleneği içinde büyüsel bir uygulama olarak görülmemiş, sağaltma ve koruma amacıyla uygulanmıştır (Aça, 2001: 94-100).

Erbaa'da tuzlama uygulamaları çocuğun ilk yıkanmasının, yirmilik kırkının ya da kırkının ardından yapılmaktadır. Tuzlama işlemi tüm bu temizleme işlemlerinin hepsinden sonra yapılabildiği gibi birinden ya da ikisinden sonra da yapılabilmektedir. Tuzlamadaki temel amaç, çocuğun yaşamı boyunca özellikle koltuk altlarındaki ter kokusunu en aza indirmek ve yeni doğanların koltuk altlarında sık karşılaşılan, halk arasında da "pullanma" adı verilen cilt hastalığını tedavi ederek tekrar oluşmasını engellemektir (KK8, KK9, KK11, KK38, KK39).

Tuzlama uygulamalarında çoğunlukla deneyimli kadınlar görev alır. Çocuğun babaannesi bu konuda deneyimli ise ilk tercih edilen kişi o olur. Bunun dışında geleneksel yörelerde bu konuda halk ebeleri de tercih edilmektedir. Eski dönemlerde de var olan bu uygulamanın gerçekleşme anı doğumdan yaklaşık on dakika sonrasına denk getirilir. Tuzlamanın bu şekilde yapılması için evde geleneksel doğum olması gerekmektedir. Bu uygulamada bebek tuzlandıktan sonra yaklaşık bir iki saat bekletilir. Bu sırada bedeninin tuzu biraz çekmesi gözlemlenmektedir. Süre dolduğunda çocuk yıkanır ve ince bir beze sarılır (KK39). Günümüzde modern yöntemlerle hastane ortamında doğum gerçekleştirildiği için tuzlama işlemi hemen yapılamamaktadır. Bunun için doğumdan sonraki ilk birkaç gün tercih edilebilir. Bebek çok hafif bir şekilde tamamen ya da koltuk altı, bacak araları, ayakları olmak üzere çeşitli bölgelerinden tuzlanır. Bu işlemin ardından gün içerisinde yıkanabileceği gibi aradan birkaç gün geçtikten sonra da yıkanabilir (KK38). Kimi tuzlama uygulamalarında bebeğin yaklaşık bir hafta kadar bekletilmesi gerekmektedir (KK47).

Tuzlamada kullanılan tuz kuru bir şekilde temas ettirilebileceği gibi hafif suyla ıslatılarak da sürülebilmektedir (KK43, KK48). Yaygın olan bu yöntemi kaynak kişilerden biri şu sözleriyle anlatmıştır: *"Temiz bir tutam tuzu tertemiz bir suyun içerisine atarsın. Su ılık da olabilir. Bu suyun içerisinde tuzu karıştırırsın ve iyice erimesini beklersin. Tuz suyun içinde eridiği zaman o sudan azar azar alırsın ve bebeğin ileride ter kokabilecek hangi bölgesi varsa güzelce sürersin. Belli bir süre sonra çocuğu yıkarsın"* (KK49).

1.3.1.3. Giydirmeye

Geleneksel doğumlardan sonra ilk olarak tuzlama uygulaması ve yıkama yapıldığı için çocuğun hemen giydirilmesi gerekli görülmez. Tuzlanan ve yıkanan bebek önce bir süre bekletilmek üzere ince bir beze sarılır. Genellikle beyaz renkte ve bebeği saracak büyüklükte olan bu bez o gün için özel olarak temin edilmiştir (KK39). Doğum sonrası bebeğin giydirilmesinde çeşitli inanışlar da bulunmaktadır. İlçede yaşayan bir inanişaya göre yeni doğanın ilerde sarılık hastalığına tutulmaması için sarı renkteki elbiseler tercih edilmelidir. Bununla birlikte aynı temenniye dayalı olarak yeni doğanların yüzüne sarı renkli yazmalar örtülür. Bebeğin ilk giyeceği giysiler aile bireyleri tarafından daha önceden belirlenmiştir. Kimi zaman doğacak çocuğun cinsiyeti bilinmiyorsa cinsiyeti belirlemeye dönük renklerde giysiler hazırlanır. Cinsiyeti daha önceden öğrenilmişse de renk seçimi yine buna göre yapılır. Sonraki süreçlerde insanların çocuk görme geleneğinde getirdikleri hediyeler genelde giysi olduğundan, yeni doğana belli bir zamana kadar çok çeşitli giysiler giydirilmektedir (KK39, KK45).

Yeni doğanın giydirilmesinde seçilen kıyafetlerin eski ve yeni olmasıyla ilgili olarak çeşitli inanışlar yaşamaktadır. Konuyla ilgili bilgiler veren kaynak kişinin sözleri şu şekildedir: *"Eğer bebeğe ilk olarak hiç kullanılmamış yeni bir şey giydirilirse, o bebek gelecek hayatında kullandığı tüm eşyaları erken eskitir, uzun süre kullanılacak bir şeyi bile iki günde kenara atar. Bebeğe eski kıyafet giydirilirse, gelecekte tutumlu olur, malının, eşyasının kıymetini bilir ve tez eskitmez"* (KK49). İlçede bu temennilere bağlı olarak yeni doğanın giydirilmesine dikkat edilir. Eğer ilk çocuk değilse, ağabeyinin ya da ablasının giydiği kıyafetler giydirilir. Bu uygulama ilk giydirmede geçerli olup, sonraki dönemlerde konuyla ilgili herhangi bir inanış yaşamamaktadır.

1.3.2. Doğum Müjdesi

Doğum müjdesi, genellikle doğumu yaptıran ebe ya da orada bulunan diğer yardımcı kişiler tarafından çocuğun babasından ya da babaannesinden, anneannesinden istenir. Bu durumda çocuğun babası ya da ailedeki diğer yakınları ebeye çeşitli giysileri ya da belli bir miktardaki parayı hediye olarak vermektedir. Bu durumda giysi verilmesi daha yaygındır. Bu olayın tamamına "doğum müjdesi" adı verilir. Köyden köye değişiklik gösteren doğum müjdesi geleneğinin en temelinde ebe ile yeni doğanın ailesinin arasındaki haber verme ve hediyeleşme yer almaktadır (KK16, KK17, KK38, KK39). Bu gelenek

geleneksel ortamlarda ve geleneksel doğumlarda devam etmekte olup modern yöntemlerle hastanede gerçekleştirilen doğumlarda hediyeleşmeye çok fazla rastlanmamaktadır. Çok yaygın olmamasına rağmen geleneksel çevrelerden hastaneye gelen kişiler bu geleneğin devam etmesi için müjdelerini verirler (KK38, KK39, KK49). Parayla, tatlıyla ya da tertip edilen bir eğlenceyle gerçekleştirilebilir (KK48). Doğum müjdesi ile ilgili uygulamalar Trabzon Akçaabat'ta (Kolot, 2017: 34), Batı Trakya Türkleri arasında (Moumin, 2009: 38), Samsun Çarşamba'da (Yıldırım, 2019: 50) ve Anadolu'nun birçok bölgesinde yaşamaktadır.

İlçeye bağlı Demirtaş köyünde yeni bir çocuk olduğu zaman lokma dökülür ve insanlara dağıtılır. Bu dağıtma işlemi köydeki küçük çocuklar yapar. Çocuklar lokma dağıttıkları evlerden para alırlar. Bu sebepten bu iş onlar için çok eğlenceli hale gelir. İlk çocukta lokma dökme işlemi genellikle erkek çocuk doğduğu zaman yaygındır. Erkek çocuğun toplum içerisinde ayrı bir yere konulması bu anlamda dikkat çekicidir. İnsanlara ikramlarda bulunarak erkek çocuğun müjdesi verilir. Bu lokmanın yöresel bir tarifi vardır. Kaynak kişinin doğum müjdelerinden "lokma dökme ve dağıtma" konusunda verdiği bilgiler şu şekildedir: *"İlk çocuk olduğu zaman, lokma dökülür. Bunu da hamuru yağa atarsın, yumruk gibi elinde sıkarsın, yağa damlatırsın. O böyle yumruk gibi olur, kızarmış gibi olur. Lokma tatlısı gibi küçük değil, yumruk gibi olur. İlk çocukta bunu yaparlar, erkek çocukta yaparlar. Bunu da küçük çocuklar köye dağıtır. Mesela sana lokma getirdi ya sen çocuğa harçlık para verirsin. Şu zamanın parasıyla beş lira, on lira, o tür şeyler"* (KK1).

1.3.3. Doğum Kaçınma, Temenni ve Hastalıkları

Doğumun sağlıklı bir şekilde atlatılmasının ardından çocuğun ve lohusanın karşılaşacağı çok fazla tehlikenin ve hastalığın olduğu düşünülür. Doğumda en çok kaçınılan ve korkulan olay al basması olayıdır. Bu da ayrı bir başlık olarak tezin içerisinde incelenmiştir. Özellikle ilk kırk gün bunun gibi olağanüstü olduğu düşünülen varlıklardan uzak durulması için çeşitli önlemler alınmaktadır. Bu anlamda annenin ve çocuğun kırklanması da gerekir. Annenin ile çocuğun fiziksel ve ruhsal tüm tehlikelere karşı zayıf ve güçsüz olduğu düşünülür. Bunlardan korunması ve arınması için çalışmada ayrı bir başlık olarak da incelenen kırklama uygulamalarının muhakkak yapılması beklenir. Aynı zamanda doğumdan sonraki ilk kırk içinde yeni doğanın ailesi bebekle beraber bir yere

misafirliğe giderse, ev sahibinin nasip ve kısmetli olması temennisiyle bebeğin koynuna yumurta koyulmaktadır (KK44).

Lohusa kadının üşütmemesine ve ağır yük kaldırmamasına dikkat edilir. Normal zamanda yaptığı tüm işlerin hafifletilmesine özen gösterilir. Doğum sonrası kaçınmalarda ister fiziksel, ister ruhsal olsun gebelik dönemindeki kaçınmaların benzerleri görülmektedir. Lohusanın aşermesine dikkat edilir ve gereken tüm uygulamalar gerçekleştirilir (KK17). Lohusanın hiçbir şekilde hasta olmaması için gerekli önlemler alınır. Hasta olan lohusanın sütüne de hastalığın bulaştığı ve bu sebepten çocuğun da hasta olacağı düşünülür. Lohusa kadının bulunduğu oda sürekli sıcak ve temiz olmalıdır. Aşırı soğuk ve aşırı sıcak içecekler tüketilmemelidir. Kadının hastalanmaması ya da doğum ağrıları çekmemesi için beline beyaz bir örtü sarılır. Bu örtünün ağrıları geçirdiği ve doğum sonrası alınan kontrolsüz kiloları engellediği düşünülür (KK11).

Doğum hastalıklarından ya da sorunlarından biri de annenin sütünün eksik kalmasıdır. Bu süt yetersizliğine de geleneksel olarak bazı çözümler üretilmiştir. Kimi zaman yeni doğum yapmış başka kadınlardan yeni doğan çocuğa sütannesi seçilir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise geleneksel olarak bir şerbet hazırlanır. Hazırlanan bu şerbet annenin ağzına aktarılır ve süt probleminin bu sayede çözüme kavuşturulacağına inanılır. Bu problemi yakın akrabalar ve komşular bilir. Şerbetin yapımında ve içirilmesinde yine bu kişiler orada bulunur (KK8).

Doğum âdetleri çerçevesinde doğum sonrası gelenekler arasında da ziyaret yerlerinin önemi kendisini korumaktadır. Öyle ki doğum süreci her zaman normal ilerlememekte ve dünyaya gelen çocuk da her zaman normal olmamaktadır. Çocuklarla ilgili problemler için Erbaa'da Aydın Baba Türbesi çok tercih edilir. Bu türbe, genel anlamda çocuğu çok ağlayanlar tarafından ziyaret edilen bir mekândır. Çok ağlama problemi yaşayan çocuk, ebeveynleriyle beraber buraya getirilir. Çocuğu burada ağlaması için zorlarlar. Çocuğu ağlatmayı başarırsalar artık iyileşeceğine, düzeleceğine inanırlar (Keskin, 2000: 2015). Yine Anadolu'da farklı örnekleri de görülen "çocuk ağlayınca iyileşecektir" inancı yaygındır. Zayıf ve güçsüz olan çocukların, türbelerin yanına getirilerek dualar edilmesi ve bu dualar sonucunda da çocuğun ağlayıp ağlamama durumuna bakılması geleneği Yozgat'ta da yaşar (Yeşil 2014: 136).

İlçede kimi mahalle ve köylerde çocuğun babaanneyle beraber güvende olacağına inanılır. Yaşlı ve deneyimli olan babaanne herhangi bir tehlike anında nelerin yapılması

gerektiğini yeni lohusadan daha iyi bilir. Üstelik lohusanın yatma ve dinlenme zamanlarında babaanneye daha çok görev düşer. Babaannenin çocuğa karşı koruma görevi yalnız fiziksel değil, ruhsal boyutta da varlığını korumaktadır. İlçede nadir rastlanan bir inanış olsa da "kuş boğması" adı verilen bir hastalık olduğu düşünülmektedir. Burada bahsi geçen kuş al karısını da andıran bir özelliğe sahiptir. Kuşun yeni doğan çocuklara musallat olduğu düşünülür ve bu anlamda dinî bazı unsurların kuş boğasını engelleyeceğine inanılır. Bu olaya "kuş boğması" ya da "kuş basması" adı verilmektedir (KK17).

İlçede doğum sonrası problemler arasında görülen çoğun geç yürümesi konusunda da geleneksel kimi yöntemler uygulanmaktadır. Yürümesi geciken çocuk için çeşitli hocalara ve farklı ziyaret yerlerine gidilir. Burada çocuğun yürümesi temennisine bağlı olarak dualar edilir ve çeşitli ibadetler yapılır. Daha sonra getirilen bir horozun ayaklarına ip bağlanır. İp bağlanırken yürümesi geciken çocuğun adı horoza doğru seslenme suretiyle söylenir. Bu uygulamanın ardından ipi kesilerek horozun hareketleri gözlemlenir. Horoz normal bir şekilde yürümeye başlarsa çocuğun da yürüyeceği düşünülür (KK18).

1.3.4. Lohusa Ziyaretleri ve Çocuk Görme

İlçede lohusa ziyaretleri ve çocuk görme insanlar tarafından çok önemsenir. Bu ziyaretler genellikle ilk kırk gün içerisinde aralıklarla devam eder. İlk hafta gelen kişiler genel anlamda lohusayla yakın akrabalık ve komşuluk bağı olan kişilerdir. Ziyaret sürecinde insanları ağırlamak için lohusa evinde de çeşitli hazırlıklar yapılır. Ziyaretlerde genellikle hediyeler getirilir. Aile büyüklerinin lohusaya ya da yeni doğana altın hediye etmeleri yaygındır. Diğer ziyaretçiler de genel olarak çocukla ilgili hediyeler tercih ederler. Bu hediyeler bebeğin cinsiyetine göre renk tercihi yapılmış kıyafetlerdir. Bebeğe kıyafet alınması dışında lohusaya da çeşitli giysiler alınabilmektedir. Aynı zamanda evin ihtiyaçlarına yönelik çeşitli gıda maddeleri de götürülür (KK17). Lohusa ziyaretlerinde hediye olarak götürülen gıda maddeleri genellikle tatlı seçilmektedir. Tahin helvası, baklava, tulumba gibi yiyeceklerin kadının sütünü artıracığı düşünülür. Bu durumu deneyimlemiş olan ziyaretçiler gıda tercihlerini de bu yönde yapmaktadırlar (KK11).

Çok önemli görülen lohusa ziyaretleri ve çocuk görme uygulamalarında, insanlar daha önceden kimlere gittiklerini ezberlerinde tutarlar. Bu ziyaretlerde götürdükleri eşyaların da ne olduğunu hatırlarında saklarlar ve zamanı geldiğinde gidilen kişilerin aynı şekilde ziyarete gelip gelmediğine dikkat ederler. Bir kadın bir lohusanın ziyaretine gitmiş

ve hediye götürmüşse, o kadının çocuğu ya da torunu olduğunda da aynı şekilde ziyaret ve hediye bekler. Bu hediyelere düğün ve nişan hediyelerinde de olduğu gibi "töre" adı verilir (KK11).

Lohusa ziyaretleri çok uzun sürmez. Gelen misafirler lohusanın hasta insanla aynı durumda olduğunu bilerek ziyaretlerini kısa tutarlar. Doğum süreciyle, ağrılarıyla, çocuğun süt alışkanlıklarıyla ilgili çeşitli sorular sorular. Göbek bağının ne yapıldığı, al karısının musallat olup olmadığı, odada ne gibi önlemler alındığı sorulur. Eksik bir durum olduğunda ziyarete gelen deneyimli kadınlardan biri gerekli önlemlerin alınması için gebe kadına ve kaynanasına çeşitli telkinlerde bulunur. Çeşitli sohbetlerin ardından çocuk görülür, hediyeler çoğu zaman çocuk beşiğine bırakılır (KK8, KK9, KK10, KK11).

İlçede lohusa ziyaretleri ve çocuk görme uygulamaları mevlit şeklinde de yapılabilmektedir. Bu uygulamanın temel amaçlarından biri insanların yapacakları ziyaretlerinin aynı gün içerisinde tamamlanması ve herkesin beraberce bir tören edasıyla toplanmasıdır. Yakın akraba ve komşuların davet edildiği çocuk mevlitleri için bol miktarda yemekler hazırlanır. İnsanlar geldiklerinde Kur'an-ı Kerim ve mevlit okutulur. Yalnızca kadınların davet edildiği bu törenlerde insanlara yemek ikramı yapıldıktan sonra yeni doğanı simgeleyen çeşitli hediyeler de verilir. Gözlem yöntemiyle elde edilen bilgilere göre bazen bu hediyeler insanların buzdolaplarına yapıştırmaları için hazırlanmış mıknaatıslı süsler olarak seçilir. Bu süslerde bebeği simgeleyen çeşitli motifler yer alır ve bebeğin adı, doğum tarihi yazılır (Görsel 6). Benzer hediyeler bebeğin ilk doğum gününde de verilir.

Günümüzde yaygınlaşan hediyeler arasında erkekler için mavi, kızlar için pembe renkte tespih ve ilgili renklerde dua kitapları yer almaktadır (Görsel 7). İlgili hediyeler set olarak takdim edilir ve üzerlerinde yeni doğanın adı, doğum tarihi, onunla ilgili çeşitli temenniler bulunur. İnsanlar lohusa ziyaretine ya da çocuk görmeye gitmeden önce mevlidin yapılıp yapılmayacağını öğrenirler. Eğer yapılacaksa ziyaret için mutlaka o günü beklerler. Mevlit günü gidemeyen insanlar bunu telafi etmek üzere daha sonradan tekrar ziyarete gidebilmektedir. Bu ziyaretlerde de insanlar lohusa ve yeni doğan için çeşitli hediyeler götürmekte ve kendileri de çeşitli ikramlarla karşılaşabilmektedir.

1.3.5. Al Basması / Al Karısı

Lohusalık dönemindeki kadın kendini birçok açıdan güçsüz hisseder. Bu güçsüzlüğün fiziksel ve ruhsal iki boyutu bulunur. İki boyutta da hissettiği güçsüzlük, lohusanın depresyona girmesinden kaynaklanmaktadır. Modern bilimsel bilgi ve bilimlere başvurulmadığından, insanlar bu dönemdeki zayıflığının sebebini kötü ruhların düzenlediği bir saldırı olarak kabul eder. Geleneksel deneyimler bu kötü ruhlarla nasıl mücadele edileceğine dair birçok inanış ve uygulama ortaya koymuş ve insanlar da bunları yaşatmaya devam etmiştir. Burada amaç bu dönemi kimi büyüsel ve törensel uygulamalarla sorunun en az yaşanacağı şekilde atlatmaktır. Bu sorunlardan biri de Türk dünyasının genelinde görülen ve inanılan "al basması" inanışıdır (Aça, 2005: 30).

Al basması olayında söz konusu olan ruh "*Albastı, al karısı, al anası, al kızı, al ruhu ve al*" gibi isimlerle anılmaktadır (Boratav, 2012: 32). Türk dünyasının kimi bölgelerinde bu ruha "*al karısı, albis, almıs*" isimleri de verilmiştir (İnan, 2015: 167). Al karısı daha çok kırklı lohusalara ve çocuklara musallat olmaktadır. Bunların yanında "*gebelere, gelinlere, güveylere, erkeklere, yolculara ve atlara*" da musallat olur. Bu ruh "*cin, peri, şeytan*" şeklinde tarif edilir ve "*köpek, kedi, oğlak, buzağı, tilki, örümcek, kuş, gelin, erkek, kefenli ölü, cadı, kıl ve ve nihayet insan ile hayvan vasıflarını bir arada bulunduran insan-hayvan şekillerinde*" görülmekte ve tarif edilmektedir (Acıpayamlı, 1974: 75). Kırgız-Kazak Türklerinin inanışlarına göre iki çeşit albastı vardır. Bunlardan biri "*kara albastı*" diğeri de "*sarı albastı*" olarak bilinir. Sarı albastıları kovmak için hocalara ya da eski dönemler düşünüldüğünde şamanlara başvurulur. Kara albastıyı def etmek ise kolay değildir. Bunun için kuvvetli ocaklı kimselere ihtiyaç duyulur (İnan, 2015:167).

Al karısının, lohusa ile çocuğun ciğerlerini yemek veya suya çalmak amacıyla söktüğü ve onları öldürdüğüne inanılır. Al karısı yakalandığı durumda bir yerine iğne batırmak veya üzerine zift dökmek gerekir. Bu işi yapan kişi artık "alçı" olur ve bu kişinin soyundaki kimseye al karısı musallat olamaz. Yine inanışa göre bu kişinin eşyalarını taşıyanlar da artık al karısıyla uğraşmaz (Acıpayamlı, 1974: 76). Al karısı tüfek sesinden, demirci ve ocaklı adamlardan korkmaktadır. Lohusa al basması yaşadığında bu sebepten tüfekler atılır. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda bu ruhun aynı ya da benzer şekillerde lohusalara görüldüğü, bu ruhu kovmak ya da korkutmak için de yine benzer uygulamaların yapıldığı öğrenilmiştir (İnan, 2015: 170). Halk arasında al karısının

meskenlerinin "ağıl, samanlık, viranelik, su kıyısı, kaya, çeşme ve su kaynakları" olduğu düşünülür ve bu mekânlara yaklaşanlar muhakkak besmele çekerler (Örnek, 1995: 145). Al karısından korunmak için lohusanın odasında "süpürge, Kur'an, soğan, sarmaşık, nazarlık" bulundurulur. Bunlarla beraber demir ve demirden türeyen maddeler yastık altlarında saklanır (Örnek, 1995: 145).

Erbaa'da da bu ruha dair çeşitli inanışlar yaşamakta ve bu ruh en genel adlandırmasıyla "al karısı" şeklinde anılmaktadır (KK1, KK2, KK3, KK4, KK8, KK11, KK14, KK16, KK18, KK19, KK20, KK22, KK28, KK29, KK30). Nadir de olsa "al basan" ismine rastlanmıştır (KK4). Bir kaynak kişi, bazı köylerde al karısının "kara arda" adıyla anıldığını belirtmiştir (KK11). "*Çocuğu yalnız bırakmaktan kaçınırdık, al basıyor derlerdi eskiden*" (KK8). Bu kaynak kişinin verdiği bilgiye göre çocuğun yalnız bırakılmasından çekinilmektedir. Bu konuda tehlike altında olan yalnız lohusa kadın değildir. Yine başka bir kaynak kişi al karısının erkek çocuk doğduğunda çok fazla musallat olmadığını, daha çok kız çocukları dünyaya geldiğinde ortaya çıktığını belirtmiştir. "*Al karısı var. Erkek çocukta çok fazla problem olmuyor da özellikle kız çocukta oluyor. Annem daha çok bilir, ninem ebeydi benim. Annem biliyor, hatta bendeyken falan olmuş herhalde. Ben doğduğumda olmuş da erkek çocuğa çok fazla yaklaşamaz. Çünkü sadece bayanlara musallat olan bir şey...*" (KK1). Bu inanışın arkasında yatan sebep ise al karısının bir kız çocuk temenni ettiği ve elde edemediğidir. Bu sebepten daha çok kız çocukları dünyaya geldiğinde kıskançlıktan musallat olduğuna inanılır. İlçede al karısıyla ilgili çeşitli anılara bakıldığında onun genellikle aynı surette tarif edildiği tespit edilmiştir. Buna göre ilçede bahsi geçen al karısı yukarıda zikredilen şekillerden "insan-hayvan karışımı" kategorisine dâhil edilmektedir. Anlatılarda genellikle insana benzeyen bir yaratık olduğu söylenir (KK1, KK2, KK3, KK4, KK8, KK18, KK28, KK29). "*Anlatılanlara göre al karısının belli bir şekli yoktur ve insan kılığında da görünebilir. Musallat olduğu kişiyi boğarak öldürdüğü de söylenir*" (KK4). Aynı zamanda al karısının bir canavar görüntüsü dışında lohusa kadının çevresindeki en sevdiği insanlara da benzer bir şekilde onların kılığında geldiği tespit edilmiştir. Bu anlamda al karısının dinî yönden de bilinen bir varlık olduğu düşünülmektedir (KK18). Al karısı normal bir insanın ölü hali gibi de görülmüştür. Konuyla ilgili bir anlatıda kişi henüz kırkı çıkmadan bir rüyasında kendi yatağında bir kadın cesedi gördüğünü ve uyanamayıp hiçbir şekilde de hareket edemediğini belirtmiştir. Al karısı bunun dışında kimi zaman hayvan kılığında görülmekte ve bu görüntü genellikle keçi suretine benzer şekilde olmaktadır (KK11).

Al karısının görüldüğü yerler değişiklik gösterebilmektedir. En yaygın şekliyle al karısı genellikle lohusa kadınlara musallat olduğu için lohusanın odasında görülür (KK1, KK2, KK3, KK4, KK8, KK18, KK19, KK20, KK22, KK28, KK29, KK30). Kimi zaman da köylerdeki taş ocaklarında görüldüğüne şahit olunmuştur (KK20). Al karısı bunların yanında kimi köylerde atlara musallat olması sebebiyle ahırlarda da görünmektedir (KK28, KK29). Bir inanişâ göre al karısı hangi mekâna uğrarsa uğrarsın her zaman geceyi ya da karanlığı tercih eder. Bu sebepten lohusa kadının bulunduğu odanın aydınlık bir şekilde tutulmasına dikkat edilir (KK11).

Al karısıyla ilgili Türk dünyasının genelinde tespit edilen ve yukarıda da açıklamaları verilen inaniş ve uygulamaların bugün Erbaa'da da yaşadığı tespit edilmiştir. Al karısının demircilerden korktuğuna, demircilere görüldüğünde bir şekilde yok edildiğine ve o kişinin sülalesine dokunmayacağına inanılır (KK2). Al karısının demirci ustalardan korkması, iğne batırıldığında kaçması, onu başından savan kişinin soyundan gelenlere dokunmaması bunlardan bazılarıdır. Genellikle insan-hayvan karışımı bir kılıkta tarif edilen al karısından kurtulma ve korunma yöntemlerinde "iğne batırmak" yaygındır. Bununla ilgili verilen bilgiler şu şekildedir: *"Hatta bir tane olay anlatılıyor, biri al karısını yakalamış. İğne ya da fırkete batırıldığında sana bir şey yapamıyor ve kölen oluyor artık senin. Birisi öyle köle olarak yedi yıl mı ne kullanmış. O iğneyi taktıktan sonra istediğini yaptırabilirsin. Ama erkeğe görünmez diye biliyorum"* (KK1). Bu anlatıdan hareketle aslında çok kez yakalanma esnasında erkeklere görülen al karısının, erkeğe görünmediğine inanılmaktadır. İlgili anlatıda iğne batırma yöntemiyle al karısından kurtulmak mümkün hale geliyor ve artık köle edilebiliyor. Yine bir başka anlatıda al karısıyla karşılaşan demir ustasının başından geçenler şu şekilde anlatılıyor: *"Dedemin babası bilirsin demir ustasıymış. Çok da iyi ustaymış. Bir gün al karısını görüyor. Al karısı dedemden korkuyor. Tabii dedem bunun insanlara zarar verdiğinden haberdar. Elinde o zaman bir çengelli iğne varmış. O iğneyi al karısının eteğine takıyor ve al karısına diyor ki: Seni bir şartla serbest bırakırım. Bundan sonra benim yedi sülaleme ilişmeyeceksin!" Al karısı bu durumu kabul ediyor ve serbest kalıyor"* (KK2). Soyunda bu olayı yaşayan herhangi biri olduğunda insanlar al karısından çok fazla korkmamaktadırlar. Yine sülaleden tamamen uzak durmasıyla ilgili bir anlatıda çengelli iğnenin batırılmasıyla benzer bir şekilde *"Bundan sonra benim sülalemden kimseye dokunmayacaksın"* sözleri dile gelmiştir (KK3). Al karısıyla ilgili bir anlatıda bu sebepten ölen kişilerin olduğu söylenmektedir. *"Al karısı boğması sonucu ölenler olduğu gibi onu yakalayıp evlerinde bir ay hapsedenlerin de*

olduğu söylenir. Onu yakalayan kişi ona yedi sülalemden uzak duracaksın diye yemin ettirmiş ve onu öyle serbest bırakmış ve o aileye bir daha da musallat olmamış" (KK4). Lohusayı ölüme kadar götürdüğüne inanılan bu ruhtan kurtulmak için, onu yakalayan herkes kendi soyunu koruma altına almaktadır. Tüm bunlardan korunmak için de lohusanın ve yeni doğanın kırk gün yalnız bırakılmaması ve evden çıkarılmaması gerekir. "*Kırkı çıkana kadar o kadın (lohusa) bir yere çıkmaz. Geceleri çıkartmazlar yani.*" (KK1).

İğne ile al karısından korunma inanisında farklı bir uygulama tespit edilmiştir. İğne genellikle al karısının kendisine ya da varsa eteğine batırılırken bir uygulamada lohusanın ya da çocuğun yastığına iğne takılmaktadır. Aynı zamanda farklı olarak odada süpürge bulundurulması gerekmektedir (KK11). Bir kaynak kişinin konuyla ilgili detaylı olarak verdiği bilgi şu şekildedir: "*Yeni doğum yapan kadın kırk gün tek başına bırakılmaz ve akşamları da dışarı çıkmaz. Yanına uyurken Kur'an-ı Kerim veya süpürge konur ya da yastığına iğne takılmış. Bu kırk günlük sürece "lohusalık dönemi" denir. Bu dönemde kadının tek bırakılmamasının sebebi halk arasında al basan ya da al karısı olarak bilinen şeyin kadına musallat olacağına düşünülmesidir"* (KK4). İğnenin yastığa batırılarak al karısından korunma inanişi Tokat'ın bir diğer ilçesi olan Zile'de de mevcuttur (Öztelli, 1952: 619). Al karısından korunmaya dönük yöntemler arasında kadının eşinden çok fazla uzak durmaması gelir. Bu inanışa göre yatak odasındaki lohusa kadın eşiyile beraber uyuyorsa al karısı cesaret edip odaya giremez. Bu sebeptendir ki lohusa kadın kocası yokken tek başına bırakılmaz, kocası eve geldiğinde de onunla beraber uyur (KK17).

Al karısı lohusa kadınlar dışında kimi köylerde atlara da musallat olabilmektedir. Bu sebeple kimi zaman atların bağlı olduğu ahırlarda da görülmüştür. Konuyla ilgili bir anlatıda hayvan sahibinin öncelikle fark ettiği tuhaf durumlar bir kayak kişi tarafından şu şekilde anlatılmıştır: "*Amcamlar sabah kalkıp ahıra girdikleri zaman atlarının terlemiş bir vaziyette olduğunu görürler. Ahırda sabaha kadar bağlı bir şekilde duran atın terli olmasına şaşırılmışlar. Aynı zamanda atın ilginç bir şekilde hızlı hızlı nefes aldığını, nefes nefese kaldığını görürler. Bu durum uzun bir süre devam eder ve onu yakalamadan, toplu iğne batırmadan kurtulmanın yolu olmayacağını söylerler"* (KK28). Bu durumda al karısının gece ahırlara girerek insanların atlarını alıp kaçtığı, atla uzun süre yolculuk yaparak geri yerine bıraktığına inanılmaktadır. Al karısının atla kaçtığında onu yakalamak içinse atın eyerine karasakız yapıştırma yöntemi yer almaktadır. Bu yönteme göre al karısının kullandığı düşünülen atın eyerine karasakız yapıştırılır ve al karısı ata binip geri

döndüğünde attan inemez. Ayakları atın eyerlerine yapışmış bir vaziyette orada sabit kalır. Daha sonra yakalayan kişi al karısının herhangi bir bölgesine iğne batırarak artık ona çeşitli hizmetleri yaptırmaya başlar. Daha sonra al karısına tüm anlatılardaki benzer bir şekilde yakalayan kişinin yedi sülalesine dokunmaması telkin edildiğinde artık salınmaktadır (KK30). Genel inanışa göre atlara musallat olan al karısı ölüme yol açmamaktadır. Bu al karısının tek zevki atlara binmek ve onların yelelerini örmektir. Bu şekilde al karısının bulunduğu evlere ocak, o evin sakinlerine de ocaklı denir. (Küçük, 1989: 469).

Bu inanışlar bugün daha çok İslam dini ile bütünleşmiş, iç içe girerek yaşanır hale gelmiştir. Bu sebeptendir ki lohusanın ve çocuğun başucunda Kur'an-ı Kerim bulundurulur ve dualar okunur. Bu uygulamaların tümü inanç ve inanış unsurlarının birlikte var oluşuyla açıklanabilmektedir. Ruhlar, cinler, periler âleminin bilinmeyen bir âlem olması insan için ürkütücü bir hal almakta ve dini bazı görevlerin yerine getirilmesi suretiyle bu bilinmezlikten en sağlıklı bir şekilde kurtulma temenni edilmektedir. Çoğu zaman çeşitli ruhlardan korunmak için hocalara da başvurulmakta, lohusanın ve çocuğun olduğu odada Kur'an-ı Kerim okutulmaktadır. Eğitim seviyesinin ileriye taşınması ve İslam dinine ait olarak gösterilen; ancak batıl olarak tanımlanan inanışların insanlara çeşitli yollarla anlatılması, al karısı inanışının zayıflamasında büyük rol oynamıştır (Küçük, 1989: 469). Bugün ise al karısına dayalı tüm inanışların kökeninde lohusa kadının psikolojik olarak içinde bulunduğu durumun sebep olduğu belirlenmiştir. Yeni doğum yapan kadının "*uykusuzluk, panik, huzursuzluk, korku, bebeği hakkında gereksiz endişe, sık ağlama nöbetleri*" gibi problemleri onun çeşitli davranışlar göstermesine yol açmaktadır. Al karısı inanışıyla ilgili anlatıların tüm sebebi, kadının doğum sonrası girdiği "*doğum sonrası depresyonu*" olarak açıklanmaktadır (Çevirme ve Sayan, 2005: 71-72). Bununla beraber kadınlarda doğum sonrası görülen ve "lohusa humması" da adı verilen mikrobik bir hastalık bulunmaktadır. Bu hastalık doğru ve erken teşhis edildiğinde antibiyotik tedavileriyle çözüme kavuşturulabilmektedir (Küçük, 1989: 469).

1.3.6. Kırk Basması ve Kırklama

Halk arasında lohusanın ve çocuğun, doğumdan sonraki kırk gün içerisinde yaşadığı sorunlar ve geçirdiği hastalıklar "kırk basması" olarak tabir edilir. Bu hastalıklara "*kırk düşmesi, kırk karışması, lohusa bastı*" gibi adlar da verilir (Acıpayamlı, 1974: 85).

Bu kırk günlük süre içerisinde lohusanın ve çocuğun dışarı çıkmaması, kırklı lohusaların ve kırklı çocukların ise birbirleriyle karşılaşmaması gerekir. Bunlara ek olarak kırklı bir lohusanın kırklı bir gelinle ve hayvanla da karşılaşmaması gerekir. Annenin bu süre içerisinde "*tabu yani pis sayılması*" kırklı olmanın en belirgin özelliğidir. Lohusa kadının kaçınılmalarının temelinde de bu pislik tasarımı yer almaktadır (Örnek, 1995: 146).

"Kırklama" uygulaması ise lohusaya ve çocuğa kırk gün boyunca kırk basmaması için gerçekleştirilen pratikleri içermektedir. Lohusa ve çocuk kırk basmasına karşın kırklanırlar. Bu kırklama işlemi su ile ve susuz olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Su ile yapılan kırklama, çocuğun ve lohusanın başına su dökülmesiyle gerçekleşir. Bu işlem yıkanmadan önce ya da sonra olabilmektedir. Bu suyun içerisine altından ve gümüşten eşyalar, ustura, yumurta, kırk adet tahıl ürünü, demir anahtar gibi eşyalardan biri ya da birkaçı konulabilmektedir. Aynı zamanda lohusanın kırk defa elini sokup çıkardığı su da kullanılmaktadır. Bu yöntemlerle elde edilen su kırklanacak kişinin başından aşağıya doğru kırk defa dökülür (Acıpayamlı, 1974: 94-95). Kırklama işleminin susuz şekli ise şu şekildedir: Köyde hatırı sayılan iki kadın beşiğin altına serilmiş döşeğin sağına ve soluna otururlar. Sağdaki kadın başının kibleye gelmesi suretiyle çocuğu kucağına alır ve çeşitli dualar okunur (Acıpayamlı, 1974: 96).

Erbaa'da kırklama uygulamaları genel itibariyle bir kez doğumdan kırk gün sonra uygulanmaktadır. Bununla birlikte doğumdan hemen sonra, yirmi gün sonra ve kırk gün sonra şeklinde belli dönemlerde üç kez de yapılabilmektedir. Doğumdan yirmi gün sonra yapılan kırklamaya "yirmilik kırklaması" adı verilir. Kırk gün sonra yapılan kırklamaya ise direkt "kırklama" adı verilir. Üç uygulamada da su kullanılır; anne ve çocuk yıkanarak temizlenir. Yalnız yirmilik kırklamasında sadece çocuğun yıkanmasıyla da uygulanabilir. Bu uygulamaların bitiminde doğumdan sonra gerçekleşmesi beklenen hastalıklardan korunmuş olunur ve artık kişiler üzerinde herhangi bir korku kalmaz. İlk kırklama ve "yirmilik kırklaması" nadir gerçekleştirilen bir uygulama olmasına karşın doğumdan kırk gün sonra yapılan "kırklama" daha yaygın bir şekilde yaşamaktadır (KK8, KK11, KK17, KK37).

Kırklama işleminin başlangıcında uygulamanın yapılacağı banyonun ve uygulama öncesi ve sonrasında istirahat edilecek odanın sıcak tutulmasına dikkat edilir. Bu mekânlarda özellikle soba yakılır (KK17). Çevredeki yakın kişiler bu uygulamaya eşlik eder. Bazen çocuğun babası da evde olur. Baba eve gelmeden önce çeşitli gıda ve temizlik

malzemelerini getirir. Kırklama esnasında her türlü problem çıkmasına karşın odada Kur'an-ı Kerim, iğne, bıçak ve ekmek bulundurulur. Kırklama esnasında da al karısının gelme ihtimalinin olduğu düşünülerek önlemler alınır. Bebek çevredeki kişilerin yardımıyla, anne de kendi başına dualar eşliğinde yıkanır (KK37).

Erbaa'da çocuk kırklama uygulamalarında kırk adet taş toplanması yaygındır. Bu kırk taş yıkanması için hazırlanan suyun (Görsel 8) içerisine atılır. Taşların daha önceden temizlenmesi gerekmektedir (KK11, KK37). Yirmilik kırklaması yapılıyorsa da benzer bir şekilde suyun içerisine yirmi adet taş atılır (KK49). Bu suyun içine bebeğin zengin olması temennisiyle altın ve demir para atılır (KK7, KK8, KK17, KK43). Bu durum bazen bebeğin cinsiyetine göre değişmektedir. Erkekler için para, kızlar için yüzük atılması tercih edilir. Kızlar için yüzük atılmasının sebepleri arasında yalnız servet değil, ev işlerini iyi bilmesi ve erken zamanda hayırlı bir kısmet bulması temennisi de yer alır (KK11, KK42). Zenginlik temennisiyle suyun içine buğday da atılabilmektedir (KK43). Aynı suyun içine çocuğun gelecekte pamuk gibi olması için pamuk, sert yapılı olması için de farklı taşlar atılır (KK7, KK11). Kırklama yapılacak suyun içine, çocuğun ilerde yumuşak ve iyi huylu olması temennisiyle çeşitli yünler de atılabilmektedir (KK38).

Suyun hazırlanmasından sonra bebek yıkanarak kırklanır. Bebek yıkanırken adı zikredilerek "sular aşağı, sular yukarı" şeklinde sözler söylenir (K11). *Bebek kırklanırken genellikle havada, yüksek bir yerde tutulur* (KK49). Kırklama işlemi bittikten sonra "Çıktı kırkı, geçti korku!" şeklinde bir söz etraftaki kişilerce tekrar edilir (KK11). Kırklama sonrasında bebeğe nazar değmemesi için kulağının arkasına kara sürülür Bu kara genellikle daha önceden kullanılmış kazanların dışında biriken is lekesinden elde edilmektedir (KK7). Bu anlamda kırklama sonrasında bütün fiziki ve ruhsal pisliklerin temizlendiği düşünülür ve nazar değmesinden korkulur. Kırklama esnasında su dökülürken bir süzgeçten geçirilerek dökülmesine özellikle dikkat edilir (KK42).

1.3.7. Ad Verme

Ad verme, "ad koyma, ad takma" şeklinde de adlandırılmakta ve tüm insanlığın ortak malı olan bir "*folklor olayı*" olarak yaşamaktadır. Canlı ve cansız tüm nesnelere, olaylar ve düşünce ürünleri muhakkak ad almaktadır. Ad verme olgusunun zaman içinde gelenek ve görenekleri barındırması ve çok aşamalı bir hal alması onu bir "*folklor olayı*" haline getirmiştir (Acıpayamlı, 1992: 1). Buradan hareketle ad verme olgusunun basit bir

yapı halinde değil de bir ritüel olarak yaşadığı saptanmaktadır. Bu ritüel birçok yörede kültürün önemli bir parçası olarak görülür ve süregelenmiş âdetlerle gerçekleştirilir. Bu sebeptendir ki ad verme olgusu halk biliminin inceleme alanına girmektedir.

Türklerde ad verme uygulamasının tarihsel bir kökeni vardır. Bu uygulama bugün olduğu gibi geçmişte de önemli görülmekte ve belli bir sistem içerisinde gerçekleştirilmekteydi. Bunun yansımalarını geçmiş dönemlerde meydana getirilmiş halk anlatılarında da görmekteyiz. Bir destan örneği olarak Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz Kağan, kişilerin göstermiş oldukları hünere göre onlara isimler vermektedir. Destanda Oğuz Kağan ve ordusu, kapıları kapalı ve anahtarı olmayan bir eve girmek istediklerinde Oğuz Kağan, adı Tömürdü Kağul olan hünere birine emir verir ve "*Sen burada kal ve çatıyı aç; açtıktan sonra orduya gel*" der (Ergin, 1988: 21). Tömürdü Kağul orada çatıyı açmaktadır. Gösterdiği yeteneğinden dolayı Oğuz Kağan ona "Kalaç" adını verir (Ergin, 1988: 21). Örnek olarak Eski Yakutlar'da çocuklara küçüklüğünde bir ad verilir ve bu ad belli bir süre kullanılırdı. Onun gerçek adının verilmesi ise yay çekip ok atmasıyla ilişkilendirilir ve buna göre seçilirdi (İnan, 2015: 173). Ad verme, kültürümüzün önemli bir parçası olan Dede Korkut Kitabı'nda da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut'un en önemli özelliklerinden biri ad verme konusundaki yetkinliği ve saygınlığıdır. Dede Korkut'un verdiği adın manevi bir yönü olduğu düşünülür. Kendini bir konuda ispatlayan bireyin adını Dede Korkut verir. Birçok anlatıda Dede Korkut'un kalıplaşmış bir sözü vardır: "*Adını ben verdim, yaşını Allah versin.*" (Ergin, 2012: 26). Ad verme uygulamasının geçtiği birçok anlatı bulunmakta ve örnekler artırılabilir. Tüm bunlardan hareketle Türk kültür tarihinde ad verme işleminin, kişinin göstermiş olduğu hünere ve yetenekleri doğrultusunda yapıldığı söylenebilir.

Ad verme ritüelinin gerçekleştirildiği belli zamanlar bulunur ve bu zamanlar yörelere göre değişiklik göstermektedir. Ad verme işlemi en çok doğumdan sonra gerçekleştirilen bir uygulama olarak görülse de "*doğumdan önce, doğum sırasında ve doğumdan sonra*" olmak üzere üç dönemde de ad verilebilmektedir (Acıpayamlı, 1992: 3). Erbaa'da ise en çok doğumdan sonra ad verildiği tespit edilmiştir. Halis Turgut Cinlioğlu'nun Tokat'ta uyguladığı "Adlarla İlgili Gelenek ve İnançlar Anketi" verilerine göre erkek çocuklara verilen *Hasan, Hüseyin, Ali, Ahmet, Mehmet, Hacı, Hafız, Mustafa, İbrahim, Şaban, Ramazan ve Bayram* adlarının, kız çocuklarına verilen *Fatma, Hatice, Ayşe, Emine, Cemile, Zekiye ve Nazik* adlarının çokça tercih edildiği ortaya çıkmıştır (Cinlioğlu, 1960:

2286). Tokat'ta 1960 yılında yapılan bu anketin verileri, bugün belli bir yaşa ulaşmış kişilerde gözlemlenebilmektedir. Güncel olarak Erbaa'da ise bu adların eğer bir aile büyüğünde varsa kullanıldığı, onun dışında çok fazla tercih edilmediği tespit edilmiştir. İlgili ankete göre Tokat'ta Kur'an açılarak fal bakarak, dinî günler ve geceleri seçerek, ölmüş akrabaların adlarını seçerek ad verildiği saptanmıştır. Aynı zamanda erkek çocukların ad seçiminde babaların, kız çocukların ad seçiminde de annelerin etkisinin daha fazla olduğu belirlenmiştir (Cinlioğlu, 1960: 2286). Kur'an falıyla ad belirleme dışında tespit edilen geleneklerin hepsi Erbaa'da bugün de yaşamaktadır.

Erbaa'da ad verilirken Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi büyüklerin adlarının konması tercih edilir. Kimi aileler ölmüş büyüklerinin adlarını koyarken, kimileri de ölmüş birinin adının konulmasının çocuğun ömrünün süresine olumsuz etki edeceği inancına uyarak yaşayan bir büyüğün adını çocuklarına vermeyi tercih etmektedirler. Büyüklerin adı konulurken yanına bir isim daha verilmesi tercih edilir. Bunun sebebi ise adı verilen büyüğün yanında aynı adla çocuğa hitap etmenin ayıp sayılmasıdır. İki isim verilen çocuklar, aile büyüklerinin yanındayken adını aldığı büyüğün adıyla değil de ikinci adıyla anılırlar. Türkler kadim dönemlerden itibaren kendi atalarının ruhlarından korkarlar ya da bu ruhlardan çeşitli yollarla güç sahibi olacaklarına inanırlar. Bu sayede ataların ruhları Türkler için saygı unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde de ataların isminin yeni doğan çocuklara verilmesinin arkasında bu inanışın izleri yatmaktadır. Günümüzde ad verme uygulamalarına dair değişen birçok alışkanlık olmasına rağmen, özellikle ölmüş ataların adlarının verilmesi geleneği etkin bir şekilde yaşamaya devam etmektedir (Yeşildal, 2018: 57-58).

Ad verme işleminde en çok babaların sözü geçerken günümüzde anne ve babanın ortak kararı daha önemli hale gelmiştir. Bununla birlikte dünürlerin de bu konudaki görüşleri alınır ve müştereklik sağlanır. Kaynak kişilerden birinin konuyla ilgili vermiş olduğu bilgiler şu şekildedir: "*Çocukların adını hep babaları verirdi. O ne derse biz de onu derdik. Sonra hoca ezanlardı ve böylece adı konulmuş olurdu*" (KK8). Güncel ad verme uygulamalarında ebeveynlerin ad seçiminde internet önemli bir rol oynamaktadır. Önceden kültürel bellekte yer alan adlar seçilirken, şimdi internetten hazır olarak bulunan listelenmiş adlardan herhangi biri çocuk için seçilmektedir.

Bir ailenin çocukları yaşamadığında, yeni doğan çocuğa da yaşaması temennisiyle belirlenmiş bazı adlar verilir. Tokat'ta bu çocuklara "Baki" ve "Hayati" isimlerinin

verilmesi yaygındır (Cinlioğlu, 1960: 2286). Halis Cinlioğlu tarafından tespit edilen bu durum Erbaa ilçesi için de geçerlidir. İnsanlar belli temennilere göre çocuklarına ad verebilmektedir. Son kez çocuk sahibi olmak ya da son kez kız çocuğu sahibi olmak için kızlara verilen çeşitli adlar şu şekilde sıralanabilir: Yeter, Songül, Sonnur... Bununla birlikte kimi zaman genellikle erkekler için tercih edilen "Dursun" isminin, son kız çocuğu olsun temennisiyle kız çocuklarına da verildiği öğrenilmiştir (KK11).

Doğum sonrası ad verme işlemlerinde ziyaret yerlerinin önemi büyüktür. Özellikle bir köyde metfun olan dinî kişiliğiyle ön plana çıkmış bir zat varsa, o köydeki çocukların birçoğuna onun adı verilir. Çocuğun olmasını sağladığı düşünülen türbedeki zatın ismi ya da bu zatın akrabalarının ismi de yeni doğan çocuğa verilmektedir. Bu durum çok yaygın bir gelenektir (Yeşil, 2014: 119). Bunun en büyük örneklerinden biri de Ballıbağ köyünde metfun olan ve türbesi bulunan "Ali Osman Efendi"dir. Ali Osman Efendi'ye saygı ve hürmetten dolayı, ismi köy halkınca çocuklara konulmak suretiyle yaşatılmaktadır. Aynı zamanda bu ismi veren insanlar, henüz bebek yaşta olan evlatlarının, ismini aldığı zata benzemesi, onun ahlakını, erdemini, ilmini taşımasını arzulamaktadırlar. Benzer bir şekilde ilçeye bağlı Yoldere köyüne gebe kalamama problemi için giden insanlar, buradaki ziyaret mekânlarında gerekli uygulamaları yaptıktan sonra köyden çıkarlar ve yolda gördükleri ilk kişinin adını doğacak olan çocuğa verirler. Yolda herhangi birine rastlanmazsa ziyaret mekânına giden kişilerden biri seçilir ve onun adı verilir (KK38).

İlçede ad verilirken kimi yüksek köylerde doğa ve doğaya ait varlıklarla ilgili isimlerin verilmesinin uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır. Bu inanişe göre çocuğa verilmemesi gereken isimler arasında "Poyraz, Rüzgâr, Güneş" ve bunlara benzer isimler yer almaktadır (KK11). Bu inanışın ilçeye bağlı yüksek köylerde yaygın olmasının temel sebepleri arasında, o bölgedeki iklim şartlarının insanları olumsuz yönde etkileyecek düzeyde olması olarak yorumlanabilir. İlçede en fazla rüzgârın estiği, fırtınaların yaşandığı, karın yağdığı kısımlar yüksek köylerdir.

Gözlem yöntemiyle elde ettiğimiz bilgilere göre ad koyma işleminde çocuğun isminin dinî bir mahiyeti yoksa kulağına söylenen isimle resmiyette ve normal hayatında kullandığı isim aynı olmamaktadır. Nitekim anlamı güzel olan; ancak Kur'an-ı Kerim'de geçmeyen ya da dinî bir mahiyeti olmayan isimleri de insanlar çocuklarına koyabilmektedirler. Bu durumda insanların mahşer yerinde kulağına okunan isimle çağırılacaklarına dayanan inanç, kulağa okunan ismin gerçekte okunan isimden daha farklı

olmasına sebep olmaktadır. Bu anlamda birçok ailede çocuklara Kur'an-ı Kerim'de yer almayan bir isim konulmadığında, kulağına Kur'an-Kerim'de yer alan başka bir isim okunur. Bu isim de ilçede insanlarca "göbek adı" şeklinde adlandırılır. Göbek adları bazen gerçek adın önüne ya da arkasına eklenebilir. Bu isimler kimliklerde de yer alır; ancak aile içinde insanlar tarafından çok fazla kullanılmaz.

İlçedeki ad verme uygulamalarında dinî mahiyetli isimlerin verilmesinin yaygın olmasına karşın insanlar Hz. Peygamber'in adlarının çocuklara verilmesinde kimi zaman tereddüt yaşamaktadırlar. Bu tereddüdün asıl sebebi ise Hz. Peygamber'e olan büyük saygıdır. Nitekim insanlar Hz. Peygamber'in özellikle "Muhammed" adını çocuklarına vermekten çekinirler. Diğer isimlerinin kullanımı ise daha yaygın haldedir. İnsanlar çocuklarının "Muhammed" adını kaldıramayacaklarını düşünürler. Bu ismin ağırlığının büyük olması, kişinin sorumluluklarının da büyük olmasını sağlar. Kişi dinî kimi sorumluluklarını yerine getirmekte eksik kaldığında "Adını taşıyamıyor" yakıştırması yapılmaktadır. Bununla beraber "Muhammed" ismini taşıyan kişiye herhangi bir insanın kötü söz söyleme ihtimali de düşünülerek Hz. Peygamber'e saygıdan dolayı bu ismin verilmesinden kaçınılır. Elbette bu tutum toplum içinde herkes arasında yaygınlaşmış bir tutum değildir (KK16, KK18, KK19, KK20).

Tokat genelinde çok eski dönemlerde çocuğun cesur olması için ad verme işlemi esnasında odada kılıç bulundurulmuş (Cinlioğlu, 1960: 2286). Bugün de odada dinî inanç unsurlarını temsil eden eşyaların dışında, temennilere bağlı olarak da çeşitli eşyalar yer alabilmektedir. Bu anlamda ad verme işleminde aile bireyleri de bir tören edasıyla toplanırlar. Bu olaya "ad verme, ad koyma, ezanlama, ad söyleme" gibi isimler verilir. Ad verme uygulaması dinî bir tören olarak kabul edildiği için bu konuda bilgi ve deneyim sahibi bir kişi ad vermek üzere çağırılır. Bu törende yeni doğan çocuğa daha önceden aile tarafından verilen adın dinî bir kimliği olan kişi tarafından ezanla birlikte çocuğun kulağına okunması esastır. Çocuğun kulağına ezanla adını söyleyecek olan kişinin aileye yakın bireylerden olmasına dikkat edilir. Bu anlamda yakın akrabalar içinde imam hatiplik görevini yürüten kimse varsa çocuğun adını o koyar.

Çocuğun adı konulacağı zaman yemekler pişirilir, orada bulunan, bu töreni görmek isteyen kimselere ikram edilir. Ad koyacak kişi çocuğu kucağına alarak sağ kulağına ezan okur, sol kulağına ise kamet getirir. "Senin adı şu" şeklinde sağ kulağına üç defa ismini söyler. Kimi zaman çocuğa adı verilirken babasının adı da söylenebilmektedir. Bu

uygulamada da babanın adı söylendikten sonra oğlu ya da kızı denilerek çocuğun adı söylenir. Ad koyma işleminden sonra çocuğun kulağına sessizce belli temennilere dönük dualar okunur. Aynı zamanda tören esnasında bulunan insanların duyacağı bir şekilde de iyi temenniler dile getirilip peşinden toplu olarak hep birlikte çeşitli dualar okunabilmektedir (KK36).

1.3.8. İlk Diş, Tıraş, Tırnak Kesimi

İlçedeki yeni doğana ait ilk dişin, saçın ve tırnağın, göbek bağıyla ilgili uygulamalara büyük oranda benzediği tespit edilmiştir. Çocukların ilk kez çekilen dişi önemsenir ve gelecek tayini için kullanılır. Bu dişler çocuğun yattığı yastığın altına koyularak belli temennilere dayalı olarak dualar edilir. Bununla beraber dişi çıkan çocuğun yastığının altına para da konulabilir (KK19, KK20). İlk dişler düştüğünde belli temennilere bağlı olarak özel görülen yerlere gömülür. Âlim olmasını isteyen okul bahçesine, doktor olmasını isteyen hastane bahçesine, imam ya da iyi ahlaklı bir birey olmasını isteyen ise çocuğun ilk dökülen dişlerini camii bahçesine gömmektedir. Çocuğa dair ilk olan her şeyin yanında ağızda ilk defa oluşan dişine de önem verilir ve kutsanır. Bu anlamda çocuğun ağızda ilk diş çıkması da çekilen ilk dişi de önemlidir. Çocuğun ağızda çıkan ilk dişi gören kişi o çocuğu hediye almalıdır. Bu gelenek günümüzde de kısmen yaşamaktadır (KK18, KK45).

Anadolu'da yaygın olarak görülen diş hediğinin yerine bugün ilçede "diş pastası" yapılmaktadır. Bu uygulamada da aile bireyleri ve yakın akrabalar toplanarak yeme içme esasına dayalı bir çeşit kutlama yaparlar (KK18). Diş hediğinin nadir olarak devam ettiği yerlerde de bu uygulama için "ilk buğday" adlandırması yapılmıştır. *"Dişi çıkar çocuğun, hemen peşine buğdayını kaynatırız. "İlk buğdayı" deriz biz. Bunda amaç çocuğun ilk dişlerini komşulara, yakınlara müjdelemektir"* (KK50). Bu uygulamalarla ilgili olarak bir kaynak kişi de şu şekilde bilgi vermektedir: *"İlk dişi çıkan çocuğun, gelecekte nasıl biri olacağına dair tahminlerde bulunmak üzere ağızı açılır ve dişlerinin nerede çıktığına bakılır. Dişi üstte çıkmış ise çok üstün zekâlı ve akıllı olur derler. Eğer altta çıkmış ise sakın ve sessiz biri olacak derler"* (KK49).

Tıraş, tüm toplumlarda önem verilen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. *Temizlik, sağlık ve moda gibi sosyal yönleriyle dikkat çeker* (Yüksel, 2018: 87). Tıraş kadim dönemlerde dinsel bir anlam içermekte ve önemli bir ritüel olarak görülmektedir.

Bununla beraber toplumun yaşadığı veya kişisel olarak bizzat bireysel yaşanan bazı olaylar da tıraş üzerinde önemli etkiler oluşturmaktadır (Yüksel, 2018: 87). İnsan hayatının çeşitli dönemlerinde belli anlamlar yüklenen ve çeşitli inanışlarla beraber uygulanabilen tıraş uygulaması yeni doğan çocuk için de ilk defa yapılacağında önemli görülmektedir. İlçede yeni doğan çocukların ilk bir haftadan sonra tamamen tıraş edilmesi yaygındır. Bu uygulamada dinî inanç unsuru ön plana çıkmaktadır. İnanca göre çocukların saçı ilk bir haftadan sonra kesilmeli ve kesildikten sonra saç telleri tartılmalıdır. Gelen ağırlık yaygın bir inanca göre gümüş veya altınla oranlanarak sadaka şeklinde dağıtılmalıdır. Bunun para şeklinde insanlara hediye edilmesi de tercih edilebilir. Bu uygulama inanç unsuruyla doğrudan bağlantılı olarak görüldüğü için insanlar genellikle ilk tıraşları çocuğun bir haftalık olduğu dönemde yaparlar. Genel olarak kesilen saçlar alelade bir yere atılmaz ve kutsal görülür. Ebeveynlerin birçoğu hatıra olarak çocuklarının ilk saçlarını (Görsel 9) saklamaktadırlar (KK16, KK18, KK19, KK20, KK45). *"Kimi zaman bu ilk saçlar çocuğun cebine bırakılır ve orada kaybolması beklenir"* (KK50). İnanca bağlı olarak ilk bir haftada kesilmeyen saçlar çocuk bir yaşına geldiği zaman muhakkak kesilmelidir (KK45). İnanç unsuru dışında da çocuğun saçlarının tamamen kesildiğinde ya da kazıtıldığında daha gümr ve sert çıkacağına dair deneyimler de yer almaktadır (KK17, KK19).

Yeni doğanların tırnakları kesilecek derecede olmaz. Bu anlamda insanlar da tırnak kesmek için acele etmezler. Çocuğun tırnağının doğumundan ilk kırk gün geçinceye kadar kesilmemesi gerekmektedir. Tam olarak oluşmayan tırnakların kesilmesi yeni doğanın acı çekmesine sebebiyet verebilmektedir. Tırnak kesiminin temizliğe dayalı yönü kırklama ile ilişki içerisindedir. Bu uygulamaların aynı gün yapılması yaygındır (KK45). Çocuğun ilk kez tırnağının kesileceği zamanı belirleme yöntemlerinden biri de şu şekildedir: *"Çocuğun babasının cebinde para olur. Ne zaman ki çocuk babasının cebine uzanır da parayı almak isterse o zaman o çocuğun tırnak kesme zamanının geldiği anlaşılır"* (KK50).

1.3.9. Sünnet

Sünnet Arapça kökenli bir kelimedir. Kelime ilk olarak *"Hz. Peygamber'in söz, fiil ve onaylarının ortak adı, şer'i delillerin ikincisi"* anlamına gelir. (Bedir, 2010: 150). Aynı zamanda sünnet, üreme organının uç tarafında yer alan ve o bölgeyi kapatan derinin kesilmesi işlemidir. Bu uygulamaya Arapçada "hıtan" adı verilir. Anadolu'da ise "sünnet"ten başka "kestirme" tabiri de yaygındır (Örnek, 1995: 173). Oldukça yaygın olan

ve kökleri kadim dönemlere kadar uzanan bu uygulama halk arasında dinsel ve geleneksel yönüyle kuvvetli bir şekilde yaşamaktadır. Bu anlamda sünnet yeni doğanla ilgili yapılan en önemli geleneksel işlemlerden biridir. Dolayısıyla aile fertleri bu uygulamanın şiddetle gerçekleşmesini ister; aksi takdirde bu uygulama yapılmadığında toplum içerisinde çeşitli manevî yaptırımlara maruz kalınır (Örnek, 1995: 170). Hz. Peygamber'in sünnetli doğduğuna dair edilen bilgi kültürümüzde ve inanç dünyamızda sünnete karşı çok önemli bir tutum gelişmesini sağlamıştır. Bununla birlikte sünnet yalnız Müslüman ve Türk topluluklarında olan ya da İslamiyet'le birlikte öğrenilen bir uygulama değildir. Uygulamanın adlandırılışında Hz. Peygamber ile olan bağlantı vardır. (Boratav, 1984: 159).

Sünnetin kökenine dair çok çeşitli görüşler yer almaktadır. Çok farklı toplumlarda çok çeşitli amaçlar için gerçekleştirilen bu uygulama Müslüman Türk topluluklarında daha çok çocuğun İslamiyet'e ve Müslüman topluluğuna katılmasını temsil eder (Boratav, 1984: 159). Sünnet uygulaması da bu sayede kutsanır ve bir tören halini alır. Nitekim uygulamanın gerçekleştirildiği çocuk artık İslam dinine dair en önemli giriş ritüellerinden birini aşmış olur. Bu uygulamaya dönük törenler genelde dinî mahiyetli olmasına karşın eğlence temelli uygulamalar da yaşamaktadır. Bu törenlerde dualar, mevlitler okunur ve çeşitli dinî uygulamalar yapılır. Bunların yanı sıra çeşitli eğlence törenleri de düzenlenerek sünnet olan çocuğun ve yanına gelen davetlilerin güzel zaman geçirmesi ve mutlu olması temenni edilir.

Sünnet uygulamalarını iki ayrı kısımda incelemek gerekir. Bu kısımlardan ilki derinin kesildiği sürecin tamamını ilgilendirmektedir. İkinci kısım ise bu işlemin tamamlanmasıyla beraber tertip edilen törendir. İnceleme alanı olarak ayırdığımız iki kısmın da kendine has değişik adlandırmaları olmalarına karşın ortak olarak "sünnet" adı verilmektedir. Ayrımı yapılan ilk kısımdaki uygulamaya "sünnet etme, kestirme, aldırma, fazlalık atma, yarısı gitme" gibi isimler verilir. İkinci kısımdaki uygulamaya ise "sünnet düğünü, sünnet töreni, sünnet merasimi, sünnet mevlidi, sünnet yemeği" gibi isimler verilir. Bu iki uygulamanın ayrı ayrı inceleme sebebi ise günümüzde ikisinin farklı zamanlarda gerçekleştiriliyor olmasıdır. Erbaa'daki sünnet inaniş ve uygulamalarına bakıldığında büyük oranda unutulma ve değişiklik olduğu gözlemlenmiştir. Bu anlamda sünnet ile ilgili inaniş ve uygulamaların tarihsel süreç içerisindeki değişen durumunu karşılaştırma yoluyla ifade edilmesi yoluna gidilmiştir. Sünnet başlığı içerisinde

günümüzde geçerliliği azalan ve Doğu toplumlarından farklı şekillerde uygulanan kirvelik geleneği de bu başlıkta incelenmiştir. Sünnet ile ilgili inanış ve uygulamaların birçoğu gözlem yoluyla tespit edilmiştir.

1.3.9.1. Sünnet Etme

Erbaa'da sünnet uygulamaları içinde yer alan sünnet etme işlemi geçmişten günümüze kadar çeşitli değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikler modern tıbbın gelişmesiyle de orantılı olarak seyretmiştir. Eskiden çok yaygın olan fennî sünnetçilik günümüzde tamamen kaybolmuştur ve bu mesleği icra eden kimse kalmamıştır. Sünnet etme işlemi yalnızca hastanelerde doktor gözetiminde yapılmaktadır. Bu anlamda sünnetlerin yapıldığı yerler de değişikliğe uğramıştır. Fennî sünnetçilerin yaptığı ve eskiden olduğu gibi evde ya da başka bir mekânda sünnet etmeye rastlanmamaktadır. Bu durum birçok geleneksel uygulamanın da kaybolmasına yol açmıştır. Sünnet olma yaşı da doktorların tavsiyesi üzerine eskiye nazaran daha küçük olmuştur. Eski dönemlerde sünnet olma yaşının dört ve yedi arasında olması yaygınken, bugün kimi zaman yaşını doldurmamış çocuk sünnet edilebilmektedir (KK2, KK5, KK12, KK13, KK16).

Sünnet etme uygulaması eski dönemlerde sünnet töreninin yapılacağı gün ile hemen aynı ya da yakın bir günde olmaktadır. Buna göre sünnet töreninin olacağı günün sabahı çocuk sünnet ettirilir. Bir başka şekilde ise çocuk sünnet ettirilir ve aynı hafta sünnet töreni düzenlenir. Sünnetten bir hafta sonra törenin düzenlenmesi, çocuğun bir hafta içinde iyileşerek kendi sünnet töreninde eğlenebilmesi içindir. Eski geleneğe göre insanlar çocuğun ne zaman sünnet olduğunu bilmektedirler. Günümüzde ise çocuk hastanede sünnet ettirilir; ancak sünnetten çok uzun bir süre sünnet düğünü yapılır, dinî ve eğlence karakterli kimi törenler düzenlenir. Çocuğun ne zaman sünnet olduğunu kimse bilmez. Örnek olarak bir yaşında sünnet ettirilen bir çocuğun sünnet töreni beş yaşında yapılabilmektedir. Bu anlamda sünnet törenlerinin işlevleri değişmiştir. Sünnet uygulamasından çok uzun süre sonra yapılan sünnetlerdeki amaç kısmen maddî beklentiye dönük hale gelmiştir.

1.3.9.2. Sünnet Töreni

Anadolu'nun birçok bölgesinde olduğu gibi Erbaa'da sünnet törenleri düğün uygulamalarıyla çok büyük benzerlikler taşımaktadır. Tıpkı düğün aşamasında olduğu gibi sünnette de okuntu geleneği yaşamaktadır Bu noktada basılı davetiyeler dışında okuyucu kadınlar daha fazla tercih edilmektedir. Okuyucu kadınlar sünnet merasiminin nerede ve ne zaman olacağını çevredeki insanlara duyururlar. Aynı zamanda merasimin dinî ya da eğlenceli mi olacağına dair bilgileri de verirler. Benzer bir şekilde sünnet davetiyelerinde de merasimin günü, saat aralığı, -düzenlenecekse- çocuk gezdirme saati, merasimin dinî ya da eğlenceli olduğuna dair bilgiler yazmaktadır (Görsel 10). Davetiyelerde sünnet olacak çocuk ya da çocukların ismi en üstte yazar ve ismin hemen ardından genellikle "diyor ki:" şeklinde bir ifade yer alır. Bu ifadenin devamında çoğunlukla dinî içeriğe sahip çeşitli şiirler de yer alır. Bunların hemen altında çocuğun anne babasının adı, kısmen dede, amca ve büyük ağabeylerinin adı yazılır. Tarihsel bilgiler de bunların altında belirtilir. Kişilerin adres bulma konusunda zorluk yaşamamaları için bir de iletişim bilgisi bulunur.

Erbaa'da sünnet törenleri dinî, eğlenceli ve hem dinî hem eğlenceli olmak üzere üç şekilde düzenlenebilmektedir. Gözlem yöntemiyle elde ettiğimiz bilgilere göre sünnet töreni hangi şekilde düzenlenirse düzenlensin bazı uygulamalar tüm merasimlerde ortak bir şekilde yer almaktadır. Bu uygulamaların en başında yemek ikramı yer alır. Sünnet merasimine gelen insanlara yöresel kimi yemekler ikram edilir. Erkekler genellikle sünnet olan çocuğun evinin önünde, kadınlar ise bizzat evin içinde yemek yemektedirler. Törene gelen misafirler hediyelerini de beraberlerinde getirirler. Bu hediyeler duruma göre para ve altın olabilmektedir. Hediye para ise zarf içerisinde yemek yenilen bölgedeki sandığa ya da karşılayıcının uzattığı tepsiye bırakılır. Eğer altın bir hediye getirilmiş ise sünnet olan çocuğun özel olarak hazırlanmış ve süslenmiş yatağına bu uygulama için özellikle yine süslenerek hazırlanan yastığın üzerine iğne ile tutuşturulur (Görsel 11). Bu oda Anadolu'nun hemen hemen her yerinde benzer bir şekilde süslenir. Tören boyunca sünnet olan çocuk sünnet elbiselerini giyerek misafirlerle görüşür. Bu sırada üzerindeki giysiler de Erbaa'da Anadolu'ya göre herhangi bir farklılık göstermemektedir. Üç şekilde de düzenlenen sünnet merasimlerinde tercihe göre arabalarla çocuk gezdirme yapılabilmektedir (Görsel 12).

Erbaa'da düzenlenen sünnet törenlerinin ilk şekli yalnızca dinî karakterli olan törenlerdir. Bu törenlerde herhangi bir eğlence unsuru yer almaz. Genel olarak sünnet olan

çocuğun evinin önünde öğle ya da ikinci namazından çıkan cemaat ile imam gelir. Bu durumda birkaç tane imam olabilmektedir. Merasime gelen kadın ziyaretçiler evin içinde, erkek ziyaretçiler ise evin önünde bulunurlar. İmamlar bu esnada mevlit ve çeşitli duaları okurlar. Herkes bunları dinledikten sonra yemeğini yer ve hediyesini teslim eder. Eğlence esasına dayanan sünnet törenlerinde ise öğle vaktinde daha önceden anlaşılan müzisyenler gelirler. Çeşitli müziklerini icra ederlerken insanlar da yemeklerini yiyip hediyelerini bırakırlar. Yemek ikramı hava kararmaya başlayınca son bulur ve gerçek bir düğün edasıyla tüm misafirler çeşitli oyun havalarını oynarlar. Dinî ve eğlence karakterli uygulamaların her ikisinin bulunduğu sünnet törenlerinde ise gündüz yapılan faaliyetler dinî karakterli törenle aynıyken, akşam yapılan faaliyetler eğlence karakterli törenlerle aynı şekilde uygulanır.

Erbaa'da tüm bu sünnet töreni organizasyonlarının yavaş yavaş kaybolduğu gözlemlenmektedir. Yapılan tespitlere göre artık insanların tercihine göre sünnet törenleri, yalnız kadın misafirleri evde ağırlayarak Kur'an-ı Kerim okutup yemek ikram ettiği uygulamalar haline gelmiştir. Bu anlamda kişilerin erkek çocuklarının sayıları da etkili olmaktadır. Bir kaynak kişinin görüşüne göre birden fazla erkek çocuğu olan ailelerin, tüm çocuklarına ayrı ayrı sünnet töreni düzenlemeleri toplumca hoş karşılanmamaktadır. Bu anlamda iki erkek kardeşin yaş aralığı yakınsa beraber tören yapılması, yakın değil ise yalnızca birine tören yapılması daha uygun görülmektedir (KK35).

1.3.9.3. Kirvelik

Kirvelik Anadolu'da yaygın bir gelenek olarak yaşamaktadır. Bu gelenekteki temel rol oynayan kişi olan kirve, sünnet töreni yapılacak çocuğun masraflarını karşılar ve çocuğun sünnet olacağı zaman sünnetçinin hemen önünde çocuğu tutar. Kirve başka bir ailenin büyülerinden biri olur ve bu anlamda iki aile arasındaki bağlar güçlenir. (Nutku, 2002: 68). Bu gelenek Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde daha etkin ve yaygındır. Erkekler arasından seçilmektedir ve o günden sonra ailenin bir bireyi olarak sayılır. Kirveliği teklif eden kişi çocuğun babasıdır ve kendi akrabalarından, yakın arkadaşlarından birine söyler (Boratav, 1984: 162).

Erbaa'da sünnet etme işleminin hastanede gerçekleşiyor olması ilçede çok etkin bir şekilde yaşamayan kirvelik geleneğinin de büyük oranda kaybolmasına yol açmıştır. Erbaa'daki kirvelik geleneğine göre kirve sünnet masraflarının karşılanmasında rol oynar;

ancak tamamını kendisi karşılamaz. En temel görevi her yerde görülebileceği gibi sünnet olan çocuğun ellerini, bacaklarını tutarak sünnetçiye yardımcı olmaktır. Bu anlamda sünnet olan kişinin bu zorlu anında yanında olması, gerek sünnet olan çocukla, gerekse ailedeki bireylerle bir bağ kurmaktadır. Esasen kirve olan kişinin akraba ve yakınlardan olması şarttır ve aile ile aralarında bir bağ vardır; ancak sünnetten sonra bu bağ daha da kuvvetlenmektedir. Kirve eğer masrafları karşılayacaksa durumu müsait olan birilerinden seçilir. Çocuğun amcası, dayısı, uzak bir akrabası, sünnet olan çocuğun babasının yakın arkadaşları, aile dostlarından biri kirve olabilmektedir. Kirve sünnet töreninde de büyük oranda organizasyonların tertip edilmesinde rol oynar. Sünnet töreninin sağlıklı bir şekilde sonuçlanması için elinden gelen her işle ilgilenmektedir. Sünnet töreni bittikten sonra sünnet olan çocuk ömrü boyunca kirvesiyle yakın olur ve gereken her konuda destek alır.

1.3.10. Ninniler

Ninni, birçok dilde "*nana, nani, nanni, nina*" gibi şekilleriyle kullanılır. Buradan hareketle bu adlandırmanın çocuk dilinden çıktığı düşünülmektedir. Ninni, genellikle ebeveynlerin söylediği "*birtakım duygu, düşünce, inanç, umut ve hayalleri, sevinç ve acıları ihtiva eden; çoğunlukla dört dize ile söylenen ve mısra sonlarına birtakım klişe sözler edilerek ezgi ile terennüm edilen manzum sözlerdir.*" Ninniler çocuğu sallarken uyutmak üzere ya da kucakta severken söylenir. (Kaya, 2014: 619).

Erbaa'da da ninni söyleme geleneği yaygın olarak devam etmektedir. İlçede söylenen ninnilerin belli bir kalıbı yoktur ve Anadolu'da yaygınlaşan ninniler dışında söylenen tüm ninniler annelerin irticalen icra ettikleri ninnilerdir. Ninniler hakkında bilgi veren bir kaynak kişi de konuyu şu şekilde anlatmıştır: "*Çocuğu belerken ninni söylersin. Burada istediğini dersin. "Ninni yavrum ninni, uyuturum yavrum seni, büyütürüm yavrum seni, yürütürüm yavrum seni" şeklinde sözler söylersin*" (KK49). Bu anlamda konuyla ilgili daha özel ve geniş çaplı bir çalışma yapılması ihtiyacı doğmuştur. Bu bölümde ise çeşitli kaynak kişilerden dinlenen ninnilerden örnekler verilmiştir. Ninni metinleri yazıya aktarılırken yöresel ağız özellikleri korunmuş, makamları ve ölçüleri müzikal bilgiler dâhilinde tespit edilmiştir. Bir kaynak kişi Erbaa'da söylenen ninnilerin çoğunda benzer sözlerin yer alabileceğini belirtmiş ve bu sözlerden birini de icra etmiştir:

Bebeğin beşiği çamdan

Yuvarlandı düştü damdan (KK43).

Kaynak kişilerden biri ninni metnlerinin anneler tarafından irticalen meydana getirildiğini bizzat söylemektedir. Buna göre kişiler çocuklarını uyutmaya çalışırken kendi kültürel hafızalarına dayalı olarak yeni ninni metinleri meydana getirirler ve bunları ezgiyle terennüm ederler. Bu ninniler çoğu zaman çocuğun uyumasına ve tez zamanda büyüüp yürümesine dayalı temennileri içeren sözlerden oluşmaktadır. Ninniler kısmen de olsa çevredeki kişiler tarafından ezberlenir ve nesillerce bu şekilde aktarılır. Sonra ise yine anneler kendi ninnilerini icra ederler (KK38). Konuyla ilgili bilgileri veren kaynak kişi irticalen bir de ninni söylemiştir. Hicaz makamında ve 4/4 ölçüde icra ettiği ninninin metni şu şekildedir:

Nenni derim beşiğinge

Nenni yavrum nenni

Öller ölsüng keşiğinge

Nenni yavrum nenni

Böyüsüng de yörüsüng

Nenni yavrum nenni

Yörüng de yörüsüng

Nenni yavrum nenni (KK38)

Başka bir kaynak kişi ninnilerin sürekli olarak benzer ezgilerle söylenmesine rağmen metnlerinin değiştiğini ifade etmiştir. Bu durumda kişinin daha önceden icra ettiği ninniye bile hatırlaması zor olabilir. Aynı metinler meydana getirilmemiş olsa bile ninni içerisindeki temennilere dayalı sözler benzer nitelikler taşımaktadır (KK38). Bilgileri veren kaynak kişinin icra ettiği ninni uşşak makamındadır ve 4/4 ölçüdedir. Ninninin metni şu şekildedir:

Bebeğin beşiği çamdan

Yuvarlandı düştü tamdan

Bey babası gelir Şam'dan

Bağlantı:

Ninni ninni ninni ninni

Ninni ninnin ninni bebek vay

Akdaş diye beledüvüm

Hakk'dan dilek diledüvüm (KK39)

Ninnilere ait iki ayrı metnin verilmesinin en temel sebebi ezgi ile icra edilen bir tür olarak ön plana çıkan ninninin aynı yörede farklı makamlarda icra ediliyor olmasıdır. İncelenen ilk ninnide ve aynı kaynak kişinin tüm ninnilerinde hicaz makamı belirginken, diğer kaynak kişinin icra ettiği tüm ninnilerde uşşak makamı belirgindir. Bu durumda ninnilerin genelinin hicaz makamında söylendiği, hicaz makamının uykuyu getirmeye dönük bir etkisinin olduğu da düşünülmektedir. Hicaz makamı yalnız ninnilerde değil çeşitli şarkılarda da aynı etkiyi uyandırmaktadır (KK41). Böyle bir durumun yaygın olmasına karşın ninni icra eden kişilerin büyük bir çoğunluğu ninniye hangi makamda icra ettiklerinden habersizdirler. Bunun yanında gerek örneklerde verilen, gerekse tespit edilen tüm ninnilerde icra aşamasında 4/4 ölçülü ritim tercih edildiği görülmüştür. Bu durumun da kasıtlı bir şekilde gerçekleşmediği düşünülmektedir.

II. BÖLÜM

2. EVLENME İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

2.1. Evlenme Öncesi

Evlenme, ailenin ve akrabalığın kurulmasında bir ön şarttır. "*Toplumun değer yargıları*"nın belirleyici olduğu evlenme aşamasının, eş seçim sürecinden son noktasına kadar toplumdaki topluma değişiklik gösterebilen seremoniler, ritler ve uygulamalar görülür (Bekki, 2009: 31). Evlenme ile ilgili inanış ve uygulamalar da bu sebeple evlenme öncesinde etkin bir şekilde başlamaktadır. Bunlar arasında evlenme öncesi ilçedeki evlenme biçimleri, evlenme çağı ve temennisi, evlenmeye hazırlık aşamasını kapsayan kız görme, kız isteme, yüzük kesme, nişan gibi konular yer almaktadır.

2.1.1. Evlilik Biçimleri

Evlilik tüm toplumlarda farklı biçimlerde gerçekleşen bir geçiş dönemidir. Bu dönem aynı toplum içindeki insanlarda da daima aynı ya da normal bir biçimde gerçekleşmemektedir. Her toplumda olduğu gibi Anadolu toplumunda da çok farklı evlilik biçimleri çok kadim dönemlerden beri yaşamaktadır. Bu evlilik biçimlerinin çeşitliliği geleneksel toplumlarda daha da artmaktadır. Şu an en yaygın olanı doğrudan bir insanla tanışıp evlenmeyken, geçmiş dönemlerde bu uygulamaların sayısının daha az olduğu görülür. Dr. Lütfi Sezen'in belirlemelerine göre Türkiye'de 33 farklı evlenme biçimi vardır (Sezen, 2005). Bunlardan kimi yaygın kimi de nadir şekilde toplum içinde yer almaktadır. Bu evlilik biçimlerinden bazıları da iç içe girerek uygulanmaktadır. Belirlenen bu evlilik biçimleri şu şekilde sınıflandırılmıştır: Görücü usulü ile evlenme, kız kaçırma (düğünsüz evlenme), başlık parası karşılığında evlenme, oturak alma evlilik, başörtüsü kaçırma yoluyla evlilik, beşik kertme evliliği, taygeldi evlilik, kuma getirme evliliği, berder (bedel) evliliği, kepir (yaban değişimi) evliliği, ölen kardeşin karısıyla evlenme, baldızla evlilik, içgüveyi evliliği, yetim evliliği, yakın akraba evliliği, oldubitti evlilik, para karşılığı evlenme, kan parası karşılığı evlenme, oç alma karşılığı evlenme, çok eşli evlilik, anlaşmalı evlilik, hileli evlilik, rastlantı evliliği, ilân yoluyla eş seçme, tercihli evlilik, yabancı ile evlilik, farklı mezhep evliliği, metres edinme evliliği, muta evliliği, dış güveyi

evliliği, dul evliliği, tanışıp anlaşarak evlenme, televizyon evliliği (Sezen, 2005: 185-195). Bu çalışmada bu evlenme biçimlerine bir başlık daha eklemeye önerisi vardır. Bu başlık ise "internet / sosyal medya evliliği" şeklindedir. Günümüz toplumunda internetin, arkadaşlık sitelerinin ve genel olarak sosyal medyanın yaygın olarak kullanımı insanların bu yollarla tanışma evlenmelerini de sağlamaktadır. Sıralanan tüm bu evlilik biçimlerinden yalnızca Erbaa'da var olmuş ve yaşayan biçimler açıklanarak tespit edilen veriler eklenecektir.

Günümüz toplumunda insanların eğitim seviyesinin yükselmesi, beklentilerin ve isteklerin değişmesi, boşanma sayılarının artması gibi çeşitli nedenlerle insanlar artık bireysel olarak kendi kararlarıyla belirleyerek tercihlerini anlaşarak evlenme biçiminden yana kullanmaktadır. Bununla beraber toplumda geleneksel kimi âdetlerin yaygınlığını yitirmesi ve insanlardaki hızlı bireyselleşme hareketi kendi kararlarını kendilerinin vermesine yönlendirmektedir. Eğitim seviyesinin yükselmesiyle beraber eğitime ayrılan sürenin de çok olması ve bu sayede kişinin de belli bir olgunluk ve akıl seviyesine gelmesi biriyile anlaşarak evlenmesini sağlamaktadır. Gerek çalışmanın konusunu oluşturan Erbaa ilçesinde olsun gerekse Anadolu'nun tüm farklı şehirlerinde olsun, günümüzde anlaşarak evlenme oranının diğer evlenme biçimlerine göre daha fazla olduğu tahmin edilmektedir.

İlçedeki en yaygın evlenme biçimlerinden birisi görücü usulü evlenmedir. Görücü usulü evlenme toplumumuzda gelenekselliğin ağır bastığı yörelerde en yaygın evlilik biçimi olarak yaşar (Örnek, 1995: 185). Bu evlilik biçiminde evlenecek erkeğin ailesi ve yakınları kız seçerler ve erkeğe bu konudaki fikrini de sorarak iki genci tanıştıırıp evlendirirler. Bu uygulamada ailedeki bireylerin ortak görüş ve kararları önemlidir (Sezen, 2005: 186). Erbaa'da uygulanan en eski evlilik yöntemlerinden biridir. 1940'lı yıllarda da bu evlilik biçiminin yaygın olduğu bilinmektedir (Saatçigil, 1947: 33). Günümüzde de bu evlilik biçimi aktif bir şekilde uygulanmaktadır. Bu evlilik biçimine göre insanlar uygun gördükleri erkek ve kız birbirlerine anlatırlar. Kararları olumlu olursa onlara tanışmaları için belli bir süre verilir. Her şey yolunda giderse düğün yapılır. Aynı zamanda görücü usulü evlenme biçimine ait bazı kurallar kız ile erkek daha önceden tanışmışsa da uygulanır. Birine talip olunduğu zaman önce erkek tarafından aile büyükleri kız evine giderler ve kızın ailesiyle konuşurlar. Kız tarafı uygun görürse başka bir gün erkeği kız ile görüşmesi için getirirler. Erkekle kız birbirini beğenirlerse kız evine kız istemeye ve söz kesmeye gidilir (KK4).

İlçede görülen diğer bir evlenme biçimi "kız kaçırma" ya da diğer bir söyleyişle "düğünsüz evlenme"dir. Bu evliliğin oluşmasındaki temel sebep ailelerin evlilik konusundaki onayının alınmamasıdır. Bununla beraber kız tarafının maddî beklentilerinin erkek tarafı tarafından karşılanamıyor olması da bu evliliğe götüren sebepler arasındadır. Kız kaçırma biçimindeki evliliklerde genel olarak kaçırılan kızın rızası olsa da rızasız kaçırmalar da yaşanmaktadır. Bu işte erkeğin yakın arkadaşları yardım etmektedirler. Kız kaçırma işi gerçekleştiğinde bazı zamanlar nikâh şartı çiğnenerek dahi bu evliliğin gerçekleşmesi istenir. Bu işlemler sonucunda erkek tarafı ve kız tarafı genel olarak anlaşılır ve olay tatlıya bağlanır (Sezen, 2005: 187, Boratav, 1984: 169). Kız kaçırma biçiminde evlilik Türklerin kadim dönemlerinde de uygulanmıştır. Bunun örneklerine Yakut boylarında rastlanır. Bu kaçırma işlemi bugün olduğu gibi erkek ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu işlem öncesinde bugün erkeğin bir büyüğüne ya da işi bilen birine danışmasına benzer bir şekilde Yakutlarda kız kaçırmadan önce şamanın bir ayin yapması gerekirdi (İnan, 2015: 166). Erbaa'da da kaçırarak evlilik biçimi yaygındır ve günümüzde yaşamaya devam etmektedir. Bu kız kaçırma işi bazı köylerde gelenek halini de alır. Demirtaş köyü ile ilgili bilgi veren bir kaynak kişi "*Biz de evlenmeler genelde kaçırarak olur. İstediyin biri varsa gider kaçırsın*" diyerek bunun aktif bir şekilde yaşadığını belirtmiştir (KK1). Bazı köylerde ise bu uygulamanın bir gelenek şeklinde yaşamasından ziyade kız verilmediği zaman uygulandığı ve günümüzde azaldığı belirtilmiştir: "*Kız kaçırma önceden daha çoktu, şu anda nadiren oluyor. Bu âdet olarak değil de vermezse olur*" (KK15). Kız kaçırmak için çoğu zaman kızın üç kez istenilmesi yaygındır. Üç istemede de kız verilmemişse kaçırma yoluyla evlilik yapılır. Kız kaçırmadan sonra yine düğün yapılmaktadır (KK16).

İlçede yaşayan diğer bir evlilik biçimi "başlık parası karşılığında evlenme"dir. Bu evlenme biçimi kız tarafının erkek tarafından istediği bir bedelin ödenmesi esasına dayanır. Bu bedel sadece nakit para olarak değil, canlı hayvan, bahçe, altın, ev ve tarlayla da ödenebilir (Sezen, 2005: 187). "Başlık" için "kalın" tabiri de yaygındır ve bu kelime G. J. Ramstedt'in tespitlerine göre ilk defa Suci kitabesinde geçmiştir. Çin kaynaklarında ise bu geleneğin Uygurlar arasında yaşadığı anlatılmış ve törenin nasıl gerçekleştiği tasvir edilmiştir. Bu anlamda kökeninin 1500 yıl öncesine kadar dayandığı düşünülmektedir (Turan, 1992: 39). Tokat'ın genel tarihinde başlık parası uygulamalarının insanları sıkıntıya soktuğu ve devletin bu duruma müdahale ettiği görülmüştür. 1834 yılında il genelinde 800 ile 1500 kuruş olan başlık parası devletin belirlemelerine göre üç gelir durumuna ayrılmış

ve 100, 150, 200 kuruş olarak kurallaştırılmıştır (Temiz ve Peynirci, 1996: 202). Erbaa'da tarihsel olarak baktığımızda 1960'lı yıllarda başlık parası uygulamalarının önemli olduğu ve o dönemde kişinin durumuna göre 3.000 ile 10.000 lira arasında değiştiği tespit edilmiştir (Oral ve Sümer, 1968: 117). Erbaa'da 1980'li yıllarda 50.000 ile 150.000 arasında değişen başlık parası 1990'lı yıllarda 15 ile 30 milyon arasındadır (Temiz ve Peynirci, 1996: 202). Günümüze yakın zamanlarda tespit edilen bir başlık parası miktarı ise 15.000 liradır (KK47). Erbaa'da başlık parası karşılığında evlenmedeki bedel günümüzde çoğu zaman para olmamaktadır. İlçede başlık bedeli para ile ödenecekse "süt parası" olarak anılır ve annenin emzirdiği sütün hakkı olarak görülür (KK43). Süt parasını kız tarafı özellikle talep etmektedir; aksi takdirde sorulmaz ve verilmez (KK47). Günümüzde çoğu zaman başlık bedeli eşyalarla, altınla ya da ev ile ölçülmektedir. Bu durumlar evlenecek çiftler arasında da dünürler arasında da açık bir şekilde görülebilmektedir (KK2, KK16, KK18, KK19, KK20, KK28, KK29). İlçede geçmiş dönemlerde de var olan başlık parası uygulamalarına göre başlık her evlilik çeşidi içinde muhakkak zorunlu olarak yerine getirilmesi gereken bir kuraldır. Bu kuralın olmasındaki temel esas gelinin anne ve babasının alacağı hediyelerin masraflarının karşılanmasıdır. Bu anlamda damadın ailesince verilen başlık parası, gelinin ailesinin düğünle ilgili harcama ve hediyelerine ayrılmaktadır (KK38). Kimi zaman düğünler kaçırma yoluyla gerçekleşecekse kız tarafının gönlünü alabilmek adına başlık parası ödenebilir. Bu miktarı her iki taraf da belirleyebilmektedir (KK37). 1990'lı yıllarda da kız kaçırma yoluyla evlenmede başlık parasının önemli olduğu ve kimi zaman gençlerin bu parayı ödeyemeyerek hem sevdiğinden ayrıldığı hem de hapse girdiği bilinmektedir (Temiz ve Peynirci, 1996: 201).

Bir başka evlilik biçimi "oturak alma evliliği"dir. Bu evlilik biçiminde kız kendi eşyalarını alarak erkeğin evine gider ve oturur. "*Erkeğin kız tarafından kaçırılması*" şeklinde de yorumlanan bu evlilik biçimi genelde erkeğin ailesi tarafından hoş karşılanmaz (Sezen, 2005: 187-188). Erbaa'da bu evlilik biçimi "oturakalma, oturup kalma" gibi isimlerle de anılmaktadır. Bu evlilik biçimi ilçede uygulanmaya devam etmektedir. Uygulanmasındaki temel sebep kız tarafının evliliğe müsaade etmemesidir. İlçede sevdiğine kavuşmak isteyen kızlar birkaç giyecek eşyasını alarak sevdiği erkeğin evine gitmektedir. Bu uygulama çoğu zaman erkek tarafının haberi olmadan yapılsa da kimi zaman damat adayının bu durumdan haberi olabilmektedir (KK2, KK16, KK18, KK20).

Bir başka evlilik biçimi "beşik kertme evliliği"dir. Beşik kertmek, birbirini çok seven ve yakın gören iki ailenin kız ve erkek çocukları olduğunda yaptıkları uygulamalardır. Ailelerin yakınlıklarının devamlılığı temennisiyle çocuklar henüz beşikteyken birbirlerine nişanlanırlar. Bu uygulamanın sebeplerinden bir başkası ise ekonomiktir. Aralarında ekonomik bağ olan aileler de sürecin devamlılığı için bu uygulamayı gerçekleştirirler. Bu nişanın göstergesi olarak çocukların beşiklerine birer kertik yapılıır. Evlilik biçiminin adlandırılışı da buradan gelmektedir (Örnek, 1995: 186). Beşik kertme evliliği ilçede en az rastlanan evlilik biçimlerinden biridir. Nadiren de olsa uygulandığı bilinmektedir (KK1). Eski dönemlerde bu evlilik biçiminin günümüze göre daha çok tercih edildiği, günümüzde ise yok denecek kadar azaldığı tespit edilmiştir (KK15).

Erbaa'da sık olarak görülebilen ve toplum tarafından da uygun görülen bir başka evlilik biçimi "tay geldi evliliği"dir ve dul bir kadın ile erkeğin eski eşlerinden kalan çocuklarıyla beraber birleşerek aynı evde yaşamaları sonucu evlenme esasına dayanır (Tezcan, 2003: 188). Bununla birlikte bir de "dul evliliği" vardır ve bu evlenme biçiminde eşlerin çocuklarını getirmeleri söz konusu değildir (Tezcan, 2003: 193). Bu evlilik biçiminde genellikle insanların bireysel olarak tanışmasından ziyade, çevredeki insanların görücü usulü evlilikte olduğu gibi iki insanı tanıştırmayla gerçekleşir. Bu evlilik biçimi belli bir yaşı aşmış dul insanlarca daha fazla tercih edilir. Bunun sebebi ise artık eski eşlerden kalan çocukların yeni bir düzen kurarak anne babayla beraber yaşamamasıdır (KK2, KK16, KK18, KK19, KK20).

Bir diğer evlilik biçimi "kuma getirme evliliği"dir ve erkeğin ikinci eşini alması esasına dayanır (Tezcan, 2003: 188). Erbaa'da bu kuma getirme, uygulanan evlilik biçimleri arasında yer alır. Genellikle ilk kadından çocuk olmadığında tercih edilir (KK49). Bunun dışında tercih edildiği durumlar da vardır. İlçeye özel olarak farklı bir uygulanma biçimi yoktur. Kuma getirme evliliğinde ilk eşin rızasının alınması şarttır. Aksi durumda toplum içinde bazı sosyal yaptırımlar uygulanmakta ve kişi toplum tarafından ayıplanmaktadır (KK38, KK49).

İlçede yaşayan diğer bir evlilik biçimi "içgüveyi evliliği"dir ve genellikle erkek çocuğu olmayan kız tarafının ailesi tarafından istenir. Bu ailelerin genel olarak maddî durumları iyidir ve kızlarını evden çıkarmayarak damatlarını "içgüveyi" olarak evlerine alırlar (Tezcan, 2003: 190). Erbaa'da bu evlilik biçiminin çok yaygın olmadığı

bilinmektedir. Uygulanan yerlerde de ilk kız çocuğunun evlenmesinde gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Erkeğin ailesinin rızası da bu konuda önemlidir; çünkü insanlar tarafından kimi zaman bu evlenme biçimi kakınç olarak görülmektedir (KK12). İçgüveyi evliliği ilçede diğer evlenme biçimlerinin içinde yer almaktadır. Ayrı bir evlilik biçimi olarak görülmez; çünkü kendine özel uygulamaları yoktur. Örnek olarak görücü usulü biçiminde evlenen bir çift içgüveyi olarak evlilik hayatını sürdürebilmektedir (KK2, KK16, KK18, KK19, KK20, KK28, KK29). İçgüveysi evliliklerinin tercih edilme sebeplerinden biri de kızın anne babasının bakıma muhtaç olması gibi zorunlu durumlarla karşılaşılmasıdır. Bu anlamda düşünüldüğünde içgüveysi olmayan bir evlilik yıllar sonra içgüveysine dönebilmektedir (KK16).

Başka bir evlilik biçimi "yakın akraba evliliği"dir. Erbaa'da özellikle kasaba ve köylerde yakın akraba evlilikleri yaygın bir şekilde uygulanmaktadır. Bu evlilik biçiminin çeşitli tercih nedenleri bulunmaktadır. Bunların en başında gelen neden, iki ailenin de birbirini yakinen tanınmasıdır. Dolayısıyla evlenecek olan kişiler de birbirlerini genellikle çocuk yaştan itibaren tanırlar. İnsanlar arasında oluşan güven ortamı bu evliliğin gerçekleşmesini sağlamaktadır (KK2, KK15, KK16). Aynı zamanda yakın akrabalar arasındaki mirasa dâhil olarak görülen kimi taşınır ve taşınmaz malların başka ailenin bireyleri ile paylaşılmaması için akraba evlilikleri tercih edilebilmektedir (KK15).

Başka bir evlilik biçimi "televizyon evliliği"dir. Televizyon kanallarında reyting amaçlı olarak düzenlenen belirli programlarda tanışan kişilerin evlenme biçimidir (Tezcan, 2003: 193). Erbaa'da da bu programlara katılarak evlenmek isteyen, evlenebilen kişiler olmuş ve ilçede bilinir hale gelmiştir (KK2, KK16, KK18, KK19, KK20). Günümüzde bu programların yasaklanması artık bu yolla bir evliliğin mümkün olmadığını göstermektedir. Yapılan tasnife bu çalışmada bir öneri sunulmaktadır. Bu öneri ise "televizyon evliliği" başlığının yerini alabilmekte ya da daha ayrı bir başlık olarak değerlendirilebilmektedir. Bu evlenme biçimi yukarıda da açıklanan "internet / sosyal medya evliliği"dir. İlçede de insanların internet ve çeşitli sosyal medya araçlarıyla tanışarak evlenmesi yaygın hale gelmiştir.

2.1.2. Evlilik Çağı ve Evlilik Temennisi

Evlilik çağının ya da yaşının geldiğini anlamak için temel ölçüt ergenlik çağına girmiş olmaktır. Toplumumuzun geleneksel kesimlerinde ergenlik çağına girmek evliliğin

önemli ön şartlarından biri olarak görülür. Bunun temel sebebi ise ergenlik çağına giren erkek ya da kadının fizyolojik ve biyolojik olarak evliliğe hazır konuma geldiğinin düşünülmesidir. Evlilik çağında olduğu düşünülen kişilerin anne-baba olma yolunda herhangi bir engel taşımadığının da bilinmesi gerekir (Örnek, 1995: 189). Evlenme çağına gelen kızın ergin yaşa girmesi, ev işlerine katkıda bulunması, içinde bulunduğu toplumda ve ortamda genç kızlığın gerektirdiği şekilde davranışlar sergilemesi ve karşı cinsine karşı ilgi duymaya başlaması onun evlilik çağına geldiğini gösterir. Erkeklerde de toplumda gereken role bürünmesi, evinin ekonomisine katkı sağlamaya başlaması ya da bu seviyeye gelmesi, askerlik görevini ifa etmiş olması ve iş sahibi olması aranan temel ölçütlerdendir (Örnek, 1995: 190). Evlilik çağı için Anadolu'nun geneli için tespit edilen bu ölçütler Erbaa ilçesinde de bugün geçerliliğini korumaktadır. Bununla birlikte evlilik çağının biraz daha büyük yaşlara doğru gittiği tespit edilmiştir. Bu anlamda eğitim seviyesinin yükselmesi en temel sebep olarak görülmektedir. Aynı zamanda, evliliğin günümüz şartlarında ekonomik olarak da belirli bir düzey gerektirmesi evlilik çağının gecikmesinde rol oynamaktadır (KK2, KK15, KK16, KK18, KK19, KK20, KK28, KK29).

Günümüz toplumunda evlenmeye karar veren ya da evlilik çağına gelen erkek ya da kadın bu temennilerini ailelerine rahat bir şekilde söyleyebilmektedirler. Bu her iki cinsiyetteki insan için de geçerlidir; ancak genel olarak ilk başta anneye söylenmesi yaygındır. Çocuğunun evlilik temennisini sözlü olarak öğrenen anne durumu babaya açıklar ve insanlar bir şekilde neler yapılması gerekiyorsa hazırlıklara başlarlar. Günümüzden biraz daha önceki dönemlere gittiğimizde ise bu işler bu kadar kolay olmamaktadır. Evlilik çağına geldiğini ya da evlenmek istediğini ailesine belirtmek isteyen erkek ya da kadın bunu direkt sözel olarak ifade edememektedir. Annesine ya da babasına "Ben evlenmek istiyorum" ya da "Beni evlendirin, evlilik çağım geldi" şeklindeki sözleri söyleyen gelin ya da damat adayları toplum içinde ayıplanmaktadır. Bu durum başta aile daha sonra ise toplumda çok uygun görülmediğinden insanlar arasında çeşitli âdetler yayılmaya başlamıştır. Bu âdetlere dayalı kimi uygulamalar, kişinin evlilik temennisini sözel olarak belirtmeden çeşitli pratiklerle aileye bildirmesine dayalıdır. Erbaa'da da geçmişte daha çok uygulanan, günümüzde ise geleneksel mahallelerde ve köylerde az da olsa yaşayan evlilik temennisine dayalı çeşitli âdetler tespit edilmiştir. Bu âdetlere dayalı tüm uygulamalar toplumsal bellekte yer edindiği için aile bireyleri tarafından dikkatle izlenir, değerlendirilir ve anlaşılır.

Evlilik temennisine bağı âdetler arasında çivi, iğne ve baba ayakkabısının kullanıldığı çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Evlilik temennisini ailesine belirtmek isteyen gençler -özellikle erkekler- babalarının ayakkabılarına çivi çakmaktadırlar (Görsel 13). Çivi çakılan ayakkabı bu şekilde tavana asılmaktadır. Çivi çakılan ya da kısmen çakılmayan baba ayakkabıları evin eşiğinin hemen önünde ters şekilde de bırakılabilmektedir (KK28, KK29). Kimi zaman da ayakkabının içinden yere doğru çakılan çivi ayakkabıyı yere sabitlemektedir. Baba da evden çıkacağı zaman ayakkabısını giyerken ayakkabının yerinde sabitlendiğini fark ederek durumu anlar. Bununla birlikte babanın ayakkabısının topuk bölgesine iğne koymak da (Görsel 14) evlenme isteğinin bir belirtisidir (KK14). Evlenmek istediğini belli etmeye çalışan genç erkekler babalarının gözleri önünde bir tahtaya ya da duvara çivi çakarlar (KK13).

Evlilik temennisini belirtmeye dönük uygulamalar arasında yiyeceklerle ilgili çeşitli pratikler de yer almaktadır. Bunlardan en çok bilineni ve yaygın bir şekilde uygulananı babanın yanında yemek yerken pilava kaşık batırmaktır. Bu uygulama yapılırken babanın görmesine özellikle dikkat edilir ve her zamanki pilav kaşıklamaktan daha şiddetli bir şekilde uygulanır. Bu durumun fark edilmesi için özel çaba harcanır (KK14, KK28, KK29). Pilava kaşık batırma yoluyla evlenme isteğini belli etme Trabzon Akçaabat'ta (Kolot, 2017: 73), Osmaniye Düziçi'nde (Bülbül, 2006: 47), Kilis'te (Sabuncuoğlu, 2013: 41), Gaziantep İslahiye'de (Seçinti, 2014: 47) yaşayan âdetler arasındadır.

Yiyeceklerle ilgili evlilik temennisi âdetleri arasında soğan cücüğü de önemli bir yerdedir. Nitekim herkesin göz önünde göstere göstere soğanın cücüğünü yiyen kişinin artık evlenmek istediği ya da evlilik çağının geldiği düşünülür. Konuyla ilgili bir kaynak kişinin hatıraları şu şekildedir: *"Soğanın cücüğünü yiyen erkeğin evlenmek istediği düşünülür, aile bireyleri bunu anlayarak konuşurlar. Ben 21 yaşında soğanın cücüğünü yediğimde halam görmüş ve anneme benim evlenme yaşımın geldiğini söylemişti"* (KK16).

Evlilik temennisini ailesine bildirmek isteyen gençlerin kendi bedenleriyle ilgili de çeşitli pratikleri uyguladığı tespit edilmiştir. Bunlar arasında en bilineni, bu temenniye dayalı olarak bir süre bıyık bırakmak ve sürekli olarak babanın yanında bıyıkla oynamaktır. Kişinin kendi bedeniyle ilgili olan diğer bir uygulama ise kulakla oynamaktır. Evlilik temennisi taşıyan erkek babasının yanında sürekli olarak göstere göstere kulağıyla oynar (KK18, KK19).

Evlilik temennisiyle ilgili âdetleri daha çok erkekler uygulamaktadır. Kızların bu âdetlerden bazılarını uygulaması toplum içinde uygun görülmemektedir; ancak yine de sadece kızları ilgilendiren çeşitli evlilik temennisi pratikleri vardır. Bunlardan en yaygın olanı kızın çeyiz hazırlıklarını hızlandırmasıdır. Normaldeki çeyiz hazırlama hızından fark edilecek bir şekilde hız artıran kızın evlilik zamanının geldiği ve evlenmek istediği düşünülür (KK16). Bunun yanında genç kızları ilgilendiren bir başka uygulama ise annesiyle beraber çok sık gezmeye başlamaktır. Evlilik temennisi taşıyan genç kızlar annesinin tüm akraba ve komşu gezmelerine katılmaya gayret gösterir. Özellikle düğün ortamlarında kendisini göstermek ve fark edilmek için çabalar (KK19).

2.1.3. Gelin/Güvey Seçimi ve Kız Görme

Erbaa'da gelin ve güveyin seçiminde kişilerin bireysel kararları etkili olmaktadır. Geleneksel kimi mahalle, kasaba ve köylerde bu durum nadiren geçerli olmasa da toplumun geneline bakıldığında evlenecek olan çiftlerin kendi hür iradeleriyle birbirlerini seçtiği tespit edilmiştir. Görücü usulü evlenmelerde bile kişilerin birbirlerine tanınmaları, telefon ve sosyal medya aracılığıyla görüşerek fikir alışverişinde bulunmaları için belirli bir süre tanınmaktadır. Gelin güvey seçimi her ne kadar kişilerin şahsi görüş ve kararlarına bağlı kılınsa da ailelerin rızalarının alınması gereklidir. Bu rıza almama durumunda gelin için "oturak alma evliliği", güvey için için ise "kaçırarak evlenme" biçimleri uygulamaya konulmaktadır.

Her ne şekilde gelin güvey seçimleri yapılırsa yapılsın erkek tarafı muhakkak hem ailelerin tanışması için hem de gelin olacak kızın daha önceden belirli ölçütlere göre tanınması için "kız görme" adı verilen uygulama gerçekleştirir. Bu uygulamanın 2000'li yıllardan önceki şekline göre Erbaa'da kız görmeye iki kadın ve bir erkeğin gitmesi gerektiği tespit edilmiştir (Temiz ve Peynirci, 1996: 201). Günümüzde kız istemeden önce bir kez hediyeless bir şekilde kız tarafının ailesine gidilir. Kız görme ziyaretinde kızın aile bireyleriyle güncel konulardan sohbet edilir ve evlilikle ilgili çok fazla konu açılmaz. Bu ziyaretin hemen sonrasında erkek tarafı evine döner ve bir istişarede bulunurlar. Bu istişare sonucunda ağzı aranan kız tarafının tavırlarının olumlu olduğu yönündeki fikirler ağırlıktaysa "kız isteme" merasimi için farklı bir günde gidilir (KK16, KK28, KK29, KK38, KK39). Bu anlamda kız görme her iki tarafın kararını da olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu uygulama Erbaa'da Cumhuriyet'in ilk yıllarında da etkin bir

şekilde devam etmiştir. Buna göre gelin adayının misafirleri kapıda karşılaması ve kahve içilene kadar onlarla beraber beklemesi âdetten sayılır. Kahve içilen süre boyunca gelin adayıyla ilgili çeşitli gözlemler yapılır (Saatçigil, 1947: 33).

Kız görme uygulamasında genellikle erkeğin annesi, teyzesi ve halaları bulunur. Bu durumda geleneksel kimi çevrelerde gelin adayının ayağına çorap giymemesi beklenir. Bundaki temel sebep erkek tarafından gelen kadın misafirlerin, gelin adayının topuk kısmına önem vermeleridir. Topuk kısmı incelenen gelinin kendisine bakım yapıp yapmadığı hakkında fikir edinilir. Gelin adayının topuklarının yanında tırnaklarına da dikkatle bakılır. Tırnağı uzun ve bakımsız olan gelin adayı hakkında olumsuz fikirler oluşur. Gelin adayı fiziki açıdan incelendikten sonra misafirlerce kendisinden içecek bir şeyler istenir. Bu içecekler su, çay ya da kahve olabilmektedir. Gelin adayı odadan çıktıktan sonra erkek tarafından gelen kadın misafirlere biri eline bir mendil ya da peçete alır. Daha sonra odadaki halının altını kaldırarak mendili ya da peçeteyi yere sürer (Görsel 15). Mendilin durumuna göre gelin adayının ev işlerinde ne kadar temiz olup olmadığı anlaşılabilir (KK16). Gelin adayının misafirlere ikram ettiği çay ya da kahve de kendisi hakkında fikir sahibi olmaya yeterlidir. Öncelikle çayın ve kahvenin tadına bakılır. Bunları güzel yapabilen kişinin maharetli olduğu düşünülür. Bununla beraber nasıl servis ettiği ve ne çeşit malzemeler kullandığı da önemsenir. Tüm çıkarımlar olumlu olduğu takdirde ailelerin uyumuna bakılır ve buna göre olumlu ya da olumsuz karar verilir (KK38, KK39).

2.1.4. Kız İsteme / Söz Kesme

Bireysel olarak birbirlerini tanıyan gelin ve damat adayının yanında iki tarafın da ailelerin çeşitli tanışma ve kız görme aşamalarını tamamlamasının ardından kendi aralarında görüş birliğini sağlamaları gerekmektedir. Görüşler alınıp yorumlar olumlu yönde olduğunda artık "kız isteme" yani diğer adıyla "dünürçülük" aşamasına geçilir. Dünürçülük aşamasından sonra ise aile arasında söz kesme uygulaması gerçekleştirilir. Kız isteme aşamasında net olarak konuşulmayan başlık ve diğer hediyelerle ilgili hususlar söz kesme günü iki aile arasında görüşülmektedir (Örnek, 1995: 191).

Erbaa'da Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki kız isteme merasimlerini anlatan dönemin kaymakamı ve belediye başkanı Enver Saatçigil, kız görme uygulamasındaki gibi kızın bu sefer misafirlere görünmediğini belirtmiştir. Aynı zamanda o dönemlerde kız, günümüzden farklı olarak annesinden istenmektedir (Saatçigil, 1947: 33). Erbaa'da kız isteme

törenlerinin 1960'lı yıllardaki durumuna bakıldığı zaman kızın hemen verilmediği, isteme ziyaretlerinin birkaç defa yapıldığı görülmektedir. Buna göre ziyaretler sırasında kız tarafının tatlı ve börek ikram ettiği görüldüğünde artık razı geldikleri anlaşılır. Bundan hemen sonra söz kesme yapılır (Oral ve Sümer, 1968: 117). Halis Cinlioğlu da Erbaa'daki kız isteme törenlerinin 1976 yılındaki durumunu ilçeye bağlı Ziğdi (bugünkü adıyla Karayaka) kasabasından hareketle anlatmıştır. Buna göre bugün "dünür gitme" olarak adlandırılan töreni "*düğür*" olarak tarif etmiştir. Düğür adı verilen törende erkek tarafı kız tarafına istemek üzere teklifte bulunur; ancak ilk iki gidişte kesin bir cevap alınmaz. Üçüncü gidişte artık kesin cevap verilir (Cinlioğlu, 1976: 11). Kız isteme törenlerinin 1990'lı yıllardaki şeklinde de ilk birkaç istemede kız verilmediği, verildiği gün de tatlı ve börek ikramı yapıldığı tespit edilmiştir (Temiz ve Peynirci, 1996: 201). Uygulamanın "dünür gitme, düğür gitme, düğür gitme" şeklinde adlandırılışı günümüzde de kimi köylerde devam etmektedir (KK37). İlçede kız isteme töreninin bir diğer adı "baş göz etme"dir (KK16).

Erbaa'daki kız isteme geleneklerinde bugün çok yaygın olan çiçek ve çikolata götürme âdeti eski dönemlerde yer almamaktadır. Bu ziyarette "bohça" adı verilen hediyeler götürülür. Bohça malzemeleri bir sandık içerisinde kız tarafına götürülür. Bu sandığın içinde oyalı yazmalar, "peşkil" adı verilen etrafı dantel işlemeli havlular, gelin adayının erkek kardeşlerine ve babasına gömlekler, kız kardeşlerine ise terlikler götürülür (KK28, KK29). Bugün günümüz kız isteme merasimlerinde hediye seçiminde daha çok çiçek ve çikolata seçilir (Görsel 16). Bunlara ek olarak aynalı ya da aynasız tepsi de eklenebilmektedir. Bu hediyelerinin ne şekilde olacağı da gelin adayı tarafından damat adayına bildirilir. Çiçeklerin hangi cinsten ve kaç adet olacağı söylenir ve ona göre tercih yapılır. "Kırk bir kere maşallah" anlamında kırk bir adet gülün demet şeklinde hazırlanması yaygındır. Kız isteme merasimlerinde kimi zaman yüzük takılacağı daha önceden aileler arasında bilinir ve buna göre de hazırlıklar yapıp hediyeler alınır (KK16, KK18, KK19).

Kız istenip söz kesileceği gün kızın aile büyükleri ve akrabaları kızın evinde toplanırlar. O gün gelecek misafirler için kimi köylerde börek açılır ve bu böreğe "söz böreği" adı verilir. Bu anlamda düşünüldüğünde özel bir yiyecektir. Akşam vaktinde erkeğin akrabaları ve aile büyükleri de toplanıp kız tarafına söz kesmeye giderler. Söz kesme merasiminde yüzüğün, nişanın, düğünün ne zaman yapılacağı, oğlan tarafının kıza kaç bilezik takacağı gibi konular da en başta konuşulur. Sonra kız bir tane yakın

arkadaşıyla birlikte sırayla dolaşarak gelen misafirlerin ve kendi aile büyüklerinin elini öper. Bu uygulamadan belli bir süre sonra yüzük takma merasimi gerçekleştirilecektir (KK4).

İlçede eskiden bu törenlere damat adayının katılması çok yaygın değilken bugün yaygın hale gelmiştir. Kız isteme ve söz kesme uygulamalarında damat da bulunur; ancak kız isteme sözlerinin edildiği anda damat adayı farklı bir odada tutulur. Damat adayının tüm misafirlerle bir arada bulunması tuzlu kahveyi içeceği zaman gerçekleşir (Görsel 17). Damat adayı bu kahveyi yarıda bırakmadan sonuna kadar içmesi beklenir ve bu işlem önemli bir eğlence töreni edasıyla gerçekleştirilir (KK4, KK16). Damat adayı ortaya çıktığı zaman çevredeki insanlar damadın çakmağına bakmak isterler. Damadın çakmağının alt kısmında izler varsa bu çakmağın şişe açmada kullanıldığı, dolayısıyla da kişinin içki içtiği düşünülür. Uygun görülmez ise konuyla ilgili olarak iki aile arasında görüşülür (KK2).

Erbaa'da eski dönemde kız isteme töreninden sonra bir de "şerbet içme" günü düzenlenmektedir. Bugün çok yaygın olmayan ve genellikle eski dönemi yaşayan insanlarca düğün için kullanılan "şerbet içme" geleneği o dönemlerde yaygın olarak uygulanmıştır. Buna göre şerbet içme kızın evi başka köydeyse kız tarafında, aynı köydeyse erkek tarafında düzenlenir. Şerbet içme kız evinde uygulanacaksa bir gün öncesinden "*koyun, yağ, odun, sebze, pirinç ve şeker gibi*" çeşitli gıda maddeleri götürülür. Yeme içme ve sohbet etmeye dayalı bu törende bir de hoca bulunması gerekir. Hocanın sağ tarafında damat adayını, sol yanında ise gelin adayını vekâleten birileri oturur. Hoca bu kişilere münasip görülen kız verme işleminin uygun olup olmadığını sorar ve onay aldıktan sonra çeşitli dualar okur. Ardından şerbetler ikram edilerek içilir ve ikramı yapan kişilere de bahşiş verilir (Cinlioğlu, 1976b: 12).

2.1.5. Yüzük Töreni / Küçük Nişan

Erbaa'da yüzük törenleri genellikle iki tarafın aileleri ve yakın çevresi arasında gerçekleşir. Bu sebepten bu törenlere "küçük nişan" adı verilir. Küçük nişanlara insanların davet edilmesi yaygın değildir. Aslında yüzük ve nişan arasındaki en temel fark da geniş çevrelerin davet edilip edilmemesidir. Buna ek olarak altın takacak misafirler eğer büyük nişan yapılacaksa altınlarını ona saklayarak küçük nişanda para takarlar. Bu sebeptendir ki okuyucu bir kişiyi yüzük merasimine davet ederse, davet edilen kişi okuyucuya "Bu büyük nişan mı; yoksa küçük nişan mı?" diye sorar. Aynı zamanda küçük nişan ile nişanın

ayrımının yapılmasında söz kesmede kararlaştırılan takıların takılıp takılmayacağı önemlidir. Takıların tamamının takılmayacağı küçük bir tören düzenleniyorsa buna "yüzük takma" ya da "küçük nişan" adı verilir (Görsel 18). Kararlaştırılan ve iki aile arasında uzlaşılan tüm takıların takılacağı törene ise direkt "nişan" adı verilir (Temiz ve Peynirci, 1996: 202). Aile arasında yapılan nişanlar için "küçük nişan" adlandırması Batı Trakya Türkleri arasında (Moumin, 2009: 61), Trabzon Akçaabat'ta (Kolot, 2017: 103), İzmir Menemen'de (Akalin, 2019: 43), Samsun Çarşamba'da (Yıldırım, 2019: 206) ve Anadolu'nun birçok yöresinde kullanılmaktadır. Daha çok nişan için yaygın bir adlandırma olan "şerbet içme" yüzük törenleri için de kullanılmıştır (KK4).

İlçede yüzük törenlerinin genel masraflarını kız tarafı karşılar. Yüzük merasimi "küçük nişan" şeklinde tertip ediliyorsa kız tarafının evinin içinde ya da evinin önünde küçük bir organizasyonla tamamlanır. Yüzük merasimi "büyük nişan" şeklinde tertip edileceği zaman ise daha büyük bir organizasyon yapılıp yine kız evine yakın geniş bir alanda ya da en küçük düğün salonlarında, kır bahçelerinde düzenlenir. Bu uygulamada insanların eğlenmesi esastır. Bunun için ince çalgı ekipleri ya da orkestra ekipleri organize edilmektedir. Ailelerin mutlu bir evlilik hayatı yaşayan bir büyüğü çiftlerin yüzüklerini takar ve insanlar da getirdikleri küçük çaptaki hediyeleri verir. Bu törenlerde tercihe göre misafirlere ikramlar yapılmaktadır.

Kaynak kişinin yüzük törenleriyle ilgili vermiş olduğu özet bilgiler şu şekildedir: *Nişanda olduğu gibi yüzükte de "şerbet içme" geleneği vardır ve bu yüzden "şerbet içme" adı da verilir. Yüzük takma olacağı zaman köyden bir kadın kapı kapı gezerek komşuları yüzük takmaya davet eder. Bu kadınlara "okuyucu" denir. Sonra bütün komşular oğlan evinde toplanır ve kız evine ya da yüzüğün takılacağı bir salona, açık alana gidilir. Eğlence düzenlenir, oyunlar oynanır sonra oğlan ile kız ortaya çıkar ve yüzükleri takılır. Aradan belli bir zaman geçtikten sonra nişan töreni yapılır" (KK4).*

2.1.6. Nişan Töreni

Evlilik öncesi âdetler içinde yer alan nişan, söz kesiminden hemen sonraki aşamayı ifade etmektedir (Görsel 19). Kız tarafının düğünü olarak görülen ve çoğu zaman masrafları kız tarafının ailesince karşılanan nişan, kimi yörelerde kız isteme ve söz kesme törenleriyle beraber gerçekleştirilmektedir. Görücü usulü evlenme biçimiyle evlenecek olan insanların birbirlerini tanımaları için bir aşama olarak görülen nişan törenleri

günümüzde ailelerin tercihine dayalı olarak gerçekleştirilebilmektedir (Artun, 2014: 385). Nişan törenlerinde daha önceden belirlenmiş özel kıyafetler giyilir. Kişiler tarafından hazır edilen yüzüklerin bir aile büyüğü tarafından takılması esastır. Yüzükler takılırken toplumca bilinen kalıplaşmış çeşitli söz ve temenniler de söylenir. Bu törenlerde çeşitli eğlenceler düzenlenir ve ikramlar yapılır. Anadolu'da nişanlılık süresi için belirlenmiş herhangi zamanlama yoktur. Bu aşama çiftlerin anlaşmalarına bağlı olarak gelişir (Örnek, 1995: 193-194). Türk kültürünün tarihsel süreci içinde de nişan törenlerine rastlanmaktadır. Evliliğin "büyük toy" olarak yer aldığı Dede Korkut Kitabı'nda nişan da "küçük toy" olarak yer bulmuştur. Nişan törenleri Türk dünyasında da Gagavuzlarda, Bulgar Yörüklerinde, Yakut Türklerinde, Tuvalarda evlilik öncesi önemli âdetler arasında yer almaktadır (Yeşil, 2014: 175-178). Türk destanlarında da iki kez yapılan düğün törenlerinin ilki, günümüz nişan törenleri ile denk olarak görülebilmektedir (Bekki, 2009: 168).

Nişan törenlerine Erbaa'da "şerbet içme" adı verilmektedir. Bu adlandırma tarihsel süreçte daha yaygın kullanılmış, günümüzde özellikle şehir merkezinde geçerliliğini yitirmiştir. Kimi köylerde bu adlandırmaya rastlanabilmektedir. Günümüzde bu adlandırmanın tercih edilmemesinin sebebi, bu adlandırmanın meydana gelmesini sağlayan geleneğin de kaybolmuş olmasıdır. Geleneğe göre nişana gelen tüm misafirlere için özel olarak hazırlanmış şerbetler bulunur. İnsanların iyi sohbet etmeleri ve nişanın da hayırlı bir şekilde sonuçlanması için şerbetler ikram edilir. 1960'lı yıllarda şerbet ikramı nişan yüzüğünün takılmasıyla beraber yapılır ve bir tören edasıyla içilip dualar edilir (Oral ve Sümer, 1968: 118). 2000'li yıllara kadar yaşamış olan bu gelenek zamanla törensel karakterini yitirmiş ve yalnız ikram yönüyle kalmıştır (Temiz ve Peynirci, 1996: 202). Günümüzde ise nişanlarda şerbet ikramı yapılmamaktadır. Misafirlere nişan pastasıyla beraber meyve suyu ya da gazlı içecekler ikram edilir. Bununla beraber bir gelenek daha unutulmuş ve kaybolmuştur. Bir kaynak kişinin konuyla ilgili bilgilendirmesi şu şekildedir: *"Çok eskiden yüzük takma, nişan gibi törenlere şerbet ismi verilirmiş. Yaşlı kişilerden de çokça duyduğum bir sözdür "yüzük takması, nişanı var" değil de "şerbeti varmış" derler. Aslında pek anlam veremezdim böyle denilmesine; ama bunun sebebi şöyleymiş: Önceden oğlan tarafı kız tarafına yüzük takmaya giderken büyük bir kaba şerbet yaparmış ve oğlan tarafından bir kadın orada bulunan misafirlere bu şerbetten ikram edermiş. Yanında da yazma dağıtılmış. Günümüzde ise böyle şerbet ikram etme geleneği yoktur"* (KK4).

Tarihsel süreçte Erbaa'daki nişan merasimlerine baktığımızda kaynaklar bizi 1940'lı yıllara kadar götürebilmektedir. Bu yıllarda ilçedeki nişanların genellikle cuma günü az da olsa pazar günü tertip edildiği bilinmektedir (Saatçigil, 1947: 33). Yıllar geçtikçe nişan günleri köy ve kasaba (bugünkü ilçe) ayırımına gitmiş ve 1960'lı yıllardan nişan törenleri köylerde cuma, Erbaa merkezinde ise pazar günleri yapılmaya başlanmıştır (Oral ve Sümer, 1968: 118). Bu uygulama 2000'li yıllara kadar bu şekilde ayrılarak devam ettirilmiştir (Temiz ve Peynirci, 1996: 202). Bugün günümüz Erbaa'sında ise nişan günleri için eskiden nadiren seçilen pazar günleri ilk tercih olarak yer alabilmektedir. Hemen hemen her gün yapılabilen nişan günleri için öncelikle cumartesi ve pazar günleri uygun görülmektedir.

Erbaa'da 1960'lı yıllarda nişan merasimleri sinema salonlarında, köylerde ise kız evi önünde yapılmaktadır (Oral ve Sümer, 1968: 118). Günümüze yakın bir zamana kadar da Erbaa'da "Erses Sineması" salonunda nişan merasimleri yaygın olarak yapılmıştır. Daha sonra bu sinema da düğün salonuna dönüştürülmüş ve ilçede çok sayıda düğün salonu açılmıştır. Günümüzde nişanlar düğün salonlarında yapılmakta ve çok nadiren de olsa köylerde kapı önlerinde tertip edilebilmektedir.

İlçede Cumhuriyet'in ilk yıllarında özellikle kadınlardan seçilen "okuyucu" adı verilen kişiler insanları nişanlara ve düğünlere davet etmekteydiler (Saatçigil, 1947: 34). 1990'lı yıllara baktığımızda da nişan için okuyucuların görevli olduğu ve bu kişilerin gittikleri evlere şeker, çörek ve sabun götürdüğü bilinmektedir (Temiz ve Peynirci, 1996: 202). Nişanlar için bu okuyucu geleneği çok yakın döneme kadar devam etmiştir. Bugün ise nişan için ayrı davetiye düzenlenmekte ya da düğün ve nişan birbirlerine yakın zamanlarda tertip edileceklerse, düğün davetiyesine nişanla ilgili bilgiler de eklenmektedir (Görsel 20). Eskiden olduğu gibi davet edilirken ikram yapma geleneği kimi köylerde devam etse de genel olarak bakıldığında kaybolmuş gelenekler arasındadır.

Önceki dönemlerde nişanlara para ve altın dışında havlu, kumaş, gömlek, mendil ve çamaşır gibi hediyeler de götürülebilmekteydi. Hediyelerin tamamına "töre" adı verilmekteydi. Bu hediyeler de kişinin maddî durumuna ya da nişanlanacak çiftlere yakınlığına göre değişebilmekteydi (Saatçigil, 1947: 34). Para ve altın dışındaki hediyeler günümüzde de yakın zaman kadar devam ediyordu; ancak yaklaşık son 5-6 yıldır bunlara çok fazla rastlanmamaktadır. İnsanlar nişanlarda hediye olarak yalnız para ve altın götürmektedirler. Aynı şekilde bugün de götürülen hediyelerin tamamına "töre" adı

verilmektedir. Geçmiş yıllarda getirilen töreler getiren kişinin ismi ve miktarıyla beraber insanlara duyurulmak üzere bir kişi tarafından yüksek sesle ilân edilmekteydi. Bu uygulama Erbaa tarihindeki nişan gelenekleri içinde yaygın olarak önemli görülmüştür (Oral ve Sümer, 1968: 118, Temiz ve Peynirci, 1996: 202). Günümüzde yakın zamana kadar devam eden bu gelenek artık insanlar tarafından devam ettirilmemektedir. Önceden âdet olarak benimsenen bu uygulama günümüzde uygun görülmemektedir. Nadiren de olsa devam ettiren ailelere rastlanmaktadır.

Eski Erbaa nişanlarında, nişan bittikten yaklaşık on gün sonra oğlan evi kız evine tatlı göndermektedir. Bunun üzerine aradan geçen birkaç gün sonra da aynı şekilde kız evi oğlan evine tatlı gönderir. Bu tatlılar belli davetlilere ikram edilir. Davetlilerin ikram edildiği yeni tören ise nişan dönemi içinde bulunan "göre günü"dür. Göre günlerinde oğlan evinde toplanan misafirler birlikte kız evine giderler ve hediyeler götürürler. Bu törende gelin adayının görücüye çıktığında üzerine para serpilmesi ve onunda misafirlerin elini öpmesi gerekir. Bu törende de kızın açılan bohçasına çeşitli hediyeler (töreler) koyulur ve eğlence yapılır (Saatçigil, 1946: 31-32).

Tarihsel süreçteki bazı gelenekler günümüzde yaşasa da çok büyük değişme ya da kaybolma gözlemlenmektedir. Bugün günümüzde nişan merasimi, eğer yüzük merasimine geniş çevreler çağırılmamış yani aile arasında yapılmışsa tertip edilir. Küçük nişanla asıl olan büyük nişanı beraber yapmak çok yaygın değildir. Eğer yüzük merasimi geniş kitlelerce düzenlenmişse nişan merasimi yapılmaz. Nişan merasimi köylerde genel olarak kız evinin önünde ya da köy konaklarında yapılırken, ilçe merkezinde düğün salonlarında yapılır. Nişanın genelde baharda olması tercih edilir. Bu sayede yaz mevsimi düğün için ayrılır. Nişan ve düğün arasının da en fazla üç ay olması beklenir. Nişan masraflarının çoğuna yakını Erbaa'da erkek tarafı karşılar. Birçok şehirde ise tamamını kız tarafının karşıladığı bilinmektedir. Bu durum aslında iki ailenin arasındaki anlaşmaya ve belirledikleri esaslara bağlı olmaktadır.

Nişan merasimine eskiden davetiye basılmazdı; ama şimdi nişan için de davetiye bastırılmaktadır. Yalnız köylerde okuyucu kadınlar nişana çağırma görevlerini de sürdürmektedirler. İlçe merkezinde ise okuyucuların nişan için görevleri yavaş yavaş kaybolmuş, yalnız yüzük merasimi için aranır hale gelmişlerdir. Bir kaynak kişinin nişan merasimiyle ilgili bilgileri şu şekildedir: *"Yine köyden okuyucu bir kadın nişan sahiplerinin adına kapı kapı köyü gezer ve nişan törenine davet eder. Nişandan önce kız için alışveriş*

yapılır, takılar ve kıyafetler alınır sonra bunlar camiye götürülür ve orada dualanır. Sonra tekrar eve getirilir. Bunlar gelen misafirlerin görmesi için duvara asılır. Daha sonra oğlan tarafında kaynana bohçası hazırlanır içine yazmalar, danteller, gelin için alınan kıyafetler konur" (KK4). Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere iki taraf arasında nişan döneminde hediyeleşmeler ağırlık kazanmaktadır Bu hediyelerin dualanması, iki tarafında düğüne kadar geçecek olan süreçte iyi geçinmelerini temenni etmek üzere yapılan bir uygulamadır.

Bu uygulamadan hemen sonra nişan töreninin düzenleneceği alana gidilir. Kız ve erkeğin annesi aynı masaya oturur ve kaynana bohçası da o masaya konur. Para veya takı haricinde hediye getiren misafirler de getirdikleri hediyeleri o masaya bırakırlar. Nişan günü gelinin kız başları yanında olur ve onlar da hazırlanırlar. Nişan töreni başlar ve çeşitli oyunlar oynanır. Önce kız başları çıkar ve ortamı hareketlendirirler. Bir süre eğlence devam eder. Sonra gelinle damat sahneye davet edilir. Bir aile büyüğü tarafından yüzükleri takılır. Misafirler taktıkları takıya kendi isimlerini yazarak gelinin ya da damadın yakasına takarlar. Takı töreni sona erince aile büyüklerinin elleri öpülür ve nişan törenine oyunlarla devam edilir (KK4). Yüzük töreninde takılan takılar kız tarafına, nişanda ise erkek tarafına gider (KK16). Tüm bunların yanı sıra çeşitli milletlerin yaşadığı Erbaa'da Çerkez kökenli köylerde yaşayan kişilerin nişan merasimi yapması yaygın değildir (Cinlioğlu, 1976a: 5).

2.1.7. Nikâh

Erbaa'da kişilerin hem resmî hem de dinî nikâhı yaptırdığı tespit edilmiştir. Resmî nikâh geleneksel mahalle düğünlerinde her zaman, salon düğünlerinde ise kısmen düğünden bir süre önce yapılır. Salon düğünlerinde genellikle salonda yapılmaktadır. Resmî nikâh işlemleri Erbaa Belediyesi'ne ait Yunus Emre Kültür Evi bünyesinde bulunan nikâh salonunda gerçekleştirir (Görsel 21). Katılımın çok yoğun olmadığı resmî nikâhlarda kimi zaman küçük ikramlar yapılabilmektedir. Nikâh törenlerinde insanlar herhangi bir hediye getirmezler, yalnızca o ana eşlik etmek üzere orada bulunurlar. Resmî nikâh günlerinde damat ve gelin özel giyinirler. Bugün içinde dış açık mekân fotoğraf çekimleri yapılabilmektedir.

Erbaa'da "dinî nikâhlar" ya da diğer bir deyişle "imam nikâhları" ise genellikle gerdek gecesinin olacağı gün gerdekten hemen önce tertip edilir. Bu nikâhlar yeni çiftlerin evlerinde kıyılır. Bu işi bilen ve dinî kimliği olan bir kişi ya da mahalledeki caminin imamı nikâh kıymaktadır. İslami esaslara göre kıyılan bu nikâhlardan sonra nikâhı kıyan kişiye

çeşitli hediyeler verilir. Çoğu zaman gönüllülük esasına göre gerçekleştirilen bir iş olsa da imamın günlük hayatında kullanabileceği takke, havlu, çorap, çeşitli çamaşır hediye edilir.

2.2. Evlenme Sırası

Evlilik sırası, tüm hazırlıkların tamamlanarak düğüne geçildiği dönemi temsil etmektedir. Erbaa'da evlilik sırasındaki geleneklerin geçmişten günümüze kadar çok çeşitli değişikliklere uğradığı tespit edilmiştir. Daha önceden konuyla ilgili yayınlanmış olan tüm kaynaklar tarandığında günümüz evliliklerindeki âdetlerin tarihsel süreç içerisindeki durumuyla aynı olmadığı, birçok âdetin unutulduğu, inanış ve uygulamaların eskisi kadar yaygın ve etkin olmadığı görülmektedir. Özellikle kent kültüründe salon düğünlerini tercih eden ailelerin artması birçok geleneğin unutulmasına yol açmıştır. Bu başlık içerisinde Erbaa'daki tarihî ve güncel düğün âdetlerine dair çeşitli bilgiler ayrı başlıklar halinde verilmiştir.

2.2.1. Düğün Dönemi ve Yerleri

Tarihsel olarak Erbaa düğünlerinin dönemine baktığımızda sonbahar mevsimi karşımıza çıkmaktadır. Bu mevsimin düğünler için seçimindeki temel sebep halkın geçim kaynağıdır. Bu anlamda harmanların ve tütünlerin toplanarak içeri alındığı dönemler sonbahar mevsimine denk gelmektedir. İnsanlar da düğünlerle ilgili hazırlıklarını ve düğünlerini bu dönemde yapmaktadırlar (Oral ve Sümer, 1968: 117). Konuyla ilgili kaynak kişilerden biri de benzer bilgileri şu şekilde vermiştir: *"Daha eski dönemlerde ise düğünler sonbahar dönemine denk getirilmekteydi Bunun en önemli sebebi ise genelde tarımı geçim kaynağı olarak gören halkın mahsulünü toplayarak düğüne dair harcamaları için gelir elde etmesidir. Toplumun değişen ekonomik yapısı üzerine mahsul toplama ve satma zamanı düğün dönemi seçimi bir sebep olmamaktadır. Babamın anlatmasına göre eskiden baharda kız istenir, yazın söz kesilir ve güz döneminde tütünler ve ekinler yani mahsuller satıldığında düğün yapılır"* (KK16).

Günümüzde Erbaa'da düğün dönemi yaygın bir şekilde ilkbahar mevsiminde başlar ve yazın sonuna kadar devam eder. Sonbahar ve kış mevsimlerinde düğünler azalır. Bu tercihlerde sıcak hava şartları ve eğitim öğretimin tatil edilmesi temel etkidir. *"Düğünler genelde okullar tatil olduktan sonra başlar, okullar açılana kadar devam eder"* (KK15).

Bununla beraber yaz döneminin tercih edilmesinin bir sebebi olarak da insanların yaz mevsiminde bütçe olarak daha iyi durumda olmalarıdır. Kış döneminde halkın maddî durumu yazıya göre daha yetersiz olacağı için düğüne getirecekleri hediyeler de ona göre seçilmek zorunda olur. Bu sebepten ötürü yazın yapılan düğünlerde çok daha fazla hediye geleceği bilinir. Konuyla ilgili bir kaynak kişinin verdiği bilgiler şu şekildedir: *"Kız kaçırmadıysan düğünü yazın yaparsın. Maddî açıdan insanlar iyi durumdadır ve yazın tatil olur, havalar sıcaktır. Bu yüzden tercih edilir"* (KK2). Eğer "kız kaçırma şeklinde evlenme" gerçekleşecekse mevsimin durumuna bakılmaksızın hemen düğün yapılabilmektedir.

Düğün yapılacağı sene, dinî bayramlar eğer sıcak mevsimlere denk geliyorsa, düğünlerin zamanlaması için dinî bayramlara yakın zamanlar tercih edilir. Ramazan Bayramı'nı takip eden ilk iki hafta ile Kurban Bayramı öncesi ve sonrası iki hafta düğün zamanlaması için uygun görülmektedir. Bayram dönemlerinin düğün zamanlaması için seçilmesindeki temel faktör, uzakta yaşayan eş, dost, akrabaların, bayram dolayısıyla memleketlerine dönecek olmalarıdır. Bu sayede düğünün katılımcı sayısı artmakta ve o anın paylaşılmak istendiği kişilere rahatlıkla ulaşılmaktadır. Bir kaynak kişinin konuyla ilgili açıklaması şu şekildedir: *"Dinî bayramların hemen öncesi ve sonrası seçiliyor. Düğün yapacak kişilerin yakın akrabaları İstanbul'dan, Ankara'dan bayramda hep köye geliyorlar. Onlar hep bir arada iken bu işi halledelim diyorlar. Hatta bayram günü bile düğün başlayabilir"* (KK15). Burada da belirtildiği gibi ilçede bazı düğünler bayramın ilk günü başlayabilmektedir. Bayramın ilk günü başlaması için de Erbaa'daki geleneksel mahalle düğünlerinin başlangıç günlerinin (salı veya cuma) bayramın ilk gününe denk gelmesi gerekir. Buradan hareketle bayramdan sonra gerçekleştirilecek düğünler ilk salı veya cuma günü başlar (KK28, KK29).

İlçede düğünler yer olarak iki şekilde tertip edilebilir. Geleneksel olarak devam eden ve erkek evinde ya da bununla beraber kız evinde yapılan düğünlere "mahalle düğünü", "kapı düğünü", "kapı önü düğünü", "ev düğünü", "ev önü düğünü", "yol düğünü" gibi isimler verilir (Görsel 22). Bu adlandırmaların verilmesinde düğünün tertip edildiği mekân dikkat çekmektedir. Yalnız ev düğünlerinin ikinci günlerinde misafirlerin yemek verilerek ağırlanması ve hediyelerinin kabul edilmesi için kısmen bir lokanta ya da kahvehane tercih edilmektedir. Düğünler için seçilen diğer yerler ise "düğün salonu" ya da "kır bahçesi" adı verilen mekânlardır (Görsel 23). Burada yapılan düğünlere "salon düğünü" adı verilir. Ev

düğünleri tarihsel olarak çok eski zamanlara dayanmış ve birçok gelenek ve göreneğin yaşatılmasını sağlamıştır. Salon düğünleri ise daha çok modern yaşayış tarzının getirdiği bir alışkanlık halini almıştır. Ev düğünleri daha çok geleneksel inanış ve uygulamaları kapsarken, salon düğünlerinde bu geleneklerin kaybolduğu görülür. Ev düğünlerinde ilçeye has özellikler düğünün her bir anına yansırken salon düğünlerinde yöresel özelliklere rastlanmamaktadır. İki düğün yerinin de çok farklı tercih edilme sebepleri vardır. Gözlem ve görüşme yöntemiyle elde edilen bilgilere göre bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Ev düğünlerinin süresi uzundur ve insanlar daha çok bir arada bulunur. Yaklaşık üç gün süren bu düğünlerde eş, dost ve akrabalar çeşitli konularda sohbetler ederler ve hasret giderirler. Ev düğünleri birçok açıdan itibar göstergesidir. Düğünün ilk iki günü sürekli yemek pişer ve misafirlere ikram edilir. Düğünde yemek servisine hiç ara verilmez. Damadın ya da bununla beraber gelinin kendi evinin önünde düzenlenen bu düğünlerde kişinin kendi yetiştiği, anılarının olduğu, çocukluğundan gençliğine kadar büyüdüğü sokakta evlenmesi değerli ve önemli görülür. Ev düğünlerinde ilk iki gün insanların eğlenmesi için ayrılan süre daha çoktur. Köy seyirlik oyunları ve çeşitli halk tiyatrosu oyunlarının sergilenmesi kolay ve yaygındır. Ev düğünlerinde düğün olduğuna dair emarelerin sayısı da artar. Her şeyden önce mahallede ve evin önünde Türk bayrağı bulundurulur. Düğün sahiplerinin gelen misafirlerle ilgilenmesi için çok vakit vardır. Salon düğünlerinde olduğu gibi yalnız geleni karşılamakla kalmaz, tüm misafirlerle ayrı ayrı sohbet edip vakit geçirir. Ev düğünlerinde üç gün boyunca müzik devam eder. İnsanlar gündüzleri çeşitli türküler dinler ve akşam da oynayarak eğlenirler. Ev düğünlerinde özel olarak bulundurulan davul zurna ekibi enstrümanlarını çalarak düğüne gelen her misafiri karşılarlar ve yemek yiyeceği masaya kadar ona eşlik ederler. Misafirler için genel olarak ev düğünleri daha sevindirici olur. İkramlar bakımından, eğlence bakımından daha cazip gelmektedir. Ev düğünleri her zaman için daha kalabalıktır. Ev düğünlerinde salon düğünlerinde olduğu gibi sandıktan ziyade karşılamak için görevlendirilen bir kişi gelir. Bu işe de "hoş geldin" adı verilir (KK2, KK16, KK28, KK29).

Ev düğünlerinin de olumsuz bazı yönleri bulunur. Düğün sahipleri için zahmetlidir ve yorucudur. Uzun sürdüğü için hazırlıklar ve işlemler çok fazla zaman alır. Orkestra, aşçı, kameraman hep ayrı şekilde ayarlanır. Yemekleri ve çayları damadın yakınları ve arkadaşları dağıtır. Bu sebeple düğün sahipleri birçok açıdan düğünde görevlidir. Gelin ve damat "kına gecesi" ve "damat evi baskını" dışında düğünlerinde bir arada olamazlar ve

birlikte çok fazla eğlenemezler. Ev düğünlerinde silah atmak çok yaygındır. Bu her ne kadar bir gelenek olarak sürdürülse de insanların güvenliğini tehdit ettiği için olumsuz görülür ve yasal olarak da yasaktır. Bu anlamda düğünlerde uyarı yazısı bulundurmamak zorunludur. Ev düğünleri bazen içkili tertip edilir, içkili olarak tertip edilmesi bile insanlar bu düğünlere alkol tüketerek gelebilmektedir. Bu da düğünlerde bazı anlarda huzursuzluğa ve kavgaya neden olabilmektedir (KK2, KK16, KK28, KK29).

Salon düğünleri genel olarak dört saat sürer. Kısa süreli bu düğünlerde salon görevlileri birçok unsuru önceden hazırlar. Kamera, orkestra, süsleme, organizasyon ekibi, düğün pastası genelde paket olarak seçilir ve salon ya da açık hava kır bahçesi kiralanır. Bu sayede düğün sahipleri ve onların yakınları yalnızca eğlenmektedirler. Salon düğünlerinde baştan sona gelin ve damat ile onların aileleri beraber bulunurlar. Bu da iki taraf arasındaki olumlu yaklaşmayı sağlar. Bu düğünlerde insanlar aileleriyle beraber hep bir masada bulunurlar. Ev düğünlerinde olduğu gibi erkekler açık alanda, kadınlar ise genelde evde kapalı alanda ya da açık alanda erkeklere uzak bir yerde bulunmazlar. Herkes ailesiyle bir arada bulunarak eğlenir.

2.2.2. Düğün Günleri ve Süresi

İlçede düğün günleri ve süresi incelenirken tarihsel değişim ve gelişim de göz önünde bulundurulmalıdır. Konuyla ilgili kaynak kişilerin verdiği bilgiler ve bazı yazılı kaynaklar Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki düğün geleneklerine kadar gidilmesini sağlamaktadır. Buradan hareketle yazılı kaynaklara bakıldığında eski Erbaa düğünleri (1946-1947) perşembe günleri sabah vakitlerinde başlamaktadır. Gelin alma ve eğlence ile devam eden düğün cuma günü "duvak günü" olarak sona erdirilir (Saatçigil, 1947: 36-37). Bugün en son yapılan gelin alma işlemi eski Erbaa düğünlerinde ilk olarak yapılır ve eğlence yapılacağı zaman gelin de düğündedir. Burada aktarılan bilgilere göre eski Erbaa düğünlerinin iki gün sürdüğü anlaşılmaktadır (Saatçigil, 1947: 36-37). 1960'lı yıllarda da genellikle köylerde üç gün süreyle düğün yapıldığı kaydedilmiştir (Oral ve Sümer, 1968: 119). 1990'lı yıllardaki kayıtlara göre önceden bir hafta sürdüğü belirtilen Erbaa düğünleri 2000'li yıllara yaklaşıldığında üç günlük bir süreye inmiştir (Temiz ve Peynirci, 1996: 203).

Bugün günümüzde Erbaa'da mahalle ya da diğer bir söyleyişle kapı önü düğünleri genel olarak üç gün sürer. Bu üç gün daha çok cuma, cumartesi ve pazar olmakla beraber,

salı, çarşamba ve perşembe şeklinde de uygulanabilmektedir. Bu üç gün sıralamasındaki inanış ve uygulamalar her iki şekilde de aynıdır. Örnek olarak cuma günü yapılan tüm uygulamalar, diğer şekilde düzenlenen düğünlerde salı günü yapılmaktadır. Cuma, cumartesi ve pazar şeklinde düzenlenen düğünlerin başlangıcı, Cuma namazının hemen sonrasındır. Hazırlıklar her ne kadar çok daha öncesinden başlasa da davul-zurna ve diğer çalgı aletlerinin çalmaya başlaması, düğünün başladığına dair bir işaret olarak kabul edilir. Cuma namazı kılınmadan herhangi bir müzisyen düğün evine gelmez. Diğer üçleme şeklinde uygulanan düğünlerde de salı günü için herhangi bir başlangıç saati müşterekliği olmamakla beraber, genel manada öğleden sonraları tercih edilir (KK2, KK16, KK28, KK29). Aslında cuma, cumartesi, pazar düğünleri ile salı, çarşamba, perşembe düğünleri arasındaki tek fark başlangıç saatidir. Bu sebepten çalışmanın devamında düğün günleri "ilk gün, ikinci gün ve son gün" şeklinde anılacaktır.

Geleneksel mahalle düğünleri dışında salonlarda ya da açık hava kır düğün bahçelerinde yapılan düğünler genel olarak bir günde başlayıp bitmektedir. Bu düğünler gündüz ya da gece düzenlenebilmekle birlikte, gece saatlerinin daha çok tercih edildiği gözlemlenmiştir. Düğünler en fazla beş saat sürmektedir. Bazı kişiler salon düğünlerini, geleneksel mahalle düğünlerinin ikinci günü olarak görür ve mahalle düğünlerinin ilk günü uygulamalarını salon düğününden bir gün önce yaparak ikinci gün uygulamalarını da salonda ya da kır düğün bahçesinde gerçekleştirirler. Bu seçimlerin yapılmasında, her iki tarafın da ikna olmasına dikkat edilir (KK2, KK16, KK28, KK29).

2.2.3. Okuntu / Davetiye

"Okuntu" kelimesiyle ilgili olarak Dîvânü Lûgati't-Türk'te yer alan bilgilere göre "okı-" *çağırma*, "okut" kelimesi ise *yemeğe veya salatana davet* anlamını taşımaktadır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 772-773). Erbaa'da da okuntuda belirtilen tarih, yer ve zaman gibi bilgiler yemeğin verildiği anı işaret etmektedir. Bu anlamda yemeğe davet etme anlamı günümüzde geçerliliğini sürdürmektedir; ancak "okuntu" kelimesi davet etme anlamından biraz daralarak hediyelerle yapılan düğün daveti olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde düğünlere davet eden kişiye "okuyucu", davet etmek üzere verilen kâğıda ya da bizzat söze ise "okuntu" adı verilmektedir (Gümüç, 2019: 230). Daha çok sözlü iletişime dayalı okuntu, bugün yazılı kültürün de gelişmesiyle yerini yazılı

davetiyelere bırakmıştır. Bu anlamda okuntu geleneğinden davetiyeye doğru bir dönüşüm yaşanmıştır (Gümüş, 2019: 231).

Erbaa'da tarihsel süreçte nişan ve düğün merasimlerinin duyurulması için görevli olan kişilere "okuyucu" denilmektedir ve ilçede bu kişiler kadınlar arasından seçilmektedir. O dönemde nişan ya da düğüne katılamayacak kişiler götürmeleri gereken hediyeleri - kapıda durumu anlatarak- okuyucuya teslim edebilmektedirler (Saatçigil, 1947: 34). Düğünlere davet biçimi kimi zaman köyden köye değiştiği gibi, mahalleden mahalleye bile değişiklik gösterebilmektedir. Bunun arkasında yatan sebep, aynı ya da yakın köylerde yaşayan insanların, şehir merkezine taşındıklarında birbirlerine yakın evler yapmalarıdır. Bu sayede bir köydeki gelenek, o köyde yaşayan insanların şehir merkezinde belirli bir mahalleye konumlanmasıyla, o mahalleye has bir gelenek olarak yaşamaktadır.

Davetiyelerle ilgili gözlemlenen ve kaynak kişilerden de öğrenilen çok farklı gelenekler vardır. Örnek olarak Akça (Fidi) köyünde düğün olacağı zaman, özellikle yakın akrabalarından ve komşulardan başlamak üzere, düğün davetiyesinin yanında çeşitli hediyeler verilmektedir. Bu durum kız tarafı için de erkek tarafı için de geçerlidir. Konuyla ilgili bir deneyim yaşayan kaynak kişinin aktardığı bilgiler şu şekildedir: *"Ben evleneceğim zaman, kız tarafı (Akçalı) davetiyelere eklemek üzere hediye almamı söyledi. Ben de ne istediklerini sordum. Bana terlik almamı söylediler. Kız tarafının düğün davetiyelerini dağıtırken yanına hediye olarak kadınlara uygun terlikler aldım. Daha sonra yalnız kadınlar için değil, erkekler için de hediyeler istediler. Bu sefer onlar için bir de gömlek aldım"* (KK5). Görüldüğü gibi, kız tarafının davetiyelerinin dağıtımında, erkek tarafınca alınan hediyeler de ekleniyor. Bu hediyeler "terlik, gömlek, çorap, çamaşır vb." şeklinde görülebilmektedir. Aynı köyden evlenen bir başka kaynak kişinin verdiği bilgilere göre köydeki davetiye uygulamaları için bir çuval kadın terliği satın alınmış ve dağıtılmıştır (KK16).

Aladun'da kız evindeki düğüne davet için günümüzde de okuyucu kadın görev alır. Bu kadın kapıları dolaşarak düğün olduğunu haber verir. Kaynak kişinin bu konuda verdiği bilgiler şu şekildedir: *"Okuyucu kadın köydeki bütün evleri kapı kapı gezerek ve düğün sahibinin aldığı terlik veya yazmayı dağıtarak çeyiz bakmaya davet eder. Genelde düğünü var demek yerine "çeyiz bakması var" diyerek davet edilir"* (KK4). Kimi köylerde de okuyucu kadınların görevi yalnız köydeki insanların düğüne davet edilmesine yöneliktir. Köy ya da şehir dışındaki insanlar için davetiye bastırılmakta ve dağıtılmaktadır. Bugün

uygulanmasına az rastlanan bir gelenek olarak köylerdeki davetlerde şeker ikramı da yapılmaktadır. Bu geleneğe göre okuyucu kapıya gittiğinde davet edeceği misafire şeker ikram ederek "Düğünümüz var, şerbetimiz var." der, gerekli yer ve zaman bilgilerini verir (KK15). Elinde şeker poşetiyle gezen bir kadın görüldüğünde birinin düğünü olacağı ve o kişinin de okuyucu olarak kapıları dolaştığı düşünülür (KK14).

Okuyucu kadınların dışında düğün sahipleri tarafından bastırılan yazılı davetiyeler kullanım oranı olarak artmış ve geçmişten günümüze çeşitli değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikler davetiyelerinden şeklinden, içindeki bilgilere kadar gözlemlenebilmektedir. Günümüzden daha eski dönemlerde kullanılan davetiyeler çok daha sade ve iki tarafa doğru açılma esasına dayanan küçük zarf boyutundadır. Bu davetiyelerin dış kapaklarında genellikle bir gelin ve damat resmi yer alır. Davetiyenin iç kısmında bugün işlevini büyük oranda kaybettiği için belirtilmeyen "düğün idarecileri" bölümü yer almaktadır. Bu bölümde düğün görev alacak ve alt görevlileri belirleyecek kişiler belirtilmektedir (Görsel 24). Genel olarak on kişinin ismi yazar. Aynı zamanda içinde bir iletişim bilgisi bulunur. Eski davetiyeler genel olarak beyaz bir zarf içinde bulunur. Günümüzde davetiyelerin zarfla verilmesi yaygınlığını yitirmiştir; aynı zamanda görsellik ve renkler daha ön planda ve çeşitlilik çok fazla olmaktadır (Görsel 25). Okuntu geleneğinde kadınlar görev alırken, davetiye dağıtımında erkekler görev almaktadır. Okuntu geleneğinde verilen şeker, havlu, terlik vb. hediyeler davetiye dağıtımında yer almamaktadır.

Gelişen teknolojiyle birlikte insanlar arasında özellikle internet ve buna bağlı olarak sosyal medya uygulamalarının kullanımı artmıştır. Hayatın birçok noktasındaki faaliyetlere olumlu ya da olumsuz etki eden internet ve sosyal medya uygulamaları, davetiyelerin insanlara ulaştırılması için bir araç haline gelmiştir. Günümüzde özellikle Facebook'ta düğün davetiyelerinin fotoğrafları paylaşmakta ve düğün günü ve saatini belirtilen, insanlara da hatırlatma ve bildirim gitmesini sağlayan etkinlikler oluşturulmaktadır (Görsel 26). Bu anlamda Dr. İbrahim Gümüş'ün ifadesine göre okuntu geleneği birincil sözlü kültür ortamından ikincil sözlü kültür ortamına yani davetiyelere geçiş yapmış, bu geçiş beraberinde e-davetiyeyi getirmiştir (Gümüş, 2019: 233).

2.2.4. Düğün Görevlileri

İlçede düğünün sağlıklı ve olumlu bir şekilde başlayıp aynı şekilde sona ermesi için düğün içerisinde çok yoğun olan damat ve ailesinin yanında çeşitli alanlarda işlerin

yürütülmesini sağlayacak düğün görevlilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu düğün görevlileri damadın ve damadının babasının arkadaşlarından, yakın akrabalar arasından seçilmektedir. Erbaa'da düğünde görevli olan kişiler başlıca "düğün idarecileri, sağdıç, yiğitbaşları, karşılayıcılar"dır. Aynı zamanda erkek tarafındaki sağdıç ya da yiğitbaşlarına karşılık olarak kız tarafında "kız başları" yer alır. Bu görevlilerden düğün idarecileri, diğer görevlilerin seçimini, kontrolünü yapan bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.4.1. Düğün İdarecileri

Eskiden dört gün süren ve "perşembe, cuma, cumartesi, pazar" şeklinde tertip edilen Erbaa düğünlerinde ilk gün gün olan perşembe gününde erkek tarafında evin önünde çay ikramı yapılmaktadır. Bu ikramlar sunulurken "danışık" ya da yöresel ağızla "danuşuk" adı verilen bir toplantı düzenlenir. Bu toplantıyı tertip eden kişi damadın babasıdır. Komşularını ve yakın arkadaşlarını çağırır (Demir, 2006: 450). Eskiden bu kişilerin görev dağılımını yapmak üzere düğünden bir hafta önce çağırılması yaygındır (Cinlioğlu, 1976b: 12). 1960'lı yıllarda ise bu toplantının düğünden on beş gün önce tertip edildiği ve çörek ikramı da yapıldığı için "çörek yeme töreni" adı verildiği bilinmektedir (Oral ve Sümer, 1968: 119). 2000'li yıllara yaklaşıldığında düğünün ilk günü düğün görevlilerinin belirlendiği bilinmektedir (Temiz ve Peynirci, 1996: 203). Bu toplantıya davet edilenlere "düğün idarecileri" adı verilir. Bu kişiler daha önceden düğün davetiyesinde de isim isim belirtilen kişilerdir. Düğün idarecileri genel olarak on kişiden oluşmaktadır. Bu kişiler çevrede sevilen, hatırı sayılır kişilerdir. Düğün idarecileri arasında bulunan kişiler belirli bir mahallede ya da köyde genel olarak bu işlerle ilgilenen kişilerden seçilir. Bu sebepten düğünün başlangıcından bitimine kadar nelerin yapılması gerektiğini, yörenin âdetini çok iyi bilirler. Bu sayede düğün sorunsuz bir şekilde atlatılmaktadır.

2.2.4.2. Sağdıç

"Sağdıç" Türkçe sözlükte "düğünde gelin veya güveyiye kılavuzluk eden kimse" olarak açıklanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2005: 1678). Geleneksel düğün gelenekleri arasında önemli bir yere sahip olan sağdıç Erbaa düğünlerinde genellikle yalnızca damada eşlik eden kimse olarak görülmektedir. Geline aynı esasa eşlik eden kişiler "kızbaşları"dır. Sağdıç düğün boyunca damadın yardımcılığını yapar, bilgi ve deneyimlerini aktararak

düğünün sağlıklı bir şekilde tamamlanmasını sağlar. Erbaa'da sağdıçın damada kılavuzluk etme, damadı koruma, acil ihtiyaçları giderme, gerdek gecesini tarif etme gibi görevleri bulunmaktadır.

Erbaa'da tarihsel olarak bakıldığında 1960'lı yıllarda sağdıç seçilirken kişinin oğlan evinin yakın akrabalarından biri olmasına dikkat edilmektedir (Oral ve Sümer, 1968: 119). 2000'li yıllara yaklaşıldığında da benzer bir durum görülür (Temiz ve Peynirci, 1996: 203). Günümüzde ise sağdıç genel olarak damadın en yakın evli arkadaşları arasından seçilir (KK15, KK16, KK28, KK29). Damadın en yakın arkadaşlarından evli olan biri yoksa bekâr arkadaşları da sağdıçlık yapabilmektedir. Hatta günümüzde bekâr sağdıçların sayısı eskiye göre artış göstermiştir (KK16). Kısmen de olsa bazı köylerde bu kişilerin yanında 6-7 yaşlarında bir çocuk da sağdıç olarak bulunabilir (KK4).

Sağdıçların iki kişi olması yaygındır. Sağdıç olarak belirlenen kişiler takım elbiseyle gezerler ve kollarında sağdıç olduklarını göstermesi için kırmızı kurdeleler bulunur. Sağdıçın gözü açık ve uyanık kimselerden seçilmesi gerekir. Damadı koruyacak kadar gözlem yapabilmelidir. Düğün süresi boyunca kız tarafının isteklerini direkt olarak sağdıç alacağı için iyi iletişim kurabilmeli ve düğünün akışını sağlayabilecek kabiliyette olmalıdır. Aynı zamanda sağdıçın varlıklı olması gerekir. Düğünde kız tarafının istekleri ve erkek tarafındaki herhangi bir ihtiyaç için bol miktarda para gerekebilir. Bu durumda sağdıç gerekli fedakârlıkları yapabilecek biri olmalıdır. Sağdıçın durumu çok iyi değilse düğün boyunca kullanması için damat tarafından cebine yüklü miktarda para bırakılır (KK15, KK16, KK28).

Sağdıçın düğünle ilgili görevleri koluna kendisini gösteren kurdeleyi asmasıyla başlar. Düğün evinin bayrağını sağdıç asar. Düğüne gelecek olan müzisyenleri, aşçıyı takip eder. Düğünün organize edilmesinde büyük rol oynayarak özellikle erkek tarafının çocuklarını ve mahalledeki diğer çocukları ekip halinde görevlendirir. Düğün evini bulamayan insanlara yardımcı olur. Misafirlerin ağırlandmasının kontrolünü yapar. Genellikle damadın yanında bulunur ve damada şoförlük de yapar (KK16, KK28, KK29).

Sağdıçın en önemli görevleri arasında damadı korumak yer alır. Düğün boyunca erkek ya da kız tarafındaki bireyler çeşitli yollarla damadı ya da damada ait eşyaları kaçırmayı ve bunun karşılığında da başta para olmak üzere çeşitli hediyeler istemeyi hedeflerler. Bu konuda sağdıç damadı koruyup kollayarak kaçırılmasını engeller. Damadın kaçırılması durumunda kaçırılan kişi hediyeleri damattan ziyade sağdıçtan isteyebilir. Bu

sebepten sağdıç hem yakın arkadaşı olan damadın cebini, hem de bizzat kendi cebini düşünmek zorundadır (KK16, KK28, KK29). Örnek olarak düğünlerin ilk günlerinde gece saatlerine yakın bir vakitte damadın yakın arkadaşları ya akrabaları ayakkabısını saklarlar. Sağdıçın bir anlık dalgınlığına gelen bu durum ayakkabıyı alan kişiler için büyük bir eğlence halini alır. Düğünün ilk günkü uygulamaları bittiğinde bir odada toplanan damadın arkadaş ve akrabaları arasında çeşitli eğlenceli sohbetler dönmektedir. Bu esnada damadın çalınan ayakkabısı sağdıca belli bir fiyat karşılığında satılır. Sağdıç bu ayakkabıyı almak zorundadır; çünkü damadın bu ayakkabıdan başka ayakkabı giymesi yasaktır. Belli bir ücreti veren sağdıç damadın ayakkabılarını teslim eder. Ayakkabıyı satan kişiler çeşitli yiyecek ve içecekleri alıp misafirlere sunarlar (KK34).

Sağdıçın temel görevlerinden biri de damada gerdek gecesi neler yapılması gerektiğine dair bilgilendirmeler yapmasıdır. Çoğu zaman sağdıçların evli bireyler arasından seçilme sebebi budur. Daha önceden evlilik yaşamış sağdıç hem düğün süresi boyunca neler yapılması gerektiğini tecrübe etmiştir, hem de gerdek gecesi neler yaşandığına dair deneyim elde etmiştir. Gerdek gecesinin sağlıklı bir şekilde tamamlanması için tüm bilgiler sağdıç tarafından damada verilir. Aynı zamanda sağdıç ve damadın diğer arkadaşları, damat gerdek gecesine girene kadar onun yanında yer alırlar. Gerdeğe giren damat arkadaşları tarafından yumruklanacağı için sağdıç damadı koruyabilmektedir (KK16, KK28, KK29).

Sağdıç damadın güvenliğinden sorumlu olduğu kadar, onun düğün boyunca sergilemiş olduğu tüm davranışlardan da sorumludur. Nitekim düğüne gelen misafirleri karşılayan damat onlarla iyi iletişim kurmak zorundadır. Toplumsal kurallara aykırı bir davranış sergilediğinde bunun sorumlusu olarak sağdıç görülür. Bu anlamda sağdıçlar da çok ciddi cezalara çarptırılmaktadır. Bunlardan en yaygın olanı sağdıçın merdivene bağlayıp havuza atılmasıdır. Yine sembolik isteklerle de ceza affedilebilmektedir. Ceza verecek olan kişi "Ben ev yapacağım, bana tuğla lazım, kerpiç lazım, kum lazım." şeklinde isteklerini söylemektedir; ama bu istekler genelde başka bir isteği temsil etmektedir. Örnek olarak kerpiç isteyen bir kişiye lokum getirilir. Toplum içinde hangi isteğin neyi karşıladığı bilinmektedir. Benzer bir şekilde "Bana uçak lazım." diyen bir kişi düğün evinden kendi evine gidecektir ve ona bir araba getirilir. "Arabamın benzini bitti." diyen kişiye herhangi bir içecek götürülür. Ceza veren kişi direkt tavuk da isteyebilir. Bu tavukların hazır olması kabul edilmez, canlı olmalıdır (KK29). Düğündeki yemekler büyükbaş hayvan etinden

yapılmış olabilir. Ceza verecek kişi küçükbaş eti ister ve sağdıç bunu yerine getirmek zorundadır. Her zaman cezayı veren kişinin toplum içindeki konumuna ve ağırlığına dikkat edilir. Düğünlerde herkes ceza veremez (KK28).

Sağdıca verilen çok daha ağır cezalar vardır. Sağdıç, kendisine ya da damada ait çalınan bir eşyayı geri almak ya da yaptığı bir hatayı telafi etmek için bu cezalara katlanmak zorundadır. Sağdıca verilen en büyük cezalar onun ıslatılması ve dövülmesidir. Özellikle kış mevsiminde yapılan düğünlerde sağdıcin ıslatılması çok büyük bir cezadır. Takım elbiseli haliyle baştan ayağa ıslatılan sağdıç hafifçe vurularak dövülebilmekte, bir halıya sarılıp yuvarlanabilmektedir (KK34).

Erbaa'da geçmiş dönemlerde sağdıçların yanında anne ve babaları da çeşitli konulardan sorumlu tutulmuştur. Bunların en başında gelen sağdıcin babasının güveyi hamamına dair masrafları karşılamasıdır (Oral ve Sümer, 1968: 119). Günümüzde güveyi hamamı geleneğinin geçerliliğini kaybetmesiyle sağdıç babasının görevi de son bulmuştur. Geçmişte sağdıç olan kişinin annesi de kız başlarının başta kuaför olmak üzere çeşitli masrafları için harcanacak olan parayı temin etmekte görevlidir. Bu gelenek 2000'li yıllara yaklaşıldığında da aktif olarak devam etmiştir (Temiz ve Peynirci, 1996: 203). Günümüzde kız başlarının masraflarını genel olarak damadın ailesi karşılamaktadır.

2.2.4.3. Yiğitbaşları

Yiğitbaşları Osmanlı döneminde yer alan esnaf teşkilatında kethüda yardımcısı olarak görev alan kişilerdir. Esnafın örgüt içindeki sorunlarını tespit ederek kethüdaya ve gerekli yerlere bildirme görevleri bulunmaktaydı. Seçilen bu kişiler esnaf arasında sevilen ve ileri gelenler arasında olmaktadır (Şahin, 2013: 549). Erbaa'da ise düğünlere gelen misafirlerin karşılanması ve onların yemek, çay gibi ihtiyaçlarının tespit edilerek giderilmesi görevlerini üstlenen, toplum içinde hatırı sayılır, güvenilir kişilere "yiğitbaşı" adı verilmektedir. Eski anlamına ve görevine göre karşılaştırma yapıldığında yiğitbaşının sorunları tespit etme ve iletme, sevilen ve ileri gelen biri olma özelliği bugünkü anlamıyla Erbaa düğünlerinde bir görevli olarak kendini korumaktadır. Yiğitbaşları düğünde danışık toplantısında ismi belirtilen kişilerden oluşmaktadır. Genelde iki kişi olması yaygındır. Damadın arkadaşlarından, amcalarından veya dayılarından seçilebilirler. İnsanlarla iyi iletişim kurabilme, hoşgörülü ve sıcakkanlı olma özellikleri aranmaktadır.

Erbaa düğünlerinin tarihsel durumuna bakıldığında yiğitbaşlarının bugünkü gibi önemli bir konumda olduğu görülmektedir. 1960'lı yıllardan elde ettiğimiz bilgilere göre yiğitbaşları düğünün her türlü ihtiyaç ve sorunlarıyla ilgilenmekte ve kendisine bu konuda güvenilmektedir. Yiğitbaşlarının görevi düğün süresi boyunca yakılacak odunun temin edildiği "oduncu günü"nde başlar. Bu önemli günde yiğitbaşları davul zurna eşliğinde ev ev gezerek yüksek yerlerden odun getirmek için hayvan talebinde bulunurlar. Hayvanlar toplandıktan sonra yiğitbaşları oduncuları seçer ve ormana gönderirler. Oduncular işlerini bitirip geldiğinde yiğitbaşları bunları karşılar. Bu bir zorunluluktur; aksi takdirde yiğitbaşlarına ağır cezalar verilir. En bilinen cezalar merdivene sararak tüm köyü dolaştırma ve elbiseleriyle beraber suyun içine atmadır (Oral ve Sümer, 1968: 119).

Bu görevli kişiler düğünde gelen misafirlerin ağırlanmasından sorumludur. "Düğüncü" olarak tanımlanan bu misafirler davul zurnayla karşılanır ve yiğitbaşları bu misafirlerle tokalaşarak oturacakları masayı gösterirler. Düğüncüler masaya gidene kadar yiğitbaşları onlara eşlik eder. Düğünde yemek dağıtan kişilere masayı ve gelen kişi sayısını belirterek yemek servisinin kusursuz bir şekilde yapılmasını sağlarlar. Eğer o esnada gelen başka bir misafir yoksa yiğitbaşları yemek yiyen düğüncülerin yanına giderek güncel olaylarla ilgili çeşitli sohbetler eder. Yiğitbaşları aynı zamanda yemeklerini yiyen misafirlere çay servisinin yapılmasını da organize ederler (KK28, KK37, KK38, KK40, KK46). Kaynak kişilerden birinin verdiği bilgilere göre yiğitbaşlarının görevleri şu şekildedir: *"Yiğitbaşları üç kişiden oluşur, üç görevli dikerler. Biri davulun önü sıra gider, birisi yemeklerle ilgilenir, birisi de "hoş geldin" diyerek gelen misafirlerle ilgilenir"* (KK49).

Yiğitbaşları bu görevlerinin yanında yemeğin ve çayın durumunu kontrol etmekle de yükümlüdürler. Yemeğin miktarının gelecek olan misafirlere yetip yetmemesi, eksik olan malzemelerin tespit edilerek giderilmesi yiğitbaşlarının kontrolünde olması gerekir. Yiğitbaşları bunca görevi idare etmekte zorlanacağı için genellikle çocuk ve genç yaştaki kişilerden bir ekip kurar. Bu ekipte damadın varsa erkek kardeşleri, amca, dayı, hala, teyze çocukları, mahalledeki arkadaşları bulunur. Bu kişiler yemek ve çay servisini yapar, yiğitbaşları da gerekli yerlerde bunlara sayı bildiriminde bulunur ve yönetir. Yiğitbaşlarının görevleri arasında müzisyenlerle ilgili işlerin yürütülmesi de yer alır. Düğüne gelecek olan müzisyeni, orkestra ekibini, davul-zurna ya da ince çalgı ekibini yiğitbaşları ayarlamaktadırlar. Bu anlamda bu kişilerin tercihlerine güvenilir. Yiğitbaşları

düğünden önce görüşüp anlaştığı müzisyenlerin ne zaman geleceğini, nerede konumlanacaklarını ayarlar ve bu sürecin sağlıklı geçmesi için elinden geleni yapar (KK37, KK38, KK40, KK46, KK48).

Düğünün sağlıklı bir şekilde devam etmesinde büyük rol oynayan yiğitbaşların başka görevleri de bulunur. Geleneksel olarak uygulanan damat gezdirme ve damat çimdirmeye uygulamalarında en başta rol oynarlar. Bu anlamda organizasyonun planlanması ve yönetilmesi yiğitbaşlarının görevidir (KK40). Ulaşım olanaklarının kısıtlı olduğu dönemlerde yiğitbaşlarının görevi, düğüne gelen misafirlerin gece kalmaları için çeşitli hanelerin temin edilmesi, misafirlere adres gösterilmesi ve konaklamalarının sağlanmasıdır (KK38). Yiğitbaşları düğünlerde çok aktif bir şekilde görev aldıklarından kendilerinin ödüllendirilmesi gerekir. Bugün çok yaygın olmayan bir geleneğe göre Erbaa'da yiğitbaşlarının hediyeleri gerdek gecesinden bir gün sonra verilmektedir. Gerdek odasında yiğitbaşları için hazırlanan hediyeleri gelin damada teslim eder. Damat ise bu hediyeleri saklayarak gerdek gecesinin sabahında yiğitbaşlarını yanına çağırır ve herkese hediyesini teslim eder (Cinlioğlu, 1976b: 13).

2.2.4.4. Karşılıyıcı

"Karşılıyıcı" düğünlerde misafirlere tepsi tutmakla görevli olan kişidir. Hoş geldin tepsisini tutmakla görevli olan bu kişiye değişik isimler verilmektedir: düğün kâhyası (KK31), karşımanca (karşumancu, garşumancu) (KK33), karşılıyıcı (KK32), yiğitbaşı, töreci. Eski dönemlerde bu kişilere verilen isim ise "*hoşgeldinci*" şeklindedir (Oral ve Sümer, 1968: 1209). Bu kişilerin tutmuş oldukları tepsiye "hoş geldin tepsi" adı verilir. "Hoş geldin tepsi" düğünün ilk ve özellikle de ikinci günü buyur edilen ve yemek yemesi için bir masaya oturtulan misafirlere tutulur. Bu anlamda tepsinin tutulduğu, düğüne hediyelerini bırakmak ve "Hayırlı, uğurlu olsun!" demek üzere gelen misafirlere de "düğüncü" adı verilir (KK16, KK28, KK29, KK31, KK32). Eskiden beri kullanılagelen bir tabirdir. (Oral ve Sümer, 1968: 120).

Düğüncülere tutulmak üzere hazırlanan tepside bir kâse içinde çikolata, bir paket sigara bulunur. Eski dönemlerde bu tepside ek olarak çerez, lokum, şeker ve helva da bulunmaktaydı (Oral ve Sümer, 1968: 120). Tepsinin üzeri beyaz ya da kırmızı bir havluyla kapatılmıştır (Görsel 27). Bu tepsiye çeşitli isimler verilmektedir. Bunları şöyle sıralamak mümkündür: hoş geldin tepsi, karşımanca (KK31), okuntu tepsi (KK33),

karşıman (garşuman) (KK33), karşı yemeği (KK11), töre tepsisi... Çeşitli adlandırmaların sayısını artırmak mümkündür. Bunlardan en yaygın olanı tespitlere göre "hoş geldin tepsisi" olduğu için çalışmada da bu adlandırma kullanılmıştır. Düğünlerde hoş geldin tepsisine genellikle zarf bırakılır. Bu zarfın içinde kişinin durumuna göre belli bir miktarda para bulunmaktadır. Bu zarfa ve hediyeye çeşitli isimler verilmektedir. Bu adlandırmaları şu şekilde sıralamak mümkündür: düğün zarfı, düğüncü zarfı, töre, töre zarfı (KK16, KK28, KK29, KK31, KK32). Eskiden bu zarflar için "saçı" ifadesi kullanılmıştır. Aynı zamanda saçılar para dışında ufak hediyeler ve canlı hayvan olabilmektedir (Oral ve Sümer, 1968: 120).

Karşılıyıcı, yiğitbaşlarının buyur ederek masaya oturttuğu misafirlere hoş geldin tepsisini eline alarak yaklaşır. Öncelikle misafirlerin eline kolonya döker. Daha sonra "Hoş geldiniz" diyerek tepsinin üzerindeki beyaz havluyu açar. Misafir de "Hoş bulduk" der ve zarfını bırakır, tepsideki çikolatadan ve kullanıyorsa sigaradan birer tane alır. Karşılıyıcı düğün zarflarının toplandığı kilitli sandığın yanına gider. Yeni eklenen zarfı tepsideki sandığın içine atar. Karşılıyıcının bir görevi de içerisinde bol miktarda para bulunan ve düğünün giderleri için harcanmak üzere saklanan para sandığını korumaktır. Bu sebeple tepsinin tutmaya gitmediği durumlarda daima sandığın yanında oturur (KK16, KK28, KK29, KK31, KK32).

2.2.4.5. Kız Başları / Gelin Başları

"Kız başları" erkek tarafındaki sağdıç ya da yiğitbaşlarının karşılığı olarak görülmektedir. "Gelin başları" olarak da anılmaktadırlar. Bu adlandırmanın yapılmasındaki en temel sebep, gelinin kuaför uygulamasına "kız başı" denilmesi ve kuaförde gelinin yanında "kız başları" ya da "gelin başları" olarak adlandırılan kişilerin de yer alıyor olmasıdır. (KK49). Gelinin en yakın arkadaşları ya da akrabalarından seçilir. Genellikle bekâr kimselerdir. Düğün süresi boyunca her türlü işte geline yardımcı olurlar. Kız başları çeyiz asımında, düğün oyunlarında, gelinin giydirilmesinde, kuaför işlerinde, fotoğraf çekimlerinde daima geline eşlik ederler. Düğün öncesinde kız başları, gelinin eksik olan çeyiz eşyaları varsa bunların tamamlanması için yardımda bulunurlar. Aynı zamanda çeyiz asımını da gerçekleştiren bu kişiler çeyiz bakmaya gelen misafirlere de yardımcı olurlar (KK48).

Kız başlarının en önemli görevleri arasında kına gecesini tertip etmek yer alır. Bu gecede yer alması gereken müziklerden, oynanacak oyunlara kadar daha önceden belirlemeler yapılır. Kına gecesinde gelin ve damadın sahneye çıkması için ellerine mum alırlar ve oturtulan gelin ile damadın etrafında dönerler. Kendilerine bu anlamda büyük görevler düşmektedir. Kız başları aynı zamanda gelin alma günü yeni evine giden gelinin yerleşebilmesi için yardımcı olmak amacıyla gelinle beraber erkek düğün evine gitmektedirler. Gelinin eve alışmasına ve eşyalarını yerleştirmesine yardımcı olduktan sonra o günün akşamında görevleri son ermektedir (KK43).

2.2.5. Düğün Müzisyenleri ve Düğün Türküleri

Müzik, toplum içerisinde birçok görevi üstlenen bir sanattır. Düğünlerde de neşeyi sağlayan temel unsurlardan biridir. Düğün evindeki eğlencenin ve kutlamanın varlığı müzikle beraber ortaya çıkar. Eğlence yapılmayan düğünlerde de çeşitli ilahiler söylenerek düğünün varlığı belirtilir. Müzik, kimi zaman insanların düğün evini bulmasına da yardımcı olur. Düğünün başladığına dair işaretlerden biridir. Müzik başlayınca düğün başlar ve müzik bitince düğün sona erer. Bu sebepten ister ilahili olsun, ister eğlenceli olsun müzik düğünlerde yer alan kültürel unsurlar arasında önemli bir yerdedir.

İlçede yapılan düğünlerde, kız ve erkek tarafının rızasına uygun şekilde ilahiler ya da eğlenceyi sağlayan müzikler seçilir. Geçmiş zamanlarda eğlence düzenlenen düğünlerde çoğu yörelerde olduğu gibi davul-zurna (Görsel 28) ve ince çalgı eşliğinde müzikler icra edilmiştir. Bu durum günümüzde de devam etmektedir; ancak gelişen teknolojik müzik aletleriyle beraber org aleti çok yaygınlaşmıştır (Görsel 29). Aynı zamanda ses sistemlerinin oluşu bağlamayı da düğünlere eşlik edecek uygunluğa getirmiştir. Düğünlerde ince çalgı ekipleri özellikle gençlerin çok sevdiği ve istediği gruplardır. Bu ince çalgı ekibinde başta klarnet, cümbüş ve darbuka yer almaktadır. Kimi zaman keman ve diğer farklı enstrümanlar da eşlik etmektedir. İnce çalgı ekipleri genellikle alkollü düğünlerde daha fazla tercih edilir (KK2, KK16, KK18, KK19, KK20).

Düğün müzisyenlerinin yöresel türküleri iyi bilmesine dikkat edilir (KK2). Özellikle davul zurna ekiplerinin yöresel olarak icra ettiği önemli ezgiler bulunmaktadır. Bu ezgiler düğüncü karşılanmasında, gelin alma yolunda, gelin almada, gelin indirmede, damat tıraşı yolunda kendine has kalıplarıyla özel olarak icra edilmektedir (KK47). Yöresel olarak düğünlerdeki oyun havalarının ritim hızı da yöreden yöreye değişiklik

göstermektedir. Müzikle de yakından ilgili olan bir kaynak kişinin konuyla ilgili görüşü şu şekildedir: "*Düğünlere giden müzisyen insanların ritmini iyi tutturmalıdır. Bizim burada 105 tempo ile oynanır*" (KK16). Müzisyenlerin yöresel oyun havalarını, keklik, tokat sarması, ellik, kestane gibi şarkıları iyi bilerek çalması beklenir. Aynı zamanda düğün müzisyeninin halay repertuarı da geniş olmalıdır. Halay damadın arkadaşlarının düğün alanında kendilerini gösterdikleri en önemli oyundur (KK2, KK16). Düğün müzisyenlerinin kişisel olarak da insanlar tarafından iyi görülmesi gerekmektedir. Nitekim düğün süreci boyunca evin önünde olan kişilerin, düğünde bir görevli olarak insanlara eşlik etmesi, onun seçiminde kişiliğinin de önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Erbaa'da geleneksel düğünlerin birinci ve ikinci günlerinde akşam saatlerine kadar çeşitli türdeki müzikler icra edilirken akşamları yalnız oyun havası ve halaylar icra edilmektedir. Çerkez kökenli ailelerin düğünlerinde de çeşitli çerkez oyunları oynanmaktadır (Görsel 30). Seçilen bu müziklerde yöresel ezgiler ağırlıktadır. Nitekim yörede mani olarak dillerde dolaşan sözler zamanla birleşerek yöresel müzikler haline gelmiştir. Bu maniler özelde Erbaa, genelde ise Tokat, Ordu, Amasya ile yakından ilgilidir. Bu üç ilin düğünlerinde icra edilen oyun havaları benzerlik taşımaktadır.

TRT'nin yayınlamış olduğu Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi'nde Erbaa ilçesine ait olan altı adet türkü bulunmaktadır (TRT, 2006). Antolojide tespit ettiğimiz Erbaa yöresine ait derlenen türküler şunlardır: Evleri Görünüyor, Mavi Yeleğin Oğlan, Oy Tombulum Tombulum, Karanfilin Filfil, Uzun Olur Amasya'nın Selvisi, Madımak Uzar Gider. Bu türküler düğünlerde icra edilebilmekle birlikte "Oy Tombulum Tombulum" adlı türkü oyun havası olarak tercih edilmektedir. Bu türküdeki kimi bölümler yörede ninni olarak varlığını sürdürmektedir (Bolat, 2018: 16). Erkan Sürmen tarafından derlenen türküye Remziye Koyuncu kaynaklık etmiştir (TRT, 2006: 639). Bu türkünün ilk dörtlüğünün üçüncü mısraındaki varyant farklılığı tarafımızca icra ortamlarında tespit edilmiştir (Bolat, 2018: 15). Türkünün metni aşağıdaki gibidir:

Oy tombulum tombulum

Yoldan geldim yorgunum

Hepisi hele hüle (Alem / eller ne derse desin)

Yâr ben sana vurgunum (Tombulum)

Gitme gidenlerinen

Boyu fidanlarının

N'olur bir selam söyle

Gelip gidenlerinen (Tombulum)

Bebek geldi yaşına

Şapka ister başına

Ismarladım gelecek

Bu haftanın başına (TRT, 2006: 636)

İlçede yaygın olarak icra edilen ve kendine has bir oyunu olan bir başka düğün türküsü ise "Müdür Beyin Yeşil Kürkü" adını taşımaktadır ve Tokat'ın Reşadiye ilçesine ait bir türküdür (TRT, 2006: 608). Bu türkü diğer oyun havalarına göre daha yavaş bir tempoyla icra edilmektedir. Türkünün bağlantı kısımları harici ritimsiz söylenir ve insanlar bu esnada yere çökerler. Türkünün bağlantı yerinde ritim devreye girer ve insanlar oynamaya başlarlar. Bu türkünün metni şu şekildedir:

Müdür beyin yeşil kürkü

Yeni çıktı bu türkü

Müdür bey izin verdi

Söylenecek bu türkü de yanyom ben

Bağlantı:

Yanma da güzelim yanyom ben de

Mendili salla geliyom ben

Bir güzelin uğruna da

Verem de oldum ölüyom ben

Aşma kırandan aşma

Ben seni tanıyorum

Her kırandan aşanı

Ben seni sanıyorum da yanıyom ben (TRT, 2006: 608).

İlçede Tokat'ın genelinde de yaygın olduğu bilinen "Ellik" türküsü de kendine has oyunuyla düğünlerde icra edilmektedir. Bu oyun genelde kadınlar tarafından daha çok oynanmaktadır. Ellik oynayan kadınlar arka arkaya sıralanırlar ellerini sağa ve sola sallayarak yürürler. Türküde ritme göre türkünün belli yerlerinde ellerini birbirine vururlar. Bu ritim belli bir süre sonra hızlanır, oynayanlar da ritimlerini artırırlar. Ellik türküsünün TRT kayıtlarındaki (TRT, 2006) metninin bir kısmı örnek olarak aşağıdaki gibidir:

(ah ah) Ellik baba gidelim

Yolda bayram edelim

(ah ah) Fakirin kızını gurt yemiş

Köye haber edelim

Bağlantı:

Ellikten yâr ellikten

Bir yâr sevdim döllükten (TRT, 2006: 312)

Erbaa düğünlerinin kına gecelerinde günümüzde yaygınlaşan ve tüm Türkiye'de bilinen çeşitli türküler icra edilmektedir. Eski dönemlere baktığımızda ise yöredeki kına yakma uygulamalarında aşağıdaki sözleri içeren türkülerin söylendiğini görmekteyiz:

Ayağına giymiş nurdan nalini

Şen olsun anam evin şen olsun

İşte ben gidiyom haberin olsun.

Yeşil tasta kınam ezildi,

O benim alnıma çoktan yazıldı.

Şen olsun anam şen evin şen olsun

İşte ben gidiyom haberin olsun (Oral ve Sümer, 1968: 121).

Örnek olarak verilen bu metinlerin yanında Erbaa düğünlerinde geleneksel olarak icra edilen diğer oyun havalarının isimleri şu şekildedir: Ağaçlarda Kestane, Oy Kestane, Tokat Sarması, Kekliği Düz Ovada Avlarlar, Menşur, Amasya'nın Taşları, İstanbul'a Ismarladım, Emine'm Darı Koydum Ambara... Aynı zamanda ilçede Ankara yöresine ait oyun havaları da sevimde ve icra edilmektedir. Düğünlerde gündüz oyun havaları oynanmadığı için genellikle Türk halk müziğine ait yöresel veya yöresel olmayan türküler icra edilmektedir.

2.2.6. Düğün Yemekleri

Erbaa'da düğün yemekleri çok farklı şekillerde yapılmaktadır. Genellikle bu yemekler için yörenin lezzetini iyi bilen aşçılar görevlendirilir. Salonda yapılan düğünlerde geleneksel yemekler çok fazla dikkat çekmez. Bu düğünlerde etli bir yemek, pilav, kısmen salata ve kola bulunur. Çorba ikram edilmesi de çok yaygın değildir. Tatlı ikramı ise düğün pastası kesildiğinde yapılır. Geleneksel mahalle düğünlerinde ise yöresel yemekler dikkat çeker. Bu düğünlerde menüde mutlaka sıcak ya da soğuk bir çorba bulunur. Bununla beraber genellikle tulumba tatlısı da yemekle beraber ikram edilir. Pirinç pilavının tercih edildiği bu düğünlerde etli bir yemeğin olmasına dikkat edilir. Nitekim etli yemek itibar göstergesidir. Bununla beraber yalnızca etten yapılan kavurma ise daha gösterişli olarak algılanır (KK16, KK18, KK19, KK20, KK28, KK29).

Erbaa düğünlerinde ikram edilen genel olarak tercih edilen yemekler şu şekildedir: mercimek çorbası, ezogelin çorbası, pirinç pilavı, tavuklu sebzeli yemek, etli sebzeli yemek, dana kavurma, nohut yahnisi, iri ayran çorbası, ayrınlı mısır çorbası... Bu yemeklerin yanında tatlı olarak genellikle tulumba tatlısı tercih edilir. Yaz döneminde gerçekleştirilen kimi düğünlerde tatlı kısmında üzüm, karpuz ve kavun da yer alabilmektedir (KK8, KK9, KK10, KK11, KK15, KK16). İlçede düğünlere özel olarak yapılabilen geleneksel düğün yemekleri ise yaprak sarması, keşkek ve ev baklavasıdır. Düğünlere özel olarak keşkek yapımı Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi Batı Trakya Türkleri arasında (Moumin, 2009: 70), Samsun Canik'te (Sönmez, 2019: 62) İzmir Menemen'de (Akalin, 2019: 46), Samsun Çarşamba'da (Yıldırım, 2019: 231) gelenek olarak yaşatılmaktadır. Baklava tatlısı da düğün döneminde önemli olan yerini korumaktadır. Nitekim Trabzon Akçaabat'ta (Kolot, 2017: 103), Adana Misis'te (Peker, 2008: 44), Osmaniye Düziçi'nde (Bülbül, 2006: 53), Batı Trakya Türkleri arasında

(Moumin, 2009: 64), Gaziantep'te (Seçinti, 2014: 56), Samsun'da (Yıldırım, 2019: 197 ve Sönmez, 2019: 70), Bitlis'te (Ergöz, 2019: 164) düğünlerin temel tatlılarının başında baklava bulunmaktadır.

2.2.6.1. Erbaa Yaprak Sarması / Erbaa Dolması

Düğün için yaprak sarma ikramı yaygın bir gelenektir. Bu geleneğin uygulandığı alanlar şu şekilde sıralanabilir: Adana Misis (Peker, 2008: 46), Batı Trakya Türkleri (Moumin, 2009: 76), İzmir Menemen (Akalin, 2019: 46), Samsun Çarşamba (Yıldırım, 2019: 128). Düğün yemekleri içerisinde yöresel özelliğiyle ün yapmış ve tescillenmiş Erbaa Narince Bağ Yapağı ile hazırlanan Erbaa yaprak sarması veya Erbaa ev dolması önemli yerini korumaktadır. Düğün yemekleri içerisinde herkes tarafından tarifi bilinen yemekler yer aldığından yöreye has olan bu yemek için ayrı bir başlık açılmıştır.

Erbaa'da yetiştirilen bağ yapağı, Türkiye'de ve hatta dünyada belli bir üne kavuşmuştur. 2016 yılında Erbaa Kaymakamlığı, Erbaa Belediyesi, Erbaa Ticaret ve Sanayii Odası başta olmak üzere, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve genel olarak Erbaa halkı, söz konusu narince bağ yapacağının Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından "Tescilli Coğrafi İşaret" olmasıyla ilgili çeşitli girişimler başlatmıştır. Bu bağlamda Erbaa Belediyesi de özellikle sosyal medya başta olmak üzere, çeşitli reklam araçları vasıtasıyla büyük bir kampanya başlatarak, konuyla ilgili bir bilincin oluşmasını sağlamıştır. Bu girişimler olumlu sonuç vermiş ve Erbaa Narince Bağ Yapağı, 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 23.06.2016 tarihinden itibaren korunmak üzere 05.12.2017 tarihinde Erbaa Ticaret ve Sanayii Odası tarafından tescil ettirilmiştir. Tescil edilen alan, Tokat ili Erbaa ilçesi sınırları içi olup, ilçe merkez ve köylerinde bağcılık tarımı yapılan üretim alanlarını içermektedir.

Bağ yapacağının kullanıldığı yemekler temelde iki tanedir. Bunlar "zeytinyağlı sarma" ve "etli dolma" ya da "etli sarma" isimlerini taşır. Aynı zamanda yörede "cevizli bat" adı verilen, kara mercimek ve cevizin kullanıldığı yemek de bu yapacağın arasına konarak yenir (Görsel 31). Bu yemeklerden cevizli bat, genellikle kadınların gün toplantılarında yapılır. Zeytinyağlı da bu toplantılara eşlik eder. Etili dolma her zaman yapılabilir; ama zeytinyağlı yalnız özel misafirlere ikram edilir. Mayıs yapacağının kullanılması da bu açıdan dikkat çekicidir. Aynı zamanda etli dolma, dinî bayram

günlerinin ve düğünlerin vazgeçilmezidir. Büyük uğraş gerektiren bu yemek, içinde et bulunması yönüyle de bir itibar göstergesi olarak sayılmaktadır.

Zeytinyağlı sarmada, pirinç, bulgur ve kişiye göre çeşitli baharatlar kullanılarak bir harç hazırlanır. Bu harca maydanoz, dereotu, nane ve soğan da eklenir. Bu karışım yaprakların arasına sarılır ve pişirilir. Genellikle soğuk tüketilir. Etlı dolmada, soğan, et, salça ve çeşitli baharatlar karıştırılır; küçük küçük sarılır. Zeytinyağlıdan biraz daha dar; ama kalındır. Tencerenin de en dibine kemikli et konulur ve pişirilir. Genellikle sıcak tüketilir (Görsel 32).

2.2.7. Düğün Oyunları ve Eğlenceler

Erbaa düğünlerinde eskiden beri çok çeşitli oyunlar yer almaktadır. Bunlardan bir kısmı ise "köy seyirlik oyunu" olarak nitelendireceğimiz geleneksel Türk tiyatrosuna dâhil edilebilmektedir. Bu oyunların köylerde ve diğer geleneksel yörelerde icra edilmesi yaygındır. Oyunların sergilendiği önemli gün ve törenler dikkat çeker. Bunlardan birisi de düğünlerdir. Konuyla ilgili eğitilmiş ve eğitimsiz herkesin rol alabildiği bu oyunlarda kimi zaman söyleşme kısımları, kimi zaman ise mimik ve çeşitli hareketler ön planda olmaktadır (Boratav, 2016: 241). Günümüz düğünlerinde çok fazla icra edilmeyen bu oyunlar, düğünü şenlendirmekte ve misafirlere güzel bir gösteri olarak hazırlanmaktadır. Bunlardan en bilindik olanları "Muhtar ve Kızları" ile "Sırık (Keklik) Oyunu"dur.

2.2.7.1. Muhtar ve Kızları

"Muhtarın Kızları" adlı oyunda damadın erkek arkadaşlarından birisi ceket ve şapka takarak muhtar rolüne girmektedir. Bunun yanında damadın çeşitli sayıdaki diğer arkadaşları da etek ve yazma takarak kadın kılığına girer. Kadın kılığına giren kişiler muhtarın kızları olurlar. Muhtar kızlarıyla beraber düğün alanına gelir. Muhtar girdiği anda müziği durdurur ve çeşitli konuşmalar gerçekleştirir. Bu esnadaki konuşmalar eğlenceye dönük olarak o anda gelişen sözlerden oluşmaktadır. Muhtar oyun alanının açılarak yalnızca kızlarının oynaması için emir verir. Muhtarın kızları oynamaya başladığında çevredeki misafirlere bir süre izlerler. Daha sonra herkes gözüne kaçırmak istediği birini kestirir ve ona yaklaşarak oynamaya başlar. Muhtarın kimi zaman elinde bir değnek

bulunur ve kızlarını kaçırmak isteyen kişilere bu değnekle vurur. Oyun sırasında diğer misafirler de aynı şekilde oynamaya devam ederler (KK2, KK16, KK47).

2.2.7.2. Sırık (Keklik) Oyunu

"Kekliği düz ovada avlarlar" şeklinde başlayan hareketli türkü, davul-zurnacıdan ya da diğer çalgı ekiplerinden istenir. Gücü kuvveti yerinde olan ya da arkadaş topluluğu içerisinde belirli bir liderlik vasfı olan kişi, eline çok uzun bir sopa alır. Yörede bu sopaya "cerrek, sırık" adı verilir. Genellikle büyük ceviz ağaçlarından ceviz dökmek için kullanılan bu sopa, oyuna girecek kişi sayısına göre uzun ya da kısa olarak belirlenir. Oyunun lideri en önde olmak şartıyla, oyuna katılmak isteyen herkes onun arkasına sıralanır. Kimi zaman eller serbest bir şekilde dururken, kimi zaman da birbirlerinin bellerinde olur. Müzik eşliğinde hareketli bir şekilde oynayarak yürümeye başlarlar. Bu sebepten oyunun oynanacağı alan insanlar tarafından boşaltılır. Bu oynayarak yürüme esnasında en önde sopayı taşıyan oyun lideri, kimseye sezdirmeden sopayı bir sağa bir sola bazen de yukarıdan aşağı doğru vurur. Liderin arkasında yer alan oyuncular, sopadan zarar görmemek için sağa sola kaçmaya başlarlar; ama sırayı bozamaz, oyundan çıkamazlar. Lider sopayı yukarıdan vurduğu an en tehlikeli andır. Sopa, oyuncuların kafasına isabet edebilmektedir. Bu sebepten oyuncular kimi zaman çömelirler. Lider, bazen vurmayaacağı halde vuracakmış gibi yaparak oyunu daha eğlenceli hale getirir. Bu oyununun oynandığı yaş grubu genellikle 20 yaş üzeridir (KK2, KK16, KK28). Keklik oyunu sıriksız bir şekilde de oynanmaktadır (Görsel 33).

2.2.7.3. Damat Çimdirmesi

Damat çimdirmesi eski Erbaa düğünlerinde eğlence amaçlı bir oyundan ziyade düğün için şart görülen bir uygulama olarak yaşamıştır. Damat çimdirmesi diğer bir adlandırma olarak "damat hamamı" şeklinde de anılmaktadır. Eski dönemlerde bu uygulama için "*güveyi hamamı*" tabiri de kullanılmıştır. O dönemde "*yunnak*" adı verilen çamaşırlıklarda yapılmıştır. "*Gelin hamamı*" adıyla ve kendine has esaslarıyla yalnız damat için değil gelin için de uygulanmıştır. Bu uygulamalar o dönemde kına gecesinin olacağı gün yapılmaktadır (Oral ve Sümer, 1968: 121). Yakın dönemlere kadar da düğünlerin ikinci günü gerçekleştirilen bu uygulama (Temiz ve Peynirci, 1996: 203) günümüzde büyük

oranda kaybolmuş ve eskiden daha ayrı bir gelenek olan "damat giydirme" ile beraber anılır olmuştur. Günümüzde bir eğlence ve oyun olarak uygulanan "damat çimdirmesi" damadın giydirilmesi esasına dayanmaktadır.

Damadın takım elbisesi bir tepsi içinde sağdıç ve arkadaşları tarafından götürülmektedir. Damadın giyinmesi için köylerde genellikle okullar kullanılır. Üzümlü köyünde bu uygulama için "Güveyi Tepesi" bulunur. Belirli yerde damat elbisesini giyer, davul zurna eşliğinde tüm köyü gezer. Damadın arkasından o gün gelmek isteyen herkes gelir ve damat tüm köy halkına gösterilir. Bu sırada damada çeşitli cezalar da verilebilir. Damadı koruma görevi yine sağdıca düşmektedir. Damat üzerini giyerken eski dönemlerde davul zurna eşliğinde güreş yapılması da yaygındır (KK26, KK28, KK29, KK30).

2.2.7.4. Paşacılık / Paşalık

"Paşacılık" ya da diğer adıyla "paşalık" Erbaa düğünlerinde geleneksel olarak düğün döneminin ilk iki günü boyunca devam eden bir uygulamadır. Paşacılık kimi zaman oyun niteliğinde, kimi zaman da uygulanması gereken bir gelenek niteliğinde âdet olarak düğünlerde varlığını sürdürmektedir. Paşacılık geleneği ya da oyunu Erbaa'ya mübadele döneminde gelmiş Selanik Türklerinin düğünlerinde daha fazla yer alan bir uygulamadır. Bu anlamda özellikle Selanik mübadili Türklerin yaşadığı Demirtaş köyünde paşacılık geleneği aktif bir şekilde devam etmektedir. Paşacılık geleneğinin esası şu şekildedir.

Öncelikle damadın ailesinden ya da yakın akrabalarından belli bir yaşa ulaşmış, toplum içinde hatırı sayılan ve sözü geçen bir kişi paşa olarak seçilmektedir. Paşa köye düğünün ilk günü düğüne geldiğinde kendisi için bir evde büyük bir oda hazırlanmaktadır. Paşa bu odada yalnız olmamakta ve yanında yakın arkadaşları da yer alabilmektedir. Paşanın yanında olan kişiler sadece gelen yiyecekleri yerler ve herhangi bir uygulamaya karışmazlar. Odada her şey paşanın kontrolünde devam etmektedir. Paşa arkadaşlarıyla beraber kendisine açılan odaya girdiğinde onunla ilgilenmek üzere görevlendirilen kişiye seslenerek "Gönder bana bir düğün sahibi gönder!" diyerek sesli bir şekilde konuşur. Görevli kişi damadın babasını, abisini, amcasını ya da dayısını çağırabilir. Bunlardan müsait olan bir kişi geldiğinde paşanın önünde yere uzanır. Paşa elindeki sopayla yere yatan düğün sahibinin baldırlarına ve bacaklarına yavaş bir şekilde vurur. Daha sonra kulağına eğilerek isteğini söyler. Bu istek canlı tavuk, kuruyemiş, bir tepsi baklava, kola, ayran gibi yiyecek içecekler olabilir. Paşanın istediği canlı tavuk öncelikle düğün sahibi

tarafından temin edilir. Paşanın bulunduğu odaya götürülerek paşaya canlı tavuğun o hali gösterilir. Daha sonra o tavuk kesilir, pişirilir, paşa ve odada bulunan diğer kişilere ikram edilir. Paşanın bulunduğu evi açan ve onun hizmetine verilen kişi de sürekli olarak paşa ve yanındakilerinin isteklerini takip etmektedir. Bu istekler düğünün ilk günü sonlanıp gece saat bir ya da ikiyi bulana kadar sürekli devam etmektedir. Paşa ve yanındakiler insaflıysa düğün sahibinin hemen ulaşabileceği şeyleri isterler; çünkü ikinci gün paşanın cezası olacaktır (KK1).

Düğünün ilk gününde paşanın her isteği yerine getirilirken düğünün ikinci gününün sabahında paşanın bir gün önce yere yatırarak sopayla dövdüğü kişiler paşayı yakalarlar. Yakaladıkları paşayı evin merdiven boşluğuna doğru sarkıtırlar. Daha sonra paşanın elleri kolları bağlanır. Bu şekilde davul zurna da topluluğa eşlik eder ve paşayı köy içinde gezdirirler. Paşayı bir yerde durdurup yere yatırılır ve davul zurnadan oyun havası isteyerek paşanın sırtına oynarlar. Paşaya düğünün ikinci günü verilen diğer cezalar şu şekildedir: yalağın içine yatırma, hortum ile ıslatma, çamurun içine yatırma, kadın eteği giydirme, başına eşarp bağlama, eşeğe ters bindirme... Bu cezalara katlanmak istemeyen paşa ilk geceki rahatlığından sonra bir yolunu bulup düğün evinden kaçabilmekte ve ertesi gün cezaya maruz kalmamak için düğüne gelmeyebilmektedir (KK1).

Konuyla ilgili çeşitli bilgileri aktaran bir kaynak kişi paşacılık geleneğinin eski zamanlara göre çok fazla uygulanmadığını, artık unutulmaya yüz tuttuğunu ifade etmektedir. Kaynak kişinin geleneğin güncel durumuyla ilgili verdiği bilgiler şu şekildedir: *"Köyde kimse kalmadı ki. En son bizim arkadaşının kardeşinin düğünü vardı. 2008-2009 o aralarda ben yapmıştım (paşacılığı). Ben de geceden kaçmıştım. Aklına gelebilecek cezaların hepsini yaparlar. Başka yerde yok"* (KK1).

2.2.7.5. Para Toplayan Davulcu

İlçedeki davul zurna ekipleri düğünlerinin eğlencesinin en temel unsurları olmaktadır. Bu ekipler düğün sahibiyle belli bir fiyat üzerine anlaşma yaparlar; ancak düğülerden bol miktarda bahşiş toplamayı hedeflerler. Bunun için de en iyi yöntem düğüne gelen misafirleri karşılamak ya da akşam hava kararıp millet oynamaya başladığında ileri gelenlere davul ile yaklaşarak para istediğini belli etmektir. Her davulcunun para alması kolay olmamakta, davulcu tüm hünelerini misafirlere sergileyerek parayı hak etmektedir. Gözlem yöntemiyle elde edilen verilere göre bu oyunun uygulanma esası şu şekildedir:

Davulcuların para toplama oyununda öncelikle davul zurna ekibi ağır ezgileri icra ederek düğündeki oyun alanının ortasına yaklaşır. Bu esnada davul çalan kişi tam merkeze geçer, zurnacı biraz daha kenarda durur. Müziğin ritmi hızlandıkça insanlar oynamaya başlarlar. Bir dönem sonra müzik tekrar yavaşlar ve insanlar kenara çekilirler. Bu esnada davul zurna ekibini ve oynayanları seyreden ileri gelenler oturmaktadırlar. Davulcu izleyenlere doğru çeşitli hünerlerini sergilemeye başlar. Davulunu havaya kaldırarak çalar, davulunun üzerinde yuvarlanır, davuluna en son gücüyle vurur, davuluyla beraber dönmeye başlar... İnsanlar bu hünerleri izlerken beğenirseler sırayla yere kâğıt para atarlar. Davulcunun görevi bu parayı ağızıyla yerden yakalayabilmektir. Bunu kısa zamanda başarabilirse izleyen insanlar ortaya daha çok para atmaya başlarlar.

2.2.7.6. Deve Oyunu

Erbaa'da kimi köylerde yukarıda da "Damat Çimdirme" başlığı altında esası anlatılan "damat gezdirme" uygulaması yaygındır. Bu uygulama esnasında eğlencenin de yer alması amacıyla damadın arkadaşları deve oyunu sergilemektedirler. Bu oyunda yer alacak kişiler ellerine uzun ve büyükçe tahtalar alırlar. Bu tahtaların üzerine çeşitli renkte ve tahtayı kapatacak şekilde çarşaf lar örterler. Bunun sonucunda kişiler birer deve görünümü kazanır. Bu esnada davul zurna çalmaya devam eder ve insanlar köyde yürürler. Yürüme esnasında zaman zaman durulup çeşitli oyun havaları oynanır (KK4).

2.2.7.7. Deli Oyunu

Günümüzde "deve oyunu" olarak tabir edilen oyuna benzeyen ve geçmiş dönemdeki adı "deli oyunu" olan bir gösteri bulunmaktadır. Bu oyunda daha önceden belirlenmiş bir kâhya bulunur. Bunun yanında ellerini ve yüzünü siyah renge boyamış bir palyaço, kavuklu, kadın kılığına girmiş bir zenne bulunur. Oyun için seçilen dört erkeğin de üzerine çullar örtülür. Bu kişilerin başlarına kelek ve çan takılır. Bu kişilerin deve görünümü kazanması sağlanır ve ateş etrafında dönerek oynarlar. Bu oyun esnasında kişiler arasında irticalen kimi sözler söylenmektedir (Oral ve Sümer, 1968: 120).

2.2.7.8. Dede (Dede-Arap) Oyunu

"Dede oyunu" ya da diğerk bir söyleyişle "dede-arap oyunu" için daha önceden bu konuda deneyimli olan bir kişi "dede" olmak üzere sırtına kalın giysiler giyer. Sakalı yoksa ya da kısa ise yüzüne sakal yapar. Dedenin karşısında "arap" adı verilen bir kişi daha seçilir. Arabın yanında da kadın kılığına girmiş çeşitli sayıda erkek bulunur. Bu kadınların alınıp satılmasına dayalı doğaçlama olarak çeşitli söyleşmeler gerçekleşir. Bu söyleşmeler boyunca dedeye bol bol ceza verilir ve kemerle vurulur. Dedeye ceza verilmesindeki temel sebep kızları satmasıdır (KK29).

Dede damadın amcasının önünde bayılır. Bayılan dedenin ayıltılması için doktor kılığına giren birisi dedenin başına gelir. Dedeyi tedavi ediyormuş, iğne vuruyormuş gibi yapar. Doktor sonra etraftakilere dönere "Bu hasta burada iyileştirilmez, götürülmesi gerekir. Hastanın götürülmesi için de ambulans yetmez, helikopter lazım." der. Burada belirtilen helikopter evdeki horoz ya da tavuğu simgelemektedir. İstenen bu hayvanların canlı olması gerekir ve duruma göre 2-3 tane olabilmektedir. Bu istekleri karşılamak arabın görevidir ve horozu ya da tavuğu getirir "Tamam, helikopter geldi. Artık dede kalkabilir." der. Arap bu durumda iki kişi de olabilmektedir. Tüm bu gösteriler yapılırken arkada çeşitli enstrümanlarla müzikler icra edilir. Etraftaki misafirler ve kadın kılığına giren erkekler oynarlar. Misafirler kadın kılığına giren kişileri kaçırmaya çalışır. Arabın ellerinde palaska bulunur ve kızları kaçırmaya çalışanlara da bununla müdahale eder (KK28, KK29).

2.2.8. Damat Tıraşı

Anadolu'nun birçok bölgesinde yaygın bir gelenek olan "damat tıraşı" Erbaa'daki düğün âdetleri içerisinde de bulunduğu önemli yeri korumaktadır. Damatlar gerek yüzük, nişan dönemlerinde, gerekse düğün döneminde özenle tıraş olurlar. Yüzük ve nişan dönemlerinde yapılan tıraşın normal zamandaki tıraşlara benzemesine karşın, düğün döneminde yapılan tıraş çok daha farklı olmaktadır. Aynı zamanda düğün döneminde gerçekleştirilen damat tıraşının kendi içerisinde çeşitli usul ve âdetleri vardır. Eskiden daha önemli bir tören olarak görülen damat tıraşına kalabalık bir şekilde gidilmekteydi. Bu törenler davul zurna eşliğinde yapılır ve davul zurna ekibi yolda giderken "damat tıraşı havası" adı verilen kimi yöresel ezgileri icra ederlerdi (KK23).

İlçede damat tıraşı düğün döneminde çok fazla önemsenen bir uygulama olduğundan damatlar genellikle normal zamanlarda sürekli tıraş oldukları ya da çok yakından tanıdıkları berberlere giderler. Bu berberlerin çok fazla özeneceğini ve işleri düzgün yapacağını düşünürler. Kimi kaynak kişilerin görüşlerine göreyse tanıdık berberlere gidince normal fiyat tarifesinden daha fazla para vermek gerekir. Bu yüzden tanıdık berberler seçilmeyebilir (KK16, KK18). Dolayısıyla damat tıraşının normal tıraşlardan farklı bir ücret tarifesi vardır. Bu ücret tarifesi Erbaa Esnaf ve Sanatkârlar Odası Başkanlığı tarafından belirlenmekte ve resmî bir belge olarak tüm berberlerin duvarında asılı durmaktadır. 2020 yılı Mart ayı itibariyle Tokat Erbaa'da belirlenmiş resmî damat tıraşı fiyatı 100 liradır; ancak damat bir itibar göstergesi olarak öncelikle tanıdığı, nadiren ise tanımadığı berberlere daha fazla para verebilmektedir. Bu anlamda damatlar genellikle gönlünden kopan ücretleri verirler. Bu ücret takdiminde alt sınır her zaman tarifede belirlenen fiyattır (KK2). Berberlik mesleğini icra eden bir kaynak kişiye göre gelen damat eğer tanıdık değilse tarifedeki fiyat söylenir, tanıdık ise gönlünden kopanı vermesi söylenir. Tanıdık kişiler de zaten tarifeyi bildikleri için o rakamın altına inmemektedirler (KK34).

Üç gün süren geleneksel Erbaa düğünlerinde damat tıraşı büyük oranda düğünün ilk günü yapılmaktadır. Nadiren de olsa düğünün başlayacağı ilk günden bir gün önce damat tıraşı yapılabilir. Salonda yapılacak düğünler için ise düğün gününün sabahı tıraş olunur; çünkü aynı gün içerisinde düğünden hemen önce fotoğraf çekimleri gerçekleştirilecektir. Damat tıraşı için berbere gidecek damat daha önceden berbere haber vermektedir. Damat tıraşa tek başına gitmez, yanında sağdıçlarını, erkek kardeşlerini, yakın akrabalarını, gelinin erkek kardeşlerini ve erkek akrabalarını da götürerek onları da tıraş ettirir. Tüm bu kişiler tıraş olacağı için bu uygulama zamansal olarak bir günün yarısını kapsayabilmektedir. Damat olduğu tıraşla düğün sürecini tamamen geçirmektedir. Bunun dışında düğünün ikinci günü kına gecesine gitmeden hemen önce ya da düğünün son günü gelin alma töreninden hemen önce küçük düzeltmeler yaptırmak için berbere gidilir (KK34).

Damat tıraşı için berbere gelen ekip eli boş gelmemektedir. Geleneğe göre yemek ya da tatlı getirmesi beklenir. Tıraş boyunca hayli yorulacak olan berberin, uygulama başlamadan önce karnını doyurması gerekir. Kimi zaman eli boş gelen damat berbere aç olup olmadığını sorar. Berberin karnı açsa yemek söyler, karnı toksa tatlı ve çeşitli

içecekleri söyler. Bu yemek ya da tatlı tüm tıraş olacak kişilerce yenir. Bu gelenekten haberi olmayan damat eğer berberin tanıdığı biriyse berber tarafından uyarılır. Eğer tıraş olacak kişi berberle yakın değilse bu gelenek uygulanmaz (KK34).

2.2.9. Gelin Başı

Erbaa'daki geleneksel düğünlerin ikinci gününde gelin, kız kardeşleri, akrabaları ve yakın arkadaşları saçlarını ve makyajlarını yaptırmak üzere kuaföre giderler. Gelinin yanında gelen kişilere "kız başları" ya da "gelin başları" denir. Tüm bu kuaför uygulamalarına da "gelin başı" adı verilir. Gelinin kuafördeki işleri genellikle sabah saatlerinde başlar. Saçının ve makyajının erkenden yapılması gerekir; çünkü aynı gün içerisinde fotoğraf çekimi, çeyiz bakma ve kına gecesi uygulamaları yoğun geçecektir. Gelini ve yanında gelen kişileri damat ve sağdıçları arabayla alıp kuaföre bırakır. Kuaför için daha önceden sıra alınmış ve anlaşılmıştır. Kuaförde istenilen şekilde tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra gelin gelinliğini, yanında gelenler de elbiselerini giyerler. Gelin başı masraflarını genellikle damat tarafı karşılamaktadır.

2.2.10. Kına Gecesi

Türkiye'de evlenme âdetleri içinde "kına" ve "kına gecesi" yaygın olarak uygulanmaktadır. Gerdek gecesinden birkaç gün önce genellikle kız evlerinde tertip edilen bu gecelerin kadınlara has genel bir özelliği bulunmaktadır. Kimi yörelerde erkeklerin de katıldığı ve damada kına yakıldığı kına geceleri tertip edilebilmektedir. Çeşitli oyun ve eğlencelerin düzenlendiği, misafirlere çeşitli ikramların yapıldığı kına gecelerinde yeni gelin ve anneyi anlatan çeşitli türküler de icra edilir (Örnek, 1995: 194).

Tarihsel süreçte Erbaa'daki kına geceleri günümüzle farklılıklar taşımaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Erbaa'da yapılan kına gecelerinde damat ve arkadaşlarının kız evinde tertip edilen kına gecesine katılmadığı tespit edilmiştir. Erkek tarafında kınayı hazırlayan misafirler kız evine giderken damat ve arkadaşları erkek evinin önünde eğlenmeye devam ederler. Yine günümüzden farklı olarak kız tarafında davet edilen kişiler o dönemlerde gelin için çeşitli hediyeler götürmektedirler. Kız evinde kınanın yakılmasının hemen ardından erkek evinde damada kına yakılması için kız evi tarafından kına hediye edilir. Aynı zamanda bu hediyeler arasında damadın arkadaşları için mendil ve havlu da

bulunur. Erkek evinde damadın parmağına kına yakılır ve eğlence devam eder. Bu gece damadın hamama götürülmesi de gerekir (Saatçigil, 1947: 36).

Erbaa'da geleneksel mahalle düğünlerinde kına gecesi, düğünün içinde ikinci günün gecesi yapılmaktadır (Görsel 34). Salonlarda gerçekleştirilen düğünler için kına gecesine dair alışılmış herhangi bir gün olmayıp genellikle cumartesi günleri tercih edilmektedir (KK15, KK16). Kına gecesine önceden yalnızca kadınlar katılabilirken şimdi bu törenler büyük bir meydana erkeklerin de yer aldığı bir eğlence haline dönüşmüştür. Bu anlamda erkek tarafından hemen hemen herkes kına yakmaya gider (KK15). Kına gecesinde gelin bindallı adı verilen kıyafetini giyerken damat üzerini değiştirmeden damatlık takım elbisesiyle katılır. Kına geceleri, herhangi bir salon tercih edilmemişse kız tarafının evinin önünde gerçekleşir. Bu tören 20.30 ya da 21.00 gibi başlar 22.00 ya da 22.30 saatleri civarında sona erer. Kına gecesinde kullanılacak kınayı erkek tarafı karşılar. Kınayı da kızın teyzesi, halası gibi yakınlarından biri yakar (KK16). Kınayı yakan kişinin evli olmasına ve mutlu bir evlilik sürüyor olmasına özellikle dikkat edilir (KK2). Nitekim kınayı yakan kişinin aile yaşantısının kına yaktığı çiftlere de sirayet edeceği düşünülür. Erbaa'da hem geline hem de damada kına yakılmaktadır. Bunun dışında törene katılan ziyaretçilerden isteyen herkesin eline kına yakılır. Erbaa'daki kına gecesi gelenekleriyle ilgili genel bilgiler bu şekilde olup gecedeki tüm uygulamalar sırayla şu şekilde gerçekleşir:

Düğünün ikinci günü akşam olduğunda her iki tarafta da müzikler çalmaya, oyunlar oynanmaya devam eder. Saat 20.00 olduğunda erkek tarafında ilk duyurular başlar ve insanlar yavaş yavaş kına gecesi için hazırlanmaya başlarlar. Bu duruma genel bir adlandırma olarak "kına yakmaya gitmek" denir. Kız tarafı yakınsa yürünür, eğer uzaksa arabalarla kalabalık bir şekilde gidilir. Kız evinin önüne gelindiğinde her iki taraf beraberce oyun havaları eşliğinde eğlenmeye başlarlar. Bu sırada gelinle ortada olan kız başları kına gecesi için özel elbiselerini giyerler (KK4). Bu sırada damatlık takım elbisesiyle gelen damada yeni bir gelenek olarak fes ve yelek (Görsel 35) verilebilir (KK16). Bir taraftan da yakılacak kına hazırlanır. Hazırlıklar tamamlandığında eğlence sonlandırılır ve ortadaki alan boşaltılır. O sırada kına gecelerine özel olarak hazırlanan müzikler açılır. Kız başlarının hepsi başlarına kırmızı kurdele ya da tokalar takarlar. En öndeki kız başı tepsiyi elinde tutarak ilerler. Arkasındaki kız başları da ellerindeki mumlarla beraber yürürler (KK4). Yeni uygulamalar arasında kız başlarının ellerinde

çalmaları üzere birer def de bulunabilmektedir (KK16). Kız başlarının hemen arkasında gelin ve damat görülür. Gelinin elinde de kimi zaman def olabilmektedir. Aynı zamanda erkek tarafından getirilen davulcu davulunu damada vermekte ve damat davul çalmaktadır (KK4). Daha sonra gelin ve damat kendileri için hazırlanan sandalyelere otururlar ve kız başları etraflarında dönmeye devam eder. Kına yakmak için yukarıda belirtilen vasıfları taşıyan kadın gelir. Gelin elini açmazsa damadın annesi, damat elini açmazsa gelinin annesi altın koymak zorundadır. Bu uygulamanın hemen ardından ellerini açan çiftlerin kınaları dualar eşliğinde yakılır. Gelinin avcunun içine kına yakılırken damadın yalnız başparmağına kına yakılması yaygındır (KK4, KK16).

Kına yakma uygulamasının hemen ardından kına gecesi sona ermez. Gelin ve damat ayağa kalkarlar ve damat gelinin duvağını açar. Çiftler ortaya çıkarak dans ederler. Bu dansa misafirlerden de dileyen herkes eşlik etmektedir. Her iki taraf da dansın ardından çeşitli oyunlar oynamaya devam eder. Bu uygulamalar saat 22.00-22.30 gibi sona erer ve erkek tarafından gelen misafirler kendi evlerine yola çıkarlar. Her iki tarafta da emniyet saatine kadar oyunlar oynanmaya devam eder. Kız tarafında asılı olan çeyiz kına gecesi bitince toplanır, paketlenir ve çeyiz sandığına yerleştirilir (KK4).

2.2.11. Kız Çeyizi

"Kız çeyizi", gelin adayının ilerdeki evinde kullanması için hazırladığı eşyalardan oluşmaktadır. Bu eşyalar gelinin hünerini göstermesi açısından önemlidir. Düğünlerin belli günlerinde bu çeyizler misafirlerin görüşüne çıkmak üzere sergilenir. Düğünün son gününe kadar gelinin evinde sergilenen bu çeyizler, düğünün son günü gelin almadan sonra erkek tarafındaki misafirler için de sergilenmektedir. Buna "çeyiz asma" ya da "çeyiz serme" adı verilir (Görsel 36). Misafirlerin gelerek çeyizleri incelemesine de "çeyiz görme" ya da "çeyiz bakma" adı verilir.

Erbaa'da Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilçedeki çeyiz asma işlemleri salı günü başlamaktadır (Saatçigil, 1947: 35). O dönemdeki çeyiz gelenekleri ile günümüz çeyiz gelenekleri büyük oranda aynı ya da benzer şekildedir. İlçede eskiden yeni gelen gelinin damadın ailesiyle beraber yaşamasının yaygın olması, geniş aile şeklinde yaşamanın zorunluluk ve gelenek halini almasından dolayı çeyizler kız evinde sergilenmekteydi. Şimdi ise bu kaybolmaya başlamış, çekirdek aile şeklinde düğünden sonra gelin ve damadın yalnız yaşamaları yaygınlaşmıştır. Bunun beraberinde düğünden önce yeni

çiftlerin evleri önceden belli olduğundan çeyiz artık serilmeden o eve gitmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere çeyiz asma geleneği artık kaybolmaya başlamıştır (KK4).

Eskiden yaygın olan ve şimdi de çok az bir kesim tarafından uygulanan çeyiz asma geleneği şu şekilde uygulanmaktadır. Kız çeyizlerinin serilmesi için düğünden bir hafta önce gelinin kız arkadaşları ya da başka bir deyimle kız başları bir araya gelirler. Gelinin çeyizinden oya, kanaviçe, başörtüleri, yazmalar bir araya toplanır ve eksik olduğu düşünülen herhangi bir ürün varsa tamamlanır. Bu esnada damadın annesinin gelinliğinden kalmış olan yazma, lif gibi eşyaları da yeni gelinine hediye edebilir (KK16). Daha sonra gelinin baba evinde çeyiz için bir oda boşaltılır. Sonra kız başları gelinin çeyizindeki ürünleri duvarlara asarlar. Yazmaları ve tüm başörtülerini tavana asarlar. Bu işlemin tamamlanması yaklaşık olarak 3-4 günü bulmaktadır. Daha sonra davetliler bu çeyizi görmeye gelirler. Bu çeyiz gelinin 12-13 yaşlarından itibaren hazırladığı ürünlerden meydana gelmiştir. Kına gecesinde de oğlan tarafından damadın annesi, akrabaları ve gelen diğer kadınlar kızın astığı çeyize bakarlar. Çeyizin serili olduğu odanın kapısı hemen açılmaz. Kız başları kapı için bahşiş alırlar, sonra kapı açılır. Gelen misafirler çeyize bakarlar, daha sonra oğlan tarafı kız başlarına çeyiz asmaya yardım ettikleri için bir miktar para verir. Kız tarafından gelinin bir yakını ya da kız başlarından biri damat yastığını satar. Damat yastığı gelinin işlemelerle süslediği sembolik bir yastıktır (KK4). Çeyiz, düğünün ikinci günü kına gecesinden sonra kız başları tarafından toplanarak geline ait olan sandığa yerleştirilir. Bu sandık da damadın ailesi tarafından alınmış bir sandıktır. Sandık düğünün son günü gelin almayla beraber gelinin gideceği eve götürülmektedir. Gelinin gittiği evde aynı çeyiz mahalledeki insanların görmesi için yeniden asılmaktadır (KK34).

2.2.12. Ağırılık

Erbaa'da Cumhuriyet'in ilk yıllarına bakıldığında "ağırılık" uygulamasının aktif bir şekilde yaşadığı tespit edildiği gözlemlenir. Düğünün başlayacağına dair bir işaret olarak sayılan ağırılığın içinde gelin odası için eşyalar, gelin için elbiseler, kızın annesine, babasına ve bazı yakınlarına çeşitli giysiler, çörek ve yemişler bulunmaktadır. Aynı zamanda "yolluk" adı verilen bir top basma eklenir. Gelin bu basmayı dilediği yakınına elbise yapması üzerine bölerek hediye eder. Ağırılık o dönemde nikâhtan hemen sonra kız tarafına gönderilir. Kız başları ağırılığın gittiği günün gecesinde ağırılık içinde bulunan çörek ve çeşitli yemişleri yiyerek eğlenirler (Saatçigil, 1946: 35). Ardından 1960'lı yıllara

geldiğimizde bu uygulamanın yine yaygın olduğunu belirlemekteyiz. Bu dönemlerdeki ağırlık içinde gelin için ayakkabı, düğünde kullanılması için yağ, şeker, aşlık, bulgur, un ve canlı hayvan olmaktadır. Ağırlığın gittiği gün düğün gününün de belirlenmesi açısından önemlidir (Oral ve Sümer, 1968: 119). 2000'li yıllara yaklaşıldığında ağırlık uygulamasının devam ettiği ve düğünden yaklaşık on beş gün önce kız tarafına teslim edildiği görülmektedir. Bu ağırlık içinde de kız tarafı için çeşitli hediyeler ve yiyecekler bulunmaktadır (Temiz ve Peynirci, 1996: 202). Günümüz düğün gelenekleri içinde ağırlık gönderme devam etmektedir; ancak bunun gönderilme zamanı ve içeriği köylere ve mahallelere göre değişiklik gösterebilmektedir. Önceden belli bir esasa bağlı kılınan uygulamalar günümüzde daha düzensiz ve kuralsız şekilde yaşamaktadır.

2.2.13. Düğünlerde İlk Gün

İlçede salonda yapılmayan geleneksel düğünler üç gün sürmektedir. Düğünler üç gün olarak cuma, cumartesi ve pazar; ya da salı, çarşamba ve perşembe şeklinde düzenlenir. Daha önceki dönemlerde çay ikramının yapıldığı perşembe günlerinin düğün başlangıç günü olarak seçilmesi daha yaygındır (KK2, KK28, KK29). Her iki durumda da gerçekleştirilen uygulamalar aynıdır. Yalnız ilk günde düğünün başlama saati cuma günlerinde Cuma Namazı sonrasında olmak zorundadır. Salı günü başlayan düğünlerde herhangi bir başlangıç saati zorunluluğu görülmemekte ve daha erken başlayabilmektedir. Burada insanların dinî hassasiyetleri dikkat çekmektedir. Kimi zaman salı günleri, tıpkı cuma günlerine benzer bir şekilde öğle namazının geçmesi beklenir.

Eski düğünlerde ilk gün genellikle erkek tarafında hareketli olur, kız tarafında çok fazla bir uygulama olmazdı. Artık her iki tarafta da ilk gün benzer uygulamalar yapılmaktadır. Düğünün başlangıcı evin etrafına, düğün mahallesinin girişine bayrak asılması ve müziğin başlamasıyla anlaşılmaktadır. Yine de hazırlıklar öncesinde de olduğu gibi ilk günün sabahında da yapılır. Düğünün ilk günü, henüz düğün başlamadan erkek evinde yapılan hazırlıklar şu şekilde sıralanabilir: Aile bireyleri ve yakın çevredekiler sabah erken uyanır. Damadın babası damada, diğer erkek çocuklarına ve sağdıçlara herhangi bir durumda (düğün ihtiyaçları ve bahşişler) kullanılmak üzere bir miktar para verir. Pişecek yemek için gerekli malzemeler alınır. Erkek tarafında alınan malzemelerin hemen hemen aynısı yine erkek tarafınca kız tarafı için de alınır. Düğünlerin ilk günleri (cuma veya salı) erkek tarafından kız evine "aş boğaz" adı verilen gıda maddeleri

götürülür. Aş boğazın içinde neler olacağı erkek tarafının durumuna göre belirlenir. Yöresel düğün yemeklerinin yapılması için gerekli olan tüm malzemelerin bulunduğu aş boğaz içinde bir de canlı küçükbaş hayvan götürülmektedir (KK28). Aş boğazın götürülmesi bir tören olarak uygulanır. Damat evindeki kadınların birçoğu toplanırlar ve davul zurna ekibini de beraberlerinde götürürler. Aş boğaz getirildiği davul zurna ile kız tarafına duyurulur ve müzikler icra edilirken aş boğaz teslim edilir. Aş boğaz içinde muhakkak yağ ve pirinç bulunmalıdır (KK4). Aş boğaz götürülürken ya da ondan farklı bir zamanda kız evine çeyiz sandığı da götürülür. Bu sandık içinde gelinin babası ve kardeşleri için giysi türünden çeşitli hediyeler bulunur. Bu sandığın yanında gelinin annesine teslim edilmek üzere bir zarfın içine belli bir miktarda para koyulur. Bu paraya "süt hakkı parası" adı verilir (KK4).

Düğünlerde ilk gün verilen yemeğe "komşu yemeği" adı verilir (Görsel 37). Bu yemek köydeki ya da mahalledeki insanlar için hazırlanır. Özellikle cuma günleri köy düğünlerine dışardan düğüncü gitmemektedir (KK15, KK28, KK29). Düğünün ilk gününde erkek tarafında ve kız tarafında evlenecek çiftlerin anneleri komşuları dolma sarmak için davet ederler. Tüm komşular ve yakın akrabalar birlikte dolma sararken "bat" yemeği de yerler. Bu esnada diğer yemekler de yapılmaya devam edilir (KK4). Cuma günü genellikle ev halkının ve komşuların yaptığı yemekler yenir. Akşama kadar çeşitli enstrümanlarla türküler icra edilir. Akşam olduğunda tüm misafirler toplanıp çeşitli oyunları icra ederler. Bu oyunlar oyun havası ve halaylardan oluşur. Aynı zamanda çeşitli köy seyirlik oyunları da bu esnada icra edilir.

2.2.14. Düğünlerde İkinci Gün

Düğünlerin ikinci gününde yemekler sabah erken saatlerde pişer, davul zurna ekibi ve diğer müzisyenler sabah saatlerinden müziklerini icra etmeye başlarlar. Düğünlerde misafirlerin ciddi anlamda ağırlandığı gün ikinci gündür. Bugünde düğüncüler hediyelerini bırakmak üzere gelirler. Damat düğün evinde bulunduğu süre içinde diğer görevlilerle beraber düğüncüleri karşılar. Belli zamanlarda kız tarafının ihtiyaçları ve özellikle gelin başı için kız tarafına gider. Damat, gelini gelinliğini giymesi ve bindallısını alması için gelinlikçiye götürür. Gelinliğini giyen gelin akşama kadar bu şekilde misafirleri karşılar ve erkek tarafı kına yakmaya gelene kadar bu şekilde kalır. Kına gecesi uygulamalarına geçileceğinde ise bindallısını giymektedir (KK16).

Düğünlerin ikinci gününde verilen yemek düğüncü misafirler içindir (KK28). Köylerde cumartesi günü yemek yemeye ve hediyesini bırakmaya gelen insanlar için evler hazırlanır. Dışardan gelen misafirler akşam eğlencesine de katıldıktan sonra saat çok geç olduğu için hemen yola koyulmazlar. Bunlar için köy sakinlerince hazırlanan evlerde odalar yapılır ve orada kalmaları sağlanır. Hanelerin durumuna göre misafirler dağıtılmaktadır. Bunun amaçlarından biri de sabah gelin alma törenine katılımın sağlanmasıdır. Bu gelenekler eskiden daha yaygın olduğu, şimdi insanların düğün evinde çok fazla kalmadığı gözlemlenmiş ve kaynak kişilerden öğrenilmiştir (KK28, KK29).

Düğünlerin kısmen ilk günü de olsa genel olarak ikinci gününde "damat bohçası" adı verilen eşyalar götürülür. Bu bohça içinde gelinin kendisinin hazırladığı ya da satın aldığı kimi eşyalar bulunur. Bu eşyaları gelinin ağabeyi ya da erkek kardeşi damat evine götürür. Gelinin erkek kardeşi yoksa yakın akrabalarından herhangi biri seçilir. Damat bohçasını götüren kişi erkek evinde yemek yer ve zarf içinde belli miktarda para bırakır. Bu paranın miktarının yüksek seçilmesine dikkat edilir; çünkü kız tarafından gelen bu paranın iki katı damat tarafınca kız tarafına geri verilmektedir. Geleneği bilen kişiler hemen orada zarfı açıp sayarlar. Kız tarafından gelen misafir yemeğini yiyene kadar getirdiği paranın iki katı hazırlanarak zarfın için konulur. Misafir hürmetle ağırlanır ve bu uygulamanın ardından yolcu edilir. Bu gelenek bugün de aktif bir şekilde devam etmektedir (KK4, KK28, KK29, KK34).

Düğünlerin ikinci günü erkek tarafında hareketli olduğu kadar kız tarafında da hareketlidir. Kız tarafında düğünün asıl başladığı gün olarak görülmektedir. Bu anlamda çalışma içinde ayrı bir başlıkta incelenen kız çeyizinin gezilmesi düğündeki en önemli uygulamalardan biri olarak görülür. Kız evinde de duruma göre çeşitli enstrümanlarla müzikler icra edilir. Müzik icra eden ekiplerin ayarlanması genellikle erkek tarafına aittir. Akşama kadar müzikler icra edilirken kız tarafına gelen misafirler için daha önceden malzemeleri erkek tarafından karşılanmış aş boğazlar kullanılarak yemekler pişirilir. Bu yemekler akşama kadar hediyelerini getirmek üzere gelen misafirlere ikram edilir. Kız tarafında gelen misafirler geline çeyiz hediyesi olarak tencere, tabak gibi mutfak eşyaları da getirirler. Yakın akrabaları ise ütü, elektrikli süpürge, halı gibi kullanabileceği ev eşyaları götürürler. Bu hediyeler daha önceleri eşya yerine basma, yazma, un, bulgur, şeker olabilmekteymiş. Bugün ise büyük ev eşyaları ya da paradan oluşmaktadır. Kız evine gelen

misafirler hediyelerini getirip yemeklerini yedikten sonra ya da kısmen bunlardan önce çeyizleri inceleyerek tek tek görüşlerini bildirirler (KK4).

Erkek ve kız tarafındaki yemekle misafir ağırlama uygulamaları akşam saat sekiz civarlarına kadar devam etmektedir. Genellikle saat sekizden sonra her iki tarafta müzik eşliğinde oyunlar icra edilir. Saat dokuzdan sonra ise erkek tarafından konvoy halinde ve kalabalık bir şekilde kız tarafına kına gecesi uygulamaları için gidilmektedir. Çeyiz bakma işlemi bu esnada gelen erkek tarafı misafirlerince de gerçekleşebilmektedir (KK4). Kız evinin önünde kına gecesi düzenlendikten sonra erkek tarafı ve kız tarafı birlikte oyunlar oynarlar. Bu oyunlar belli bir saate kadar devam eder. Genellikle saat on ya da on buçuk gibi erkek tarafı kız evini terk ederek kendi düğün yerlerine dönerler. Bu esnada belli zamana kadar iki taraf da kendi evinin önünde oynamaya devam eder. Şehir merkezinde düğünlerin ikinci genellikle gece saat on bir, on bir buçuk gibi sona ermektedir. Köy yerleşimlerinde bu süre daha uzun olabilmektedir.

Düğünün ikinci günü tamamlandığında erkek tarafının hiç ummadığı bir zamanda kız tarafındaki misafirler, özellikle gelinin yakın arkadaşları ellerine tencere, tava, tabak ve kaşık alarak erkek tarafına giderler. Evlerin arası uzaksa belli bir yere kadar araçlarla gidilip yaklaşıncaya yürümeye başlanır. Evlerin arası yakınsa direkt yürüyerek gidilir. Bu yürüme esnasında belirtilen ev eşyalarının birbirlerine vurulması esasıyla gürültü yapılır. Daha sonra yine iki taraf birleşerek erkek evinin önünde çeşitli oyunlar oynarlar. Bu oyunlar devam ederken bir ara bölünür. Gelinin eline bir çömlek verilir. Gelin içi şeker ya da bozuk para dolu çömleği elinden yere atarak kırılmasını sağlar. Bu durumda kaynanası ile arasının iyi olması hedeflenir. Yere dökülen para ya da şekerleri küçük çocuklar toplarlar (KK16, KK34). Bu uygulamalar sonrasında oyunlar devam eder ve kız tarafının baskını sonra ereceği zaman belli isteklerde bulunurlar. Bu istekler genellikle imkânsız ya da gerçekleşmesi güç olan isteklerdir. O saatte tatlıcılar kapalı ise tatlı istenir, manavlar kapalıysa çeşit çeşit meyveler istenir (KK2). Konuyla ilgili bir kaynak kişinin anısı şu şekildedir: *"Arkadaşın düğününde baskın yapan kız tarafı altı çeşit meyve, altı çeşit içecek, altı çeşit kuruyemiş, altı çeşit ızgaralık gıda gibi bir sürü istek istediler. O saatte ne bulabilirsen altı çeşide tamamlaman gerekir"* (KK16). Bu uygulamaların tamamına "düğün baskını" ya da "düğün bozma" adı verilir. Uygulamanın sonunda her iki taraf da yeni bir aile oluşumunu kabullenerek hep birlikte yemek yemektirler. Kız tarafından gelen misafirler baskından sonra istediklerini kısmen de olsa alarak evlerine dönerler. Bundan

sonra artık düğünün ikinci günü tamamlanmış olur (KK16, KK34). Kurulan çadırlar, yemek malzemeleri, çay ocağı, yemek masaları, sandalyeler, orkestralar tamamen toplanır.

2.2.15. Düğünlerde Son Gün / Gelin Alma

Erbaa'daki gelin alma uygulamalarının eski şekillerine baktığımızda atların ön planda olduğu görülmektedir. Atlarla gelin almaya giden "yenge" adı verilen kişiler ve peşlerinde de erkek tarafının kafilesi bulunur. En iyi atlardan biri gelin atı olarak seçilir ve çeşitli şekillerde süslenir. Bu atın erkek olması şarttır (Oral ve Sümer, 1968: 122). At ile gelin alma uygulaması günümüzde tamamen kaybolmuştur ve insanlar gelin almak için çevredeki en lüks arabalardan birini temin ederek süslettirirler.

Erbaa'daki geleneksel mahalle düğünlerinde gelin alma işlemi düğünün son günü sabah gerçekleştirilir. Sadece salon düğünlerinde ise düğünün hemen öncesinde gerçekleşmektedir. Her iki durumda da uygulamalar benzerlik taşır. Mahalle düğünlerindeki son gün uygulamalar sabah yine erken saatlerde başlar. Gelin konvoyuna katılacak olan araçlar için yazma ya da havlular hazırlanır (Görsel 38). Bu ürünler gelin almaya gelecek olan araçların aynalarına asılır. Son gün yalnızca davul zurna ekibi gelir ve sabah erken saatlerden itibaren çeşitli müzikleri icra etmeye başlarlar. Bu esnada gelin arabası herhangi bir çiçekçide süslenir ve erkek evinin önünde hazır bulundurulur. Gelin alma törenine katılacak olan misafirler araçlarını gelin arabasının arkasına sıralayarak gelin alma saatinin gelişini beklerler.

Gelin alma töreni için belirlenen hareket saati tüm düğün davetiyelerinde özellikle belirtilir. Bu saat geleneksel mahalle düğünleri için sabah saat on olarak belirlenir. Nadiren de olsa saat on bir gibi başlayabilmektedir. Salon düğünleri için belirlenen gelin alma saatleri ise değişiklik gösterebilmektedir. Belirtilen saat geldiğinde tüm araçlar davul zurna eşliğinde kız evine doğru hareket ederler (Görsel 39). Bu hareket esnasında davul zurna ekibi "yol havası" denilen yöresel ezgileri icra eder (KK23). Bu konvoyda damadın annesi hariç herkes yer alabilmektedir. Damat ise gelin arabasının arka koltuğunda bulunur. Konvoy gezintisi duruma göre uzun tutulabilmektedir.

Gelin almaya gelen kişiler kız evinin önüne vardıklarında davul zurna çalmaya başlar ve kişiler dilerlerse çeşitli oyunlar oynarlar. Oyunlar devam ederken geline ait eşyalar bir arabaya yüklenir. Bu sırada gelinin akrabaları arasındaki küçük çocukların gelin

sandığına oturması yaygındır. Gelin sandığının üzerine oturan kişiler sandığın götürülmesini engelleyerek belli miktarda para isterler. İstedikleri parayı ufak bir pazarlıkla elde eden kişiler artık sandığı serbest bırakırlar. Buna benzer bir şekilde gelin arabasına oturup para karşılığında inebileceğini belirten kişiler de olur. Bunlar da istedikleri parayı aldıklarında gelin arabasından inerler. Tüm bu uygulamalar gerçekleşirken kız evi oldukça kalabalıktır. Gelinin evden ayrılma vakti geldiği için herkes onunla vedalaşır (KK2, KK34).

Vedalaşma işlemleri sona erdikten sonra gelinin varsa erkek kardeşi, yoksa dayıları ya da yakın akrabalarından bir erkek gelinin beline kırmızı kuşak bağlamaktadır. Bu kuşak bağlanmadan önce üç kez gelinin belinden geçirilir. Bu esnada çevredeki kişiler tarafından kuşak bağlayan kişiye telkin edilen dualar ve iyi temenniler sessiz bir şekilde söylenir. Bu işlem bittikten sonra gelinin başına kırmızı renkteki duvağı örtülmektedir. Gelin son kez aile bireylerinin ellerini öper, erkek kardeşinin ya da kuşağı bağlayan diğer yakın akrabasının koluna girerek evinden çıkarılır (Görsel 40). Gelin evden çıkarılırken erkek tarafından gelen misafirler tarafından havaya ateş açılır. Gelin kendi evinden çıkarken davul zurna ekibi "gelin alma havası" adı verilen yöresel ezgileri icra ederler. Bu ezgilerin çok çeşitli şekilleri bulunmaktadır (KK23). Bu zamana kadar gelin arabasının içinde bulunan damat arabadan iner ve gelinin arabaya bindirilmesine yardım eder. Gelinle beraber yakın arkadaşları ya da kız kardeşlerinden oluşan kız başları da erkek evine gitmek üzere geline eşlik ederler. Düğün konvoyu bu sefer şehrin merkezi yerlerini kısaca gezerek erkek evine doğru yola koyulur (KK1, KK4, KK16, KK28, KK29).

Düğün konvoyu erkek evine geldiğinde gelin ve damat hemen arabadan inmezler. O esnada çevredeki herhangi bir imam ya da çeşitli duaları bilen bir kişi sesli bir şekilde okumaya başlar. Bu işlemler bittikten sonra hemen davul zurna gelin alma törenleri için özel olarak kullanılan müziği icra etmeye başlar. Bu ezgilere "gelin indirme havası" adı verilmektedir (KK23). Gelin ve damat inerken (Görsel 41) çevredeki insanlar ellerine tüfek ve silahlarını alarak damadın evinin bacalarına, kiremitlerine, çanak antenlerine ateş ederler. Tüm bunları yıkıp dökene kadar uzun süre uğraşırlar. Bu işlemin aynı zamanda yeni evlenen çiftleri çeşitli kötülüklerden koruduğuna da inanılır. Çoğu mahalle ve köylerde uygulanan bir âdete göre dua bitiminde bir kurban kesilir ve bağışlanır. Bu kurban yeni çiftin iyi temennilere dönük bir adak olarak görülmektedir. Bu kurban

genellikle küçükbaş hayvanlardan seçilmektedir. Kurbanın belli bir kısmının damadın arkadaşlarına verilmesi de yaygındır (KK34).

Kurban kesme işlemi sürerken davul zurna ve silah sesleri eşliğinde gelin ve damat evin eşiğine kadar ulaşırlar. Bu esnada gelinin evine bir küp ya da tabak verilir. Bunların içinde şeker ya da para bulunur. Gelinin eve girmeden önce tüm kötü huylarının üzerinden atılmasını hedefleyen bu uygulamada gelin eline verilen eşyayı evin hemen giriş eşiğinde yere atarak kırar. İçinden dökülen para da diğer gıda maddeleri çocuklar tarafından toplanır. Eve giren gelin ve damadın birbirlerine karşı tatlı dilli olmaları için şerbet içmeleri sağlanır (KK4). Şeker ya da bozuk paraları kimi zaman damadın annesi veya ona yakın olan herhangi bir kadın akrabası da yere saçabilmektedir. Bunların evin giriş kapısının hemen üzerindeki pencereden ya da çatı gibi yüksek bir yerden atılması esastır. (KK34).

Gelin evin içine girdiğinde yanında gelen kız başları da eve girerler. Daha önceden kız evinde sergilenmiş olan çeyizler erkek evinde gelinin kalacağı odada tekrardan sergilenir. Bu anlamda kız başları hem çeyizlerin yeniden serilmesine hem de geline ait çeşitli eşyaların düzenlenmesine yardım ederler. Kız başları hem geline yardım etmek hem de onun yeni girdiği ortama alışmasını sağlamak için o gün olacak gerdek gecesine yakın zamana kadar gelinin yanında kalırlar. Bu zamana kadar geçen süre içerisinde gelin bir sandalyeye oturur ve misafirleri bekler. Mahalledeki komşular yeni gelen gelini yakından görmek, onunla konuşup tanışmak isterler. Aynı zamanda düğün dönemi içinde çeyiz bakma etkinliğine katılmayan komşular da gelinle beraber göremedikleri çeyizleri tek tek incelerler. Düğün evi bu esnada çok kalabalık olacağı için bu ziyaretlerin kısa tutulmasına özen gösterilir (KK34). Akşam saatlerine kadar süren bu etkinliklerde kız başları daima gelinin yanında bulunur. Gerdek gecesinin saati -yani yatsı namazı sonrası- yaklaştığı zaman ise kız başları gelinle vedalaşarak evlerine dönerler. Geleneğe göre gelin bir hafta boyunca kendi evine gitmeyecektir (KK28, KK29).

2.2.16. Gerdek

"Gerdek" kelimesi Farsçaya Moğolca üzerinden geçmiş ve bugün Türkiye Türkçesinde kullanılan alıntı bir kelimedir. "Düğün gecesi, evlenme gecesi" gibi anlamları bulunur (Özşahin, 2018: 172). "Gerdek" nikâhları kıyılan çiftlerin bir araya gelmesidir. Yeni çiftlerin evlilikleri devletin yasaları, dinî kurallar ve içinde buldukları toplum

tarafından onaylanmış olur. Gerdek gecesinin ön şartı nikâhın kıyılmış olmasıdır. Devlet nezdinde çiftlerin evli sayılmaları için resmî nikâh kıydırmaları gerekir. İnsanlar resmî ya da dinî nikâhı ayrı ayrı kıydırabilmektedirler. Yalnızca dinî nikâhla da evlilik yapıldığı görülür. Devletin kanunlarına göre yasak olan çökeşlilik durumunda resmî nikâh yapılamayacağı için insanlar dinî kuralların izin verdiği ölçüde yeni evlilikler yaparak dinî nikâhla evlenebilmektedirler (Örnek, 1995: 197-198).

Nikâhları kıyılan çiftler "*gerdek evi, gerdek damı, gerdek odası*" gibi isimler verilen yerde kalmaktadırlar. Bu gecede damat ve arkadaşlarının namaz kılmaları yaygındır. Gerdek gecesine verilen diğer isim ise "*zıfaf gecesi*"dir (Örnek, 1995: 198). Erbaa'da geçmiş dönemde yaygın olarak "zıfaf gecesi" tabiri kullanılmıştır (Oral ve Sümer, 1968: 123). Gelin ve damat bu geceden sonra karı-koca sayılmaktadırlar. Kent kültüründe gerdek gecesinin ev dışında otellerde özel olarak hazırlanan odalarda veya "balayı" adıyla kent dışında geçmesi de yaygın bir hale gelmiştir (Örnek, 1995: 198).

İlçede gerdek gecesi geleneksel olarak üç gün şeklinde düzenlenen düğünlerin son gelin alma gününün gecesi olarak belirlenir. Salon düğünlerinde ise düğünün yapıldığı günün gecesidir. Gerdek gecesinin olduğu gün yatsı namazının bitimine kadar gelin ve damat birbirlerini görmezler. Damat sağdıç ve yakın birkaç arkadaşıyla beraber yatsı namazına gider. Damadın birçok arkadaşı da düğün evinin önünde bekler. Bu esnada karnı aç olanlara evin önünde masa kurularak yemekler ikram edilir (KK34). Eski dönemlerde ise bu yemeklere tam tersi bir şekilde yaşlı kimseler çağırılmaktadır (Oral ve Sümer, 1968: 123).

Damat namaz bitiminde cami imamına durumu anlatır ve düğün evine imamla beraber gelir. Damada gerdek gecesinde ne yapması gerektiğiyle ilgili bilgiler daha önceden sağdıç tarafından verilememişse camiden eve gidene kadar anlatılır. İmam da bu esnada dinî olarak dikkat etmesi gereken hususları damada bildirir (KK18, KK19, KK34). İlçede kimi zaman dinî nikâh (imam nikâhı) gerdek gecesinden önce kıyılmaktadır. Daha önceden kıyılmamışsa imam, nikâhı kıymak üzere eve girer. İslami usullere göre nikâh kıyıldıktan sonra tekrar dışarı çıkılır. Damat gerdeğe gireceği evin ya da odanın kapısının önünde bir müddet bekler. Arkadaşları da bu esnada damadın yanına gelirler. İmam çeşitli dualar okuduktan sonra damadın arkadaşları damadın sırtına vurmaya başlarlar (Görsel 42). Kimi zaman imam damada vurulmasını engellemekte ve hemen içeri girmesini sağlayabilmektedir. Damada vuranlar genellikle daha önceden damat tarafından sırtına

vurulan ya da bekâr olan kimselerdir (KK16, KK34). İlçedeki eski bir inanişaya göre damadın sırtına vuran kişiler sevap almaktadır (Oral ve Sümer, 1968: 123).Günümüzde damat yumruklama uygulamasının dinî bir karakteri olmamakla birlikte eğlence amaçlı yapıldığı görülmektedir.

Eskiden Erbaa'da damat odaya girdiğinde gelin tarafından hazırlanmış yemekler bulunmaktadır. Bu yemekler gelin ve damat tarafından yendikten sonra boş kaplar yiğitbaşılara verilmek üzere kapının önüne bırakılır (Cinlioğlu, 1976b: 13). Daha sonraki yıllarda bu yemek geleneği tatlıya dönüşmüştür. Tatlı bittiğinde ise tepsiyi alan kişi yiğitbaşılardan biri değil ev halkından bir kadındır (Oral ve Sümer, 1968: 123). Erbaa'da bu gelenek günümüzde azalmış, bazı bölgelerde ise tamamen unutulmuştur.

Günümüzde ailelerin çekirdek halde yaşamaları yaygın olduğundan gelin ve damat damadın ailesinden ayrı bir evde yaşamlarını sürdürecekler kendi evlerinde gerdeğe girerler. Ayrı evde yaşamayacaklarsa ya da yaşayacakları ev başka bir şehirdeyse damadın ailesinin evindeki herhangi bir oda gerdek gecesi için seçilmektedir. Bu durumda evdeki diğer aile bireylerinin evde olmaması beklenir. Aile bireylerinin evde olmaması da mümkün değilse ilçedeki çeşitli otellerde "düğün odası" adı verilen odalar hazırlatılır. Bu odalar otel çalışanları tarafından özellikle süslenir ve gerdek gecesi için hazırlanır (KK2, KK16, KK18, KK20, KK34).

2.3. Evlenme Sonrası

İlçede evlenme sonrası âdetler içinde yaygın olarak "damat pikniği" yer almaktadır. Bu uygulama kimi zaman düğün sırasında da olabileceği gibi duruma göre evlilik sonrasında herhangi bir günde de gerçekleşmektedir. Düğünle bağımsız bir halde olma ihtimali de göz önünde bulundurularak evlenme sonrası âdetleri içerisine dâhil edilmiştir. Evlenme sonrası âdetler içerisinde özellikle ilk bir hafta önemli görülmüş ve kendine has özellikleriyle tespit edilmiştir. Daha sonra belli âdetlerin aktif bir şekilde yer aldığı evlilik sonrası ilk ziyaret incelenmiştir.

2.3.1. Damat Pikniği

İlçedeki düğünlerde pazar günü gelin alma işleminin ardından damat tüm yakın arkadaşlarını, düğünlerde yardımcı olan tanıdıklarını toplayarak pikniğe ya da herhangi

mekâna yemek yemeye götürür. Bu olaya "damat pikniği" adı verilir. Damat pikniklerine katılım çok olur. Organizasyonu genellikle sağdıçlar yapar ve gidilecek yeri, yapılacak işleri belirler. *"Damat pikniğinde ızgara yapılır, damat arkadaşlarıyla beraber eğlenir, çeşitli oyunlar oynanır"* (KK12). Damat eğer erkek arkadaşlarını ve yakın akrabalarını pikniğe götürmezse bu işlemi bir gün yapması için kendisinden söz alınır. Damat bu piknik organizasyonunun yerine pikniğe katılacak olan kişileri bir mekâna yemek yemeye de götürebilir (KK2, KK16). Bu işlemin evlenmeden sonra yapılması da yaygın olduğundan, uygulama evlenme sonrası gelenekler arasında sayılmıştır.

Damat pikniği akşama kadar yeme içme ve eğlenceye dönük kimi uygulamalarla devam etmektedir. Bu esnada çeşitli müzisyenler de bu eğlenceye götürülebilir. Piknikte yenilen yiyecek -eğer uygulandıysa- gelin alma vaktinde kesilen kurbandan temin edilir. Bu kurbanın genellikle arka bacakları gelenek olarak damadın pikniğine ayrılır. Hemen pikniğe gitmek isteyen arkadaş ve akrabalar için kurban kesimi hızlı bir şekilde tamamlanır. Kurbanın arka bacakları sağdıca veya damadın yakın arkadaş ve akrabalarından birine teslim edilir. Eğer gelin almada kurban kesilmemişse damat bizzat kendisi daha sonraki bir vakitte kurban kestirmekte ya da karışık bir şekilde kırmızı ve beyaz et almaktadır. Piknik için ilçedeki çeşitli mesire alanları tercih edilmektedir. Müzisyenler de bu eğlenceye götürülmüş ise çevredekileri rahatsız etmemek adına ilçeye bağlı Küçük Yayla bölgesi damat piknikleri için en çok tercih edilen yerlerden biri haline gelmiştir. Damat pikniğinde ızgaralar pişerken çeşitli sohbetler edilir ve müzik eşliğinde oyun havaları oynanır. Damat pikniği gelin almadan hemen sonra başlar ve havanın kararına vaktine kadar devam eder (KK34).

2.3.2. Düğün Sonrası İlk Hafta

Düğün sonrası gelinin evine yapılacak ziyaretin gerçekleşmesine kadar geçecek olan bir haftalık sürede gelin ve damat, damadın ailesiyle beraber yaşıyorsa çeşitli uygulamalar gerçekleştirilir. Kimi köylerde eve yeni gelen gelin, ailesinin yanına ilk ziyarete gitmeden önceki geçen bir haftalık sürede yeni eşi tarafından çok güzel muamele görmez. Bu bir âdet olarak yaşadığı için de garipsenmez. Örnek olarak yeni gelinin sabah erken kalması gerekir. Sabah erken kalkan gelinin yanına kocası gelir ve anne babasına duyurarak "Babam elini yıkadı görmüyor musun? Havlu götür ona. Bu saat olmuş kahvaltı hazır değil. Neyi bekliyorsun? Hemen kahvaltı hazırla!" der. Tüm konuşmaları emir

vererek yapar. Tüm bu sert tavırlar, gelin ailesinin yanına gidene kadar aynı şekilde devam eder. Gelinin evdekilerle sesli konuşması yasaktır. Bu uygulamanın tamamına "yaşmak tutma" denir (KK28, KK29). Cumhuriyet'in ilk yıllarında da insanlar arasında düğünden sonra seyreden ilk bir hafta benzer gelenekler yaşamıştır. Buna göre gelin, kaynanası müsaade etmeden asla konuşamaz. Konuşması gerektiği durumlarda "*iki ekmek bir pula*" ifadesini kullanır. Bu cümle "*bolluk ve ucuzluk*" temennisini ifade etmektedir (Saatçigil, 1947: 37).

2.3.3. İlk Ziyaret

Düğün sona erdikten bir hafta sonra gelin baba ocağına götürülür. Bu uygulamaya yörede "el öpme" adı verilir. İlk bir hafta gelinin baba evine gitmesi uygun görülmez. Bu gelenek Erbaa'da Cumhuriyet'in ilk yıllarında da görülmektedir. İlk bir hafta babasının evine gitmeyen gelin bir hafta geçtikten sonra el öpmeye gider. Ondan bir hafta sonra da gelinin tarafı damat evine ziyarete gelir (Saatçigil, 1947: 37). Gelin alma gününün üzerinden bir hafta geçtiğinde gelin ve damadın ilk ziyareti yapılır.

Evlenme sonrası ilk ziyaret kız tarafının evine yapılmaktadır. Gelin ve damat gelinin evine gittiğinde hasret giderilir ve çeşitli börekler, yemekler hazırlanır. Sofra hazırlandığından yeni damat sofraya oturmaz. Kaç kez buyur edilirse edilsin cevap vermez. Bu esnada damat kayınbabasından bir hediye beklemektedir. Bu hediye genel itibarıyla toprak olmaktadır. Kayınbaba durumu anlayarak "Sana şuradaki arsamdan şu kadar dönüm bağışladım." der ve hediyesini alan yeni damat sofraya oturup yemek yer. Arsanın dışında büyükbaş ya da küçükbaş hayvan da verilebilmektedir. Bu hediyeler gelinin babasının durumuna göre belirlenir (KK2, KK16, KK28, KK29).

İlk ziyaretin ardından gelin istediği kadar ailesiyle kalabilir; ancak bu sürenin çok uzun süreli olması uygun görülmez. Bu ziyaret sonlandığında gelin yine istediği zaman ailesinin yanına gidebilmekte ve bu durumlarda herhangi bir âdet yer almamaktadır. Damadın, düğünün ilk haftasındaki geline olan olumsuz davranışları da ilk ziyaretten sonra artık son bulur ve mutlu mesut yaşamak üzere hayatlarına devam ederler (KK28, KK29).

III. BÖLÜM

3. ASKERLİK VE HAC GELENEKLERİ

3.1. Askerlik

Türk toplumu askerlik vazifesini hem millî hem de dinî bir görev olarak gördüğü için önemsemektedir. Bu anlamda askerlik bir zorunluluk değil kişinin vatanına ve milletine olan bir borcu olarak görülür. Askerlikte dinî ve millî kimi makamların bulunması, yeni ve bazen de kalıcı dostluklar edinilmesi, çok çeşitli askerlik anılarının yaşanması toplum tarafından askerliğe verilen önemi gösterir niteliktedir. Aynı zamanda kişinin kendi sivil hayatından ayrılarak belli bir zamanda belli kurallara tabii olması da onun hayatında çok farklı bir deneyim olarak görülmektedir. Sünnet ile erkekliğe adım atan erkekler Anadolu Türklerince çok önemli sayılan askerlik göreviyle de erginliklerini ispatlamış olurlar (Yeşil, 2014: 323-324). Bunun yanında Türk milletinde "ordu-millet" anlayışının oluşması çeşitli kültürel alanlarda ve ürünlerde varlığını göstermiştir. Bunlar arasında "*edebî ürünler, uygulamalar, törenler, ifade ve davranış kalıpları, giyim-kuşam*" yer almaktadır (Fidan, 2016: 978).

Askerlik vazifesi toplumumuzun genelinde de olduğu gibi Erbaa'da da kişinin erginleşmesi için yaşaması gereken temel deneyimler arasında görülmektedir. Askerlik görevini ifa etmiş olan kişi toplum içinde daha hatırı sayılır ve sözü dinlenir bir birey olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında askerliği tamamlama toplumda evlilik için de ön şart olarak sunulabilmektedir. Askerliğini tamamlayan kişinin artık kendi mesleğini tam anlamıyla icra etmesi, kendi kazandığı parayla kendini görebilmesi ve ailesine destek olabilmesi, evlenerek yeni düzenini kurması beklenir. Bu anlamıyla düşünülünce askerlik erkek bireylerin bir aşamadan başka bir aşamaya geçişindeki bir eşittir. Bu eşğin öncesi, esnası ve sonrası çeşitli inanış ve uygulamaların da devreye girmesini gerekli kılar. Toplum içinde önemli görülen her uygulama artık gelenekselleşmiş bir tören halini almaktadır. Konuyla ilgili olarak Dr. Süleyman Fidan askerlik ve folklor ilişkisinin iki ayrı açıdan değerlendirilebileceğini söylemektedir. Bu durumda askerlik "*geçiş dönemi*" ve "*grup, kurum veya meslek folkloru*" olmak üzere iki farklı bakış açısıyla folklorun alanına girmektedir (Fidan, 2016: 978). Bu anlamda askerlik oluşturduğu kurumsal ve meslekî yönünün yanında erkek bireylerin hayatı içinde kendileri ve çevrelerini ilgilendiren önemli

bir geçiş dönemi olarak da karşımıza çıkmaktadır (Deveci, 2019: 133). Çalışmanın konusu açısından askerliğin folklor bağlamında geçiş dönemi yönü ele alınmış ve incelenmiştir.

3.1.1. Askerlik ncesi

Anadolu'da askerlik öncesi gerçekleştirilen birçok uygulama büyük oranda benzerlik taşımaktadır. Bu uygulamalar arasında vedalaşma, helallik alma, asker harçlığı, asker hediyeleri, asker uğurlama yemekleri, asker kınaları yer alır (Deveci, 2019: 133). Benzer esaslar taşıyan bu uygulamalar kimi zaman çeşitli yörelerde farklılıklar göstermektedir. Erbaa'da askerlik öncesi gelenekler arasında içten ayrılma, arkadaşlarla sık görüşme, araba arkasına yazı yazdırma, ziyaret mekânlarını gezme, yakın akrabalarda yemek yeme, akraba ve komşuların asker görme ziyaretleri, asker hediyeleri, asker eğlencesi, asker konvoyu, asker kınası, asker pastası, asker uğurlama ve İstiklal Marşı yer alır.

3.1.1.1. Asker Araba Yazıları

Erbaa'da askere gideceği kesinleşen kişi eğer bir işte çalışıyorsa askere gitmeden yaklaşık bir ay önce içinden ayrılır. Artık memleketindeki son günlerini yaşamaya başlayacaktır. Bu esnada özellikle sürekli arabayla arkadaşlarını alarak gezmektedir. Asker adayı gezdideği arabanın arkasına dinî ve millî duyguları içeren çeşitli dörtlükler yazdırır. Bu dörtlükler kimi zaman daha önceden başkaları tarafından, kimi zaman ise asker adayı tarafından yazılmış olabilir. Araba arkasında yer alan dörtlükle beraber askere gidecek kişinin adı soyadı, celp dönemi ve askere gideceği Şehir yer almaktadır. Bir gelenek halini alan bu uygulama günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Anadolu'da benzer bir uygulama olarak "*asker duvar yazıları*" vardır (Deveci, 2019: 134).

Erbaa'da ise askerlikle ilgili olan duvar yazılarına rastlanmaz. Kimi zaman gelenek olarak değil de kişinin bireysel isteği üzerine duvarlara çeşitli yazılar yazılır. Bu yazılardan çeşitli örnekler verilebilir. Kaynak kişilerden biri o dönemdeki askerlik süresinin 460 gün olmasını vurgulayarak aracının n kısmına Şu Şekilde bir yazı yazdırmıştır: Aradığınız kişiye Şu anda ulaşılamıyor. Lütfen 460 gün sonra tekrar deneyiniz. Bu yazının etrafında tüfekli bir asker ve Türk bayrağı simgeleri yer almaktadır (Görsel 43). Aynı zamanda yazının hemen alt tarafında kişinin adı, celp dönemi ve askerlik

yeri yer alır (KK5). Başka bir araba yazısında yazan yazı şu şekildedir: Vatani sevmek vatana hizmet etmektir (Görsel 44). Bu yazının da altında yukarıda belirtilen sabit bilgiler yer almaktadır (KK26). Yazılarla ilgili örneklerin çoğaltılması mümkündür. Bu tamamen kişinin kendi bireysel tercihinine bağlıdır. Günümüzde bu yazıların yazdığı araçla fotoğraf çekilmek ve sosyal medyada paylaşmak yaygın bir gelenektir.

3.1.1.2. Asker Ziyaretleri

Askerlik döneminin başlamasından bir ay önce kişiler asker ziyaretlerine de başlarlar. Başta yakın akrabalar olmak üzere tüm komşular askere gidecek kişinin evine ziyarete giderler. Bu ziyaretlere "asker görme, asker yanı, asker yanına gitme" gibi isimler verilir. Asker görme ziyaretlerinde yakın akrabalar asker adayının sevdiği pasta, börek, kek gibi yiyecekleri hazırlayarak evine götürür. Aynı zamanda bu yakın akrabalar asker adayını ve onun yakın arkadaşlarını kendi evlerine davet ederek yine asker adayının sevdiği yemekleri yaparak ağırlarlar. Bu davetin temelinde, askere gidecek kişinin ev yemeklerini özleyecek olması ve uzun bir süre yakın akrabaların verdikleri davetlere katılamayacak olmasıdır (KK1). Asker görme ziyaretlerine akrabalar dışında gelen komşular da genellikle askerin kullanabileceği çeşitli çamaşırları hediye ederler. Bununla birlikte askerin annesi için de yazma hediye edilmesi yaygındır. Kısa tutulması uygun görülen bu ziyaretlerde asker adayının annesine komşular tarafından çeşitli teselliler verilerek dualar edilir (KK1, KK12, KK15, KK16). Bunların yanında kimi köylerde askere gidecek olan kişi kapı kapı dolaşarak insanlarla vedalaşmaktadır. Bu vedalaşmalar sırasında gittiği evdeki kişiler gönüllerinden koptuğunca asker adayına harçlık verirler (KK15). Erbaa'daki eski asker ziyareti uygulamalarında da genellikle köylerde insanların asker görmeye giderken başta yoğurt ve pekmez olmak üzere çeşitli geleneksel yollarla yapılmış yiyecekleri götürdüğü bilinmektedir (Temiz ve Peynirci, 1996: 208).

3.1.1.3. Asker Mevlidi ve Eğlencesi

Askerlik öncesinde yaygın bir gelenek olarak güncel eğlenceli türkü ve şarkılarla eğlenceler düzenlenir ve asker adayları arkadaşlarıyla beraber eğlenirler. Eğlence temelli kimi uygulamaların yanı sıra askere gidecek kişi için Kur'an-ı Kerim ve mevlit okutulması da Anadolu'da yaygındır (Yeşil, 2014: 323). Bu anlamda eğlence karakterli ve dinî

karakterli olmak üzere çeşitli ritüeller gerçekleştirilmektedir. Bu ritüeller uygulanırken asker adayının yakınları ve arkadaşları daima onun yanında olur ve bir tören edasıyla düzenlenir. Eğlence karakterli uygulamalar arasında arkadaş toplanması, asker eğlencesi, asker konvoyu yer alır. Dinî karakterli uygulamalar arasında ise türbeleri gezerek namaz kılıp dua etme ve Kur'an-ı Kerim ile beraber mevlit okuma yer almaktadır.

Askerlik öncesi inanç temelli uygulamaların başında, yöredeki tüm evliya türbelerini gezmek yer almaktadır. Askere gidecek kişi, ilçede metfun olan zatların mezarlarını ziyaret ederek, askerlik dönemi boyunca tüm kaza ve belalardan korunmayı temenni etmektedir. Bu ziyaretlerde genellikle iki rekât namaz kılınır ve el açılıp dua edilir. Dualar Allah'a yapılır; ancak mekânın kutsiyetinin, dualara olumlu yönde tesir edeceği düşünülür. Bu ziyaretler askerliğe bir ay kala başlayıp herhangi bir zamanda yapılabilir. Bunun yanında kimi mahalle ve köylerde askerlik döneminin bir hafta öncesinde Kur'an-ı Kerim ve mevlit okuma merasimleri düzenlenir. Bu merasimler yemekli olup kimi zaman kadınlar arasında asker adayının evinin içinde, kimi zaman da erkekler arasında asker adayının evinin önünde gerçekleştirilmektedir (KK1, KK6, KK15).

Erbaa'da askerlik öncesi yapılan uygulamalar arasında yeme-içme ve eğlence temelli kimi etkinlikler yer almaktadır. Bu etkinliklerin başında asker adayının arkadaşlarıyla bağ evi ve benzeri mekânlarda toplanarak sohbet edip eğlenmesi gelmektedir. Bu toplantılar askerliğe bir ay kala başlayıp hemen hemen her gece devam edebilmektedir (KK19). Bunun yanında kişinin askerliğine bir hafta ya da 2-3 gün kala asker eğlencesi düzenlenir. Bu eğlencede çeşitli müzikleri icra etmesi üzerine müzisyenler çağırılır. Gece yapılan bu eğlencelerde oyun havaları eşliğinde insanlar eğlenir, kimi zaman da yemek ya da kuruyemiş ikramı yapılır. Asker eğlencelerinde askere gidecek olan kişinin eline kına da yakılabilir. Anadolu'nun genelinde serçe parmağa kına yakılırken (Yeşil, 2014: 325) Erbaa'da erkeklerin başparmağına kına yakılması da yaygındır (KK6). Aynı zamanda asker için pasta kesimi de yapılabilmektedir.

Kimi köylerde bu eğlenceler aynı dönemde askere gidecek arkadaşların toplu organizasyonu da gerçekleştirilmektedir. Örneğin Evyaba'da askere gitmeden bir gün önce tüm devreler toplanırlar. Bu eğlence genellikle tüm mahallelinin katılımıyla okulun önünde gerçekleştirilir. Aynı tertiplerin düzenlendiği bu eğlencede herkes birlikte eğlenir ve bir asker herkes adına konuşma yapar (Görsel 45). Bu eğlence kendi tertip dönemini

eğitim, sağlık vb. sebeplerle kaçıran kişiler için hep beraber yapılır. Bu kişiler daha sonradan askere gideceklerinde eğlence yapmazlar (KK12).

İlçede eğlence temelli uygulamalardan biri de "asker gezdirme" ya da diğer adıyla "asker konvoyu"dur. Bu uygulamalar asker eğlencesinin olduğu gece birkaç defa, kişinin askere uğurlanacağı gún de bir defa yapılır. Asker adayının tüm arkadaşları asker eğlencesinin olduğu gece eğlence alanında toplanırlar. Çeşitli oyunlar oynayan misafirler gecesinin ortasında Türk bayrağı ile donatılmış arabalarına geçerek konvoy halinde ilçenin sokaklarında asker gezdirme töreni yapmaktadırlar. Asker gezdirme esnasında arabaların kornalarına basılır ve askerlikle ilgili çeşitli sloganlar atılır. Daha sonra eğlence alanına dönen ekip gecenin sonunda tekrar asker gezdirme yaparlar. Son asker gezdirme ise asker adayının otogara götürüleceği sırada yapılır.

3.1.1.4. Asker Uğurlama

"Asker uğurlama" Erbaa'da tarihî süreç içinde de önemli görölen bir uygulama olarak yaşamıştır. Bu uygulamalar içindeki kimi inanışlar bugün azalmış ya da kaybolmuştur. Bunlardan en bilineni askere gidecek kişi için bir lokma ekmeğin ısıtılmasıdır. Bu ekmeğ kişi askerden gelene kadar bir sandığın içerisinde saklanır (Oral ve Sümer, 1968: 129). Askere uğurlanan kişinin arkasından tez zamanda sağ salim gidip gelmesi temennisiyle bir tas su dökölür. Evli olarak askere giden kişilerin eşleri su dökerken, bekâr asker adaylarının anneleri bu suyu dökebilmektedir (Temiz ve Peynirci, 1996: 208).

Kişi askere gideceği gún aile yakınları aralarında bir miktar para toplayıp asker adayına harçlık olarak verirler. Konvoy eşliğinde otogara getirilen asker adayı ailesiyle ve tüm yakınlarıyla vedalaşır. Biraz üzgün olan asker adayının ağlamaması için ağzına emzik verilir. Asker adayı arkadaşları tarafından çeşitli sloganlar eşliğinde birkaç kez havaya atılır. Daha sonra otobüse bindirilir ve bu sefer bindiği otobüs iki taraftan da birkaç kez sallanır. Asker adayının bulunduğu otobüs otogardan ayrılırken çıkışta askerin arkadaşları tarafından önu kesilir. Bu esnada büyük bir Türk bayrağı açılarak İstiklal Marşı okunur. Marř okunurken otobüsün ortasında ayağa kalkan asker adayı selam vererek arkadaşlarına eşlik eder ve uğurlanır (KK2, KK6, KK12, KK16).

3.1.2. Askerlik Dönemi

Askerlik dönemi kişilerin hayatında olumlu ya da olumsuz birçok anıyı beraberinde getirmektedir. Eski dönemde asker mektupları bu anlamda çok yaygın olarak kişinin oradaki durumunu ifade etmede ve yakınlarına ulaşmada en önemli iletişim araçlarından biri olmuştur. Bu mektuplarda çeşitli şiirler ve fotoğraflar da bulunmaktadır. Günümüzde ise askeriye içindeki sabit telefonlar ve kurallar çerçevesinde bizzat askerler tarafından kullanılabilen kişisel telefonlar bu iletişim ihtiyacını karşılamaktadır. Tam anlamıyla kaybolmayan asker mektubu geleneği günümüzde çok fazla tercih edilmemektedir (Fidan, 2016: 981).

Erbaa'da yaklaşık yirmi tane incelenen çeşitli asker mektuplarında renkli ve süslü mektup kâğıtlarının seçildiği tespit edilmiştir. Bu kâğıtlar çoğu zaman kendisinden kokulu olmakta ya da bizzat askerin sürekli olarak kullandığı parfümden kâğıtlar üzerine hafifçe sıkılmaktadır. Kâğıtlar üzerinde askerî kimi motifler (asker, silah, tank, tüfek vb.) ya da çeşitli çiçek görselleri yer almaktadır. Mektupların girişinde hitap edilen kişinin genellikle "eş, anne ve aile" olduğu tespit edilmiştir. Askerdeyken evli olan kişilerin eşlerine çok mektup yazdığı ve çocuğu varsa onunla ilgili de çeşitli özlem ve temenniye dayalı cümlelerin mektuplar içinde yer aldığı görülmüştür. İncelenen mektupların genelinde askerin bizzat kendi yazdığı ya da çeşitli şair, şarkı sözü yazarlarına ait şiir yer almaktadır. Bu mektupların yer aldığı zarflarda genellikle askerin yakın zamanda çekilmiş fotoğrafı da yer alır.

Askerlik dönemi içerisinde eski dönemde çok yaygın olan; ancak günümüzde çok fazla tercih edilmeyen asker defterleri tutulur. Bu defterlere "*günlük, hatıra defteri, şafak defteri, bilgi defteri, asker defteri vb.*" isimler verilmektedir (Fidan, 2016: 980). Çalışma için bu defterlerin hepsinin benzer muhtevaya sahip olacağı fikriyle bir tane incelenmiştir. İncelenen defter askerlik için özel olarak oluşturulmuştur. Bu defterin kapağı ciltli ve sayfaları kaliteli kâğıttandır. Askerlik ile ilgili çeşitli görsellerin yer aldığı bu defterde kişinin asker arkadaşlarının duygu ve temennileri ile çeşitli iletişim bilgileri yer almaktadır.

Yörede, askerlerin izine geldikleri zamanda da yaygın inanış ve uygulamalar yer alır. Kimi köylerde kitle iletişim araçlarının yaygın olmadığı dönemlerde askerden izne gelen kişilerin müjdesinin verilmesi bir tören havasını beraberinde getirmektedir. Askerden izine gelen ya da askerliği biten bir kişinin haberini ailesine duyurmaya ve bunun sonucunda hediye almaya "müjde alma" adı verilir. Bu durum özellikle çocuklar için

önemli bir yarış haline gelir. Bu müjdeyi ilk veren kişiye askerin ailesi tarafından çeşitli hediyeler verilir. Örnek olarak Demirtaş köyünde askerden gelen kişiyi yolda herhangi biri görürse koşarak askerin ailesinin yanına gitmektedir. "Müjde, oğlun askerden geliyor!" diyerek aileyi sevindirmektedir. Müjdeli haberi veren kişi eğer kıza yazma, erkekse çorap hediye edilir. Bu durumda aynı anda gören özellikle çocuk yaştaki kişiler hızlı bir şekilde koşarak müjdeyi almak isterler (KK1).

3.1.3. Askerlik Sonrası

Erbaa'da askerden dönen kişinin artık yeni bir döneme adım attığı düşünülür. Bu dönemde bekâr olan kişiler evlendirilir, işi olmayan kişiler ise çalışma hayatına atılır. Askerden dönen kişiler aileyi ve yakın çevreyi sevindirirler. Komşu ve akrabalar asker evine ziyaretlerde bulunurlar. Bu ziyaretlere de ilk ziyaretlerde olduğu gibi "asker görme, asker yanı, asker yanına" gitme gibi ortak isimler verilmiştir. Askerlik öncesi ziyaretlerden farklı olarak askerlik sonrası ziyaretlere "gözün aydına gitme" ve "hayırlı olsuna gitme" adı da verilir. Bu ziyaretlerde genellikle yiyecek içecek götürülür. Misafirlerin götürdüğü hediyeler karşısında askerin ailesi de gelenlere kına ve yazma hediye edebilmektedir (KK6, KK12). Askerlik görevini tamamlayan kişiler eğer askere gitmeden önce asker eğlencesi yapmamışsalar bu eğlencelerini askerden geldikten sonra da yapabilirler. Çok sık rastlanamayan bu durum da gelenekler arasında yerini korumaktadır. Bununla birlikte askerden gelen kişi diğer arkadaşları arasında çok daha tecrübeli ve kıdemli sayılır, sözü daha çok dinlenir ve kendisi için askerliğini ifa etmiş olma bir övünç kaynağı olarak görülür.

3.2. Hac

İslam dininin beş şartından biri olan hac, insanlar tarafından kutsal sayılan mekânların dinî bir amaçla ziyaret edilmesidir. İbranicede "*hag*" haliyle yer alan bu kelime bayram anlamında kullanılmaktadır ve "*bir şeyin etrafında dönmek, dolanmak*" anlamındaki "*hvg*" kökünden türemiştir (Harman, 1996: 382). Hac kelimesi Arapçada "*gitmek, yönelmek: ziyaret etmek*" anlamında kullanılır. Fıkıh terimindeki anlamı düşünüldüğünde ise "*imkânı olan her Müslüman'ın belirlenmiş zaman içinde Kabe'yi, Arafat, Müzdelife ve Mina'yı ziyaret etmek ve belli bazı dini, görevleri yerine getirmek*

suretiyle yaptığı ibadeti ifade eder." Türkler arasında bu görevini yerine getiren Müslüman kişilere "hacı" denir (Harman, 1996: 382).

Türkiye'de Müslüman nüfusun çoğunlukta olması ve hac ibadetinin de İslam'ın beş şartından biri olması, bu uygulamanın ülkede önemsenmesini sağlamıştır. Kutsal toprakları görme, günahlardan arınma, dinin şartlarından birini yerine getirme, insanlar tarafından itibar görme gibi çeşitli arzular insanların hac ibadetini yerine getirmek için önemli çabalar sarf etmesinin sebebidir. Ülkelere verilen belli bir kontenjan sınırı insanların kura ile bu ibadeti yerine getirmesine ve kimi zaman uzun yıllar boyunca beklemesine yol açmaktadır. Nitekim kimi zaman bu bekleyiş çok uzun sürmemekte ve insanlar hacca gideceklerine dair aldıkları haberi büyük bir mutlulukla karşılamaktadırlar. Bu mutluluk hac öncesinden başlar, hac esnasında ve sonrasında da devam eder. Bu mutlu anlar işinin bizzat kendisi ve çevresindeki insanlar tarafından önemsenir; çünkü hacı olacak kişi bir eşiğe gelmiştir ve bir durumdan başka bir duruma geçiş yapmak üzere hazır haldedir. Kişinin toplum içindeki yeri, ruhsal durumu, vicdani hak ve sorumlulukları değişecek ve yeni bir döneme girecektir. Bu anlamda hac görevi de bir geçiş dönemi sayılmakta, kendisine has geleneksel ve dinî kimi ritüelleri bulunmaktadır. Bu ritüeller hac görevinden önce başlar, hac görevi esnasında ve sonrasında çeşitli şekillerde devam eder. Hac görevi esnasında gerçekleşen uygulamalar İslam dininin emrine göre şekillendiğinden geleneksel yönü bulunmamaktadır. Yalnızca kişiden hac dönemi boyunca kutsal yerler sürmesi istenilen eşyalar varsa onlar ilgili yerlere temas ettirilir, toprak ya da zemzem suyu istenmişse bunlar temin edilir. Bu sebepten çalışmada hac esnasında yer verilmemiş, hac öncesi ve sonrasındaki âdetler dâhil edilmiştir.

3.2.1. Hac Öncesi

Hac görevi ülkemizde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından organize edilmektedir. İlgili kurum hac ile ilgili başvuruları, kayıtları değerlendirir, kuraların çekimini yapar, hacı adaylarının eğitilmesine görevlerinin sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesine hizmet eder (DİB, 2020). İnsanlar ilgili kuruma tabii olarak hac ibadetlerini yerine getirerek görevlerini tamamlarlar. Kişiler dilerseler DİB ya da özel hac şirketleriyle seyahat ve konaklama işlemlerini halledebilirler. Bu kurum ve kuruluşlarla yapılan organizasyonlar hac görevi yapılacak ilk işlemleri içermesi bakımından önemlidir.

Resmî işlemlerin sona ermesi ve kişinin hacca gideceğinin kesinleşmesinin ardından artık geleneksel ve dinî ritüeller başlar.

Hac görevi öncesi geleneksel olarak gerçekleştirilen ilk uygulama hac öncesi ziyaretlerdir. Kişi hacca gidip gelmediği halde artık kendisine "hacı" denmeye başlanır. Bu anlamda ziyaretlere de "hacı görme, hac görme, hacı yanına gitme, hac yanına gitme" adı verilir. Bu ziyaretler hacca gidecek kişinin evinde gerçekleşir. Hacı olacak kimsenin evine Türk bayrağının asılması yaygındır. Bu eve akrabalar ve yakın komşular ziyarette bulunur. İlçede yapılan hac öncesi ziyaretlerde hediye götürmek yaygındır. İnsanlar hacının kullanması için götürdükleri hediyeler karşılığında da hacıdan kendileri ve aileleri için dua etmesini isterler. Bu hediyeler hacının kişisel olarak kullanacağı kimi giyim malzemelerinin olmasının yanı sıra ev halkının mutfakta kullanacağı yiyecek ve içecekler de olabilmektedir (KK2, KK15, KK16, KK18, KK19, KK20).

Erbaa'da hac öncesi yapılan ziyaretlerde kişiler belli temennilere dönük olarak da çeşitli eşyaları hacı adayına verebilmektedirler. İnsanlar hacca gidecek kişiye atlet ya da tişört verirler ve bunun Kâbe'ye sürülmesi isterler. Bu giysiler oradan dönüp giyildiğinde birçok açıdan faydalı olacağı düşünülür. Bu anlamda çeşitli hastalıklara şifa ya da dinî yönden bir huzur getirmesi beklenen eşyalar hacı adayına özellikle bizzat teslim edilir (KK19). Kimi zaman da hacca gidecek kişiye oraya bırakması için toprak gönderilir; ya da oradan toprak getirmesi istenir (KK2).

3.2.2. Hac Sonrası

Hacca giden kişinin uğurlanması kadar karşılanması da Türkiye'nin her yerinde insanlar tarafından geleneksel hale gelmiş uygulamalardan biridir. Hacının yakınları çoğu zaman havaalanına gidip yoldan gelen hacıyı bir tören edasıyla karşılamaktadırlar (Yeşil, 2014: 329). Erbaa'da hacıların geleceği noktalar şehir merkezine yakın noktalar olmaktadır. Bu yerler genellikle Erbaa İlçe Stadyumu yanı, Erbaa Büyük Camii ve Erbaa Belediyesi hizmet binası önü olarak seçilir. Hacının yakınları araçlarla konvoy halinde bu noktalara karşılama yapmak üzere giderler. Arabalarda genellikle Türk bayrakları asılı olmaktadır. Hacı inip sevdikleriyle kucaklaştıktan sonra arabaya bindirilir ve evinin olduğu mahalleye girildiğinde kornalar eşliğinde geldiği duyurulur. Hacının geldiğini belli etmek üzere evine Türk bayrağı asılır (KK12, KK18, KK19, KK20).

Hac görevi sonrası evine gelen hacının belli bir süre istirahat etmesi gerekir. Bu süre içerisinde insanlar kendisine çok fazla soru sormazlar ve ilk birkaç gün ziyaretler başlamaz. Hacı olan kişi dinlendiğini hissettiğinde artık yaşadığı anıları ev halkına anlatmaya başlar. Bu anlatılar genellikle gidip görülen mekânların bir daha görülme isteğine dayalıdır. Daha sonra yakın akrabalar başta olmak üzere tüm komşular hacının dinlendiğini düşündükleri vakit ziyarete gitmeye başlarlar. Bu ziyaretlere de "hacı görme, hac görme, hacı yanına gitme, hac yanına gitme" adı verilir. Bu ziyaretlerde misafirlere hacı tarafından kutsal mekânlardan satın alınmış çeşitli hediyeler verilir. Bu hediyeler ziyarete gelen kişinin hacıya yakınlığına göre değişmektedir. Hacının en yakın çevresindeki insanlara tülbent, seccade hediye edilir. Biraz daha uzak kimselere yüzük, tespih, takke gibi eşyalar hediye edilir. Eve hacı görmeye gelen herkese hurma ve zezem suyu ikram edilir. Yakın kimselere bunlardan yanlarında götürmeleri için hediye de verilir (KK19). Günümüzde hacdan gelenler misafirleri toplayıp mevlit okutarak toplu yemek vermektedirler. Önceleri çok yaygın olmayan bu gelenek tüm misafirlerin hediyelerinin aynı zamanda verilmesi ve ziyaretlerin bir güne sığdırılması için tercih edilmektedir (KK15).

Hacı görme ziyaretleri çocuklar için de önemlidir. Bugün kısmen azalmış olsa da mahallede bir hacı olduğunda çocuklar bir bayram havasına girerler. Çocuklar da hacı evinin kapısını çalarak takke, yüzük ve tespih isterler. Bayramlardaki şeker toplama geleneğine benzer bir uygulamadır. Teknolojinin günümüz dünyası kadar yaygın olmadığı dönemde kutsal mekânları merak eden çocuklar için aynı zamanda o mekânların çeşitli görüntülerinin olduğu mekanik bir cihaz da hediye edilmektedir. Günümüzde görsel imkânlar çok fazla olduğundan bu cihazlar artık tercih edilmemektedir. Tüm bu hediyelerin eskiden kutsal topraklardan satın alınması yaygınken günümüz toplumunda artık bu hediyeler kendi kentlerinde bu malzemeleri satan insanlardan satın alınmaktadır (KK12, KK15, KK19).

İlçede hacı olan kimselerin yeni doğmuş bebek gibi günahsız ve kusursuz olduğu düşünülür. Bu sebepten bu insanların sözlerine itimat edilir, birikimlerine güvenilir (KK19). Hacdan gelen kişinin asla içki içmemesi, kötü söz söylememesi gerektiği düşünülür. Hacılarından beklenen bu olumlu davranışların aksi görülürse toplum içinde kınanır ve kişinin hacılığının kalmadığı düşünülür (KK12). Hacı olan kişi İslam dininin gerektirdiği tüm görev ve sorumlulukları yerine getirmelidir.

IV. BÖLÜM

4. ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Ölüm tam olarak hayatın karşıtıdır. Hangi kültür, millet ve inanç olursa olsun ölüm en temel itibariyle insanın yaşamını sürdürmemesi olayıdır. Ruhun bedenden ayrılarak kişinin maddî olarak dünyadan ayrılmasını ifade eder. Ölümün tanımı birçok kültüre, inanca, yaşayış biçimine göre değişiklik gösterebilmektedir. Ölüm ölüm felsefi açıdan da bir soru işareti olarak görülmüş ve üzerine çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Ölümün mahiyeti ve insanlardaki ölüm bilinci antropologlar tarafından da tartışılmıştır. (Gürkan, 2007: 32). Buradan hareketle söylenebilir ki insanoğlunun aklının "ölüm"ü kavramaya başlamasından itibaren artık ölüm, zihinleri meşgul etmeye başlamıştır (Bekki, 2004: 53).

Ölüm, ölen kişinin sevenleri, yakın çevresi açısından kabul edilmesi ve inanması güç bir olaydır. Bu büyük ve sarsıcı ölüm olayı insanın yaşamındaki sıradan olaylarla benzerlik taşımadığından -biliniyor ya da tahmin ediliyorsa- olayın öncesinden başlayarak, esnasında ve sonrasında bir töreni gerekli kılar. Bu törenler birçok kadim inanış ve âdetlerin yansımalarını taşıyarak, yeni inanç ve kültürlerle etkileşim sonucu kimi değişiklik ve bozulmalara uğrayarak uygulanmaktadır. Tüm bunların derlenmesi, değerlendirilmesi, yorumlanması, tarihsel ve mitolojik kökenine inilmesi de halk biliminin bir inceleme alanını oluşturmaktadır. Elde edilen verilerin belirli aşamalardan geçirilerek bilimsel bir zemin üzerinde kaydedilmesi, örnek olarak ele alınan toplumun belli bir dönemdeki düşünme ve yaşama biçiminin ortaya konulmasını sağlayacaktır.

4.1. Ölüm Öncesi

Dünyaya gelmiş ve aklî olarak belli bir sınıra ulaşmış her insan ölümün varlığını kabul etmektedir. Nitekim inanış ve uygulama şekilleri farklı olsa da her toplumda ve kültürde ölüm vardır ve gerçektir. İnsan da hayatının birçok aşamasında kendisinin ya da çevresindeki insanların bir gün öleceğini bilerek bu düşünceye kafa yorar; hatta kimi zaman bu olayın çok yakın zamanda yaşanacağına dair düşüncelere kapılır. Bu düşüncelere sebep olan emareler toplumdan topluma, kültürden kültüre benzerlik ve değişiklik gösterebilir. Bu noktada milliyet ve dinî inanç sistemi de etkilidir. Aynı inanca sahip

insanların ya da aynı etnik kökenden gelen insanların ölüm konusundaki düşünceleri aynı ya da benzerdir. Belli bir yöre, il ya da ilçe ele alındığında ve konuyla ilgili bir araştırmaya başlandığında yeni ve farklı inanışlar, uygulamalar elde edilebilmektedir. Çalışmanın "Ölüm Öncesi" başlığını taşıyan bu kısmında Erbaa ilçesinde yaşayan insanların ölüm olayı öncesindeki düşünceleri, anlama ve hatırlama yöntemleri ele alınacaktır.

4.1.1. Ölümü Hatırlatan Düşünceler ve Belirtiler

Ölüm insan hayatında önemli bir gerçek olarak insanların çok kez yüz yüze geldiği bir olaydır. Yakınlarda bir kişi öldüğünde ya da ölümcül bir kaza, hastalık atlatıldığında insanlar ölüm düşüncesine daha çok kapılırlar. Ölüm, alışılmış bazı davranışların değişmesi, belli araç-gereçlerin farklı şekillerde kullanılması, hayvanların hareket ve seslerinin işaret etmesi ve insanın psikolojik, fizyolojik olarak bazı değişikliklere uğraması sırasında hatırlanır (Örnek, 1995: 208). Bu durumda gerçekleşen olaylara karşı insanların kendi yaptıkları çıkarımlar yöreden yöreye değişiklik göstermektedir. Ölümü düşündüren ön belirtiler genel anlamda hayvanlarla, ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyeceklerle, bazı doğa olaylarıyla, rüyayla, psikolojik ve fizyolojik değişmelerle, tabu, kazma, kürek, kazan ve cesetle ilgili olmaktadır. Tüm bu sebeplere bağlı olarak Anadolu'nun birçok yerinde çeşitli inanışlar ortaya çıkmış ve insanlar ölüm düşüncesine kapılmışlardır (Örnek, 1971: 7).

İlçede hayvanlarla ölüm olayının ilişkisinin kurulmasında en fazla dikkati çeken baykuştur. Buna bir evin damına baykuş konup acı acı ötmeye başlarsa, bu durumdan birkaç gün sonra ilgili evden ölü çıkacağına inanılır. Evden aynı anda ya da yakın zamanlarda birden fazla cenaze çıktığında ise "evi baykuş tüneği oldu" şeklindeki deyim söylenmektedir (KK12). Bir başka inanışa göre de baykuşun evin çatısında ötmesinden ziyade bacasına konarak ötmesi ölümü hatırlatır. Bacada acı acı öten baykuş o evden ölü çıkacağına işaret etmektedir (KK13). Baykuş ile ölümü anlama yöntemi Türkler arasında yaygındır. İlçede manda (kömüş) ile ilgili kimi belirtiler de ölümü hatırlatmaktadır. Civarda bulunan herhangi mandanın olağandışı hareketler sergilemesi ya da bir kişinin rüyasında görülmesi yakında bir ölüm olacağına işaret etmektedir (KK18). Ölümü hatırlatan belirtiler arasında kargaların çok ötmesi de yer almaktadır. Kargalar kalabalık ve sesli bir şekilde sık sık ötmeye başladığında bir ölüm haberinin alınacağı düşünülür. Bu anlamda kargaların öttüğü bölgeye de dikkat edilir (KK22).

İlçede rüya yoluyla ölümü anlama ya da hatırlama hususunda ilk başta herhangi bir kişinin rüyasında ölüm olayını görmesi gelmektedir. Rüya da kendisinin ya da bir başkasının öldüğünü gören kişi yakında bir ölüm haberi alabilmektedir. Bunun dışında yine olumsuz bir şekilde görülen rüyalar kâbus haliyle kişinin uykusunu kaçırıyorsa olumsuz yorumlanarak ölümü hatırlatmaktadır. Bununla beraber rüyada görülen çeşitli eşyalar, hayvanlar ya da olaylar da ölüm düşüncesini hatırlatmaktadır. Rüyasında manda gören kişi öncelikle kendisinin ya da ikinci bir şekilde yakın çevresinden herhangi birinin öleceğini düşünmektedir (KK18). Rüyasında dişinin çekildiğini ya da bizzat kişinin kendi dişini çektiğini görmesi de öleceğine işaret olarak sayılır. Kişi denizde boğulmak üzere çırpındığını ya da direkt olarak bizzat boğulduğunu görürse de öleceğine inanır (KK13). Rüya ile ölümü anlama ya da hatırlama yöntemlerinin geneline bakıldığında öncelikle rüyayı gören kişinin öleceğine inanılır. Bununla birlikte rüyayı gören kişiden ziyade onun çevresinde çok sevdiği ya da yakın gördüğü bir kişinin ölebileceğine de inanılır. Bu esasta görülen rüyalar üzerine çevreden herhangi biri hayatını kaybederse durum bu rüyayla yorumlanmaktadır.

İnsanlar belli dönemlerde psikolojik ve fizyolojik olarak bazı değişikliklere uğrayabilirler. Bu değişiklikler kişinin kendisini ilgilendirdiği kadar çevresindeki insanları da önemli ölçüde etkilemektedir. Normalin dışında görülen bu değişiklikler insanlar tarafından garipsenmektedir. Garipsenen herhangi bir durumda da halk arasında belli çıkarımlar yapılmaktadır. Bu çıkarımlardan kimisi de ölümle ilgili olmaktadır. Kişinin bizzat kendisi ya da çevresindeki insanlar psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri ölüme yorabilmektedir.

İnsanın kendisini uzunca bir süre yalnız ve çaresiz hissetmesi öleceğini düşünme sebeplerinden biridir. Yalnızlık duygusu insanın psikolojik durumunu olumsuz yönde etkiler ve bir çeşit hastalık geçireceğini de düşündürür (KK20). Aynı zamanda yalnız kalan insan dinî inanç sistemine göre yasak sayılan durumları düşünür. Bu düşünce onu kendi çiğnediği yasakları hatırlamaya yiter. Bu şekilde insan dinî duygularını ön plana çıkararak ölümü hatırlar ve ölüm duygusuna kapılır (KK13). Kimi zaman insanlar kendi psikolojik durumlarına göre de bizzat öleceklerini anlayabilmektedirler. Derlemeler esnasında bu örneğin birçok anlatısına rastlanmıştır. Kaynak kişilerden birinin konuyla ilgili anısı şu şekildedir: *"Cuma günü babam "Komşu yemeğine gidiyorum." diyerek evden ayrıldı. Komşuya "Komşu seninle bir ayrılık yemeği yiyelim." dedi. Babam orada yemeğini yedi ve*

eve geldi. Sabaha kadar post dediğimiz seccadenin üzerinden hiç kalkmadı. Sabah ezanı okunduğunda camiye gitti ve oradan da şehir merkezine gideceğini söyledi; ancak gittiğinde cenazesi geldi" (KK28).

İnsan psikolojik olarak ölüm olayından olumsuz bir biçimde etkilendiği için bir kişi öldüğünde kendisi de ölüm duygusuna kapılır ve ölüm gerçeğiyle yüzleşir. Bu durum kişinin ruhsal durumuna göre çok ciddi boyutlara ulaşabilmektedir. Kaynak kişilerden biri bu konuyu şu sözleriyle özetlemiştir: *"Biri öldüğü zaman "Ben de ölecek miyim? Acaba ne zaman ölürüm? Ölümüm yakın mıdır?" sorularını sormaya başlarsın. Bu sorular sana ölümü hatırlatır ve yakında öleceğini de düşündürebilir. Bunun yanında irak bir yere giderken de ölüm duygusuna kapılırsın. Yolculuk her zaman ölümü hatırlatır ve ölüme yaklaştırır. Aslında ölüm sadece uyursan aklından çıkar. Yoksa insanın aklındadır her zaman için" (KK49).*

İnsanın psikolojik değişmelerinin yanında fiziksel olarak yaşadığı bazı değişimler de ölümün belirtileri arasına girmektedir. Bunlardan en yaygın olanı ve en çok bilineni insanın ten renginin değişmeye başlamasıdır (KK12, KK13, KK18, KK50). Özellikle hasta olan ya da herhangi bir ölümcül kaza atlatmış kişinin ten renginin değişmesi -genellikle açık bir renge ya da beyaza veya sarıya bürünmesi- o kişinin öleceğine dair bir işaret sayılır (KK50). Teninin rengi değişen insanın ilk önce vücut sıcaklığına bakılır. Bu sıcaklık azalmaya başlamışsa öleceğine dair kanaat daha da artar ve insanlar bu durumda dua etmeye, Kur'an-ı Kerim okumaya başlarlar (KK12, KK13). Aynı zamanda hasta olarak yatan bir kişinin ten rengi değişmiş, vücudu da soğumuşsa son sözlerine dikkat edilir. Anılarından bahsediyorsa ya da susup gözlerini sürekli olarak tavana dikiyorsa o kişinin ölümünün yakın olduğu düşünülür (KK12). Kaynak kişilerden birinin konuyla ilgili verdiği bilgiler şu şekildedir: *"Ölecek olan kişinin bir bakarsın teni sapsarı olur. Sonra gözleri sağa sola dönmeye başlar. Gözü dönünce anlarız ki ölecektir. Normalde olmayan hareketleri gözlemlersen öleceğini anlarsın" (KK50).*

İnsanın fizyolojik değişmelerine bakılmasında dikkati çeken diğer bir husus kişinin zayıflamaya başlamasıdır. Zayıflayan ve halk tabiriyle kemikleri sayılmaya başlanan insanın öleceği tahmin edilir (KK2). Kişinin vücudunun sağ tarafında da herhangi bir şişme ya da değişme olduğunda öleceğine inanılır. Bu sebepten öleceği tahmin edilen kişinin sağ tarafına dikkatlice bakılır (KK18).

4.2. Ölüm Sırası

Ölüm sırası, ölüm ile ilgili inanış ve uygulamaların yoğun olduğu dönemdir. Ölüm sırasında öncelikle öleceği anlaşılan kişiyle ilgili çeşitli pratikler yaşamaktadır. Bu durumda ölmek üzere olan kişinin ya da onun etrafındaki insanların çeşitli temennileri ve kaçınımları bulunur. Bunun dışında ölünün duyurulması, belli esaslara göre belirlenen yerde bekletilmesi, yıkanması ve kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması ve son olarak toprağa gömülmesi ölüm sırasındaki inanış ve uygulamaları kapsamaktadır.

4.2.1. Ölüm Sırasındaki Temenni ve Kaçınımlar

Herhangi bir insanların öleceği anlaşıldığında geçmişten gelen kimi inanış ve uygulamalar devreye girmektedir. Bu inanış ve uygulamalar kişinin ruhunun rahat bir şekilde teslim edilmesine dönük pratiklerden oluşmaktadır. Kimi zaman kişi ölmesine yakın bir anda can çekişmekte ve çok fazla acı çekmektedir. Can çekiştiği görülen ve öleceği de büyük oranda tahmin edilen kişinin canının rahat ve hızlı bir şekilde çıkması için üzerine bıçak ya da herhangi bir kesici alet bırakılır. Bu eşyanın kişi üzerinde durması o kişinin rahat bir şekilde öleceğine dair bir düşünce oluşturur (KK13). Öleceği anlaşılan kişinin başında Kur'an-ı Kerim okunur ve kişinin yanında bolca salavat getirilir. Orada bulunan bir kişi eline bir pamuk alır ve zezem suyuna batırır. Zezem suyu yoksa normal su da bu işlem için kullanılabilir. Islatılan pamuk öleceği düşünülen kişinin dudaklarına sürülür. Kişinin ölmesine yakın bir zamanda gözlerini tavana diktiği ve dilinin tutulduğu gözlemlenir. Kimi insanların gülererek öldüğü görülür. Bu gülüşün de geride kalanlara saadet getireceğine dair bir inanış vardır (KK37, KK43, KK50).

Ölüm olayı gerçekleştikten sonra çevrede bulunan ölü yakınları olayın etkisi altından çıkamazlar ve birçok inanışa dayalı uygulamaları da gerçekleştirirler. Ölüm olayı üzücü, acı verici bir olay olduğu kadar insanları ürkütücü bir etkiye de sahiptir. Bu sebepten insanların bazı kaçınımları bulunmaktadır. Bu kaçınımlar bizzat ölünün ruhunu, çevresindeki yakınlarını, ölünün bekletildiği yeri, ölünün eşyalarını ilgilendirebilmektedir. Sayılan bu durumlara dayalı olarak insanlar belli pratikleri uygulamaktadırlar. Ölü evindeki en temel kaçınımlar arasında ölünün başında kadınların çok az bekletilmesi gelmektedir. Buna göre ölünün etrafında daha çok erkek bireylerin olması gerekir. Çocukların ise etkilenmemesi, korkmaması için cenazeden uzak tutulması gerekli görülür (KK16, KK18, KK19). Ölünün etrafında bulunan kişiler de ağıt yakma dışında genellikle

gündelik hayattan konuşmaya özen gösterirler. Ölüyle ilgili çok uzun süre konuşmanın sakıncalı olacağına inanılır. Bu sakıncalar psikolojik ve ruhsal boyutta olabilmektedir. Bu sayede cenaze sahiplerinin de bir nebze ölüm duygusundan uzaklaşmaları hedeflenir (KK16).

Ölünün bekletildiği odada resim ve fotoğraflar yer alıyorsa bunlar ivedilikle kaldırılır. Ölünün bundan rahatsızlık duyacağı düşünülür ve İslami şartlara göre de uygunsuz olacağı bilinir (KK16). Kimi zaman da fotoğraflar ters çevrilmektedir (KK28). Ölünün elbiselerinin de derhal çıkarılması gerekir. Bu elbiselere ölümün sirayet ettiği düşünülür ve uzak durulur (KK19). Hatta kimi köylerde ölüye ait tüm eşyalar bekletilmeden dışarı çıkarılır. Bu eşyaların ölü evinin kapısının önünde durması daha çok kabul görmektedir (KK28).

Anadolu'da yaygın bir şekilde bilinen bir uygulama olarak ölünün gözleri açıkça kapatılır (KK18, KK19, KK20). Bunun temelinde çeşitli sebepler yatmaktadır. Kişinin gözüne toprak kaçabileceği, gözünün bu dünyada kalabileceği, içine şeytan girebileceği, ardından birini götürebileceği bu sebepler arasındadır. Aynı zamanda gözü açık olan kişinin yıkanırken canlı gibi durması, korkunç bir görünüm kazanması, gözüne sinek veya su kaçma ihtimalinin olması da göz kapatılma sebepleri arasındadır (Örnek, 1971: 44). Gözleri açık olan kişinin bazı temennilerini dünyadayken gerçekleştiremediğine (KK2, KK15, KK16, KK19, KK20) ya da çok fazla günah sahibi olduğuna inanılır (KK18). Kişi gözü açık gittiğinde akla gelen ilk inanışlardan biri de bekâr olan herhangi bir çocuğunu evlendirme arzusu taşımasıdır. Bununla birlikte kimi köylerde ölen kişi eğer yaşadığı süre boyunca herhangi bir tarla komşusunun sınırlarını aştıysa bu kişinin de bu yüzden gözleri açık gittiğine inanılır (KK28).

Ölün kişinin çenesi muhakkak bağlanır. Anadolu'nun birçok yerinde uygulandığı bilinen bu yöntemin sebepleri arasında ölünün çenesinin sarkmaması, kötü bir görünüme bürünmemesi, ağzına toprak dolmaması, ağzından herhangi bir maddenin çıkmaması ve ağzına şeytan girmemesi yer almaktadır (Örnek, 1971: 45). Erbaa'da ölen kişinin çenesinin bağlanması yaygın olarak devam etmektedir (KK19). Bunlarla birlikte yine Anadolu'da yaygın olarak yaşamaya devam eden ölünün üzerine bıçak ya da metal eşya koyma âdeti Erbaa'da da etkin bir şekilde yaşamaktadır. Bu işlemle beraber ölen kişinin fizyolojik olarak herhangi bir değişikliğe uğramaması, şişmemesi amaçlanır (KK16, KK28, KK29).

İlçede ölen kişilerin ayaklarının ve kollarının da bağlanması yaygındır. Burada temel amaç ölen kişinin dağınık bir şekilde durmaması ve kötü bir görüntü oluşturmamasıdır. Bu anlamda kişinin ayak parmak uçları herhangi bir malzeme yardımıyla birbirine bağlanır. Aynı şekilde kolları da sağda ve solda düz bir şekilde konumlanacak halde tutulur. Bu durumda ölen kişinin düzgün bir görünüme kavuşması sağlanır (KK28, KK29).

4.2.2. Ölümün Duyurulması

Halk tarafından ölüm olayının daima erken duyurulduğu gözlemlenmiştir. Ölümün duyurulması en doğal haliyle ilk başta kendiliğinden gelişmektedir. Bu durumda ölen kişinin yakınları evlerinde ağlamaya başlayıp bağırp çağırırken artık komşular durumdan haberdar olurlar. Olayı duyan komşular arasında bu haber hızla yayılır ve geniş kitlelere duyurulması sağlanır (Örnek, 1971: 41). Bu doğal gelişmelerin yanında insanların planlı ve programlı bir şekilde ölüm olayını duyurma yöntemleri de vardır. Anadolu'nun birçok yerinde uygulanan bu yöntemler genel itibarıyla şu şekildedir: *"ölü sahipleri tarafından, komşular tarafından, camiiler de sala verdirmekle, belediye ya da muhtarlık hoparlörleriyle, gazete ilanlarıyla, radyo, telefon, telgraf vb. aracılığıyla"* (Örnek, 1971: 41 ve Örnek, 1995: 213). Anadolu'daki yaygın olan ölüm duyurma uygulamalarının tamamı Erbaa'da da yaşamaktadır. Uygulamalar içinde gazete ilanlarıyla ve radyo aracılığıyla duyurma yalnız şehirde çok tanınan ve insanlar tarafından önemsenen ünlü insanlar için kullanılmaktadır. Günümüzde telgrafın kullanımının kaybolması ve bunun yerine daha çok internetle beraber hayatımıza giren sosyal medyanın yaygınlaşması ölüm haberlerinin duyurulması için bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Nitekim Sedat Veyis Örnek'in 1971 yılında yayınladığı ilgili çalışmasındaki (Örnek, 1971) tespit edilen bu yöntemler günümüz şartlarında gelişmiş ve bazı değişikliklere uğramıştır. Bu sebeple araştırmacılarca bu sınıflandırma içine "internet ya da sosyal medya aracılığıyla duyurma" maddesinin de yapılacak yeni çalışmalar içine dâhil edilmesi gerekmektedir.

Ölünün duyurulmasında evdeki çığlıklar ve feryatlar etkilidir (KK16). Bunları duyan komşular hemen toplanarak birbirlerine haber verirler. İlçede eski dönemlerde binek araçların ve kitle iletişim araçlarının yaygın olmaması ölüm haberinin duyurulması için bir kişinin seçilmesini gerekli kılmaktaydı. Bu kişi atına bindiğinde çevre köylere ya da mahallelere ölen kişinin haberini vermektedir. Bu kişiye de cenaze evindeki bireyler

tarafından bir miktar para ya da çeşitli hediyeler verilir. Bu işi yapacak olan kişiler daha önceden köylüler tarafından bilinmektedir (KK28).

4.2.3. Ölünün Bekletildiği Zaman ve Yer

Ölüm olayının gerçekleşmesinin ardından ölü hemen gömülmemekte ve belli bir süreliğine belli bir mekânda bekletilmektedir. Zaman olgusu ölen kişiyle ilgili herhangi bir adlî durumun olup olmamasıyla ilgili olarak uzayabilmektedir. Nitekim bir suç ya da bilinmeyen bir sebep sonucu hayata veda eden kişinin bedeni ailesine hemen teslim edilmemekte ve durumla ilgili bazı adlî raporlar hazırlanmak üzere üzerinden örnekler alınmaktadır. Adlî bir vakaya karışmamış ya da ölüm sebebi tespit edilememiş kişiler dışındaki ölenlerin çok uzun süre bekletilmesi uygun görülmez.

Kişi öldükten sonraki ilk öğle ya da ikinci namazının ardından defnedilmesi en uygun olanıdır (KK15). Bununla birlikte akşam vakitlerinde ölen kişinin öğle namazı sonrası defnedilmesi yaygınken, sabah vakitlerinde ölen kişinin bir süre daha sevdiklerinin yanında kalması maksadıyla ikinci namazı sonrası defnedilmesi tercih edilmektedir (KK16). Günümüzde bireylerin çocuklarının ya da yakınlarının gurbette yaşaması da ölen kişinin bekletildiği süre açısından belirleyici rol oynar. Uzaktaki yakın aile bireylerinin ya da akrabaların ölen kişiyi son kez görme temennisi üzerine kişi cenaze onlar gelene kadar bekletilebilmektedir (KK2, KK12, KK15, KK18, KK20).

Ölen kişinin bekletildiği yer de ölüm şekliyle bağlantılı olarak belirlenmektedir. Kişi kaza geçirdiyse ya da hasta olduysa hastanede vefat edebilir. Bu durumda insanlar defin hazırlıklarını yaparken ölünün bedeni hastanenin morgunda bekletilir. Defin törenine yakın bir zamanda da son kez evinde ve ailesinin yanında olması temennisiyle aileye teslim edilir. Bunun dışında evde ölen kişi uzun süre bekletilmeyecekse defin işlemlerine tam anlamıyla başlanana kadar hep evinde bekletilir. Kişi evde öldüğünde çok uzun süre bekletilmesi gerekiyorsa da hastanenin morguna verilip, defin törenine yakın zamanda tekrar eve getirilebilir. Bu anlamda kişinin bekletildiği yer ölüm yerine ve bekletileceği süreye göre hastane ve kendi evi arasında değişiklik gösterebilmektedir.

Ölümünden sonra evinde bekletilen kişinin bedeni evin en soğuk ve az kullanılan odasına alınır. Bu odanın camları açılarak içerinin havalanması sağlanır. Bu odaya çok fazla kişinin girip çıkmasına izin verilmez ve ölü beden burada tabut içinde ya da

battaniyeye, herhangi temiz beyaz bir beze sarılı halde yerde bekletilir. Sevenlerinin son kez onun yüzünü açıp görmesi için odaya girmesine izin verilir. Bu odada genellikle en yakın derecedeki kişiler bulunur ve ağıt yakarlar (KK2, KK15, KK16, KK18, KK19, KK20)

4.2.4. Ölü Yıkama ve Kefenleme

Ölü yıkama işlemi için seçilen kişiler arasında bu işi meslek olarak gören kimseler vardır. Bunların dışında hocalar, konuyla ilgili tecrübesi olan kişiler, dinî birikimine güvenilen kişiler ve ölen kişinin yakından olan kişiler, komşular yıkama işleminde görev alabilmektedir. Vefat eden kişi kadınsa yıkama işlemini kadınlar yapar. Aynı şekilde vefat eden kişi erkekse yıkama işinde erkekler görev alır. İki durumda da karşı cinsten herhangi biri ölünün yıkandığı alana girişine izin verilmez (Örnek, 1971: 49). İlçede ölü yıkama işlemini genellikle cenaze namazını kıldırarak olan imamlar yapar. Bununla beraber bu konuda deneyimli kendine güvenen kişiler varsa onlar da ölüyü yıkayabilmektedirler (KK29). Kimi inanışlara göre de evlatlarından herhangi birinin yıkaması gerekmektedir (KK28).

Erbaa'da ölü yıkama işlemleri genellikle belediyenin bu işler için hazırlanmış olduğu yıkama aracında yapılmaktadır (Görsel 46). İlçe merkezinde bunun dışında ölü evi yakınında ya da belli camilerin (örneğin merkezde Büyük Cami) gasilhanelerinde de gerçekleştirilmektedir. Köylerde ise genellikle ölü evi yakınında yıkama yapılır. Kimi köylerin cami bahçelerinde gasilhaneler bulunmaktadır (KK15). Ev önünde yıkama işlemi yapılıyorsa bunun için kazanlarla su kaynatılır. Suyun ılık olmasına ve suya el batırılmamasına özen gösterilir (KK12, KK15). Bu su özel olarak seçilmemektedir; ancak kimi zaman kişi yaşamında köyündeki belli bir çeşmedeki sudan yıkanmasını vasiyet edebilmektedir (KK28). Su temininden sonra yıkama işlemi İslami usullere uygun bir şekilde gerçekleştirilir, herhangi bir ek uygulama yapılmaz. Yıkama işleminin ardından kefenlemeye geçilir. Ölü yıkama işlemini yapan kişinin tek işi buysa muhakkak para verilmesi gerekir; ancak tek işi bu değilse para ya da hediye verilebilir (KK12, KK15, KK16).

Kimi köylerde nadiren de olsa yaşamaya devam eden mum yakma geleneği yer almaktadır. Ev önünde ve bahçelerde gerçekleştirilecek olan yıkama işlemleri için kimi zaman yıkama öncesinde kimi zaman da yıkama sonrasında o bölgenin etrafında çeşitli

mumlar yakılmaktadır (KK3). Mum yakmadaki temel amaç kötü ruhlardan ve diğer tüm kötülüklerden arınmaktır. Burada mumdan daha ziyade ateşin yer alması dikkat çekicidir. Ateş kadim dönemlerden beri Türkler arasında kutsallık atfedilmiş bir madde olarak karşımıza çıkar. “*Göçebe Türkler, ruh hastalıklarını, yel hastalığını tedavi ederken ateşi kullandıklarını*” (Bayat, 2007: 126). Bugün modern zamandaki Türkler de benzer uygulamaları gerçekleştirmekteler. Ateşin arındırıcı, temizleyici, tedavi edici bir yönü vardır. Bu yönüyle mitolojide sağaltıcı yönüyle çok sık karşımıza çıkmaktadır. Sağaltmada ateşin gücünden faydalanılır. Hatta ateşin bu denli güçlü olmasından dolayı şamanlar onu kendilerine eş değer, eş benlik olarak kabul etmişlerdir (Kaya, 2015: 63). Yine ateşin bu denli kutsal sayılması ve birçok ritüelde kullanılması, ateşe olan bir minnettarlıktan kaynaklıdır. Soğuk iklimde Türklerin ateşe olan ihtiyacı çok fazladır. İnsan hayatında ihtiyaç duyulan her madde önemsenmiştir. Önemsenen kimi maddeler de kutsal görülmüştür. Ateşin kutsallaştırılmasında iklimin de büyük etkisi bulunmaktadır (Kaya, 2015: 60).

Yıkama işlemi tamamen sona erdikten sonra ölünün üzerine bazen kefenlenmeden bazen de kefenlendikten sonra çörek otu konmaktadır. Benzer bir şekilde gömülürken mezara da atılabilmektedir. Bu çörek otunun ölen kişiye kabir azabı yaşatmayacağı; ya da kişinin kabir azabını çok hafif bir şekilde atlatacağına inanılır. Çeşitli hadislere de dayandırılan bu uygulama yaygın bir şekilde yaşamaktadır (KK12). Aynı zamanda ölen kişinin bedenine çörek otu konulduğunda böceklerin çok fazla yaklaşamayacağına inanılır (KK28). Kefene bırakılan ya da sürülen maddeler arasında gül suyu da yer almaktadır. Yaygın bir şekilde kefenleme işlemi bittikten sonra ölünün güzel kokması için gül suyu kullanılır. Gül suyu kefenin üzerine yavaş ve yayılabileceği şekilde dökülür (KK16). Kimi zaman da bu uygulamalar ölünün güzel kokmasından ziyade kötü kokmasını önlemek için yapılır. Bu anlamda ölünün üzerine de gül suyu ve mentol bırakılmaktadır (KK20). Kimi zamanda ölü yıkama işleminde kullanılmak üzere sabunlar alınır ve ölü bedeninin güzel kokması sağlanır (KK29).

4.2.5. Cenaze Namazı

İlçede cenaze namazları genellikle öğle ve ikinci namazlarının hemen ardından camilerin önünde ilgili caminin imamının önderliğinde kılınmaktadır. İnsanlar genellikle kendi mahalle, kasaba veya köy camilerinin önünde cenaze namazlarının kıldırılmasını

isterler. Kişi şehit ya da çok tanınan biri olduğunda ilçe merkezindeki Büyük Camii tercih edilmektedir (Görsel 47). Kimi durumlarda cami önü dışında ev önünde de cenaze namazı kılınabilmektedir. Cenazesi çeşitli sebeplerle memleketine getirilemeyen kişi için de gıyabi olarak cenaze namazı kılınır (KK15, KK16). İnsanlar gayrimüslim olarak yaşadığını bildikleri ve vatana ihanet ederek ölen kişilerin cenaze namazına katılmazlar (KK16).

Cenaze namazının yerine getirilmesi için ilçede hemen hemen her camiinin önünde musalla taşı ya da cenazenin koyulabileceği demirden masalar bulunmaktadır. Bu malzemelerin bulunduğu yerler avlu olarak ayrılmış ve yeterli sayıda cemaatin sığması için önceden hazırlanmış yerlerdir. Kimi camilerin cenaze namazı kılınan bölümlerinde taşlar da düzgün saf oluşturulabilmesi için çizgili olarak dizilmiştir.

4.2.6. Cenaze Taşıma ve Gömme

Türklerin kadim dönemdeki inanç sisteminde ölülerin gömülmesine dair ilk bilgiler Çin kaynaklarında yer almaktadır. Abdulkadir İnan ilgili kaynaklarda geçen bilgilerin çok kısa ve karışık olduğunu da belirtmiştir (İnan, 2015: 177). Tespit edilmiş bilgilere göre Hunların iç ve dış tabut şeklinde iki parçadan oluşan tabut kullandıkları bilinmektedir. Günümüze benze bir şekilde bu tabutların da üzerinde örtüler bulunmaktadır. O dönemde kullanılan örtülerde altın ve gümüş işlemler kullanılmıştır (İnan, 2015: 177). Altay Türklerinde ise üç çeşit defin töreni tespit edilmiştir: 1) *Toprağa gömme* 2) *Tabutu dört direk üzerine yahut ağaca asma* 3) *Ateşe yakma*. *Toprağa gömerken atı ve eşyasıyla gömme* (İnan, 2015: 188). Türklerin en kadim dönemlerinden itibaren gelen ölüyü gömme işlemi bugün de geçmişteki inanışlarla İslam inancının harmanlanmış haliyle yaşamaktadır.

Günümüz tabutlarında üzerinde duaların yer aldığı yeşil örtüler kullanılır. Ölen kişi kadınsa tabutunun üzerine yazma konulur. Eğer şehit ya da askeri personelse tabutun üzerinde bayrak yer alır (Görsel 48). Zaman zaman kişinin mesleğini gösteren çeşitli eşyalar da tabut üzerine konulabilmektedir (KK15, KK16). Kişinin tabutla gömülmesi yaygın değildir. Yalnızca salgın bir hastalık sonucu önlem amacıyla kişiler tabutlarla beraber gömülebilmektedir. Bununla birlikte ilçede genellikle ahşap tabutların tercih edildiği gözlemlenmiştir. Tabutlar belediyeden ya da ilgili mahalle camilerinden temin edilebilmektedir.

Cenaze gömme işleminde ölünün mezara konulmasına çok dikkat edilir. Bu işlemlerde kadınlar rol almaz. Ölen kişi erkekse onu mezara koyan kişi genellikle oğulları ve erkek kardeşleri, ağabeyleridir. Ölen kişi kadınsa onu da genellikle mezara oğlu ya da erkek kardeşleri, ağabeyleri koyar. Ölen kadının eşinin ölü bedene dokunması uygun görülmez. Bu hususta artık nikâhın düşmesine dikkat çekilmektedir (KK12, KK15, KK16). Cenazeyi gömme işleminde özellikle evlatlar görev alırlar (KK28). Gözlem yöntemiyle elde ettiğimiz verilere göre cenazenin defni sonrasında kimi zaman katılan kişilerden özellikle çocuklara ölü yakını tarafından para dağıtılmaktadır. Kimi köylerde daha yaygın bir şekilde yaşamaya devam eden bu gelenek şehir merkezindeki mezarlıklarda daha seyrek görülmektedir.

4.3. Ölüm Sonrası

Ölüm sırasının verdiği acı ve psikolojik durum, ölenin çevresindeki kişilerce ölüm sonrasında da zor bir şekilde devam etmektedir. Ölüm olayının ardından insanlar uzun bir süre kendilerine gelmekte güçlük çekerler. Ciddi şekilde yas tutulur ve bu yas tutmanın kendine ait kimi esasları bulunur. Bunlar toplum tarafından bilinir ve kültürel olarak aktarılır. Bunların yanında ölü aşı, mezar ve mezarlıklarla ilgili inanış ve uygulamalar, ruhlara dair çeşitli inanışlar ölüm sonrasında etkin bir şekilde devam eder.

4.3.1. Ölü Aşı

Ölü aşı geleneği çok Türkler arasında çok kadim dönemlerden itibaren varlığını sürdürmektedir. Abdulkadir İnan'ın tespitlerine göre bu ölü aşı törenlerinin en ilkel şekli Tayga ormanları içinde yaşamış Şamanist boylar arasında uygulanmıştır. İnan'ın konuyla ilgili verdiği bilgiler şu şekildedir: "*Bunlar arasında öyle koca karılar vardır ki koyunlara yahut çocuklarına bir hastalık geldiği zaman yemek ve içki alıp kocasının mezarına koyarlar ve "ye, iç!" "bize dokunma! hain seni! hâlâ doymadın!" diye bağırırlar*" (İnan, 2015: 189). Kadim dönemde Türklerde en büyük aş töreni ölen kişinin ölüm yıldönümünde gerçekleştirilmiştir. Bu törenler tüm akraba ve tanıdıkların katılımıyla mezar etrafında düzenlenir. Mezar etrafında toplanan insanlar mezarın üzerine yemek ve içkileri bırakmaktadırlar. Bu esnada adeta ölen kişinin ruhuyla beraber kendileri de bunlardan yiyip içmişlerdir. Bu uygulamanın yanında ölen kişinin karısı ya da kocası güneşin seyrettiği

yönde dolaşır ve mezara doğru "*ben seni bırakıyorum*" şeklinde söylenir. Bu törenin ardından dul kalan kadın ya da erkek evlenebilmektedir (İnan, 2015: 190).

Bu tarihi bilgilerden hareketle günümüz ölü aşı törenlerini de yorumladığımızda Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Erbaa'daki törenler de benzerlik taşımaktadır. İlçede ölen kişinin defnedilmesinin hemen ardından, bir haftası dolunca, kırk gün ve elli iki gün geçince, ilk zamanlar da yaygın olarak ölüm yıldönümlerinde bu törenler düzenlenir (Görsel 49). Yemeklerin tören merkezinde olduğu bu uygulamalarda Süleyman Çelebi'ye ait olan mevlit metni okunur, ölen kişinin ardından dualar edilir ve çeşitli sureler okunur. Bu töreni yöneten kişiler genellikle dinî yönü ağır basan ya da bu konuda görevli olan birkaç kişidir. Türk tarihine benzer bir şekilde günümüzde de bu törenlere eş, dost, akrabalar davet edilir. Yine benzer bir şekilde ölen kişinin ölümünün ardından elli gün geçince ya da bir yıl geçince düzenlenen yemek ve mevlitten sonra dul kalan kişilerin yeniden evlenmesinde herhangi bir sakınca görülmez.

Erbaa'da günümüzde cenaze gömüldükten hemen sonra gelenlere yemek vermek yaygındır. Kadınlar genellikle komşuların getirmiş olduğu yemekleri ölü evinde yerler. Erkekler ise defin töreninin ardından genel olarak mezarlıkta, nadiren de olsa ölü evinin önünde yemek yerler. Bu yemekler son zamanlarda yaygın bir şekilde pide olarak seçilir. Gelen kişilere pidenin yanında ayran da dağıtılır; ancak bu uygulamalar ilçede belli bir kesim tarafından uygun görülmez. Bu sebeptendir ki yaygın da olsa tüm aileler bunu uygulamazlar (KK12, KK15, KK16). Çoğunluğun savunduğu görüşe göre ise insanlar defin törenine katılmak için kimi zaman işlerini bırakıp gelmek zorunda kalabilmekteler ve bu sebepten onları aç göndermek uygun olmamaktadır. Konuyla ilgili bir kaynak kişinin görüşleri şu şekildedir: "*Bizim eski Türklerden gelen bir inanış vardır. Avdan sonra, doğumdan sonra, ölümden sonra yemek verilir. Türklerin kökünden gelir. Bu sebepten yemek verilmesi gerekir*" (KK16). Bununla beraber ölü evinde ölümün olduğu tarihten itibaren yaklaşık bir hafta yemek pişirilmez. Ailenin yemekleri akraba ve komşular tarafından getirilir (KK13). Ölümün hemen ardından Anadolu'da yaygın olarak yaşayan helva dağıtma uygulaması ise ilçede yaşamakta; ancak çok sık görülmemektedir (KK2, KK15, KK16).

4.3.2. Yas Tutma

Yas tutma, kişinin herhangi bir yakını kaybettiğinde günlük hayatındaki belli ihtiyaçlarına, davranışlarına bir süreliğine çeşitli kısıtlamalar getirmesidir (Artun, 2014: :487) Yas tutma âdetleri genel itibariyle tüm toplumlarda olum Türklerin kadim dönemlerinden beri de varlığını sürdürmektedir. Eski Türklerin yas âdetlerine dair çeşitli bilgiler Çin kaynaklarında kaydedilmiştir. Buna göre yas tutanların başına ağladığı, yüzlerini parçalayıp kestikleri bilinmektedir (İnan, 2015: 195). Bunun yanında yas âdetleri arasında ölen kişinin aktif olarak kullandığı atın kuyruğunu kesmek yer almaktadır (İnan, 2015: 198-199).

İlçedeki en genel görüşlere bakıldığında yas süresinin elli iki gün olduğu tespit edilmiştir. Bu süre zarfı içinde ölen kişinin yakınları günlük hayatta gerçekleştirmiş oldukları birçok uygulamalarına çeşitli kısıtlamalar getirmektedirler. Bu âdetler çevredeki insanlar tarafından da bilindiği için ölen kişilerin yapıp yapmadığı da gözlemlenir. Bu sebepten toplum içerisinde yas tutma süresindeki yasak ve uygulamaları yerine getirmeyenler toplum içinde dışlanarak hoş karşılanmazlar. Yas âdetlerine göre cenazenin defnedilmesinin ardından yaklaşık bir hafta boyunca evde radyo ve televizyon açılmaz, müzik dinlenmez. Yas süresi boyunca yaklaşık kırk ya da elli iki gün boyunca ölen kişinin yakınları tarafından tertip edilecek nişan, düğün vb. tüm eğlence temelli törenler iptal edilerek ileri bir tarihe ertelenir (KK12, KK38). Bu âdetlerin uygulanmasında ölen kişinin genç yaşta olması daha da etkili olmaktadır. Ölümü beklenen ve daha önceden tahmin edilen kişiler için tutulan yaslarda çok katı kurallar olmamaktadır (KK38).

Yas tutma âdetleri arasında giyilen elbiseler de çok önemlidir. Bir yakını vefat eden kişinin belli bir süre yeni elbise giymemesi gerekir. Özellikle kadınlar en eski, en kötü yazmalarını takmaktadırlar. Geçmişte daha yaygın olan bu geleneğe göre yas tutan kişinin kendinden ve dış görünüşünden vazgeçerek yalnızca ölen kişinin derdine düştüğü anlamı çıkarılmaktadır (KK27, KK36). Benzer bir şekilde kadim Türklerin yas âdetleri arasında elbiselerle ilgili kimi pratikler yer almaktadır. Buna göre elbiselerin tersinin giyilmesi yas belirtisi olarak görülmektedir (İnan, 2015: 199).

4.3.3. Başsağlığı / Taziye

"Başsağlığı" eski dönemlerde yalnız hayvanlar için kullanılan bir söz olarak yaşamıştır. Türk milletinin hayvancılıkla ciddi anlamda uğraşan bir toplum olması, hayvanlarına da değer vermesini gerekli kılmaktaydı. Temel beslenme ve geçim kaynağı olan hayvanların yitirilmesi insanlar için de ciddi bir kötü hadise olarak karşılanmıştır. Bu anlamda insanlar arasında hayvanlarının ölümü için başsağlığı sözü kullanılmıştır. *"Söz, "at/eşek/inek/kuzu/kuş/kedi(vs.)n öldü; üzülmeye, başın sağ oldukça yenilerini edinebilirsin" anlamındadır"* (Ergun, 2013: 141).

İlçede ölüm olayı olduktan hemen sonra başlayıp yaklaşık bir iki ay devam eden ve ölen kişinin akrabalarının, yakınlarının, dostlarının ölü yakınlarını görmek üzere ziyaret etmesi esasına dayanan uygulamaya "başsağlığı" adı verilmektedir. Bu adlandırmanın verilisinde ölen kişinin yakınlarına söylenen "Başınız sağ olsun!" sözü etkilidir. İlçedeki başsağlığı ziyareti ölüm olayının gerçekleştiği ilk birkaç gün içinde gerçekleşiyorsa misafirlere verilmek üzere yemekler götürülür. Ölüm olayının üzerinden biraz daha zaman geçtiyse daha farklı gıda malzemeleri alınmaktadır. Bu malzemeler genellikle bisküvi, şeker, makarna olmaktadır. Bu anlamda başsağlığı ziyaretleri toplumsal dayanışmanın da ender rastlanan örneklerinden biri olmaktadır. Başsağlığı ziyaretlerine genellikle birkaç yakın akraba ya da birkaç komşu beraber gidilir. Ölen kişinin yakınlarıyla hayır konuşulur, ölenin iyi yönleri anlatılır.

4.3.4. Mezarlık ve Mezar Ziyaretleri

Anadolu'da mezar ve mezarlıklarla ilgili halk inanışlarının temelinde atalara olan saygı yer almaktadır. Bu anlamda ölen ataların saygı duyulacak bir yerde görülmesi, türbe ve yatırların yanında mezarlıkların da kısmen kutsal mekânlar arasında görülmesini olağan kılmıştır. Kimi İslam ülkelerinde mezarlıklarla ilgili herhangi bir özel durumun olmamasına karşın Türk toplulukları arasında mezar önemli görülmüş ve çoğu zaman özel yerlere konumlandırılarak işaretle belirtilmiştir. Ataların ruhlarının saygıdeğer görülmesine paralel olarak kutsal sayılan mezarlıklar, zaman içerisinde insanlar tarafından bir ziyaret mekânı haline almıştır. Bu mekânlara giden insanlar belli bir üslup çerçevesi içinde ziyaretlerini gerçekleştirmektedirler. Anadolu'da mezar ziyaretleri için herhangi bir zaman tercih edilebilmektedir. Bunun yanında arefe ve bayram günlerinde mezarlıkta yatan kişilerin ruhlarının, yakın çevresindeki insanları beklediğine dair bir inanış, insanların bu

özel ve önemli görülen günlerde mezar ziyaretlerini toplu bir şekilde yapmalarının sebebidir. Bu önemli günler dışında yapılan mezar ziyaretleri de yatan kişinin ruhunu memnun edeceğine dair bir inanış bulunmaktadır (Karaoğlan, 2017: 379-380).

İlçede mezar ziyaretleri yaygın bir geleneğe göre defin törenin ardından gelen ilk cuma günü yapılmaktadır. Bu günden önce mezar ziyareti yapmak çok uygun görülmez (KK18). Yine de insanlar bunun bir yaptırımının olmadığı düşüncesiyle defin töreninden sonra istedikleri herhangi bir günde mezar ziyareti yapabilmektedirler (Görsel 50). Genel mezar ziyaretleri ise daha çok bayramlardan önceki arefe günleri, bayram günleri ve cuma günleri yapılmaktadır. Mezar ziyaretlerinde Kur'an okumayı bilen birinin olmasına dikkat edilir. Ziyaret boyunca başta Yasin Suresi olmak üzere çeşitli sure ve dualar okunur. Mezar ziyaretlerinde muhakkak mezarın üzerine dökmek üzere su bulundurulur. Bu ziyaretler esnasında gebe kadınların bulunmamasına dikkat edilir. Gebe kadının çok yakınından biri öldüğünde ve gebe kadın mezarlığa gittiğinde üzülmeye olağandır. Bu sebepten dolayı üzülen gebe kadının karnındaki çocuğun zarar göreceği düşünülür (KK16). Mezar ziyaretlerinde ağaçlar dikilir ve dikilen ağaç varsa bunlar sulanır. Mezarlığın etrafında bulunan ağaçlar önem teşkil etmektedir. Nitekim ağaç mitolojide de insanın doğumu, hayatı ve ölümüyle yakın bir ilişki içindedir (Sagalayev, 2017: 120).

4.3.5. Ruhlarla İlgili İnanışlar

Kadim dönemde Türkler "can" ya da "ruh" kavramlarını "*tin*" kelimesiyle ifade etmişlerdir. Bu kelimenin "nefes" anlamı vardır. Şamanist Yakutlar "*tin, kut ve süer*", Altaylılar ise "*tin, süne ve kut*" tabirleriyle ifade ederler. Şamanist düşünceye göre ruhun bulunduğu yer de kan veya yürektir (İnan, 2015: 116-177). Ruh, yaşamın devam etmesini sağlayan farklı güçlerin tamamının genel adıdır (Bekki, 2004: 54). Eski Türk inanış sisteminden günümüze kadar kısmen şekil değiştirerek yaşamaya devam eden bir de "ölüm ruhu" vardır. Ölümün gerçekleşmesine sebep olan bu ruh, insan vücudundan ayrı düşünülmüş bir nesne veya hayvan olarak görülmektedir. Ölümün gerçekleşmesi, bu ruhun yakalanarak yok edilmesine bağlıdır (Bekki, 2004: 53). Günümüzde de konuyla ilgilenen kimi insanlar ruhlarla ilgili inanışların Şaman âdetlerine bağlı olduğunu düşünmektedirler (KK12). Bununla beraber ilçede "ruh" kavramı genel itibariyle İslamiyet ile ilişkilendirilir ve inanç unsurları göz önünde bulundurularak çeşitli uygulamalar gerçekleştirilir.

İlçedeki insanların genel inanışına göre ruhun bedeni terk etmesi ölünün mezara gömülmesinden sonra gerçekleşmektedir (KK14, KK16, KK18). Ölünün bedenini terk eden ruh başka bir âleme gitmiş olsa da yakın çevresindeki insanların evini sürekli olarak ziyaret ettiğine inanılır. Bu günler genellikle "cuma" günleri olarak belirtilmiştir (KK16, KK18). Ruhlar geldiğinde evdeki insanların nelerle uğraştığına dikkat ederler. Eğer ev halkından herhangi biri Kur'an-ı Kerim okuyorsa o ruha haber gönderilir. Bu haberde "Sana bir hediye var." şeklindeki söylemle ruh hoşnut edilir (KK16).

Bir inanışa göre eğer ölen kişinin herhangi birine borcu varsa ailesinden ya da yakın çevresinden sevdiği herhangi birinin rüyasında görülür. Bu rüyalar genel itibariyle rahatsız edicidir ve rüyayı gören ölü yakını ölen kişinin bir borcu olduğunu düşünür. Bunun ardından kendisi bilmiyorsa yakın çevredeki insanlara ölen kişinin borcunun olup olmadığını sorar. Duruma göre kendisi ya da ölen kişinin diğer yakınlarıyla beraber ölünün borcunu kapatır. Bu durumun ardından ölen kişinin artık rüyada rahatsız edici bir şekilde gelmeyeceğini düşünür (KK18).

4.3.6. Ağıt Yakma ve Ölüm Konulu Şiirler

Ağıt, *"başta ölüm olmak üzere ayrılığın yahut üzüntünün doğurduğu ıstırap sebebiyle ortaya konulan lirik ve manzum ürün"*dür. Ağıtlar ölüm üzere söylenirken belli bir makama girer ve ölen kişiyle ilgili duyguları, düşünceleri, izlenimleri barındırır. (Kaya, 2014: 42). Ölüm üzerine söylenen ağıtlarda çoğu zaman ölen kişinin yaptığı fedakârlıklar ve yaşamı sırasında gerçekleştiremediği temenniler konu edilir. Bu ağıtların söylenme durumuna "ağıt yakma" denir. Ağıtlar bağıra bağıra yakılır, söze genellikle ölen kişinin anılarından başlanır.

Bir kaynak kişinin konuyla ilgili bilgi ve izlenimleri şu şekildedir: *"Şöyle yapardın babam, şunu derdin babam, şimdi neden demiyorsun babam" şeklinde insanın içini yakan ağıtlar söylenir. Bunu sırayla söylerler, bir kızı söyler diyelim, o sustuğundan hemen annesi başlar sanki bir vazifeymiş gibi. "Sen daha bu olacaktın, bir kere yüzün gülmedi, oralarda gülersin, sen şimdi nereye gidiyorsun" gibi sözler söylenir. Genelde ağıtı kadınlar yakar"* (KK12). Yas tutarken, ağıt yakarken ölünün yanında bağırılmaması, "gitmeseydin, etmeseydin" dememek gerekir. Biri öldüğü zaman evinden ağıt seslerinin ne kadar yükseldiğine dikkat edilir. Bu sebepten çok eski dönemlerde sevilmeyen adamlar öldüğünde bu işi özellikle yapan "ağıtçılar" tutulup ve ağıt yaktırıldığı bilinmektedir. Bu

ağıtçılar genellikle kadınlar arasından seçilmekte ve bu işi profesyonel olarak yapmaktadırlar. Günümüzde ise bu gelenek büyük oranda kaybolmuştur (KK16).

İlçede tespit edilen ağıtlarda genel olarak kalıplaşmış sözlerin kullanıldığı ve benzer sözlerin ölen kişiye göre şekillendirildiği tespit edilmiştir. İlçedeki şairler ve âşıklar tarafından herhangi bir ölüm olayı üzerine yazılan ağıt formunda çeşitli şiirler de mevcuttur. İlçede yaşayan Âşık Hosanî mahlaslı halk şairi Mehmet Erol'un "ölüm" temalı kimi şiirlerinden çeşitli örnekler verilmiştir:

"Hosanî der ey ihtiyar bülbülüm
Yakınına gelmiş geziyor ölüm
Tıpkı sana benzer benim halim
Ötme artık ötme ihtiyar bülbül"

"Ölüm şart eri gecı var
Her gönülde bir acı var
Uzayın da ucu mu var
Var mı dedim yok dediler"

"Ölümü düşünen fani gönül yıkmaz yapmak ister
Her türlü nefs-ü hevedan ayrılıp da kopmak ister
Bu dünyanın cefasıyla Hak katına çıkmak ister
Ama bilmem zamanını faniyim ben ölmez miyim?"

"Ey arkadaş ölüm var ahireti hatırla
Ahirete yalandır diyene ne demeli
Dünya bize emanet bizi besleyen tarla
Helal varken haramı yiyene ne demeli"

SONUÇ

"Tokat Erbaa'da Geçiş Dönemleri İnanış ve Uygulamaları" başlıklı bu çalışmada Tokat'ın Erbaa ilçesinde geçiş dönemi âdetlerine bağlı olan inanış ve uygulamalar halk biliminin derleme yöntemlerinden gözlem ve görüşme yöntemleriyle tespit edilmiş, çeşitli bölümlere ayrılarak incelenmiş, her bölüm ve alt başlığı hakkında daha önceden yayınlanan ilgili çalışmalardan faydalanılarak genel bilgiler verilmiş, ilçe düzeyindeki yayınlanmış yerel eserlerden bu âdetlerin tarihsel durumu öğrenilerek zaman içerisindeki durumu anlatılmış, günümüz âdetleri bu bağlamdaki değişiklikler göz önüne alınarak incelenmiş, Türk dünyasında ve Anadolu'da ilgili âdetlerin aynı ya da benzer şekilleri hakkında örnekler verilmiş ve Türk mitolojisinde karşılığı bulunan tespitler hakkında karşılaştırmalar yapılmıştır. Aynı zamanda çalışma içerisinde çeşitli uygulamalara dair görseller de sunulmuştur.

Dört farklı bölümde ele alınan geçiş dönemlerinin ilk kısmını "Doğum İle İlgili İnanış ve Uygulamalar" oluşturmaktadır. Bu bölümde ilgili geçiş döneminin öncesi, sırası ve sonrasındaki inanış ve uygulamalar hakkında bilgiler verilmiştir. Doğum öncesinde insanların gebeliği engelleme ve gebe kalma temennilerine dönük çeşitli inanış ve uygulamalar incelenmiştir. Burada tespit edilen pratiklerin günümüzde modern yöntemlerle doğum yapıldığı için çok fazla tercih edilmediği, birçok pratiğin unutulduğu ya da bunlara ihtiyaç duyulmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte gebe kalma temennisiyle ilgili insanların ziyaret mekânlarını önemli ölçüde tercih ettiği ve özellikle türbelerin eski durumunu koruduğu tespit edilmiştir. İnsanların doğum öncesi ve kaçınma ve temennilerinde eski âdetlerini çoğunlukla yaşattığı, bu âdetlerin geleneksel kesimlerde daha aktif bir şekilde hayatta kaldığı ispatlanmıştır. Doğum öncesinde insanların cinsiyete dayalı olarak çeşitli tahmin ve temennilere dönük olan inanış ve uygulamaların yerini günümüzdeki modern yöntemler almıştır. Bu yöntemlerin gelişmesi insanların bilgileri daha hızlı ve güvenilir bir şekilde erişmesini sağlamaktadır. Yine de insanlar Amerika kültüründen gelen ve cinsiyet tahminleriyle cinsiyetin toplu bir şekilde öğrenilmesi esasına dayanan "cinsiyet törenleri"ni düzenlemektedirler. Bu törenler günümüzde yaygınlaşmakta ve cinsiyete dayalı olan en etkin âdetler arasında yerini almaktadır. Doğum sırası âdetleri içerisinde tarihsel süreç boyunca Erbaa'da gerçekleştirilen geleneksel doğum yöntemleri ve

bunları geleneksel bilgi ve yöntemlerle uygulayan köy ebeleri incelenmiş ve bunların da günümüzde artık aktif olmadığı tespit edilmiştir. Bununla beraber göbek bağıyla ilgili uygulamaların Anadolu'daki benzer şekilleriyle günümüzde Erbaa'da da yaşadığı ortaya konulmuş ve örneklerle incelenmiştir. Doğum sonrasında eskiye dayalı tüm âdetlerin özellikle geleneksel mahalle ve köylerde aynı ya da benzer şekilleriyle var olduğu ortaya konulmuş, bu dönemde özellikle bilimsel verilerle gerçek olmadığına dair çeşitli görüşler geliştirilen "al karısı" ile inanışların devam ettiği, bunun Anadolu ve Türk dünyasının çeşitli yerlerindeki inanışlarla büyük oranda benzediği ortaya konulmuştur. Doğum sonrasında işlenen sünnet uygulamalarının ise bugün törensel olarak geçmiş dönemlerdeki durumuyla benzerlik taşıdığına; ancak sünnet etme işleminin hastanelerde gerçekleşmesiyle beraber bu uygulamanın esnasındaki kimi inanış ve uygulamaların kaybolduğuna dair tespitler yapılmıştır. Bunlardan en çok dikkat çeken günümüzde kaybolmaya başlayan kirvelik geleneğidir. Doğum âdetleri içerisinde ayrı bir başlık olarak ele alınan ninni ve ölüm konulu şiirler hakkında da çeşitli tespitler yapılmıştır. Buna göre yöredeki ninnilerin genel bir şekli ve muhtevası olmadığına kanaat getirilmiş, bu türün insanlarca irticalen icra edildiği tespit edilmiştir. Aynı zamanda icra ortamında derlenen ninnilerinin büyük bir çoğunluğunun hicaz makamında, bir kısmının ise uşşak makamında söylendiği ortaya konulmuştur. Tespit edilen ninnilerin tamamının 4/4 ölçülü ritimle terennüm edildiği belirlenmiştir. Ninni metinlerinin yanında yöredeki âşık ve şairlerin doğum konulu şiirler de yazdığı belirtilmiştir. Konuyla ilgili metin tespitlerinin çalışmanın sınırını aşacağından bunlara dair bir örnek metin verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde yer alan "Evlenme İlgili İnanış ve Uygulamalar" başlığında da ilçedeki evlenme âdetleri öncesi, sırası ve sonrası şeklinde ayrılarak anlatılmıştır. Bu âdetlerin geçmişle günümüz arasında oldukça değişime ve dönüşüme uğradığı, ilçeyle ilgili yayınlanmış olan eserlerden faydalanılarak tespit edilmiştir. Bu eserlerden alınan bilgilerle günümüzde derleme yoluyla elde ettiğimiz bilgiler karşılaştırılmış, aynı ya da benzer uygulamalar ortaya konulmuş ve günümüzde değişen, kaybolan inanış ve uygulamalar hakkında da çeşitli bilgiler verilmiştir. Bu anlamda geçmiş ile günümüzün karşılaştırılması kuşaklar arasındaki bağlantının sağlanması amacına da hizmet eder nitelikte olmuştur. Evlenme ile ilgili inanış ve uygulamalar genel olarak ele alındığında günümüzde Erbaa düğünlerinin artık salonlarda ve kır bahçelerinde yapılma eğiliminin artmasıyla büyük oranda farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Salonlarda gerçekleştirilen düğünler geleneksel olarak yaşayan birçok inanış ve uygulamanın hayatta

kalmasını engelleyen en büyük sebeptir. Buna rağmen mahalle düğünlerinin de ilçede aktif bir şekilde devam etmesi, bazı değişiklikler yaşanmasına rağmen geleneğin aktarımında büyük rol oynamaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde askerlik ve hac gelenekleri incelenmiş, bunlardan askerlik döneminin öncesi, sırası ve sonrası verilirken, hac ile ilgili geleneklerin yalnız öncesi ve sonrası hakkında bilgiler verilmiştir. Bunun temel sebebi hac görevi sırasındaki uygulamaların yöresel ve geleneksel herhangi bir yönü olmamasıdır. Bu bölümde öncelikle verilen askerlik geleneklerinin birkaç teknolojik gelişme ve değişme haricinde korunduğu tespit edilmiştir. Askerlik geleneğine bağlı olarak ilçedeki en önemli tören asker eğlenceleridir. Çalışmada da asker eğlencelerinin tüm aşamaları hakkında bilgi verilmiştir. Hac geleneklerine bakıldığında en çok dikkat çeken uygulamaların hacı ziyaretleri olduğu görülmüştür. Bu ziyaretlerdeki hediyeleşmelerin toplumsal birlik ve beraberliği ayakta tutmada önemli olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ölüm konusu ele alınmış ve öncelikle ilçedeki insanların ölüm duygusunu nasıl algıladıkları, ölümü anlama ile ilgili düşünce ve belirtiler hakkındaki geleneksel bilgileri, deneyimleri tespit edilmiştir. Ölüm sırasında da geçmişteki inanış ve uygulamaların bugünkü durumu tespit edilmiştir. Ölüm sonrasında insanların ölümü duyurma, bekletme, yıkama ve kefenleme, taşıma ve gömme pratikleri ortaya konulmuş ve çeşitli yas tutma âdetlerine dair bilgiler verilmiştir. Bu kısımda özellikle ruhlarla ilgili inanışların Türk kültüründeki durumu incelenerek Erbaa'da günümüzdeki hali ortaya koyulmuştur. "Ölüm İle İlgili İnanış ve Uygulamalar" bölümünde ayrı bir başlık olarak ilçedeki ağıt söyleme geleneği ele alınmış ve bu konuda şairleri olan âşıklar ve şairlerin bulunduğu bilgisi verilmiştir. Konuyla ilgili örnek olması adına irticalen söylenen ağıtların genel muhtevası hakkında bilgi verilmiş, ilçedeki bir âşığın ölüm konusunu işlediği çeşitli şiirlerinden dörtlükler verilmiştir.

Çalışmanın geneline bakıldığında Erbaa'da geçiş dönemi ile ilgili inanış ve uygulamaların bir kısmının geçmişle aynı ya da benzer olduğu, büyük bir kısmının ise günümüzde değiştiği, kısmen de olsa unutulduğu tespit edilmiştir. Tarihsel ve mitolojik yönü de incelenen âdetlerin günümüz ile benzer ve farklı şekilleri de belirtilerek kadim dönemlerin günümüz dünyasına olan etkisi de ortaya konulmuştur. Bu çalışma sayesinde unutulmaya yüz tutmuş âdetlerin tespit edilmesi ve kayıt altında alınması sağlanmıştır. Bu anlamda gelecek neslin, içinde bulunduğu toplumun geçmişine dair bilgiler edinmesi

amacı da sonuca ulaşmıştır. Çalışmadaki veriler ışığında ilçedeki insanların belli bir döneme ait olarak hayatı ve insanı algılayış biçimi, geleneği yaşatma tutumu, toplumsal ve sosyolojik kimi yönleri ortaya çıkarılarak aynı ya da farklı alandaki bilimsel çalışmalara da ışık tutacaktır. İnsan hayatının en önemli dönemlerinden olan geçiş dönemi ve buna bağlı âdetler, toplumun beşikten mezara kadar geçirdiği süreçteki en temel geleneksel bilgi ve deneyimlerini içerdiğinden önemli kültürel veriler olarak görülmüş ve bu anlamda Erbaa ilçesindeki durumu ortaya konulmuştur. Çalışmada tespit edilen inanış ve uygulamaların Anadolu'da ve tüm Türk dünyasında aynı ya da benzer şekillerinin olacağı düşünülmektedir. Bu anlamda kimi zaman Anadolu'daki belli il ve ilçeler örnekleminde anlatılan âdetlerin farklı yörelerde de ortaya çıkması muhtemeldir.

KAYNAK KİŞİLER**Kaynak Kişi 1: Ali BALCI**

Yaşı: 35

Mesleği: Şoför

Eğitim Durumu: Lise

Kaynak Kişi 2: Murat BOLAT

Yaşı: 27

Mesleği: Muhasebe

Eğitim Durumu: Lisans

Kaynak Kişi 3: Ahmet AYDIN

Yaşı: 50

Mesleği: Hekim

Eğitim Durumu: Lisans

Kaynak Kişi 4: Feride YILMAZ

Yaşı: 65

Mesleği: Ev hanımı

Eğitim Durumu: İlkokul

Kaynak Kişi 5: Sadık BOLAT

Yaşı: 29

Mesleği: PVC ustası

Eğitim Durumu: İlköğretim

Kaynak Kişi 6: Mustafa TAŞHAN

Yaşı: 52

Mesleği: Çiftçi

Eğitim Durumu: İlkokul

Kaynak Kişi 7: Özge NAL

Yaşı: 32

Mesleği: Ev hanımı

Eğitim Durumu: İlkokul

Kaynak Kişi 8: Gülhanım BENLİ

Yaşı: 82

Mesleği: Ev Hanımı

Eğitim Durumu: Okur-yazar değil

Kaynak Kişi 9: Nevriye KURU

Yaşı: 45

Mesleği: Ev hanımı

Eğitim Durumu: İlkokul

Kaynak Kişi 10: Nuriye UZUNÖZ

Yaşı: 48

Mesleği: Ev hanımı

Eğitim Durumu: İlkokul

Kaynak Kişi 11: Hafize YILDIRIM

Yaşı: 32

Mesleği: Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni

Eğitim Durumu: Lisans

Kaynak Kişi 12: Fatih KÖKLÜ

Yaşı: 27

Mesleği: Elektrik- Elektronik mühendisi

Eğitim Durumu: Lisans

Kaynak Kişi 13: Kirami DÖNMEZ

Yaşı: 28

Mesleği: Güvenlik görevlisi

Eğitim Durumu: Ön lisans

Kaynak Kişi 14: Erdem KÜPÇÜ

Yaşı: 27

Mesleği: Otomasyon teknikeri

Eğitim Durumu: Ön lisans

Kaynak Kişi 15: Rakip ERDEM

Yaşı: 58

Mesleği: Emekli

Eğitim Durumu: Lisans

Kaynak Kişi 16: Tayfun TEKTAŐ

Yaşı: 28

Mesleği: Büro yöneticisi

Eğitim Durumu: Ön lisans

Kaynak Kişi 17: Rabia KARAGÖL

Yaşı: 77

Mesleği: Ev hanımı

Eğitim Durumu: İlkokul

Kaynak Kişi 18: Çağrı Han ŞAHİN

Yaşı: 30

Mesleği: Otomasyon teknikeri

Eğitim Durumu: Ön lisans

Kaynak Kişi 19: M. Beşir ÖZKAN

Yaşı: 31

Mesleği: Müzik öğretmeni

Eğitim Durumu: Lisans

Kaynak Kişi 20: Salih ÖNDER

Yaşı: 30

Mesleği: Güvenlik görevlisi

Eğitim Durumu: Ön Lisans

Kaynak Kişi 21: İbrahim ÖZTÜRK

Yaşı: 32

Mesleği: Görsel sanatlar öğretmeni

Eğitim Durumu: Lisans

Kaynak Kişi 22: Fatih KAPLAN

Yaşı: 42

Mesleği: Gazeteci-yazar

Eğitim Durumu: Lisans

Kaynak Kişi 23: Kenan AKSOY

Yaşı: 52

Mesleği: Müzisyen

Eğitim Durumu: Lise

Kaynak Kişi 24: Fazlı GÜN

Yaşı: 82

Mesleği: Çiftçi ve türbedar

Eğitim Durumu: İlkokul

Kaynak Kişi 25: Feyyaz GÜN

Yaşı: 58

Mesleği: Çiftçi ve türbedar

Eğitim Durumu: İlkokul

Kaynak Kişi 26: Hakan YILMAZ

Yaşı: 20

Mesleği: Aşçı

Eğitim Durumu: Lise

Kaynak Kişi 27: Nesibe DEMİR

Yaşı: 79

Mesleği: Ev hanımı

Eğitim Durumu: Okur-yazar değil

Kaynak Kişi 28: Adem ÖNER

Yaşı: 43

Mesleği: Serbest meslek

Eğitim Durumu: Lise

Kaynak Kişi 29: Süleyman ÖNER

Yaşı: 55

Mesleği: Emekli

Eğitim Durumu: Lise

Kaynak Kişi 30: Yaşar KURU

Yaşı: 50

Mesleği: Memur

Eğitim Durumu: Lisans

Kaynak Kişi 31: Barış ÖZTÖRK

Yaşı: 27

Mesleği: Müzisyen

Eğitim Durumu: Lisans

Kaynak Kişi 32: Emrullah YAPRAK

Yaşı: 32

Mesleği: Hemşire

Eğitim Durumu: Lisans

Kaynak Kişi 33: Mahmuthan BOLAT

Yaşı: 29

Mesleği: Fizyoterapist

Eğitim Durumu: Lisans

Kaynak Kişi 34: Adil KARAÇAM

Yaşı: 27

Mesleği: Erkek kuaförü

Eğitim Durumu: Lise

Kaynak Kişi 35: Murat AKÇAY

Yaşı: 44

Mesleği: Pazarlama müdürü

Eğitim Durumu: İlkokul

Kaynak Kişi 36: Mustafa DEMİR

Yaşı: 84

Mesleği: Emekli

Eğitim Durumu: İlkokul

Kaynak Kişi 37: Havva ŞAHİN

Yaşı: 38

Mesleği: Ev hanımı

Eğitim Durumu: Ortaokul

Kaynak Kişi 38: Hacer TAŞHAN

Yaşı: 70

Mesleği: Ev hanımı

Eğitim Durumu: İlkokul

Kaynak Kişi 39: Ayşe VAROL

Yaşı: 68

Mesleği: Ev hanımı

Eğitim Durumu: İlkokul

Kaynak Kişi 40: Ahmet TAŞHAN

Yaşı: 73

Mesleği: Emekli

Eğitim Durumu: Ortaokul

Kaynak Kişi 41: Ali Osman YALÇIN

Yaşı: 33

Mesleği: Memur

Eğitim Durumu: Ön lisans

Kaynak Kişi 42: Necmiye SARI

Yaşı: 46

Mesleği: Ev hanımı

Eğitim Durumu: İlkokul

Kaynak Kişi 43: Kıymet DEMİR

Yaşı: 46

Mesleği: Ev hanımı

Eğitim Durumu: İlkokul

Kaynak Kişi 44: Zeynep VAROL

Yaşı: 58

Mesleği: Ev hanımı

Eğitim Durumu: Ortaokul

Kaynak Kişi 45: Didem ATAR

Yaşı: 24

Mesleği: Ev hanımı

Eğitim Durumu: Lise

Kaynak Kişi 46: Selin BÖKE

Yaşı: 26

Mesleği: Ev hanımı

Eğitim Durumu: Lise

Kaynak Kişi 47: Yeşim VAROL

Yaşı: 24

Mesleği: Ev hanımı

Eğitim Durumu: Lise

Kaynak Kişi 48: Bekir KÖYBAŐI

Yaşı: 64

Mesleği: Emekli / Çiftçi

Eğitim Durumu: Ortaokul

Kaynak Kişi 49: Fadime ÖZDEMİR

Yaşı: 55

Mesleği: Ev hanımı

Eğitim Durumu: İlkokul

Kaynak Kişi 50: Ayşe KÖYBAŐI

Yaşı: 63

Mesleği: Ev hanımı

Eğitim Durumu: Okur-yazar değil

KAYNAKLAR

- Acıpayamlı, O. (1974). *Türkiye'de doğumla ilgili âdet ve inanmaların etnolojik etüdü*. Ankara: Atatürk Üniversitesi.
- Acıpayamlı, O. (1992). Türk kültüründe ad koyma folklorunun morfolojik ve fonksiyonel yönlerden incelenmesi. *IV. milletlerarası Türk halk kültürü kongresi bildirileri* (ss.1-14). Ankara: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.
- Aça, M. (2001). Türk halk geleneğindeki doğum sonrası uygulamalara bir örnek: tuzlama. *Millî Folklor*, 52, 93-100.
- Aça, M. (2005). *Balıkesir yöresi doğum sonrası inanış ve uygulamaları*. İstanbul: Kum Saati.
- Adam, B. (2017). "Kutsal nedir?". *Halk inanışları el kitabı*. D. Arık ve A. H. Eroğlu (ed.), *Halk inanışları el kitabı* (ss. 45-66). Ankara: Grafiker.
- Akalın, P. (2019). *Menemen yöresi geçiş dönemi âdetleri*. Yüksek lisans tezi. Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Akbulut, S. (2002), Karabük ili Safranbolu ilçesindeki doğum adet ve inanmaları. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1999*, Ankara, s. 1–16.
- Altun, I. (2004) *Kandıra Türkmenlerinde doğum, evlenme ve ölüm*. Kocaeli: Yayıncı.
- Arık, D. (2017). "Kutsal mekân ve ziyaret fenomeni". D. Arık ve A. H. Eroğlu (ed.), *Halk inanışları el kitabı* (ss. 70-95). Ankara: Grafiker.
- Artun, E. (2014). *Ansiklopedik halkbilimi / halk edebiyatı sözlüğü (terimler-motifler-kavramlar)*. Adana: Karahan.
- Bayat, F. (2007). *Türk mitolojik sistemi 2*. Ankara: Ötüken.
- Bedir, M. (2010). Sünnet. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C 38, 150-153). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bekki, S. (2004). Türk halk anlatılarında ölüm ruhu motifi. *Millî Folklor*, 62, 53-66.
- Bekki, S. (2009). *Uzak Türk illerinde destanlaşan evlilikler*. Ankara: Öncü.

- Bolat, Y. E. (2012). *Erbaa yöresi yatırırları etrafında oluşan inanç ve uygulamalar*. Yayınlanmamış lisans bitirme tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon.
- Bolat, Y. E. (2018) Erbaa yöresi bağcılık kültürü. *Cınga*, 4, 21-24.
- Bolat, Y. E. (2018). Erbaa türküleri üzerine değerlendirmeler-I. *Cınga*, 2, 13-16.
- Boratav, P. N. (1984). *100 soruda Türk folkloru*. İstanbul: Gerçek.
- Boratav, P. N. (2012). *Türk mitolojisi*. Ankara: Bilgesu.
- Boratav, P. N. (2016). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. Ankara: Bilgesu.
- Bülbül, D. (2006). *Düziçi'nde geçiş dönemleri (doğum-evlenme-ölüm)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Büyükokutan Töret, A. (2018). Geleneksel cinsiyet tahmini uygulamalarının kent toplumuna evrimine bir örnek: "cinsiyet partileri". *Folklor Edebiyat*, 94, 103-118.
- Campbell, J. (2013). *Kahramanın sonsuz yolculuğu*. Sabri Gürses (Çev.). İstanbul: Kabalıcı.
- Cinlioğlu, H. (1976a) Erbaa'nın İverönü köyünde düğün adetleri. *Sivas Folkloru*, 39, 5.
- Cinlioğlu, H. (1976b). Erbaa'nın Zığdı kasabasında düğün gelenekleri. *Sivas Folkloru*, 44, 11-13.
- Cinlioğlu, H. T. (1960). Adlarla ilgili gelenek ve inançlar anketi: VII Tokat'da. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 6 (137), 2286.
- Çevirme, H. ve Sayan, A. (2005). Alkarısı inanmaları ve bilim. *Millî Folklor*, 65, 67-72.
- Çobanoğlu, Ö. (2019). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Ankara: Akçağ.
- Demir, N. (2006). *Tokat ili ve yöresi ağızları*. Ankara: Gazi.
- Deveci, Ü. (2019). Muğla-Menteşe ilçesi Doğan köyü, Yenice, Dirgeme mahalleleri asker duvar yazıları ve eren ziyaretinde taşta yazı yazma uygulaması. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 19, 130-162.
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

- Devlet Arşivleri Başkanlığı (2020a). *Magosa muharebesinde tüfenkle iki düşman öldüren Hüsvrev'in, Sivas sancağının Sonisa nahiyesinin Ereğ köyündeki tımarına terakki verilmesi*. Erişim: 2 Şubat 2020, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- Devlet Arşivleri Başkanlığı (2020b). *Sivas sancağının Sonisa nahiyesinde İrak (Ereğ) karyesinde tımar mutasarrıfı Mehmed'in fevriyle mahlul kalan tımarının diğeri Mehmed'e tevcihi*. Erişim: 2 Şubat 2020, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2020). *Hac ve umre hizmetleri*. Erişim: 24.03.2020, <https://hacumre.diyanet.gov.tr/sayfa/53/tanitim>
- Ekici, M. (2011). *Halk bilgisi (folklor)*. Ankara: Geleneksel.
- Erbaa Belediyesi (2020). *Eski belediye başkanlarımız*. Erişim: 03.02.2020, <http://www.erbaa.bel.tr/icerik/404/1708/eski-belediye-baskanlarimiz.aspx>
- Erbaa Kaymakamlığı (2020). *Kaymakamlık kısa bir tarihçesi*. Erişim: 03.02.2020, <http://www.erbaa.gov.tr/kaymakamlik-kisa-bir-tarihcesi>
- Erbaa Nüfusu (2020). *Erbaa nüfusu - Tokat*. Erişim: 12 Şubat 2020, https://www.nufusu.com/ilce/erbaa_tokat-nufusu
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud Dîvanü Lugâti't-Türk*. Ankara: TDK.
- Ergin, M. (1998). *Oğuz Kağan Destanı (tercüme, metin, sözlük)*. Ankara: Hülbe.
- Ergin, M. (2012). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi.
- Ergöz, R. (2019). *Bitlis'te geçiş dönemleri (doğum-evlenme-ölüm)*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan.
- Ergun, P. (2013). Türk kültüründe ölümle ilgili bazı terimler. *Millî Folklor*, 100, 134-148.
- Eroğlu, A. H. (2017a). "Halk inanışlarına giriş". D. Arık ve A. H. Eroğlu (ed.), *Halk inanışları el kitabı* (ss. 19-42). Ankara: Grafiker.
- Eroğlu, A. H. (2017b). "Geçiş dönemleri ile ilgili inanışlar". D. Arık ve A. H. Eroğlu (ed.), *Halk inanışları el kitabı* (ss. 257-282). Ankara: Grafiker.
- Eroğlu, E. (2008). *Prizren Türk halk kültüründe geçiş dönemleri (doğum-evlenme-ölüm)*. Yayımlanmamış doktora tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- Fidan, S. (2016). Kültür ortamlarında asker folkloru. . obanoğlu, Z. Kaderli, P. Karataş, B. Acınan (ed.), *IV. Kazan uluslararası halk kültürü sempozyumu* (ss.977-982). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü.
- Gedik, S. (2019). Anadolu sahası masallarında çocuksuzluk ve yılan. *Ege Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 35-42.
- Gümüş, İ. (2019). Bir kültür ekonomisi dönüşüm serüveni: "okuntu"dan "e-davetiye"ye. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 227-241.
- Gürkan, S. L. (2007). "lm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA). (C 34, 32-34). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Harman, . F. (1996). Hac. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C 14, 382-386). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- İlgazi, A. ve Cenik, S. (2003). "Milli Mücadele Döneminde Erbaa". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 57, 1089-1113.
- İnan, A. (2015). *Tarihte ve bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kalafat, Y. (1996). *Karşılaştırmalı Bayır-Bucak Türkmen halk inançları*. Ankara: Bayır Bucak Türkleri Derneği.
- Kalafat, Y. (2002). *Balkanlardan uluğ Türkistan'a Türk halk inançları -I*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Kaptan, E. (1980). "Türkiye madencilik tarihine ait Tokat bölgesini kapsayan yeni buluntular". *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, 94, 150-164.
- Karaoğlan, H. (2017). "Ruhla ilgili inanışlar". D. Arık ve A. H. Eroğlu (ed.), *Halk inanışları el kitabı* (ss. 361-382). Ankara: Grafiker.
- Karayaman, M. ve Akçiçek, E. (2012). Anadolu halk ebeliği. *Folklor Edebiyat*, 71, 83-95.
- Kaya, D. (2014). *Türk dünyası ansiklopedik Türk halk edebiyatı kavramları ve terimleri sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- Kaya, M. (2015). *Mitolojiden efsaneye*. İstanbul: Bağlam.
- Keskin, M. (2000). "Tokat yöresindeki Snn ve Alevi topluluklarında halk dindarlığının bir boyutunu oluşturan ziyaret inanç ve uygulamalarındaki benzer ve farklılıklar". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 209-227.

- Kolot, B. (2017). *Geçiş dönemi âdetlerinde mitolojik unsurlar / Demirci (Trabzon-Akçaabat) köyü örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kökten, Y. (2008). *Gilan Türk halk kültüründe geçiş dönemleri (doğum-evlenme-ölüm)*. Yayınlanmamış doktora tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kuşdemir, O. F. (2004). *Türk Dünyası halk inançlarında karşılaştırmalı doğum motifi ve Dr. Yaşar Kalafat'ın halk bilimi çalışmaları*. Yüksek lisans tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Küçük, A. (1989). Alkari. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C 2, 469). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kürklü, E. (2008). *Tokat Erbaa Silahtar Ömer Paşa Camii restorasyon önerisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Maden, F. (2014). "Keçeci Baba ocağı". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 71, 147-169.
- Moumin, M. (2009). *Batı Trakya Türk Folkloru Üzerine Bir Araştırma (Doğum-Evlenme-Ölüm Adetleri)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Nutku, Ö. (2002). Kirve. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C 26, 68-69). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Oral, B. ve Sümer, Z. (1968). *Erbaa (Erek)*. Ankara: Töyko.
- Ozan, M. (2011). Geçiş ritüelleri ve halk masalları. *Millî Folklor*, 91, 72-84.
- Örnek, S. V. (1971). *Anadolu folklorunda ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.
- Örnek, S. V. (1995). *Türk halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Özgüç, T. (1964). "Yeni Horoztepe eserleri". *Anadolu*, 8, 19-25.
- Özşahin, M. (2018). Gerdek sözü üzerine. *Dil Araştırmaları*, 22, 169-173.

- Öztelli, C. (1952). Zile'de doğum ve adetleri. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 2/39, 619.
- Öztürk, D. (2019). *Ereğli (Zonguldak) ilçesinde geçiş dönemleri (doğum, evlenme, ölüm)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Peker, G. (2008). *Misis'te geçiş dönemi âdetleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Roux, J. P. (1999). *Altay Türklerinde ölüm*. Aykut Kazancıgil (çev.). İstanbul: Kabalcı.
- Saatçigil, E. (1947). *Dünkü, bugünkü Erbaa*. İstanbul: Cumhuriyet.
- Sabuncuoğlu, A. E. (2013). *Kilis ilinde geçiş ritleri bağlamında evlenme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Sagalayev, A. M. (2017). *Ural-Altay mitolojisinde arketipler ve semboller*. Ali Toraman (çev.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Seçinti, M. S. (2014). *Gaziantep İslahiye ilçesi halk kültüründe geçiş dönemler (doğum, evlenme, ölüm)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Seyidoğlu, B. (2017). *Mitoloji üzerine araştırmalar (metinler ve tahliller)*. İstanbul: Dergah.
- Sezen, L. (2005). Türkiye'de evlenme biçimleri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, 185-195.
- Sönmez, F. (2019). *Samsun ili Canik ilçesi geçiş dönemi âdetlerinde görülen kültürel değişimler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Strabon (1993). *Coğrafya Anadolu (Kitap: XII, XIII, XIV)*. Adnan Pekman (çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.
- Şahin, İ. (2013). Yiğitbaşı. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C 43, 549-550). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Şahin, M. H. (2012). *Türkiye'de yeri değiştirilen şehirlere bir örnek: Erbaa/Tokat*. Yüksek lisans tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

- Tacemen, A. (1995). *Bulgaristan Türkleri inanışları veya Türk kimliği*. Ankara: Niğde Üniversitesi.
- Taş, S. (2019). *Tunceli'de geçiş törenleri: doğum, evlenme ve ölüm*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Temiz, Ş. ve Peynirci, Ş. (1996). *Erbaa (tarih, coğrafya, ekonomi, kültür)*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Tezcan, M. (2003). Türk kültüründe kız kaçırma geleneklerinin antropolojik çözümlenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 6/2, 41-48.
- TRT (2006). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi*. Ankara: TRT Müzik Dairesi.
- Tuğlacı, P. (1985). *Osmanlı şehirleri*. İstanbul: Milliyet.
- Turan, A. (1992). Törellerimizde "kalın" (başlık) âdeti. *Millî Folklor*, 12, 39-42.
- Türkçe Sözlük (2005). Sağdıç. Ankara: TDK.
- Türköne, M. (1995). *Eski Türk toplumunun cinsiyet kültürü*. Ankara: Ark Yayınevi.
- Uyanık, H. (2014). Arkeolojik araştırmalar ışığında Tunç Çağı'nda Erbaa. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 97-120.
- Yeşil, Y. (2014). *Türk Dünyasında geçiş dönemi ritüelleri (doğum-evlenme-ölüm gelenekleri)*. Ankara: Grafiker.
- Yeşildal, Ü. Y. (2018). Atalar kültürüne dair inanmaların Türklerin ad verme inanç ve gelenekleri üzerindeki tesiri. *Millî Folklor*, 119, 48-59.
- Yıldırım, Z. (2019). *Dünden bugüne Samsun-Çarşamba ilçesinde geçiş dönemleri (doğum-evlenme-ölüm, sünnet-askerlik-hac)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Yıldız, N. (2009). Türk destanlarında "çocuksuzluk". *Millî Folklor*, 82, 76-88.
- Yılmaz, Y. (2019). *Şehir coğrafyası açısından Erbaa*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Yonar, G. (2011). *Türk Edebiyatında fantastiğin kökenleri*. Ankara: Ötüken.
- Yurtbaşı, M. (2012). *Sınıflandırılmış deyimler sözlüğü*. İstanbul: Excellence.

Yüksel, H. (2018). Tarihî kayıtlarla Doğu'da toplumsal ve dinsel bir ritüel olarak tıraş.
Millî Folklor, 119, 86-99.

TEZ İLE İLGİLİ SORULAR

Çalışmada kullanılan sorular Prof. Dr. Metin Ekici'nin "Halk Bilgisi (Folklor)" adlı eserinden faydalanılarak düzenlenmiştir (Ekici, 2011: 150-234).

Hamile kalmamak için ne gibi uygulamalar yapılır?

Hamile kalan biri düşürmek isterse neler yapar?

Hamileliği engellemek için herhangi birine başvurulur mu? Neler yapılır?

Çocuk olmadığında sorun kimde aranır? (Erkek / kadın)

Çocuğu olmayan kadın ve erkeğe ne isim verilir?

Çocuk olması için yapılan uygulamalar nelerdir, nelere inanılır?

Karnında çocuk durmayan kadın için neler yapılır, nelere inanılır?

Kadın hamile kaldığını nasıl anlar ve ilk kime / kimlere söyler?

Hamile olan kadına ne isim verilir?

Hamile olan kadının yememesi gereken yiyecekler var mıdır?

Hamile olan kadının uzak durması gereken hareketler nelerdir?

Hamile kadının o dönemde dikkat etmesi gereken başka şeyler var mıdır?

Doğacak çocuğun fiziğinin güzel olması için neler yapılır, nelere inanılır?

Doğacak çocuğun ahlakının güzel olması için neler yapılır, nelere inanılır?

Aşerme nedir? Yörede başka adı var mıdır?

Aşerme ile ilgili inanış ve uygulamalar nelerdir?

Doğacak çocuğun cinsiyetini anlamak için neler yapılır, nelere inanılır?

Neden kız çocuğu istenir?

Doğacak çocuğun kız olması isteniyorsa neler yapılır, nelere inanılır?

Neden erkek çocuğu istenir?

Doğacak çocuğun erkek olması isteniyorsa neler yapılır, nelere inanılır?

Doğum nerede yapılır?

Doğumu kim yaptırır, nasıl?

Köy ebeleri ne gibi araçlar kullanır?

Doğum yaptırana para veya hediye verilir mi?

Doğum odası nasıl hazırlanır? İçeride kimler bulunur / bulunmaz?

Doğum zorlaşırsa neler yapılır? Doğumun neden zorlaştığı düşünülür?

Doğum yapılırken nelerden korkulur?

Doğum gerçekleşirken nelere dikkat edilir?

Göbek bağı nasıl kesilir?

Göbek bağı nereye bırakılır? Neden?

Çocuğun doğduğu babaya ve aileye kim tarafından müjdelenir?

Müjde veren kişiye herhangi bir hediye verilir mi?

Çocuk ilk olarak kimin kucağına verilir ve o ne yapar?

Yeni doğum yapan kadın nelere dikkat etmelidir?

Yeni doğum yapan kadın nelerden korkar?

Yeni doğum yapan kadının ağrıları olursa neler yapılır?

Yeni doğum yapmış kişiyi (loğusayı) kimler ziyaret eder?

Bu ziyaretlerin süresi nasıldır?

Bu ziyaretlere ne gibi hediyeler götürülür?

Kırlama ne zaman yapılır? Yöredeki adı nedir?

Kırlama neden yapılır?

Kırlama işleminde kullanılan araç-gereçler nelerdir?

Hem çocuk, hem de annesi kırklanır mı?

Kırlama nasıl yapılır, kimler yapar?

Kaç kez kırlama yapılır?

Al basmasına inanılır mı? Al basması nedir?

Al basması nasıl gerçekleşir, hangi durumlarda al basması olur?

Al basmasından kurtulmak için ne gibi önlemler alınır?

Al karısı nasıldır ve neye benzer? Bununla ilgili bildiğiniz bir olay var mı?

Al basması gerçekleştiğinde nasıl düzeltilir / tedavi edilir?

Bu tedaviyi kim yapar? Nasıl yapar?

Kırk basmasına inanılır mı? Kırk basması nedir?

Kırk hangi durumlarda basar? Ne gibi önlemler alınır?

Kırk basması gerçekleştiğinde nasıl düzeltilir / tedavi edilir?

Bu tedaviyi kim yapar? Nasıl yapar?

Yeni doğan çocuğa ne zaman ad verilir?

Ad seçerken nelere dikkat edilir?

Ad seçildikten sonra neler yapılır?

Bir daha çocuk istemeyenler nasıl ad verir?

Doğan çocukları ölen aileler, bu çocuğun ölmemesi için ne gibi adlar verirler?

Sürekli kız çocuğu olan aileler, erkek çocuk istediklerinde son doğan kız çocuğa ne adlar verirler?

Sürekli erkek çocuğu olan aileler, kız çocuk istediklerinde son doğan erkek çocuğa ne adlar veririler?

Çocuk ilk diş çıkardığında herhangi bir uygulama yapılır mı? (Diş hediği gibi)

Çocuğun ilk dişi düştüğünde neler yapılır?

Çocuk ilk ne zaman tıraş edilir? Saçları ne yapılır?

Çocuğun tırnakları ilk ne zaman kesilir? Tırnakları ne yapılır?

İlk diş, tıraş ve tırnakla ilgili başka inanış ve uygulama var mıdır?

Beşik ya da salıncağın boşken sallanması sakıncalı mıdır? Neden?

Çocuğa ne gibi takılar takılır? Muska ve nazarlık takılır mı?

0-1 yaş arası çocuklarda sık rastlanan sorunlar nelerdir? Bunlara nasıl çözüm bulunur?

0-1 yaş arası bedensel ya da zihinsel sorunlar yaşadığı düşünülen çocuk için neler yapılır?

Çocuğun yürümesi gecikirse neler yapılır?

Çocuğun konuşması gecikirse neler yapılır?

Sünnet nedir? Neden yapılır?

Sünnet hangi yaşlar arasında yapılır?

Sünnet en çok hangi mevsim ya da aylarda yapılır? Neden?

Sünneti kim yapar / yapardı?

Sünnet töreni nasıl tertip edilir?

Sünnete davet nasıl yapılır?

Sünnet gününde gerçekleşen tüm uygulamalar nelerdir?

Sünnet nere yapılır / yapılırdı?

Sünnet olan çocuğa ne gibi hediyeler getirilir?

Kirve nedir? Kimden seçilir? Görevleri nelerdir?

Çocuklara ninni söylenir mi?

Özellikle hangi ninniler söylenir?

Ürettiğiniz bir ninni var mı?

En sevdiğiniz ve en çok söylenen ninni nedir?

Denişik / değişik / berde evliliği var mıdır? (Kızı ve oğlu olan bir ailenin, kızı ve oğlu olan bir aileye kız alıp vermesi)

Bu evlilik biçimini tercih etme sebepleri nelerdir?

Kız kaçırma şeklinde evlenme var mıdır? (Zorla kaçırma, isteyerek kaçırma)

Kız kaçırma âdetten midir? Âdetten değilse süreç nasıl işler? Ailelerin tutumu nasıldır?

İç güveysi şeklinde evlenme var mıdır? Neden tercih edilir?

Beşik kertme şeklinde evlenme var mıdır? Neden ve nasıl uygulanır?

Yakın akraba ile evlilik var mıdır? Neden ve kimleler tercih edilir?

Erkek evlenme isteğini belirtir mi? Nasıl?

Kız evlenme isteğini belirtir mi? Nasıl?

Kişiler ne zaman evlenirler? Hangi yaşta?

Evlilik çağının geldiği nasıl anlaşılır?

Evlenemeyen kız ya da erkek neler yapar?

Evlenmek için hocalara ya da türbeler gidilir mi?

Gidilirse neler yapılır, hangi inanış ve uygulamalar gerçekleşir?

Kız arama var mıdır? Nelere dikkat edilir?

Gelin/güvey seçiminde aranan özellikler nelerdir?

Kız görmeye kimler gider?

Seçilen kız ya da erkeğin uğurlu ya da uğursuz olduğunu anlamak için neler yapılır?

Kız ve erkek ne zaman görüştürülür? Nasıl görüştürülür? Yanlarında kimler bulunur?

Kız istemeden önce kız tarafının ağı aranır mı?

Kız istemeye kimler katılır?

Kız istemeye giderken ne tür hediyeler hazırlanır?

Kız isteme merasiminin başka adı var mıdır?

Kız evinde bu esnada neler yapılır? Hazırlıklar nasıldır?

Söz kesme nedir? Başka bir adı var mıdır?

Söz kesmeye kimler gider?

Söz kesmedeki karşılıklı hediyeler nelerdir?

Söz kesmede takı takılır mı?

Nişan hangi mevsimlerde hangi günlerde yapılır? Neden?

Nişan masraflarını kim karşılar?

Nişanda kıza takı takılır mı?

Nişanda başlık ödenir mi?

Nişana kimler davet edilir? Nasıl?

Sohbetli nişanlar nasıl olur?

Çalgılı nişanlar nasıl olur?

Düğünler nerede yapılır? (Salon veya ev)

Neden düğün salonu tercih edilir? Olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?

Neden ev düğünü tercih edilir? Olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?

Düğünler ne zaman yapılır, hangi mevsim ve aylar seçilir? Neden?

Düğünler neden dinî bayramlara yakın yapılır?

Salon düğünlerinde hangi gün ve saat tercih edilir?

Salon düğünleri kaç saat sürer?

Ev düğünlerinde hangi günler tercih edilir? Bu gün uygulamaları kaçta başlar ve biter?

Düğüne nasıl davet edilir? Özel davet eden kişi seçilir mi?

Düğün davetinde hediye verilir mi? Neler verilir?

Davetiye getirilen kişi, davetiye veren kişiye herhangi bir hediye verir mi?

Düğünlerde sağdıç var mıdır?

Sağdıçlar kimler arasından seçilir? Özellikleri nelerdir?

Sağdıcin görevleri nelerdir?

Yengelik geleneği var mıdır?

Yenge nasıl seçilir? Özellikleri nelerdir?

Yengenin görevleri nelerdir?

Düğünlere müzisyen seçilirken nelere dikkat edilir?

Düğünlerde müzisyenden beklenenler nelerdir?

Müzisyenlerin hangi enstrümanlarla gelmesi istenir?

Düğünlerde hangi yemekler yapılır?

Bu yemeklerin kısaca tarifini alabilir miyiz?

Düğünlerde oynanan oyunlar nelerdir?

Bildiğiniz oyunları anlatır mısınız?

Damat tıraşı için kime gidilir? Berber tanıdık mıdır?

Bu tıraşın özellikleri nelerdir?

- Damat tıraşı için berbere hediye verilir mi?
- Gelin başı için kime gidilir? Kuaför tanıdık mıdır?
- Gelin başı masraflarını kim karşılar?
- Gelin başına gelinle beraber kimler gider?
- Gelin başı için kuaföre hediye verilir mi?
- Kına gecesi hangi günler yapılır?
- Kınayı kim alır?
- Kınayı kim yakar neden?
- Damada kına yakılır mı?
- Gelin ve damattan başka kimlere kına yakılır?
- Kız çeyizi serilir mi?
- Bu çeyizde neler yer alır?
- Kız çeyizi hangi gün serilir ve hangi gün toplanır?
- Kız çeyizini kimler ziyaret eder?
- Kız çeyizi nerede sergilenir?
- Mahalle düğünlerinin ilk günü neler olur?
- Mahalle düğünlerinin ikinci günü neler olur?
- Mahalle düğünlerinin son günü neler olur?
- Gelin alırken neler yapılır?
- Gelin oğlan evine girerken neler yapılır?
- İmam nikâhı nasıl gerçekleşir, ne zaman kıyılır?
- Damat gerdeğe nasıl sokulur?
- Gerdek gecesinin sonrasında neler yapılır?
- Gelinle damat ilk defa kız tarafına ne zaman giderler?
- Kız evinde ne gibi uygulamalar yapılır?
- Kız tarafı oğlan evine ilk ne zaman gider?

Damat arkadaşlarını ne zaman pikniğe götürür?

Bu pikniklerde neler yapılır?

Düğünlerde hangi türküler çalınıp söylenir?

En sevilen türküler nelerdir?

Kız - erkek ilişkilerini konu alan maniler var mıdır?

Bildiğiniz maniler nelerdir?

Askere gidecek olan gencin kendi evinde ne gibi hazırlıklar yapılır?

Askere gidecek kişi sözlü ya da nişanlıysa kız tarafında ne gibi hazırlıklar yapılır?

Fakir ve kimsesiz kişiler askere gideceğinde yardım toplanır mı?

Askere gitmeden önce eğlence yapılır mı? Bu eğlencede neler olur?

Askere gitmeden önce gençlerin yaptığı diğer uygulamalar nelerdir?

Asker görmeye kimler gider? Neler yapılır?

Askere gidecek genç nasıl uğurlanır? Kimler katılır?

Asker mektupları saklanır mı? Neden?

Bildiğiniz ilginç askerlik anıları var mı?

Askere izne gelen kişiyle ilgili ne tür uygulamalar yapılır?

Asker izninde olan kişinin sakınması gereken uygulamalar nelerdir?

Askerden izne gelen kişiyi kim müjdeler? Müjdeleyen kişiye hediye verilir mi?

Askerliği biten kişiyi kim müjdeler? Müjdeleyen kişiye hediye verilir mi?

Askerden gelen kişinin sorumlulukları nelerdir?

Askerden gelindiğinde tekrar asker görmeye gidilir mi? Neler yapılır?

Hacca gitmenin önemi nedir? Kimler hacca gitmelidir?

Hacca gidemeyen kişiler ne yaparlar?

Hacca gidecek kimse yemek verir mi? Kimler katılır?

Hacı adayı mezarlık ya da türbe ziyareti yapar mı? Buralarda ne tür uygulamalar yapılır?

Hacı adayı daha yola çıkmamışken evine hacı görmeye gidilir mi?

Hacı adayıyla kutsal topraklara herhangi bir şey gönderilir mi? Neden?

Hacı adayını uğurlamaya kimler gider? Neler yapılır?

Hacılık döneminde gerçekleşen bildiğiniz bir olay var mı?

Hacı adayı hacca gittiğinde de evine "Allah kavuştursun"a gidilir mi?

Kişi hacıdayken, o evin hacı evi olduğunu belirten herhangi bir işaret bulunur mu?

Hacılık dönemiyle ilgili eklemek istediğiniz başka uygulamalar var mı?

Hacıyı karşılamaya kimler gider? Karşılamada neler yapılır?

Hacı ev ne zaman ziyaret edilmeye başlanır? Bu ziyaretlerde hediye götürülür mü?

Hacı evine giden misafirlere, hacı tarafından hediye verilir mi? Neler verilir?

Hacı olan kişinin diğer insanlardan farkı nedir? Bu kişinin nelerden kaçınması beklenir?

Ölüm duygu ve düşüncesine ne zamanlar kapılırsınız?

Ölümü hatırlatan olaylar nelerdir?

İnsan öleceğini ya da yakında bir ölüm gerçekleşeceğini nasıl anlar?

Eşyalar ve hayvanlarla ilgili ölümü hatırlatan inanışlar var mıdır?

Hava ve doğa olayları ölümün habercisi midir? Nasıl?

Hangi rüyalar ölüm belirtisi olarak görülür?

Hastanın öleceği nasıl anlaşılır?

Ölümden kaçınmalar ne şekilde gerçekleşir?

İnsanlar ölümü nasıl uzaklaştıracaklarını düşünürler? (Hayvan, eşya, ölü, yiyecek, tabutla ilgili)

Ölümü uzaklaştırmanın başka yolu var mıdır?

Birinin öleceği anlaşıldığında (örneğin hasta bir kişi) yanında beklenir mi?

Öleceği anlaşılan kişinin yanına din görevlisi çağırılır mı?

Öleceği anlaşılan kişiye su verilir mi?

Öleceği anlaşılan kişinin vasiyeti tespit edilir mi?

Öleceği anlaşılan kişiye son dileği sorulur mu?

- Ölen kişiyle ilgili kaçınımlar nelerdir?
- Ölünün yakınında neleri yapmaktan çekinilir?
- Ölünün bulunduğu odada veya evde nelere dikkat edilir?
- Ölen kişinin gözleri açıksa kapatılır mı? Neden?
- Ölünün gözlerinin açık olmasının nedenleri hakkında neye inanılır?
- Ölünün çenesi neden bağlanır?
- Ölünün başı neden kıbleye çevrilir?
- Ölen kişinin elbiseleri hemen çıkarılır mı? Yoksa yıkanan kadar üzerinde mi durur?
- Ölünün üstüne bir eşya konur mu? (Makas, bıçak, demir) Bunun sebebi nedir?
- Ölünün bulunduğu odada ne gibi değişiklikler yapılır?
- Ölü evinde mi morgda mı bekletilir? Neden?
- Sabah ölen kişi ne zaman gömülür?
- Öğle vakti ölen kişi ne zaman gömülür?
- Akşam ölen kişi ne zaman gömülür?
- Kişi ne zaman ölürse ölsün bir gün evinde bekletilir mi? Neden?
- Bir ölü en fazla ne kadar bekletilir?
- Ölüm olayı yakınlarla ve köylülere nasıl duyurulur?
- İlk duyurular kime yapılır? Neden?
- Ölüyü kimler yıkar?
- Ölünün özel olarak yıkandığı yer var mıdır? Yoksa nerede yıkanır?
- Ölüyü yıkayana para veya hediye verilir mi?
- Ölüyü yıkamak için kullanılan su özel midir? Nereden alınır?
- Ölünün yıkama suyundan artan su ne yapılır? Herhangi bir işte kullanılır mı?
- Cesede ya da kefene kokulu maddeler sürülür mü? Neden?
- Erkek kefeni kaç parçadır? Bunların isimleri nelerdir?
- Kadın kefeni kaç parçadır? Bunların isimleri nelerdir?

Ölmeden önce kefen ve ölüm parası hazırlama geleneği var mıdır?

Cenaze namazına kimler katılır?

Namaz kılınırken ölü nerede bulunur?

Namazın kılınması için gereken şartlar nelerdir?

Kimlerin namazı kılınmaz? Böyle bir inanış var mıdır?

Tabut yerine başka bir eşya kullanılır mı?

Tabut özel olarak seçilir mi?

Tabutun üzerine örtü konur mu? Bunun adı nedir?

Erkek ölüyü ya da kadın ölüyü belirtmek üzere tabut üzerine herhangi bir madde konur mu?

Ölen kişi genç bir kız ya da yeni gelinse tabuta ne konur?

Ölü çocuksa tabuta ne konur?

Tabutun üstüne ölünün mesleğiyle ilgili bir şey konur mu?

Ölü tabutla mı tabutsuz mu gömülür? Neden?

Cenazeyi mezara kimler koyar?

Cenazenin üzerini kimler örter?

Cemaat hemen dağılır mı?

Cenazeye katılanlara ölü evinde yemek verilir mi?

Bu yemeklerde akrabaların ve komşuların ne gibi yardımı olur?

Bu yemeklerde ne tercih edilir?

Ölünün ruhu için tatlı yiyecekler dağıtılır mı?

Yas süresi ne kadardır?

En çok kimler yas tutar?

Yas tutarken nelerden kaçınmak gerekir?

Hangi renkler yas renkleridir?

Ölümden dolayı düğünler ertelenir mi?

Ne kadar süreyle eğlenilmez?

Yaşlı ailede insanlar nasıl giyinir? (Uzun süre yeni yazma bağlamama gibi)

Baş sağlığı ziyaretleri ne zaman başlar ve ne zaman biter?

Başsağlığına gidenler neler götürürler?

Başsağlığı ziyaretinde ne kadar kalınır ve neler konuşulur?

Başsağlığı ziyaretleri ile ilgili başka eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Ölünün mezarlık dışında gömüldüğü başka yerler var mıdır? (Bahçe, tarla)

Mezar yakınlar tarafından ilk defa ne zaman ziyaret edilir?

Bunun dışında yapılan ziyaretler ne zaman gerçekleşir?

Mezar ziyaretleri ne kadar sürer ve neler yapılır?

Halk inancına göre ruh bedeni ne zaman terk eder?

Ruh bedeninin hangi kısmından çıkar?

Ruh, evinin yakınlarına gelip ziyaret eder mi?

Ruhlar en çok ne zaman evlerini ziyaret ederler?

Ölünün ruhunu memnun etmek için ev halkı neler yapar?

Ölen kişiye ağıt yakılır mı?

Bu ağıtların genel kalıp sözleri nelerdir?

Aklınızda olan ağıt var mı?

Ağıtları söyleyen özel kişiler var mıdır?

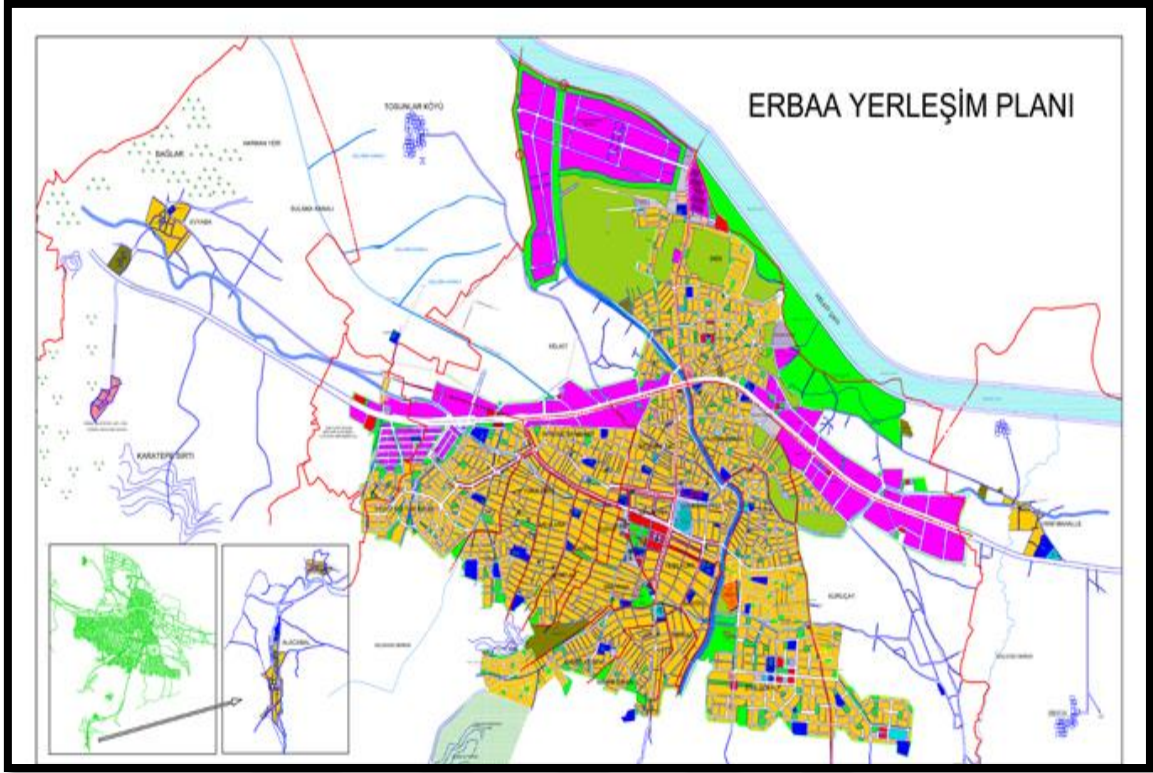
Ölü ve ruhlarla ilgili sizin bizzat yaşadığınız olağanüstü bir olay var mı?

GÖRSELLER

Görsel 1. Erbaa Kale Köyü Boğazkesen Köprüsü

Görsel 2. Erbaa Akça Köyü Silahtar Ömer Paşa Cami

Görsel 3. Erbaa Yerleşim Planı

Görsel 4. Doğan Şah Türbesi kurban kesme bölümü

Görsel 5. Cinsiyet töreni için hazırlanmış bir oda

Görsel 6. Bebek mevlidinde misafirlere verilen hediye

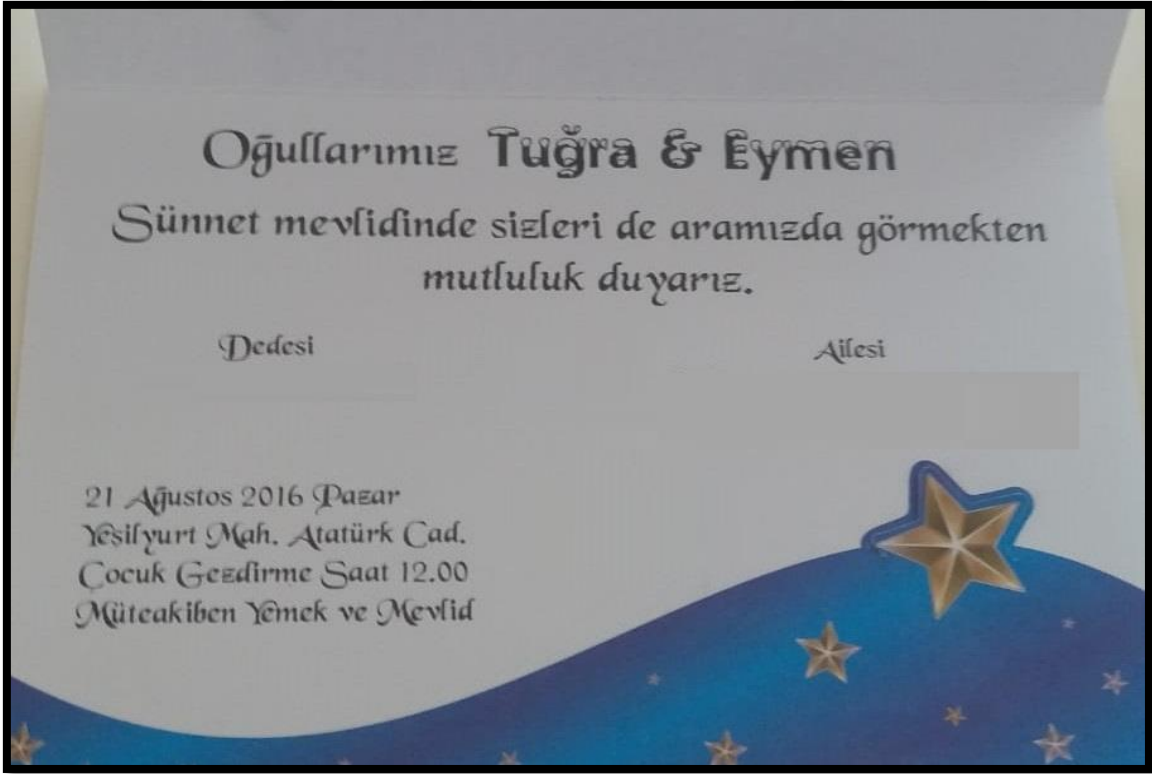
Görsel 7. Bebek mevlidinde misafirlere verilen dua kitabı ve tespihler

Görsel 8. Bebek kırklama için hazırlanmış su

Görsel 9. Bebeğin kesilip saklanan ilk saç ve göbek bağı

Görsel 10. Sünnet töreni davetiyesi

Görsel 11. Sünnet törenindeki altın hediyeler için hazırlanmış yastık ve yatak

Görsel 12. Çocuk gezdirmeden bir kesit

Görsel 13. Evlenme temennisi için çivi çakılmış bir ayakkabı

Görsel 14. Evlenme temennisi için iğne bırakılmış bir ayakkabı

Görsel 15. Kız görmede temizlik kontrolü

Görsel 16. Kız isteme töreninde hediye götüren damat

Görsel 17. Tuzlu kahve içme ritüeli

Görsel 18. Yüzük / küçük nişan töreni

Görsel 19. Nişan töreni

Görsel 20. Nişan tarihi de verilmiş düğün davetiyesi

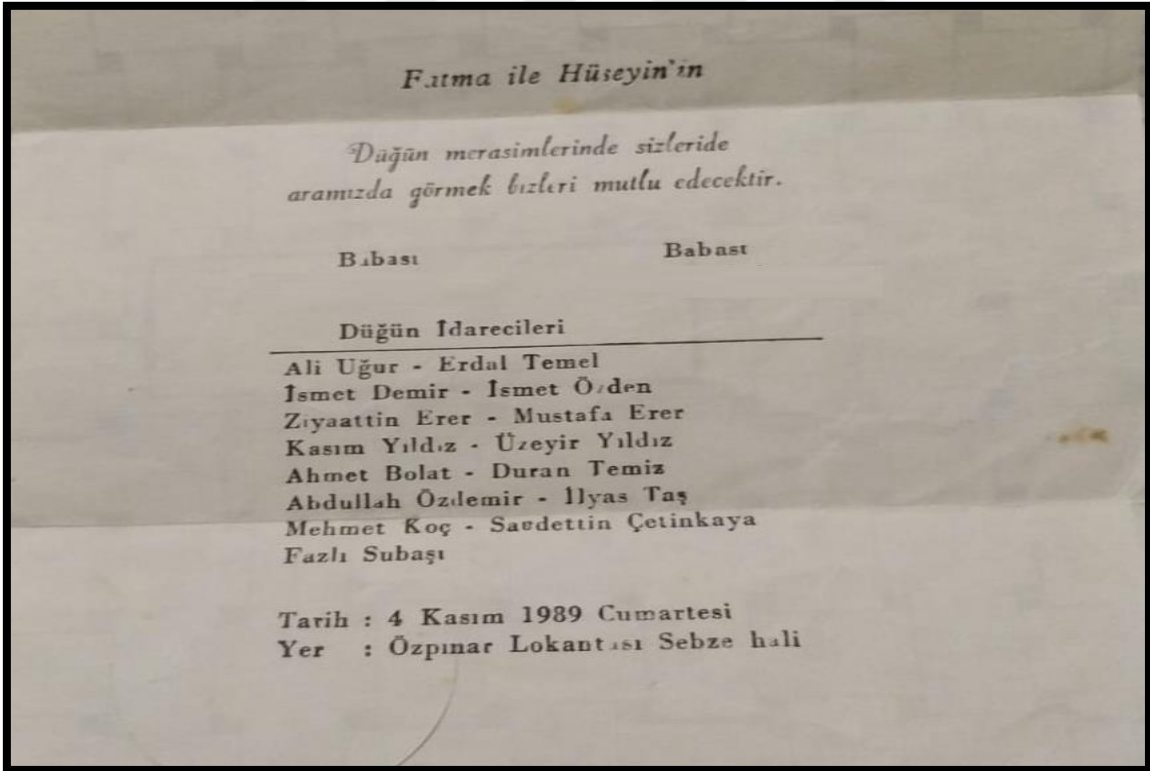
Görsel 21. Erbaa Belediyesi Nikâh Salonu

Görsel 22. Erbaa'da bir mahalle düğünü

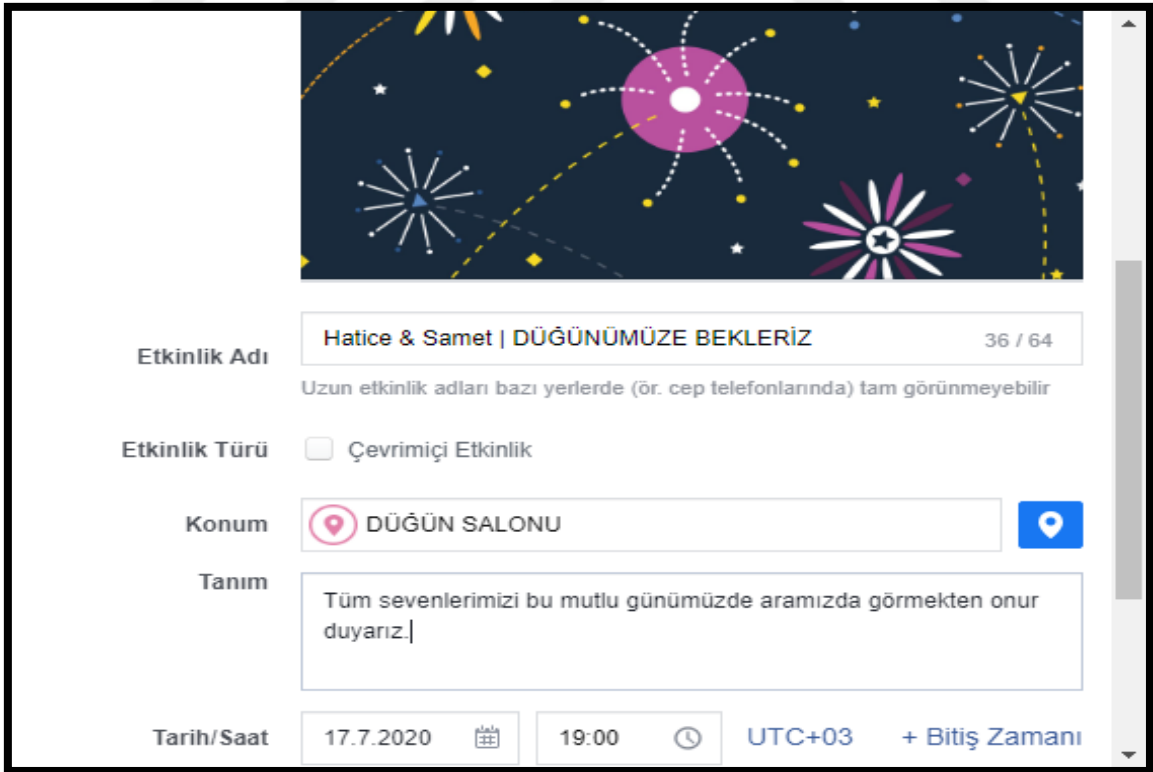
Görsel 23. Erbaa'da bir kır bahçesi düğünü

Görsel 24. 1989 yılına ait bir düğün davetiyesi

Görsel 25. Günümüz kız tarafı ve erkek tarafı davetiyelerinden bir örnek

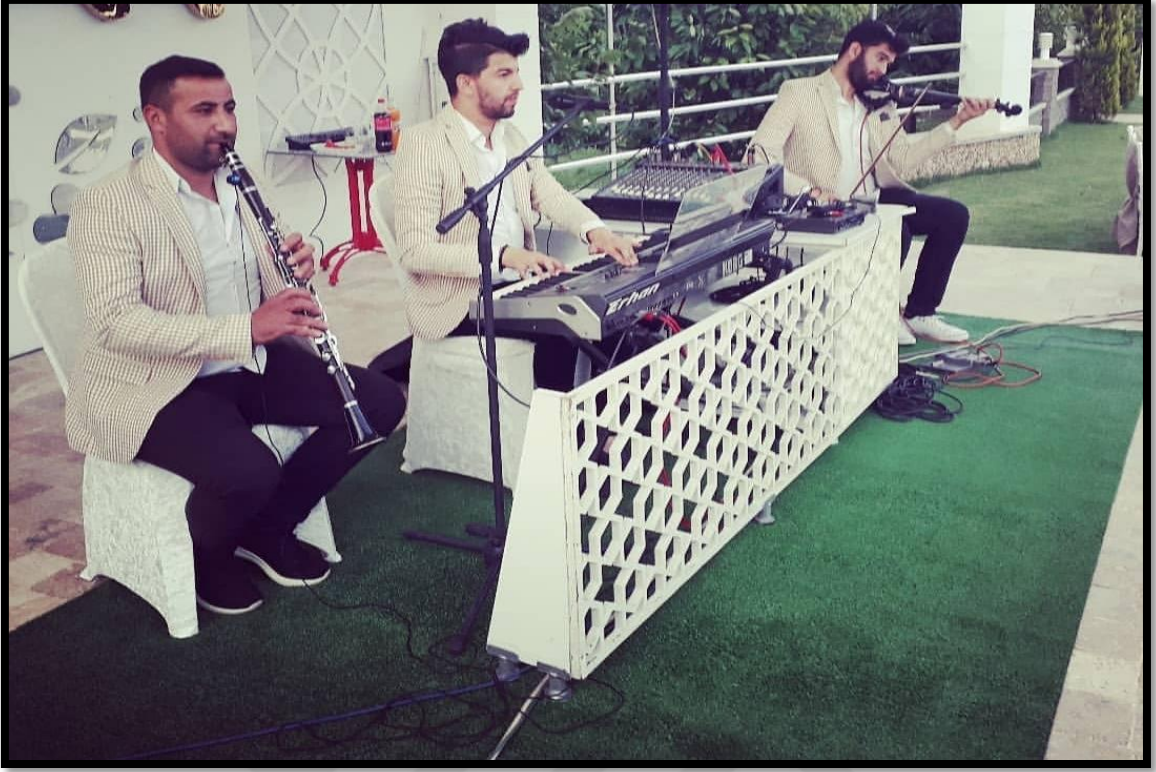
Görsel 26. Sosyal medyadan oluşturulan davetiye etkinliği

Görsel 27. Karşılıcı, hoş geldin tepsi ve sandık

Görsel 28. Yöresel elbiseleriyle davul-zurna ekibi

Görsel 29. Düğün orkestrası

Görsel 30. Çerkez oyunu

Görsel 31. Yöresel cevizli bat

Görsel 32. Erbaa sarması/dolması

Görsel 33. Sırsız keklik oyunu

Görsel 34. Kına gecesinde bir kesit

Görsel 35. Kına gecesinde gelin ve damat

Görsel 36. Düğün için asılmış çeyiz

Görsel 37. Komşu yemeği

Görsel 38. Düğün konvoyuna katılan araçlar için havlu

Görsel 39. Düğün konvoyu

Görsel 40. Gelin evinden alınırken

Görsel 41. Gelin ve damat inerken

Görsel 42. Damat gerdege girerken

Görsel 43. Asker ve araba yazısı i

Görsel 44. Asker ve araba yazısı ii

Görsel 45. Toplu asker eğlencesinde bir askerin arkadaşları adına konuşması

Görsel 46. Erbaa Belediyesi cenaze yıkama aracı

Görsel 47: Büyük Cami'de cenaze namazı

Görsel 48: Şehit cenazesi

Görsel 49: Ölüyü anma töreni

Görsel 50: Mezarlık genel görünüm

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Yunus Emre BOLAT

Doğum Yeri: Erbaa/TOKAT

Doğum Tarihi: 29.06.1994

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

a) Yayınlar:

Bolat, Y. E. (2015). Mehmet Rauf'un Eylül romanı üzerine bir inceleme. *Bengütaş Dergisi*, 12, 26-36.

Bolat, Y. E. (2018). Deli Molla adlandırması bağlamında Hazret Baba. *Cımgı Dergisi*, 1, 15-16.

Bolat, Y. E. (2018). Erbaa türküleri üzerine değerlendirmeler-I. *Cımgı Dergisi*, 2, 13-16.

Bolat, Y. E. (2018). Erbaa türküleri üzerine değerlendirmeler-II. *Cımgı Dergisi*. 3, 23-25.

Bolat, Y. E. (2018). Erbaa yöresi bağcılık kültürü. *Cımgı Dergisi*, S.4. 21-24.

Bolat, Y. E. (2019). Erbaa'da buğday günü ve ev ekmeği. *Cımgı Dergisi*, S.5. 16-18.

Bolat, Y.E. ve Kuşdemir, O. F. (2019). Doğum âdetleri ve ziyaret fenomeni: Tokat Erbaa örneği. *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)*. 4(2), 64-78.

b) Bildiriler:

Bolat, Y. E. (2015 Mayıs). Dilde doğru: Türkçenin yazımında ve söyleyişinde yabancı etkiler. III. Ulusal Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çankırı.

Bolat, Y. E. (2018, Mayıs). Türk mitolojisinde ve günümüzde ateşin sağaltıcı yönü: Erbaa yöresi örneği. TUDOB 2018, Amasya Üniversitesi, Amasya.

İŞ DENEYİMİ:

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl: Erbaa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, 2017

İLETİŞİM

E-posta Adresi: bolatyunusemre@gmail.com